

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kniplingskræmmer
Jens Wulffs dagbog

I UDDRAG VED
PETER KR. IVERSEN

I kommission hos

Danske Boghandleres Kommissionsanstalt

Nyropsgade 19, København V.

**KNIPLINGSKRÆMMER
JENS WULFFS DAGBOG**

KNIPLINGSKRÆMMER JENS WULFFS DAGBOG

I UDDRAG
VED
PETER KR. IVERSEN

SÆRTRYK AF SØNDERJYDSKE ÅRBØGER
1954-55

1 9 5 5
SKRIFTER, UDGIVNE AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
NR. 15

Indledning

„ . . . . Gid ingen smertelige begivenheder være disse blade forbeholdt, gid ingen tab af elskte kiere vorde optagen i samme, gid samme ei maatte fortælle uhædige tildragelser for mig eller mine paarørende og venner, ingen slet og nedrig og uværdig handling af samme, men for alt ingen forsætlig slet og nedrig og udydig handling af mig selv. — Gid ieg altid roelig og med god bevidsthed maatte kunde tage min dagebog til hande og med roelighed og glæde see hen til hver hensvunden dag. — O! da vil ieg glæde mig til disse blade, naar ieg i senere tiid tager dem til haande igien og med fornøjelse igien hensætte mig til den hensvundne tiid . . . .“

Således indleder kniplingskræmmer Jens Wulff fra Brede det dagbogsbind, han påbegynder 1. marts 1815, og disse ord kan meget vel stå som en slags ledetråd for hans virksomhed som dagbogsskribent.

Han har allerede i sin tidligste ungdom som vandrende kniplingskræmmer i de nordtyske lande været nødt til at føre en slags journal og regnskabsbog over sine handler, men 1804 er han gået over til at føre en egentlig dagbog, og dag for dag har han derefter i over 50 år berettet om sine oplevelser, tanker og følelser. Ialt er der fra tiden 1804—58 bevaret 15 bind, nemlig fra årene 1804—06, 1809—10, 1813—26, 1828—31 og 1836—58. Bindet 1815—18 opbevares på museet i Tønder, medens alle de øvrige beror på landsarkivet i Åbenrå. Med undtagelse af et par

af de ældste er bindene alle i oktav format, en del med Jens Wulffs monogram i guld på bindets forside.

Gennem dagbøgerne er det altså muligt at følge Wulff fra 30-årsalderen til nogle dage før hans død. Og takket være sønnen Hochberg endda et stykke længere, idet sønnen efter faderens død fortsætter dagbogen og giver en udførlig skildring af begravelsen. Endvidere har Hochberg Wulff i det sidste dagbogsbind indført faderens selvbiografi, udarbejdet og indsendt til ordenskapitlet 1854 i anledning af hans udnævnelse til ridder, og der gives heri, navnlig fra Wulffs yngre år, nogle supplerende oplysninger til dagbogsoptegnelserne.

De første dagbogsnotater er kortfattede og meddeler stort set kun oplysninger fra Wulffs færden som kniplingshandler i Tyskland. Kun hist og her er der i de ældste dagbøger optegnelser, der kan siges at have mere almindelig interesse. Med undtagelse af beretningerne om kosakkernes ophold i Vestslesvig og kosakvinteren 1814 er disse spredte optegnelser ikke medtagne i de egentlige dagbogsuddrag, som først tager sin begyndelse med bindet 1836—39, men er indflettet i den indledende levnedsskildring af Jens Wulff.

De enkelte dagbogsoptegnelser indledes med meteorologiske oplysninger, i de ældste bind lidt usystematiske, i de yngste bind mere udførlige og præcise. Ellers berettes der i optegnelserne om stort og småt, om Wulffs virksomhed som kniplings- og uldhandler, om glædelige og sørgelige begivenheder i familie- og vennekredsen, om nationale, politiske og religiøse forhold, og dagbøgerne bliver derved ikke blot kilden til levnedsskildringen og karakteristikken af personligheden Jens Wulff, men leverer også værdifuldt materiale til belysningen af forholdene i Vestslesvig i 1. halvdel af 19. århundrede, især m. h. t. begivenhederne under Treårskrigen. Efterhånden som Wulff bliver mere øvet som dagbogsskribent, afslutter han hver måned med en oversigt over dens vigtigste hændelser, og den 31. december giver han hvert år en til tider ret udførlig oversigt

over det svundne år. Disse oversigter er ofte i dagbogsuddragene gengivet meget fyldige. Foran og bag i dagbøgerne er der indført regnskabsoptegnelser af forskellig art, og det er interessant at bemærke, at disse er skrevne på tysk. De mange rejser i Tyskland og Wulffs lange ophold i Altona i de unge år medførte, at han talte lige så godt tysk som dansk, og dette forhold har heller ikke undgået at præge sproget i dagbøgerne. Der er adskillige germanismer, som både mærkes med hensyn til ordvalg, ordstilling og sætningsbygningen i det hele taget. Ofte møder man dog ogsaa gode sønderjyske udtryk.

Da der som nævnt i indledningen vil blive bragt nogle spredte uddrag af dagbøgerne fra tiden før 1836, skal der allerede her ganske kort gøres rede for de retningslinier, der har været lagt til grund for transskriptionen. Uddragene er så vidt muligt gengivet bogstavret, rene skrivefejl er dog rettede, og Wulffs lidt tilfældige anvendelse af små og store begyndelsesbogstaver er normaliseret derhen, at der kun anvendes stort begyndelsesbogstav efter punktum og i egennavne. Har det været nødvendigt for meningen at indsætte ord, er disse omgivet af skarp parentes [ ]. Hvor intet andet er bemærket, er optegnelserne nedskrevne i Brede.

Selv om Wulff kæler for sin kære dagbog, er skriften dog ikke altid lige let læselig, ofte er den udflydende og til tider, især i de første bind, så gnidret, at lup nu og da må tages til hjælp ved læsningen.

Jens Andreas Wulff, som hans fulde navn er, er født i Bredebro d. 1. maj 1774, hvor forældrene Andreas Hansen Wulff (1737—1814) og Johanne Jensdatter, kaldet Dyrhus, (ca. 1740—1810) drev en lille høkerhandel, der senere blev overtaget af J. Wulffs svoger Niels Mikkelsen (Wulff). I sin dagbog giver J. Wulff faderen 1814 det eftermæle, at han var en klog og belæst mand, som i sine yngre år havde vist megen virksomhed; men han

havde ført en lidt omtumlet tilværelse. Havde han haft mere selvtillid og „ey agtet sig selv saa ringe“ var han sikkert nået længere i verden. Han havde måttet kæmpe med økonomisk modgang, men sammen med sin hustru havde han dog magtet at give de 7 børn, der voksede op i hjemmet, en god opdragelse. Børnene blev vænnet til sparsommelighed og flid, og da de nåede skelsår og alder, blev de efter evne hjulpet godt i gang.*) Jens Wulffs søskende og deres børn omtales ofte i dagbogsuddragene, og for at mindske noteapparatet mest muligt vil de derfor ganske kort blive nævnt her i skematisk form.¹⁾

I. Den ældste broder var stænderdeputeret, justitsråd Hans Andreas W. (1764—1850). I sit ægteskab med Caroline Christiane Poulsen (1773—1836) havde han følgende børn: 1) Andreas Anton W. (1795—1856), gårdejer i Bølling, Egtved sogn, senere i Hjortlund; 2) Johanne Henrikke W. (1799—1831), gift med møller Andreas Petersen, Spangsbjerg mølle; 3) Karen Augusta W. (1801—1880), gift med landinspektør, kammerråd Poul Winther Johansen, Neksø, senere Århus; 4) Charlotte Dortha W. (1806—94), gift med Caspar Alvild Nicolai Georg Toft, Guldager mølle; 5) Carl Vilhelm W. (1811—80), missionær og

---

*) Herremanden på Trøjborg, Bendix Holst, synes at have understøttet W's forældre og hjulpet dem med at finde passende lærepladser til børnene. Herom skriver J. W. i sin nekrolog over Bendix Holst 27/2 1829 flg.:

... Var i Wisbye og paa Trøyborg, hvor cancellieraad Holdt døde i det øyeblik, ieg kom til gaarden. Denne mand bliir af mange lastet og ikke ufortient, dog havde han ogsaa sine mange gode siider, var en saare gavnlig mand for denne egn, en mønster paa oeconomic fliid, orden og betænksomhed, var en fiende af de lade, yndede de flittige, var derved saare hærskesyg og regierede næsten som en fyrste paa sit gods i mange aar. Mine forældre og efter dem deres børn fandt i ham alleiider en velynder, han har mod vores familie alleiider viist sig hielpvillig, og han var et middel til, at vi kom hver paa sin hældige bane af os søskende. — Derfor tak hviile ved hans tænkeminde og fred være med hans aske.

1) Ang. slægten se: A. Noack: Stamtavle over familien Wulff, 1941.

præst; 6) Hansine Jacobine Henriette W. (1814—1893), gift med Christian Georg Campen, forpagter, senere ejer af Nebel mølle; 7) Maria Eulalia W. (1819—97), død ugift; endvidere døde et par børn som små.

Jens Wulffs øvrige søskende var:

II. Kirstine W. (1768—1839), gift med kniplingskræmmer Iver Rasmussen eller Asmussen i Bredebro.

III. Gyde Marie W. (1777—1857), gift med købmand Niels Mikkelsen (Wulff); i dette ægteskab var der en søn Johan Andreas Lauritzen Wulff (1819—82).

IV. Johann Andreas W. (1780—1856), konsistorialråd og præst i Ris. I ægteskabet med Joachimine Friederiche Strodtmann, datter af provst Strodtmann i Haderslev, havde han følgende børn: 1) Adolph Heinrich Strodtmann W. (1816—96); 2) Johanne Jensine Wilhelmine Margrethe W. (1817—96), 3) Andreas Eduard August W. (1819—92), præst i Gettorf, senere i Branderup; 4) Hans Christian Carl W. (1822—97), købmand i Brede; 5) Sophie Amalie W. (1823—1906), gift med Jens Wulffs søn Theodor; 6) Jacob Georg Christian W. (1827—1908), præst i Gråsten og Vodder; 7) en dreng, død som lille.

V. Nicolai W. (1783—1871), garver i Herslev.

VI. Margrethe W. (1786—1863), ugift i Bredebro, Jens Wulffs medhjælper ved indkøb af kniplinger.

Af Jens Wulffs søskende var den ældste broder Hans W. vel nok den, der drev det længst, idet han blev et fremtrædende medlem af den viborgske stænderforsamling, hvor han bl. a. arbejdede for at skabe en nærmere forbindelse mellem rigets forskellige dele, især ønskede han toldgrænsen ved Kongeåen slettet. Også Hans W. havde i sin tidligste ungdom forsøgt sig som vandrende kniplingskræmmer, men han opgav denne profession for at blive huslærer hos kammerassessor Lautrup på Estrup i Malt sogn. Senere blev han ridefoged på Estrup (1788—94) og overtog derefter Nebel mølle i nærheden af Kolding, hvor han gennemførte store kultiveringsarbejder med økono-

misk støtte fra Jens W. Der herskede som regel et godt forhold mellem disse to højt begavede brødre. Kun når økonomiske forhold spillede ind, kunde der for en kortere tid blive kold luft imellem dem, men indtil Hans W.s død 6. januar 1850 korresponderede de dog bestandig sammen, ligesom de også med mellemrum besøgte hinanden eller tog på rejse sammen. Adskillige af de sager, som Hans W. fremdrog i den jyske stænderforsamling, er forinden indgående blevet drøftet med Jens W., som i flere tilfælde endog må siges at være den egentlige op-havsmand til forslagene.²⁾

Den yngre broder Johann Andreas W. var derimod som regel ikke nogen velset gæst i Brede. Han var en stejl og stridbar natur, som havde vanskeligt ved at omgås andre, og forholdet mellem ham og broderen Jens blev efterhånden alt andet end broderligt. Allerede i en dagbogsnotits 30/7 1815 i anledning af Johann Andreas' bryllup med provst Strodtmanns datter Joachimine Friederiche dukker nogle lidt syrlige bemærkninger om broderen frem. Det hedder her: „ . . . . Tog med Joh. Andr. og Lauterup³⁾ til Hadersleff, hvor ieg fandt broder Hans. — Joh. Andr. holdt prækenen; derefter blev han af sin svigerfader, provst Strodtmann, i superintendentens sted, assisteret af 8 nabopræster ordineret og siden kopuleret. Provsten gjorde sine ting meget brav, og kopulationen var især rørende, saa faae øyne bleve tørre. — Handlingen varede fra kl. 9 til halvet, bordsælskabet bestod af 24 persohner; i 3^{1/2} time blev der spist, 12 retter mad foresatt — og mange henter sig vist en fordervet mave. Sælskabet begyndte derpaa at bryde op, og stadsen var endnu for aften forbi, og ieg med broder Hans kiorte ned til Torning mølle. Himlen give, at denne dag stedse maatte være og blive en gladere dag for min broder og hans bliide

---

²⁾ Ang. Hans Wulff, se: *Fra Ribe Amt*, 1908. s. 119—164, og *Vejle Amts Aarbøger* 1925, s. 197—221.

³⁾ Johann Christian Lautrup, præst i Brede 1797—1845.

piige, gid han maatte overgive sig selv — sine luner og heftighed — og gjøre hende saa lykkelig, som hands ønske er, og som hun vist fortjener. Gid han maatte bruge sin aand og forstand til at virke og gavne sine medmennesker og med ære opfylde den plads, han nu betjener — da vil ieg med glæde og inderlig tilfredshed see hen til ham og ansee de midler, ieg anvendte paa hans studering for de bedst anbragte af alle. — Da vil tanken, at ieg har bragt ham paa den grad af lykke og virksomhed stedse være mig kier og dyrebar overalt.“

Angående den videre udvikling af forholdet mellem Jens og Joh. Andr. Wulff henvises til dagbogsuddragene.⁴⁾

I sin selvbiografi skriver Jens Wulff, at de økonomiske forhold i det lille høkerhjem i Bredebro var „temmelig trængende“. Nogen egentlig uddannelse blev der ikke råd til for børnene, som så snart de havde forladt landsbyskolen måtte ud for at tjene til livets ophold.⁵⁾ Jens Wulff kom derfor som stor dreng til den tidligere nævnte assessor Lautrup på Estrup, der sørgede for hans skolegang i Smidstrup, hvor han blev konfirmeret. Efter et kort ophold som skriverdreng hos kammerråd Bolvig på Nebbegård, kom han derefter i landmålerlære hos landmåler Ravn i Vejle, hvor han dog kun forblev i tre år, da forældrene under et af hans besøg i Bredebro overtalte ham til at forsøge kniplingshandelen, bl. a. for at kunne give dem en håndsrækning i deres svigtende økonomiske forhold. I sin selvbiografi skriver han, at det var ugerne, han føjede dem deri. Og det blev heller ikke nogen let opgave for den nu 18-årige Jens Wulff at komme i gang med kniplingshandelen. Han havde ingen koncession til at handle herhjemme, og han måtte derfor søge til udlandet, hvor en sådan ikke var nødvendig. Med et ubetydeligt forråd af kniplinger — købt på lykke og fromme, skriver han — tog han med skib fra Rømø til Altona. Da vinden imidlertid var ugunstig, nåede han først her-

---

⁴⁾ Ang. pastor J. A. Wulff, se iøvrigt Sønnerj. månedsskr. 1947, s.65 ff.

til efter en sejlads på ikke mindre end fire uger. Han forsøgte forgæves at sælge sine kniplinger her og i Hamburg, og skuffet og noget nedtrykt tog han derfor „fod i haand“ og posen på ryggen og vandrede til Lauenburg og Mecklenburg. Først 6 uger efter afrejsen hjemmefra lykkedes det ham her at sælge nogle få alen kniplinger. Stort mere fik han foreløbig ikke solgt, og den unge kræmmer var ved at fortvivle. Han fortjente ikke så meget, som han fortærede, og han mistede snart troen og håbet på, at der var penge at tjene ved den håndtering, han var slået ind på. Som gammel mand skriver han i sin dagbog (9/4 1852), at han ved tanken om forældrenes dårlige kår og de små „uopdragne“ søskende gik mange mil grædende, og det var egentlig kun tanken om familien derhjemme, der fik ham til at fortsætte. Da han mange uger havde vandret således omkring og døjet megen nød, mødte han imidlertid en gudfrygtig, fattig tigger, som vækkede det faldne mod i ham. Tiggeren indgød ham lyst og mod til at fortsætte, og som gammel mand mindes han mødet med tiggeren i følgende ord: „Ja, velsignet være denne betlers minde, stedse paatænker ieg ham med taknemmelighed, ligesom min tak stiger til Gud, der ved ringe ting veed at fremme menneskets lykke og velvære“.

Jens Wulff fortsatte altså sin handelsrejse, han forskrev bedre og mere gangbare varer hjemmefra og begyndte efterhånden at kunne tjene til livets ophold. Da han havde vandret i fem fjerding år, havde han endda tjent et lille overskud, som han anvendte til at købe sig et lommeur for. Han fik erfaringer, som udnyttes på de følgende rejser, og han tjente efterhånden ganske godt. Han fik råd til at holde hest, og hans afsætningsområde voksede dermed betydeligt; han nåede til Hannover, Pommern, Preussen, Braunschweig, Hessen og Oldenburg. Under sin færd blev han klar over, at han i de sachsiske

---

⁵⁾ De yngre søskende kom dog til at nyde godt af nogen privatundervisning hos pastor Lautrup. Joh. Andr. Wulff blev således forberedt af ham til optagelse på latinskolen i Husum.

kniplinger havde en alvorlig konkurrent; han tog derfor resolut derned for at sætte sig ind i kniplingsfremstillingen her, og — som han skriver — „lærte her adskilligt at kende, som hos os var ubekendt, hvilket siden blev behørig afbenyttet, hvorved denne industri forbedredes og gjorde fremskridt.“

I disse første læreår var han også modnedes som menneske. Ved sin 30-års fødselsdag 1804 gør han en slags status over, hvad han hidtil har nået. Lignende tanker møder man ofte senere i hans dagbog, her (1804) er de vidnesbyrd om, at han allerede da er nået frem til et afbalanceret livssyn. Han skriver: „ . . . . Saa ere de da svundne de glade, blide ynglinges aar; sandelig det var herlige dage, vist de blideste af mit liv; endogsaa som olding vil tanken og erindringen af disse 10 aar være mig dyrebar. I dem blev grundvold lagt til mit moralske forhold og til min økonomiske forfatning. I dem svandt mange taager fra forstandens øyne, der blænder de fleste mennesker for hele deres livstid og en tid saa meget forstyrrede mit sinds roe“.

Under Napoleonskrigene måtte han tage mangen hård og farlig tårn. Snart stødte han på franske, snart på engelske, tyske og russiske tropper; liv og gods var ofte i fare. Med nogen stolthed kan han derfor siden berette, at han var den eneste kniplingskræmmer, der tildristede sig at berejse de tyske lande i krigens tid. Og dog fik han ikke nogen økonomisk gevinst herved. Da han kom hjem 1813 efter mange besværligheder fra en handelsrejse, havde han sat ca. 1000 mk. cour. til, men når han alligevel gennemførte sine handelsrejser i disse ufredsår, er en væsentlig årsag hertil — det siger han i hvert fald selv — hensynet til de mange kniplingspiger, som han efterhånden havde fået i arbejde. Andre kniplingskræmmere afskedigede derimod deres piger og gjorde dem derved brødløse. Der kom også bedre tider igen. Allerede 1814 opnåede han en betydelig gevinst. Dette år blev hans hidtil bedste år som kniplingskræmmer, og han kan d. 31/12 notere i dagbogen, at han dette år har solgt for 50.000 mk. cour.: hans nettofortjeneste var 7000 mk.

cour., til trods for at hans udgifter var steget med over 1000 rdlr. Kort tid efter (1/3 1815) oplyser han, at han har en ikke ubetydelig formue, som med lethed årligt kunde forøges, hvis ikke han blev ramt af uheld.

I de tyske lande var en så stor del af hans kunder jødiske købmænd, at han i sine rejseplaner blev nødt til at tage hensyn til deres særlige festdage. I et notat 25/9 1815 hedder det således: „... Giort den meget ubehagelige opdagelse, at jødernes nye aar etc. falder ind i min tour og gjør min heele reiseplan til intet. — At deres festdage ei falde nogle dage sildigere vil og kand forvolde, at ieg maae gjøre en reise af mer end 100 miil, da ieg nu ey naar at faae Preussen med ...“ Men selv om han blandt jøderne fandt nogle af sine bedste kunder, må han dog adskillige gange i sin dagbog give udtryk for sin utilfredshed med deres forretningspraksis.

Efterhånden udstrakte Jens Wulffs handel sig også til de øvrige verdensdele. Han sendte prøvekollektioner til Syd- og Nordamerika, til Asien, Afrika og Australien. Vel var dette, skriver han i selvbiografien, forbunden med risiko, og han led også tab, men forsøgene blev gjort i det små. Hvor han så fandt gunstige afsætningsmuligheder, fulgte større forsendelser efter, især fandt han et godt marked i Mexico. Hans kniplingehandel udvidede sig efterhånden derhen, at han kunde holde over 1000 kniplepiger i arbejde i de vestslesvigske sogne.

Hans omfattende handel førte med sig, at han næsten altid var på rejse, men efterhånden som han nåede op i årene, begyndte han at trættes ved dette idelige rejseliv, og 1819 overlod han derfor en del af kniplingehandelen til en medhjælper, Georg Hansen fra Tønder, som han dog ikke fik de allerbedste erfaringer med. Ved at antage en medhjælper havde han håbet at få mere tid til at beskæftige sig med „sine landlige ting“. d. v. s. sit landbrug, som han udvidede ved tilkøb af jord og forbedrede ved overrislingsanlæg og indførelse af nye afgrøder.

Efter de foreliggende oplysninger var Jens Wulff således den første, der dyrkede roer i Vestslesvig.

Fra slutningen af 1820'erne begyndte kniplingehandelen at gå tilbage.⁶⁾ Dels kunde de håndknipledte varer ikke i prismæssig henseende konkurrere med de fabriksfremstillede og dels ændrede moden sig. 1829 var for Jens Wulff et dårligt år; han havde underskud på kniplingshandelen og måtte fra Tyskland skrive hjem til søsteren Grethe, at hun skulde indskrænke købet af kniplinger mest muligt. 1830 kan under 21/12 læses følgende i dagbogen: „... Vare i dag i Scherbeck, hvor vi allene havde 31 stk. ord. knipl., der beløbe sig til 91 mk. — En stoer forandring imod forrige tiider, og det lønner sig ikke meere at reise derhen, før tiiden bliver anderledes, og mand kand give piugerne meere for deres arbeide. — Fremmede indfinder sig kuns heel faae at foreviise deres vare — og der bliir saare faae kniplinger giordt denne tiid.“ Forinden Wulff for alvor begyndte at mærke tilbagegangen i kniplingehandelen, havde han dog taget nye handelsgrene op, hvilket han var i stand til takket være den efterhånden ikke ubetydelige kapital, han havde samlet sig. I 1820'erne havde han handlet lidt med kaffe, og 1829 begyndte han at opkøbe uld til eksport til Tyskland. senere også til Holland, England og Frankrig; særlig til sidstnævnte land blev hans uldeksport efterhånden betydelig. Som det vil ses af dagbogsuddragene fik han dog i denne handel slemme konkurrenter i franske opkøbere og hamburg-altonaiske købmænd. Også jysk bindetøj blev for ham en stor artikel. For denne vare fandt han især afsætning i Nordamerika, og som medhjælper i denne handelsgren havde han sin plejesøn Wilhelm Nissen, der bosatte sig i Husum. Også sønnerne tog han tidligt ind i forretningen. I begyndelsen af 1830'erne havde Hochberg tildels overtaget kniplingshandelen, og 1839 kom også Ferdinand med i kompagniskabet. Sammen med søn-

---

⁶⁾ Jvnfr. Sønderjydske årbøger 1928, s. 1 ff.

nerne oprettede han en fabrik til vævning af uld- og bomuldsstoffer i Brede, hvorimod en planlagt sukkerfabrik måtte opgives. På sine ældre dage handlede han også med raps og korn, men om alle disse forhold vil der senere blive fortalt udførligere i dagbogsuddragene.

Indtil Jens Wulff 30/8 1809 ægtede *Auguste Wilhelmine Philippine Henriette Trenckner* (1790—1870), der stammede fra St. Andreasberg i Harzen, og hvem han havde lært at kende på sine rejser, havde han Altona til hovedopholdssted. Han havde endda fået borgerskab her. Men efter sit giftermål blev det Brede, der blev hans egentlige hjem og tilflugtssted, når han ikke var på farten. Det hjem, han stiftede her sammen med sin elskede hustru blev såre lykkeligt. I ægteskabet voksede fire børn op, nemlig: 1) *Hochberg Wulff*, født i Brede 13/9 1811, død sammesteds 26/7 1887; 2) *August Ferdinand W.*, født 8/11 1815, død 3/10 1897, gift 27/9 1855 med Severine Erika Jansen fra Kejtum på Sild; 3) *Johanna Maria Theodora W.*, født 17/9 1822, død 31/3 1872 i Kiel, gift 21/6 1845 med apoteker i Højer Herman Peter Eduard *Nagel*, født 3/6 1816 i København, død 7/12 1890 i Højer; 4) *Carl Vilhelm Theodor W.*, født 26/8 1825, død 18/2 1899, gift 4/1 1857 med sin kusine Sophie Amalie Wulff, datter af konsistorialråd Joh. Andr. W. En lille dreng, Theodor, var død som 5-årig af „ondartet halsbrynde“, vel difteritis. Desuden var der fra 1814 en plejesøn, den tidligere nævnte Wilhelm Nissen, søn af Carsten Nissen i Altona, og nu og da opholdt også nogle nevøer sig kortere eller længere tid i det Wulff'ske hjem i Brede.

Det var under ret beskedne ydre rammer, J. Wulff 1809 havde sat bo i Brede. Derfor såsnart han havde konsolideret sig nogenlunde i økonomisk henseende, udvidede han sit hus. 1816 tilbyggede han to fag og udførte mange forbedringer på den gamle bygning. Ialt byggede og reparerede han dette år for 2730 mk., en efter datidens forhold betydelig sum, og vandt der-

ved, som han selv skriver 31/12 1816, „stoer bequemmelighed, og vi have nu det beste og bequemmeste huus, mand vil ønske sig.“ Fem år senere, 1821, bygger han 10 fag stald og lade, som kostede 1262 mk., og efterhånden som børnene voksede til og selskabeligheden tiltog, blev også det udvidede stuehus for lille. I årene 1836—39 byggede han derfor faktisk hele sin ejendom op fra ny af. Stuehuset, som brændte for nogle år siden, blev rejst 1836, og 1838 blev stald- og ladebygningerne grundig istandsat og til dels nyopførte. Hans byggeudgifter i årene 1836—39 androg ialt 9420 mk. cour., men han havde da også opnået at få et af de smukkeste hjem i Vestslesvig.

De ydre rammer var altså i orden, men Wulff og hans kone forstod også at udfylde dem. Det hjemliv, der kom til at udfolde sig her, blev mønstergyldigt. Børnene havde ligesom faderen kunstneriske anlæg og interesser, og fritiden blev derfor tilbragt med oplæsning, sang og musik, ofte i selskab med gode venner med lignende interesser. Jens Wulf havde i sine unge år selv skrevet små fortællinger og digte, men vel at mærke på tysk.⁷⁾ Så længe havde han opholdt sig i Tyskland, og så indlevet var han blevet i tysk åndsliv og kultur, at man kan sige, at han hovedsagelig har fået sin åndelige dannelse på tysk. Navnlig under de lange ophold i Altona lærte Wulff meget. Medens hans jævnaldrende søgte forlystelser og andre adspredelser, fjernede han sig fra alt „og levede eenlig for sig selv, levede [for] min aands og min moralske dannelse, levede for den kommende tiid; her svandt mangan taage for forstandens øye, her blev mig saa meget klar, der før var mørk og skrækkende for mig, her søgede ieg at vorde from og god“ (1821 12/5). De fleste af hans små digteriske arbejder er også blevet til her. I disse læreår blev han vel bevandret i tysk litteratur og skuespilkunst, og han havde her modtaget indtryk for livet. Tysk blev for ham det poetiske

---

⁷⁾ Et af hans digte: Die Bezauberung auf dem Blocksberg er trykt i Axel Noack: Stamtavle over Familien Wulff, 1941, s. VI—IX.

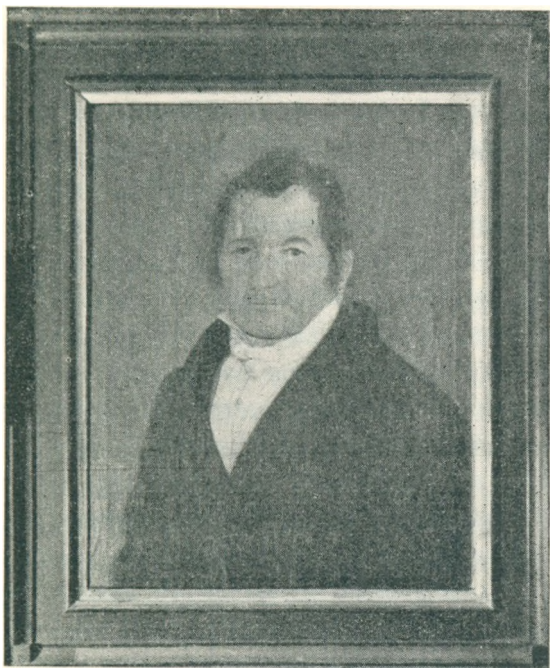
sprog, og på baggrund heraf må det vel ses, når han som gammel mand i skuffede vendinger omtaler et besøg i det kgl. teater i København. Dansk digtning og skuespilkunst opnår han i vir-

Wilhelmine Wulff
Maleri, formentlig fra 1830'erne

keligheden aldrig at komme rigtig på talefod med. Sin gode veninde, „digterinden Anna“s, små digte på dansk forstår han dog at goutere. Hans kone, hans elskede Wilhelmine, bjærgmandens datter fra Harzen, havde vel ikke samme åndelige ballast som han, men i musikalsk henseende har hun dog sikkert været ham overlegen; det er utvivlsomt fra hende, børnene, især Theodor, har arvet deres musikalske anlæg. Af landsbybørn at være fik de en god opdragelse. Det rent elementære lærte de i landsby-skolen, men tidligt kom de også til at nyde godt af pastor Laurtrups undervisning. Han havde først været den ældre genera-

tions lærer og religiøse vejleder, og var senere også blevet det for Jens Wulffs børneflokk. Foruden i religionen gav han undervisning i sprog, litteratur og andre almindelige fag.

Jens Wulff

Maleri, formenlig fra 1830'erne

Da børnene voksede til, tog Wulff sig også selv af deres opdragelse. Han tog dem med på sine rejser, og de fik herved lejlighed til at stifte bekendtskab med teater og anden god kunst. Theodor W.s interesse for opera er sikkert blevet vakt på disse rejser med faderen.⁶⁾ Alle sønnerne lærte at spille, og sammen med musikalske venner fra Brede og omegn dannede de med tiden et lille orkester, som holdt sammen gennem flere årtier, og som

---

⁶⁾ Ang. Theodor Wulff som operakomponist se: Sønderjydsk månedsskrift 1949, s. 166—171.

var med til at højne musiklivet på vesteregnen. Som regel samledes orkestret en gang om ugen for at øve, og meget ofte fandt disse øvelser sted hos Wulffs. Ved disse sammenkomster — og også ved andre lejligheder — blev der tillige oplæst digte, som oftest tyede man vel nok til klassikerne, men også Christiane Lautrups („digterinden Annas“) og Jøns Wulffs digte og fortællinger blev læst ved disse lejligheder. På sine ældre dage læste Wulff også jævnligt op af sine dagbøger.

Wulff giver ofte i sin dagbog udtryk for glæde over dette hyggelige og højnende hjemliv, især er han glad for de mange åndrige og opbyggelige samtaler med den gode nabo, pastor Johan Christian Lautrup og hans begavede datter Christiane, „digterinden Anna“. Hvad pastor Lautrup har betydet for det Wulff'ske hjem lader sig ikke let overvurdere; det var væsentligst for hans skyld, at Wulff satte bo i Brede og ikke forblev i Altona. Forinden Wulff sluttede sig nær til pastor Lautrup, var han dog nået frem til en fast religiøs overbevisning, men i sine samtaler med præsten og ved at lytte til hans prædikener havde han fået denne yderligere underbygget. Pastor Lautrup var rationalist, og man får ved læsningen af dagbøgerne et meget tiltalende indtryk af denne kloge præst og hans livssyn. Hans hovedtema var: Vis din tro i dine gerninger, og Wulff udlagde dette på den måde, at man skulde blive en nyttig samfundsborger, at man skulde ågre med de pund, Vorherre havde givet een at forvalte, og at man skulde tænke på dem, der led nød. Omsat i praksis vilde det sige, at man skulde hjælpe sine arbejdsduelige medmennesker til arbejde og fortjeneste, så at de blev nyttige samfundsborgere og ikke faldt fatigvæsenet til byrde. Det er blandt andet ud fra denne indstilling, at Wulff under Napoleonskrigene fortsatte sin kniplingehandel, endskønt han ikke under disse urolige forhold kunde regne med fortjeneste. For ham var hensynet til kniplepigerne her det afgørende. Også på anden måde tænkte han på sine kniplingepigers

velfærd. Da sønnen Hochberg senere oprettede en kniplingskole, understøttede han ham hermed og giver ofte udtryk for sin interesse for sønnens virksomhed på dette område. At familien også har økonomisk interesse i uddannelsen og dygtiggørelsen af kniplepigerne, er en anden side af sagen. At hjælpe gamle, syge og fattige, som uforskyldt var kommet i nød, var noget, Wulff ud fra sit rationalistiske syn lagde megen vægt på, og selv om han i sin dagbog omhyggeligt og på en lidt farisæisk vis opnoterer sine gode gerninger, beholder man dog i erindringen det indtryk, at han mente sine nødlidende medmennesker det godt. Når han var hjemme i Brede — og navnlig på sine ældre dage, da han ikke mere var så meget på rejse — var han meget flittig til at aflægge besøg hos gamle venner og bekendte, som sygdom holdt bunden til stolen eller sengen. Til fattige havde han som regel en foræring med, og nu og da arrangerede han små festligheder i fattighuset. Når han besøgte skolen, havde han altid godter med til børnene. Som et eksempel på Wulffs moralske habitus kan endvidere nævnes, at da det foråret 1837 mange steder blev stor mangel på hø og mange kreaturer rundt omkring døde af sult, lånte han, der havde hø nok, af sine beholdninger ud til dem, der intet havde, endskønt han let havde kunnet sælge høet til tredobbelt pris. Ordet: Vis din tro i dine gerninger, var for ham ikke blot mundsvejr.

I almindelighed siges, at rationalisternes gudsforhold var ret overfladisk, men man vilde gøre Jens Wulff uret ved at hævde dette om ham. Smuk og mandig er den måde, han i sin dagbog giver udtryk for sorg, når sygdom og død har ramt hans kære. Da hans lille søn Theodor dør 1818, kan han slutte nekrologen med et „Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet“, og da hans elskede datter Dora i 1854 i løbet af en måned mistede fire børn af skarlagensfeber, henviser han til, at man også i denne ufattelige store sorg „maa finde sig i Herrens førelse og tro, det saaledes er bedst, som han tilskikker os det, om hans veje end ei ere vore“. Ud fra en dybt forankret tro på, at der er en højere førelse til, må hans liv og virke ses. Det var denne tro,

som havde hjulpet ham gennem vanskelige ungdomsår, og det var fra dette ståsted, han kom til at øve manddomsgerning.

Wulffs rationalistiske eller forstandsbetonede indstilling kom også tydeligt til udtryk på det politiske, og især på det nationalpolitiske område. I politisk henseende vil man nærmest kunne karakterisere ham som gammelliberal. Han er klar over, at den absolutte monarkiske styreform har overlevet sig selv, og han ønsker moderate reformer i landets styreform gennemført. Under omtalen af den franske julirevolution i 1830 giver han et par gange udtryk herfor i dagbogen. Han håber, at himlen vil give magthaverne forstand og vilje til at føje sig efter tidens krav og lette folkene deres byrder, ellers må man regne med oprør alle vegne (27/9 1830). Direkte møttet på danske forhold skriver han 31/12 1830: „..... Ogsaa i hertugdømmerne Schleswig-Holsten vare ved aarets ende uroeligheder og megen bevægelse, thi ogsaa her vil mand ey længere nøyes med det gamle, ogsaa her føler folket dets myndighed og vil have deel i bestyrelsen. — Dog den gode konge vil vist ikke sætte sig imod folkets vilie, men vil indsee, hvad der tiener til hands og til folkets ford[el].“ Wulff ser da også med glæde på udviklingen i 1830'erne. Han er glad for, at de besiddende klasser ved stænderforsamlingernes indførelse får indflydelse på den politiske og økonomiske udvikling, men 40'ernes krav om et egentligt folkestyre med lige og almindelig valgret er ham inderligt imod. En kongemagt, bistået af rådgivende stænder, var hans politiske standpunkt, og i Christian VIII fandt han en sådan konge, en oplyst monark, som sammen med stænderforsamlinger kunde styre riget til folkets gavn. Især efter at han har opnået personlig kontakt med Christian VIII og hans dronning Caroline Amalie, strømmer dagbogen over med hyldest til majestæterne. Et par af højdepunkterne nås, da Wulff 1846 får tildelt fortjenstmedaljen, og da kongeparret 1847 aflægger besøg hos ham i Brede. Dyb og ægte er hans sorg, da han 25/1 1848 skriver mindeord over Christian VIII i sin dagbog.

Overfor 1840'ernes nationale strømninger i kongeriget og hertugdømmerne står Wulff fremmed. Han var helstatsmand, d. v. s. han ønskede den dansk-tyske helstats omfattende kongeriget og hertugdømmerne opretholdt. Vel var han dansk, og dansk var hans modersmål, men hans åndelige kultur og dannelse var overvejende tysk, og gennem sit virke som kniplingskræmmer havde han fundet sig mange venner og forretningsforbindelser mod syd. Det var ham ulideligt at tænke på, at det nationale røre i hertugdømmerne og i kongeriget skulde medføre, at disse venskabsbånd måske kunde sønderrives. Af betydning for hans stilling var givetvis også, at hans handel vilde lide skade, om Holsten og evt. Slesvig blev udskilt fra det danske monarki. Derfor vil man også kunne forstå, at Wulff ikke var nogen ven, hverken af det nationalliberale parti i kongeriget eller det slesvig-holstenske parti i hertugdømmerne, og skarpe er de udfald, han retter mod begge parters agitatorer. Vi er vant til at se 1830'erne og 1840'erne skildret som den tid, „Da Sønderjylland vågnede“, som en tid, da store dele af den nordslesvigske befolkning blev sig dansk bevidst og krævede Sønderjylland regeret på dansk; for Wulff var de danske talsmænd ligesåvel som de slesvig-holstenske agitatorer urostiftere. Treårskrigen kom derfor også til at stå som den store skuffelse for ham. Den blev for ham et opgør mellem landsmænd, mellem brødre, og i sin dagbog fra disse år vender han bestandig tilbage til tiden forud, der skildres som en lykkelig tid, da danske og tyske „kunde vandre i endrægt med hinanden haand i haand“. Et sted skriver han: „... og er mig tysk som dansk lige kær, hvor ieg finder *retlig* sindelag; agter enhver, der føler varm for sit fødeland. Kuns maa efter min anskuelse og fornemmelse fædrelandskærlighed ei udarte til had og forbitrelse mod andre nationaliteter . . .“. Men det var ord, som ikke var populære, og vel heller ikke kunde være det, i en tid, da afgørelsen måtte træffes på slagmarken.

Rent menneskelig blev Treårskrigen tid trist for ham, da

der nu også drages politiske skel inden for hans familie- og vennekreds. Svigersønnen, apoteker Nagel i Højer, var en af de nationalliberale førere på vesteregnet^{*)}, og også sønnen Ferdinand og veninden Christiane Lautrup lod sig rive med i den nationale rus. Det kan ikke undgås, at det kommer til sammenstød med dem, men på den anden side er Wulffs familiefølelse dog så stærk, at han gennem sine forbindelser i den tyske lejr gør alt muligt for at få svigersønnen befriet fra sit fangenskab. Hårdest i sit ordvalg er Wulff overfor nogle af egnens nationalliberale præster og herredsfoged Brasen, som han tidligere var kommet en del sammen med.

Wulff forstod ikke, at tiden og udviklingen gik ham imod; han var helt et barn af den rationalistiske tidsalder, og nationalt og religiøst kunde han ikke følge med. I de senere år bliver han derfor mere og mere indadvendt, og en af hans kæreste sysler bliver at genopleve sit lange og bevægede liv i erindringen ved læsning i dagbogen. I legemlig henseende begyndte alderen nu også efterhånden at gøre sig gældende. Han havde alle dage kunnet rose sig af et godt helbred, og endnu i 1850'erne er han ofte ude på lange rejser, selv om en dårlig fod nu og da kan lamme hans bevægelighed. I de unge år havde han fået en enestående træning i lange fodture, og selv om han senere red eller kørte med et par raske heste på sine handelsrejser, holdt han sig dog fremdeles i god træning. Endnu da han nærmede sig de firs, vandrede han ofte fra Brede til Højer og tilbage på en dag, og vejret skulde være meget dårligt, om han ikke kom ud at se til sine marker.

Han overlod efterhånden mere og mere af forretningerne til sine sønner, men han fulgte stadig levende med i, hvad de foretog sig. Til nogle få dage før sin død d. 23. marts 1858 førte han med rystende hånd dagbogen, og til det sidste var hans ånd usvækket.

---

*) Ang. apoteker Nagels oplevelser under Treåarskrigen, se Nord-slesvigske Søndagsblad 1910 nr. 47—51, 1911 nr. 1—3.

Uddrag af Jens Wulffs dagbog

Kosakvinteren 1813—14.

1813 31/12 . . . Og saa endte sig da dette aar under udsigter, der for det danske land ere sørgelige, og for dets beboere skrekksom. Endnu ingen sinde saa det saa farlig ud i de sidste 100 aar, som ved slutningen af dette aar. Talrige fiender ere i landet og have alt erobret heele Holsten og en del af Schleswig med, og Krigens ødeliggende følger hviler allerede svært paa disse egne; det øvrige af det schleswigske og Iylland med trues med samme skiebne. Forfugender til landets forsvar ere svage og svankende; der hersker overalt ingen bestemthed, ingen fasthed, og det lader ingen plan. Fæstningerne ere ey forprovianterede, armeen ey forsynet med det nødvendige og er disverre uden anfører. — Nationens utilfredshed er stoer; svære byrder bar mand i mange aar, som den stoere militairmagt paalagde folket, og nu da mand skulde høste frugter heraf og finde forsvar mod fiendtlig overfald, bliir den eene provinds given priis efter den anden, og fiendens vilkaarlige behandling overladt, der efter alle beretninger ey ere talrige. Mand marsierer med iilmars fra Sieland til det schleswigske, da fienden alt havde en deel af denne provinds og havde Holsten i sin magt, og nu løber mand liige saa iilfærdig tilbage uden at have udrettet eller forsøgt noget. Det heele er et virvar, som ingen kand blive klog paa, ingen finde reede i, og himlen give, mand maatte bequemme sig til at gjøre fred, da mand ey forstaar at føre krieg.

1814 9/1 . . . Denne dag var meget urolig, spendt og forventningsfuld; i aftes modtog vi efterretning, at kosakkerne vare i Tønder; formiddagen kom Andr. Hansen fra Tønder og bragde samme efterretning, og det hedder tillige, at de ville passere her

igiennem efter Riibe. Middag heedte det, at mand kunde see dem ved Sølvsted kro, og alles frygt og forventning var stoer. Ingen gudstieneste blev holdt, og alting var i forstyrning. Søster Kirstine var i dødsangst og flygtede til Brede, enhver havde tilsidebragt sine bedste ting, ogsaa vi havde gjort det samme, saavel i Brede som i Bredebroe. Dog mand havde taget feil, og der kom ingen endnu i dag; vi haabede, at de maaske havde taget veyen over L. Closter.

1814 10/1 . . . Endnu i dag kom der ingen kosakker; de ligger endnu i Tønder; frygten begynder nu at tabe sig noget.

1814 11/1 . . . I aftes modtog vi uventet ved S. Petersen den efterretning, at der er fred, og den tiidende indløb fra alle siider; en kosak passerede gennem fra Riibe til Tønder og tilbage.

1814 12/1 . . . Var i dag i Tønder med M. Winter. Lod vore heste staae ved kirkegaarden, blev ikke anholdt eller noget sagt af kosakkerne, der ere meget skikkelige folk og fører sig rett got og — endnu ingen bestemt vished om freden, og dog erholder sig rygtet, at freden skal være der, og de fleste haabe og troe herpaa. Gud give det haab og den troe maatte gaae i opfyldelse. I Tønder bleve heste leverede af Tønder og Kloster amt, ogsaa af Riibe amt er tilsagd.

1814 13/1 . . . Var eftermiddag til flytthytte til Chresten Nielsens. Uanset de mange mennesker i den lille varme stue, kunde vi dog ey faae vinduerne til at viige. Dandsede lidt og vare rett fornøede. Kom hiem kl. 11.

1814 14/1 . . . Uventet besøg af L. Hansen og købmand Stein fra Tønder. De vare udsendte at købe lidt, requireret af russerne; efterretning, at der var kommen 40 mand svenske til Tønder. Kommandanten af Tønder passerede her igiennem til Riibe . . . .

1814 15 /1 . . . Kulden bliir nu næsten udstaaelig, alting

1814 9/1. L. Closter = Løgumkloster.

1814 13/1. Flytthytte = flyttegilde.

fryser inden dørre; en kiedel med vand stod denne morgen frossen ved kakkelovnen; det er en græsselig haard vinter.

1814 16/1 . . . Fredrygten vedholder sig endnu, og de fremmede tropper trække sig nu synder paa. . . .

1814 17/1 . . . Var i dag i Tønder med fader Trenckner og Julchen at see kosakkerne, men da vi kom til byen vare de alt borte; dog kom der snart en trop igien, som var passeret Bredebroe og kom fra Riibe. Modtog da nu endelig den sikre og bestemte efterretning, at der er fred, og de fremmede tropper, der ere i landet, ere ey fiendtlig meere. Himlen være tak, at mand nu igien roelig og sikker og tryg kand boe i sin hytte. De fiendtlige tropper have ellers været meget flittige ved at requirere og især heste. Nu er der bleven forlangt 20000 c. af Tønder bye og 18000 c. af amtet, som vil blive svart og trykkende for egnen, om de skal udredes. . . . Søster Kirstine var meget syg af skrek over de igiennempasserede kosakker.

1814 25/1. . . . Den haarde vinter vedvarer, den største haab kand ey bringe vinduerne til at tõe det mindste op, i den lille stue er væggen og loftet i det syndre fag overtrokken med iis . . .

1814 7/2 . . . 300 mand polakker lancierer kom til Tønder, og som det hedder, skal der følge meere. . . .

1814 16/2 . . . [på rejse] I Bramsted spaaede mand meget ilde at komme igiennem de fremmede tropper eller kosakkerne, som forfarer næsten liigedan mod ven og fiende — og da der mødte mig 3 humlevogne ¹/₂ t[ime] hiin siide Bramsted, som fortalte, at en trop kosakker vare ved næste værtshuus og tillige mente, det var farlig for en ensom reisende — saa vilde ieg ey forsættlig udsætte mig for nogen fare — men vendte paa stedet om og reed tilbage til Kellinghusen . . . .

1836.

1836 12/3 . . . skrev til . . . apoth. Erdmann i Harzgerode . . .

1814 7/2 Lancierer = lansenerer.

1836 12/3: Harzgerode i Anhalt, syd for Quedlinburg.

angaaendes det proiecterede anlæg af en runkelrors zuckerfabrik, hvorved Ferdinand kunde vorde beskieftiget, mueligt Theodor med, og vi kunde see vore børn placerede hiemme, hvilket vi saa inderlig ønsker, men maaske er det heele blot et luftproiect, at mand udbassune som sikker og profitabel, hvad der er riskant og tvivlsom, at rowen her ey vil trives eller mangler de sukkerdele, iordbunden samt luften meddeler den i sydlige-
re egne. — Men nøye undersøges skal dog denne ting og hvis forsøg love en nogenlunde gunstig resultat da iværksættes. Meget interessant kunde et sliq anlæg være mig og os alle, derved saare gavnlig for omegnen. Bonden kunde faa bedre udbytte af sin iord og mange hænder kunde vorde beskieftiget.

1836 22/3 . . . Afsluttede i dag med Hochberg, som blev færdig med sine ting og var sieleglad ved sin afregning, der gav et ulige bedre resultat, som han havde ventet; havde et overskud af 1850 mk., som han tør kalde sine og seer derved opmuntret, glad og haabefuld den kommende tid imøde. — America kom ham got til hielp, ellers vilde han kuns have havd ringe overskud. — Lovet være Gud, at ieg saa meget kand lætte mine børn deres begyndelse, at ey deres mod og vedholdenhed tør sættes paa saa haarde prøvelser som mit; sandelig! ieg maatte gandske anderledes kiempe og anstrænge mig, før ieg kunde kalde 1850 mk. min eiendom, og disse kunde ieg endda kuns bruge til forlættelse af mine forældres trange kaar.

1836 18/4 . . . Havde den glæde at modtage brev fra broder Hans med den gode efterretning, at han er bestaaet med ære som alderspræsident ved forsamlingen af stænderne i Wiborg og der finder den anerkjendelse, som hans hoved og hierte fortjener. Han bliir nu en udmærket mand, har leilighed til at anvende sine sieldne talenter og vil vist meget kunde gavne sit fødeland. . . .

1836 9/6 . . . derefter til mit kiere hiem, hvor ieg fandt stœr ødelæggelse. Huuset afbrækket fra forstuen af til sønden paa enden nær. Vort sovekammer er i laden, og det seer vidtløftig

og forstyret ud hos os. Gid vi havde alting i stiel og orden igien.

1836 10/6 . . . Grunden blev efterseet til vester. Den sorte hedejord bort —, sand og gruus ikiort, grundsteen lagd.

1836 11/6 . . . Vi har ved voores aabne huus en herlig tid ypperlig veyr. Eftergav min kones ønske at faae vores byggeverk mere fuldstændig, da det endnu er tid at udvide og forfuldkomme vores plan, paa det vi siden intet har at fortryde, andre intet at dadle. — Loft og gulv blev derfor opbrækket i salen og hammeren i den synder ende nedtagen. Bygningen skal nu forhøyes til og med quisten. De øvrige 5 fach, saa vil Gud, næste aar. Grunden blev optaget og vel forsynet ved den øster side.

1836 14/6 . . . Tog til Brede, hvor mand havde begyndt at mure, men som ieg igien lod tage op; — vores byggeplan forandres nu gandske, og ieg faar give efter for det almindelige ønske at bygge skjønnere, større og rummeligere, da alle dadler det snevre lave huus. Kone og børn, venner og naboer skal nu faae deres ønsker opfyldt — et højere og videre huus skal nu vorde opført og intet spart; ieg gjør dette nu med glæde, da jeg seer i stæden for at misunde mig en skjønnere bolig, som nogen her paa egnen har, mand endnu ønsker og under mig og min familie en smukkere. Kiert, meget kiert var dette kiendemærke mig, at ingen misunder mig min lykke, mine bedre kaar, at mangel en og de fleste paaskiønner, at ieg ved min virksomhed gavner og har gavnet, at mand under mig at høste og have høstet frugter af min fliid.

Huuset bliir nu 14 al viid, høj paa muuren; for at faae tør huus, frie for fugt og svamp, skal det inden til $\frac{3}{4}$ alen forhøyes, en foed af 2 steens muur til samme højde, gothiske vindver — høj dør med trappe af hugne steen, og jeg haaber at faa det net og smagfuld, men frielig vil det koste mange, mange penge. . . .

1836 11/6 hammeren = gavlmuren.

1836 16/6 . . . Vi bleve i dag endelig færdige med nedbrækning og begyndte at lægge grundsten. Besluttede for at give salen mere styrke og bedre proportion at bygge den 4 fag til 2½ alen viid og medhen rykke 2 alen ind, hvorved vi tillige faar bedre, fastere grund; tillige besluttede at fordele bredden til begge sider og ey, som først planen var, lade det hele træde ud til den vestre side . . . .

1836 18/6 . . . Tog med Dora til Chr. Albr. kog, hvor ieg fandt Hochberg og Ferdinand beskieftiget med at belade 3de skibe med resten af vores uld, og hvor den fatale Distel er at passe paa og veye, hvortil mand maatte laane vores vægt, og hvilket gav saa megen forsinkelse, at skibene ey kunde vorde tilladte og expederede i dag.

1836 26/6 . . . Med vores bygeværk blev planen ændret. Stadager gjorde en anden indretning, greb ind i det gamle huus, som skal bygges næste aar. — Quisten gaar et fag længer til synder og alt kand derved blive smukkere, bedre saavel inden som ude fra. Got det endnu var tid, men ogsaa paa den høye tid at gjøre den afændring, saa mand for den kommende tid ingen bebreidelser tør høre eller gjøre sig. — Mand har io slet ikke været betænkt paa dette saa meget udvidet bygeværk og har tillige hverken tid til eller sands for at sysselsætte sig med sligt, da denne tid er saa meget at tage vare paa . . .

1836 9/7 . . . Vi reiste i dag huus og havde et sælskab af hen til 78 mennisker, som alle vare rett glade og fornøiede og holdt ud til kl. 4 om morgenen. — Vore sønner med 2de musici fra Kloster bidroge meget til at forhøye glæden og de fleste af selskabet hentede hos os trætte been. . . .

1836 2/8 . . . Vores pavillon blev paa foden nær færdig i dag — stellage nedtagen. Vinduerne med det farvede glas isatte, og vi havde talrige besøg af nysgierrige for at see vore ting. Alt

---

1836 26/6 Stadager = Bygmester Nicolay Stadager fra Højer.

1836 9/7 Kloster = Løgumkloster.

fandt biefald og opvakte beundring, især det couleurede glas, som i denne egn ey før er seet.

1836 31/12 . . . Gud skee lov, at vi i aar atter kunde glæde

Fotografi af Jens Wulffs hus kort før branden

os til fred i vort land, og at loven var i samme den herskende magt. — Ved vore stænders første forsamling blev folket given en nye impuls, der nu ogsaa lærer at tage deel i det offentlige. Hidtil kymrede med faae undtagelser enhver sig blot om det in[divi]duelle og sig selv. Det vil sikkert hæve nationen, at enhver som besidder eiendomme, finder sig berettiget til ved stænderne at tage lidt deel i bestyrelsen, da han enten kand vælge sin repræsentant eller blive valgt og derved have indflydelse paa lovgivningen — kand gjøre opmærksom paa det mangelfulde, som lovene, som bestyrelsen, maatte være underkastet.

Min ældste broder udmærkede sig som medlem af stænderne i Wiborg meget, vandt sig almindelig agtelse og hans navn vorder hyldet overalt i landet. . . .

Aaret var ikke frugtbar, og især havde vi en daarlig høst,

da ved den idelige regn sommerkornet kom daarlig og bedervet i huus. — I England og Nøramerica skal høsten endnu have været slettere, meget korn udskibes didhen og priiserne af føde-vare stege. — Ruggen kostede ved aarets ende 9 mk., byg 6 à 6 mk. 8 s., havre 3 mk. 12 s. à 4 mk., boghvede 5 mk., kreature blive søgde. — Flæsk, smør, uld og andre producter var høj i priis, og i det hele var det for landmanden en gunstig tid, — og-saa steege eiendommene saavel i kiøb som i leie.

Ved tilfældige omstændigheder blev min uldhandel udmærket stoer og vigtig dette aar. Vi kiøbte allene mærskuld hundred tusinde pund — iydske 10 000 pund. — Meget arbejde, megen uroe, sorg, ærger og fortred bragte denne handel med sig, og skiøndt der frielig blev fortient noget, saa skiøttede ieg dog ikke om at gaae denne skole igiennem igjen.

Vores byggeværk gjør dette aar tænkelig. 10 fag stuehus blev nyebygget og kontrasterer stærkt mod det gamle. En have-muur med pavillon blev ligeledes opført, hvilket alt kostede meget, men blev tillige smukt. Kuns skade, at der endnu er saa meget tilbage, som vi nu tvinges til at bringe i harmonie med nyebygningen.

De mange ubehageligheder, som handelsnid forvoldte mig i Jylland forrige aar, endte sig dette aar tilfredsstillende og ærefuld for mig. Over byefoged Nellemann i Holstebro fik ieg revange, hans dom med hensyn til caffesagen blev underkiendt, og for at betrygge mig for chikane med hensyn til uldhandelen meddeelte mig cancelliet consens, frit og ubehindret at kiøbe og sælge uld, naar og hvor ieg vil i hele riget.

Kniplingshandelen var flau, dog gav America endnu skikkelig udbytte, kun tegner det sig der ringe for den kommende tid.

For Wilhelm aabnede sig nye afsadskilder for sine strømpe-vare til Nør America, hvilket maaske kand give denne handel

---

1836 31/12. Caffesagen. Denne sag ses iøvrigt ikke at være omtalt i dagbogen.

en gandske anden retning. Gid derved en bedre priis og meer arbejdsløn for de stakkels bindere maatte kunde tilvejebringendes.

Vores projecterede runkelror sukker fabriick kom ey til udførelse, hvilket sikkert var til hæld for os.

1837.

1837 27/3 . . . Rohde gav denne efter middag koncert i skolen ved Bredebroe understøttet af Ferdinand. Der var 13 musici og over 100 tilhørere. Hvor det var en fornøjelse at varetage den stilhed, roelighed og opmærksomhed, som herskede i forsamlingen, hvilket sandelig gjorde vort publicum ære og mægtig kontrasterer med den støy og snak, som pleier at finde sted i Closter, naar der gives koncert.

1837 1/4 . . . Og ligesom marti var en vinter maaned begynder april i samme spor. Det seer sørgelig ud for de arme kreature, da overalt er stoer fodertrang og der er stoer nød. Mange kreature skal allerede være død af mangel og elendighed, men langt flere vil krepere endnu, især om denne tid skulle holde ved og foraaret ey snart vise sig. Faar skal især krepere til tusindtal, og mærskmanden især geraade derved i stoer elendighed, seer sit haab, sine trøstende udsigter gandske skuffet. Hvor lykkelig ere vi, ey allene at have overflødig foder for vore kreature, men endog at kunde hielpe mange. Vi begyndte i dag at udlane vores høe og 6 bleve reddede af deres nød, til deels uden at haabe det og paa en overraskende maade — i det mindst 3 gange er denne tid det værd, hvad vi laaner ud, imod hvad vi faar igien, og mange penge kunde vi have gjort ud af vores høeforraad, men langt være det fra at benytte mig af andres nød og forlegenhed — min vinding være den at hjælpe i nød, og denne vinding er mig mere værd end timelige fordele. . . .

1837 27/3 Rohde = Amtsmusiker Peter Petersen Rohde fra Løgumkloster.

1837 23/4 . . . Hochberg og Ferdinand . . . kom tilbage fra deres mærsktour. Det seer der med faare flokkene sørgelig ud. Vel den halve deel er død, for en deel af sult, da langt flere faar vare tillagte, som mand kunde føde, mange ere ogsaa druknede, især har den sidste vinter for 8—10 dage siden kostet mange hundrede, vel tusinde livet. — Gravene vare tilfrosne — dog kuns belagt med et tyndt lag iis. Dette med ageren var bedækket med snee, de arme dyr fandt her en fælde — kom paa den falske iis, plumpede igiennem og 7 a 8 stk. fandt mand liggende død hos hinanden. Det vil give ringe uld dette aar, som vil faae en ringe priis. Hvor lykkelig vare vi dog forgangen aar, at veyerligget var saa gunstig, faarene saa sunde og ulden saa god. — Et foraar som dette kunde have giort os ulykkelig ved de stoere parthier, vi havde kiøbt, de mange penge vi forud havde betalt; nei! sligt vovestyk gjør ieg aldrig mere, lad saa kiøbe hvem der vil, thi ogsaa commissions handel kand blive faerlig, da mand io alletider staar til ansvar.

1837 30/4 . . . Maanedens halve deel var en sand vintermaaned, men om saa ønskeligere blev veyerligget fra den 15de af. Det saa ud til, at de arme kreature vilde døe af sult, da overalt var fodertrang, men grøden kom med en fart. — Deilig grøn er ved maanedens ende iorden. Kreaturerne finde alt tilstrækkelig føde og kand forvinde deres nød igien. Engene have alt et meget lovende syn, og med trylleslag er foraaaret der; saa kand mangan gang alt blive saa got, seer det endog nok saa vanskelig ud. . . .

1837 6/6 . . . Her i egnen grasserer den saakaldte typhus, som meget beuroliger mig.

1837 16/6 . . . Der blev i dag plantet runkelroer i toften og osten huset . . . . .

1837 16/6. Når det i Det Blandede Distrikts Landboforenings jubilæumsskrift (1954), s. 52 hedder, at Kresten Knudsen, Visby Hedegård, var den første, der dyrkede roer i Vestslesvig, er dette altså ikke rigtigt.

1837 16/9 [København] . . . Hans besøgte Oersted og var indbudt hos etatsraad Bech, saa jeg denne eftermiddag havde det ene, hvilket for mit skriverie passede got.

1837 17/9 [København] . . . Var om formiddagen i Runde og Fruekirke, men kunde for den stærke gienlyds skyld ey forstaa noget af prækenen, heller ikke høre sangen for den stærke gienlyd af orgelet . . .

1837 20/9 [København] . . . Var i dag lidt omkring i byen og paa den runde taarn, hvor mand har et meget smukt panorama af Kiøbenhavn og omegn. Var aftenen til comedie, hvor Christen og Christine idyl og Nina pantomime og ballet blev given, fandt et meget smukt skuespilhuus, dog ey stoer. Orchesteret var got besatt og vist fortrinlig, ligesom og skuespillerne gjorde deres ting meget got og især dandsede fortræffelig. Dog vilde det danske sprog paa theatret slett ikke tilsige mig, men det er io og saa uvan, idet det var første gang, jeg paa saadant sted hørte samme tale.

1837 3/10 [København] . . . Var til Høyeste ret og bivaanede en session, men saa lidt den forhandlede sag som local og personel tilsagde mig, den blev langt under min forventning.

1837 13/11 [København] . . . Min broder havde i dag audience hos kongen og blev meget naadig modtagen. Han befinder sig i dag Gud skee lov bedre og var aftenen hos professor Schov, Wiburg ständerforsamlings præsident. Det er overordentlig saa renomeret min broder er, overalt kiender, overalt agter mand ham, og han oplever sandelig en lykkelig alderdom, helst sligt saa meget tilsiger ham.

1837 16/9. Efteråret 1837 foretog Jens Wulff sammen med broderen Hans W. en rejse til Norge, Sverige og Bornholm. Den udførlige rejseskildring er udeladt her. Oersted = juristen Anders Sandøe Ørsted. Bech = deputeret i told- og kommercekollegiet H. Bech.

1837 20/9. Christen og Christine, dramatisk idyl, oversat af J. L. Heiberg efter Scribes og Dupins Michel et Christine. Nina eller Den vanvittige af kærlighed, ballet af Bournonville.

1837 14/11 [København] . . . Broder Hans løb omkring og besøgte de stoere. . . .

1837 16/11 [København] . . . Var aftenen til comedie, hvor Svend Dyrings huus blev given for fuld huus, men som ey synderlig morede mig, da ieg kuns forstod det mindste af, hvad der blev sagt og var for lang udtrukken.

1837 31/12 . . . Saa haardt foraaret ogsaa var, saa længe ud paa aaret vinteren ogsaa vedholdt og saa vanskelig det og saa ud med den kommende høst med føde for mennesker og quæg, saa blev alting dog got. Vi havde en rett behagelig sommer at glæde os til og blev høsten ogsaa ikke riig, saa var den dog tilstrækkelig saavel at sikre mennesket sin føde som huusdyrene deres foder.

Priiserne paa korn bleve middelmådige. Rug kostede fra 6 til 7 mk., byg 5 mk., havre 2 mk. 8 s. til 3 mk., boghvede 4 a 4 mk. 8 s. Høe havde mand i denne egn rigelig dette aar . . .

Sands for det almindelige tiltog ellers stærkt i vort land, og mange stemmer yttrede sig med friemodighed over landets anliggender, fremkaldt af stænderforsamlingerne, hvor mange ting bleve offentliggjorte, mangan feil i lovgivning og forvaltning paapeget og derved folket vakt af dets letargie.

I handels henseende var aaret ikke ugunstig. Uldhandelen bragte et temmelig got resultat. Kniplingshandelen gik taalelig og lod til at tegne sig bedre for den kommende tid, helst Hochberg saa gandske vidner sig denne brange og lader til at faa held til at tegne smukke mønstre. Det er derfor ogsaa til gavn, at han har ladet en pige, Bold Marie Pallesen, oplære at slaee mønstre op og prikke breve til samme.

Tænkelig for mig var min reise i sælskab af broder Hans til Norge, Sverig og Bornholm. Reisen fra Bornholm, de vanskeligheder og farligheder vi havde at kiempe med paa denne fart i den stormfulde tid havde snart giordt ende paa vore dage.

1837 31/12 letargi = lethargi = døsigheid, dorskhed.

På tilbagerejsen fra Bornholm kom skibet ud i stærkt storm.

1838.

1838 13/3 . . . Fra Høyer modtog ieg det i handelshenseende ublide budskab, at V. udsædinge har været i Høyer, gaar dør for dør og byder 20 s. for ulden. Det seer nu ringe ud ogsaa med denne brange, og mand har at see sig for i aar ey at give til priis, hvad mand før har tient.

1838 29/4 . . . Det seer i aar igien sørgelig ud for de stak-kels kreature; paa østerkanten skal der være stoer fodermangel. Kreaturerne gaae der ude og mange dør af mangel! . . .

1838 1/6 . . . Tilbage . . . til Brede, hvor vi fandt alt saa pyn-telig og nett, som vores byggerie virvar vilde tillade. — Grund-volden fandt ieg lagd paa nørrenden nær, da vore grundvold-steen ey havde været tilstrækkelig.

1838 26/6 . . . Fik vi i dag vores nye bygning reist, som Gud skee lov uden nogen vanheld kom i høyden, og hvortil vi have deilig veyr, skiøndt meget varmt. — Vi havde talrig selskab, vel 80 persohner . . .

1838 25/7 . . . I dag kirkevisitation, hvori provst Rehhoff første gang her visiterede. Han holdt en smuk og passende tale og lade til at være en vakker, veltænkende mand, der fandt sig saare tilfredsstillet med alt, der vedkommer hans fag. — Tækkeren begyndte paa den nørre og øster side for at dække vores høe.

1838 7/8 . . . Vore 3 sønner toge formiddagen til Closter for i morgen at spille til concert. . . .

1838 29/9 [Hamburg] . . . Var aftenen i St. Pouli til komme-die, børnene til behag; thi mig gouterer denne fornøjelse ikke mere, især naar saadanne stykke som Debutanten bliir given, der kiedede mig . . . .

1838 31/12 [Hamburg] . . . Aaret var i det hele got og frugtbar, skiøndt veyerligget noget vanskelig i høsten. Kornpriserne vare

---

1838 25/7. Johs. Andreas Rehhoff, provst over Abenrå provsti, hvortil Brede hørte.

1838 29/9. Børnene = Ferdinand og Theodor.

gunstige for landmanden ved aarets slutning, rug 9 mk., byg 7 mk., havre 4 mk. 8 sk. á 5 mk., boghvede 5 mk. — Creatureerne vare got i priis og var i mange aar ey saa dyre. Hæste, sviin og faar og uld ligesaa, og alt, hvad landet frembragte, blev got betalt, hvilket gav grundeiendommen høyerre værd.

I handelshenseende havde ieg aarsag til at være tilfreds med dette aar, uldhandelen blev betydelig og vi kiøbte over 100000 ₣, Wilhelms strømpehandel florerede, og Nør America, hvor disse vare finder megen biefald, lover ham en varig afsadskilde; at han ved aarets slutning allierede sig med H. Lauritzen og Frey, vil vist giensidig være til stoer gavn. — Kniplingshandelen var ey saa gunstig for Hockberg, da America kuns bragte lidt — Dog var afsadsen paa fastlandet ey saa ringe. — Vi byde i aar meget. 15 fag blev tilføyet vor nye bygning, en nye overdeel kom paa stalden etc., som kostede mange penge og gav vores gode moder meget at vare paa, men vi har nu ogsaa et saare skiøn og meget bequem huus, hvis lige mand paa landet sielden finder. . . . .

1839.

1839 2/1 [Hamburg] . . . Den meget artige Beneke indbød mig til at bivaane Ole Bulls concert, hvilket jeg antog og tilbragde i Hamburg skuespilhuus en rett behagelig aften. Huuset var overfyldt af mennisker, og O. Bull høstede overvættes biefald. Hans kunst kand jeg ikke bedømme, men hans færdighed er stoer, kuns egner hans frembragde kunsttoner sig ey saa rett for gamle ører, saa lidt som størstedelen af nutids music. Den største vinding for mig er altsaa dette, at ieg kand sige at have hørt Ole Bull.

Ole Bull er langt yngre, som jeg havde tænkt mig ham og seer ud til at være mellem 20 og 30 aar. Hans udvortes er behagelig, godmodig og beskeden, og konstnerstolthed sporer mand ikke hos ham. Han er lidt tvungen i sine bevægelser, der vidne

---

1839 2/1. Beneke = en af W.s handelsvenner i Hamburg.

om, at han i sin ungdom ingen dannelse har havd; ogsaa er han jo opdragen som bondedreng i Norge. Blomsterkrandse med digte bleve ved sluttningen nedkastede paa theatret og applaus hørtes fra alle sider, hvilken bifald maa glæde den gode Bull.

1839 11/1 . . . Men græsselige storme have raset her. Floden har endnu været højere oppe som 1825 og langs kysten høyt oppe i landet — Apterp, Wollum, Døstrup etc. — marker, agger og eng belagde med uhyre iismasser. Mange huuse og bygninger ere ilde tilredte, til deels bortrevne. — Raskes og Lorens Hansens her i byen see ilde ud, især sidste, hvoraf flere fag ere gandske nedrevne; vester og nør paa skal det endnu være værre, og i Ribe skal mange huuse være gandske ødelagde af den høye flod og de med sig førende iismasser. Meget korn og høe er bedrevet, da vandet gik høyt op i huusene, fleere kreaturer og mange faar ere omkomne. . . .

1839 19/2 . . . Havde denne aften et lille gjestebud, da grev Sponneck og øvrige sessionsherrer bærede os med deres besøg. Men det utidige først at komme til bords kl. 10^{1/2} var ikke tilsigende for os, og vi ville alle saa ulige behageligere have moeret os mellem os selv og ved forelæsning; dog er greven en meget behagelig mand, og skatter vi ham høyt for hans rettsindighed og drivtighed. . . . .

1839 9/3 . . . Broder Hans tog formiddagen bort efter at have været hos os i 5 uger. Hans herværelse var hele tiden os til glæde, ligesom han lod til at have befunden sig vel hos os. Hvor er hans alderdom saa glad roelig og tilfreds i hans sind; med sin stilling for den kommende tid bærer han ingen trykkende livets byrder og sorger, er endnu sund og rask og spores ey synderlig, at hans legems kræfter aftager, ligesom hans sielekræfter endnu have den fulde spænding. . . .

1839 11/1. Stormen havde raset 8. og 9. jan.

1839 19/2. Grev Sponneck = stiftamtmand i Ribe grev M. S. W. Sponneck.

1839 7/6 . . . Havde denne morgen det ubehagelige, at Hans kom til at rage sammen med den græmmelig sære Nicolay, og vi beklagede meget ey at have ladet Nic. reise i gaar, som hans forsæt var. Han og Joh. Andres blive alt mere vanskelig at omgaaes, ligesom alderen i det hele io gjør vanskelig. Dog er broder Hans af alle vi brødre den, som er best at komme til rette med. . . .

1839 10/6 . . . Broder Hans modtog brev fra Lichtenberg i Kiøbenhavn med ubehagelig efterretning Michelsens handel angaaende; hvormed det seer mistrøstelig ud; ogsaa min kongl. koncession, hvilken ieg vilde have havd overdragen paa mine sønner, fik ieg uforandret tilbage, og sees det er ved saadanne ting det rigtige at lade alt gaae i sin vante tuur. Her hiemme fra i Brede er det vanskelig at opnaa noget, da det er collegiernes princip at tage hiemmeøvrighedens erklæring til grundmaal . . .

1839 17/7 . . . Vore 2de karle sloge i dag græs i Smedeng, som er meget got groet, aldrig i min tid var den saa god; ieg troer der bliver 20 l. høe; aaret før ieg fik den, blev der 7 læs — og den møye og bekostning, ieg har anvendt at faa vand over den lønnes rigelig. Den stod og sidste aar blank fra mortensdag til 1. may.

1839 10/8 . . . Brev fra . . . Emanuel & Sohn . . . af meget bitter, ubehagelig indhold, der forsatte mig i daarlig humeur, og ieg kedes ved at korrespondere med dette huus, som har foraarsaget mig mere kummer end alle mine [andre] korrespondentere tilsammentagen. Disse jødemennisker erkiende lidt, hvor god og troe og redelig ieg fra første tiid af har meent det med dem, og ieg gjorde vel imod mig selv, hvis ieg ophævede ald forbindelse med disse folk. . . .

1839 28/11 . . . Mine vakre brune reisehopper, kiøbt af A. Winther den 9de aug. 1827, bleve skudte i dag; skiøndt endnu

---

1839 10/6. Svogerens landhandel var året i forvejen blevet forbudt, og Hans W. havde gennem sine forbindelser i Kjøbenhavn søgt at få

temmelig raske og got kunne æde deres foder, saa var især Lotte saare stiv, og det blev det villige dyr for besværlig, og ey kunde ieg nende at quæle dem. O! hvor gjorde det mig saa ondt at skille mig med disse troe og raske dyrer, hvis lige ieg vist aldrig faaer. De vil saa lidt som min gamle skimmel gaa mig af erindring, og stedse vil ieg mindes dem med taknemmelighed. Mange tusinde miile bragde de mig afsted, mange besværligheder og farligheder deelte de med mig og aldrig kededes de med og ved de længste dagsreiser . . . Pidsken vilde disse dyrer ikke vide af, og i de sidste 9 aar førte ieg heller ingen med mig. Det var et par stærke løbere, og ieg fandt endnu aldrig nogen, som kunde kiøre mig forbi, naar ieg vilde lade dem tømme frit. . . .

1839 8/12 . . . Vor gode konge har forladt denne verden, sit kiere folk og er død den 3die december . . . Begyndelsen af hans regieringstiid faldt i en saare ulykkelig periode. — Landet besatt af franske — krieg med England og tilsidst med alle continentalmagter, ved fredsslutningen gik Norge for Danmark forloren, og riiget leed derved et uoprettelig tab. Derover og ved daarlig bestyrelse kom finantserne i den største uorden, indtægterne formindskedes, udgiverne forøgedes, men kongens milde hierte tillod ikke, at paalægge sit folk nye skattebyrder; mand skrev ubetænksom bancosedler, uden fond, som naturlig ey kunde holde sig, ald tillid tabtes, bancosedler faldt til 1 a $\frac{1}{2}$ sk. pr. rdrl., de største urettfærdigheder fremkaldtes derved, den usalige rigsbankforordning fremstod og misnøye opvæktes derved i hele landet, men især i hertugdømmerne. Den gode konge forstod ey rett at vælge hans raadgivere og dem, som skulde styre landets vel, og hvem han engang havde tilvendt sin tillid, unddrog han samme sielden, vel aldrig, om der endog kunde være nok saa megen grund herfor. Han var meget uhældig i sit valg af de mænd, som skulde bestyre finantserne, især Møsting, og finantsbestyrelsen var saa daarlig som mueligt i mange aar, hvorved landets giæld forøgedes, i stæden for at det i 25 fredsaar saa let kunde have ladet sig formindske.

Omendskiøndt selv ikke kriger var Frederik d. 6te dog stoer ven af soldater, og dette var hans kiephest, der kostede landet saare meget, men alt har sin ufuldkommenhed, alt sin skyggeside her i verden.

Den afdøde havde intet behagelig i sit udvortes, og saadant fortrædeligt vranten ansigt veed ieg fast aldrig at have seet, ogsaa ved samtale havde han intet mindre som tækkeligt. Men hans siel var god, og hvis det var gaaet efter hans ønske, da var der end ikke funden en eneste ulykkelig i hans land . . .

1839 17/12 . . . Hvilken ulykke ogsaa for vort land, om Chr. 8de for tiden skulde vorde os berøvet, ham som alles haab og tillid hælder sig til og haabentlig ogsaa vil svare til de forventninger, mand lover sig af ham. Paa en værdig maade er han fremtraadt, alle hands ord og handlinger vidne om forstand og villie, og Danmark kand under hans regiering see en bliid og lykkelig fremtiid imøde, derfor Gud velsigne og ophold os ham.

1839 31/12 . . . Ellers herskede Gud skee lov fred i vor verdensdeel; kunst og videnskab blomstrer, og alt iler større fuldkommenhed imøde, især dette med hensyn til befordringsvæsenet — mand reiser ikke mere, men flyver afsted paa dampvogne og dampskibe, hvilke bestandig tiltage og forøges, ligesom iernveye anlæg alt meer og meer finde sted.

Aaret var i det hele tagen, men især for vores land frugtbar og velsignet; priiserne paa alle landets produkter vare gode, men især var creature i høy priis, en følge af de mange særustninger, hvor der udfordredes saa meget for at proviantere de store flaader. Kornpriiserne vare efteraaret rug 8 mk, byg 6 mk. 8, havre 5, boghvede 5 mk.

Vi kiøbte dette aar megen uld, Wilhelm mange strømper, og gode udsigter aabnede sig for knipl. handelen, da denne artikel nu bliver mere mode igien, men for uld og ulden bindetøj tegner det sig ikke got. De til Ney York og Philadelphia sendte

---

1839 8/12. Møsting = geheimestatsminister Johan Sigismund M., bl. a. overdirektør i rigsbanken og finansminister.

1839 17/12. W. har hørt, at Chr. 8. var syg.

strømper henligger usolgte, saadan vil det vist ogsaa gaae andre speculanter i denne artikel, og da mand i Jylland ret har lagd flid paa at gjøre varene saa lætte og ringe som mueligt, saa underligger denne artikel et stort fald, og sikker vil samme næste aar blive ligesaa vanskelig at faae solgt, som den dette aar var vanskelig at faae kiøbt. Clason i Hamburg, som har gjort blæst af at kunde bruge alt bindetøy, hvad Jylland frembringer, indsmigret sig ved prinds, nu kong Christian, der har tilskreven adskillige i landet at understøtte hans foretagender, — og bestilt en betydelig deel bindetøy hos pran-gerne, kommer vist tidlig nok og vil vist enten som ordløs mand komme til at staae til skamme, eller han maae underkaste sig betydelige tab.

Ferdinand bestemte sig dette aar for kniplingshandelen og gaar i compagnie med sin broder, hvilket og vil være den sikkerste vey for ham at fortiene sit brød i verden, thi det har sine stoere vanskeligheder til vore tider at entrere noget nyt, der ey har hiemme i egnen; vore kniplinger derimod er et yndlingsarbeide i denne egn. Denne handel er bequem og læt at drive. Vore mange connexioner lætter afsætningen, tillige gives for tiden kuns faae, der af nogen betydenhed driver denne handel, og disse faae ere tillige største deelen gamle folk.

1840.

1840 10/2 . . . Fuldent og afsendt til grev Sponnek med mine tabeller, efter hvilke af uld er kiøbt

mærskuld 1839	103.578 pd.	værdie 94.541 Rbdlr.
Jyllandsuld	54.085 pd.	værdie 25.978 „
Told, prov. og kostninger		6.816 „

Rbdlr. 101.357

eller crt. mk. 190,044 mk. Strømpe 39.367 for

---

19 197 dossin, Rbd. 140.724

1839 31/12 Clason, jvnfr. 1842 17/8

eller crt. mk. 263.857 indført i landet og udgiven for uld og strømper, sandelig en stoer resultat, og det største ieg nogensinde havde eller nogensinde faaer; hertil kommer endnu 7000 rbdlr. eller 13.125 mk. for kniplinger. Summa summarum 276.982 mk.

Af iydske strømper og andet bindetøj opgav ieg, at efter min overslag er kiøbt og udført 87 587 dossin, værdi 194 556 rbd. eller 364 792 mk. De 4re strømpehandlere H. Lorenzen, Frey, Andresen og W. Nissen havde heraf kiøbt 60 387 dossin, værdi 127 891 rbd. eller 239 795 mk. Hvem skulde vel have troet, at saa meget tilvirkes af denne artikel, som saa lidt er vorden paaagtet før? Ingen under at i bindeegnen forbruges saa megen uld. For saa stor en sum er der vist heller aldrig bleven bunden og udført som dette aar, og skulde de americanske forsendelser ophøre, da vil afsadsen af denne artikel heller aldrig saadan vorde fremmet.

1840 21/2. . . Skrev til grev Sponek i Røbe, Trøbyrg kiøb ved godsets beboere angaaende, som ieg saa gierne vilde fremme. Gid ieg maatte opleve den glæde, at mit project iværksættes; ieg vilde ved at give den første impuls hertil kunde giøre mig fortient for de sildigste slægter, men det vil vel sagt have sine store vanskeligheder at faae saa mange deltagere enede.

1840 24/2. . . Grev Sponek bærede mig denne eftermiddag med hans besøg, fortalte at have giort en reise til Friederitz for at tale med kronprindsen om, at han vilde forvende sig hos dronningen for at modtage kniplingerne.

1840 26/2. . . Havde denne aften [besøg af] sessionsherrerne. — — Grev Sponek var særdeles artig. Ja! mand kunde sige fortroelig venskabelig, og det er en meget interessant mand.

1840 28/2. . . I dag blev endelig takken bragd af det stoere mønster med dronningens navnetræk C. A., der har circa 400 stokke, er 8 tommer breed og vel det største mønster, som her nogensinde er giort af denne slags og gammeldags undtagen.

Jeg troer, at tegningen er lykkedes got, og at Hochberg vil kunde indlægge sig ære dermed. Sendte takken til Ribe for at indhente grevindens dom herover . . .

1840 6/3. . . Wilhelm var i Tønder og fandt efter bestemmelse her H. Lorensen, Frey og Chr. Andresen, som efter mange betænkeligheder enedes om at gaae ind i min plan og for egen regning gjøre forsendelser til America. At ieg vilde tage en actie med var ene det, der bevægede dem til at vove noget ved directe forsendelser, da de tosser hellere krediterer en stodder 1000 dlr. i Hamburg end at anbetroe et sikkert huus der 100 dlr. i commission. Jeg haaber, som Gud vilde give, at det vil være et gavnlig foretagende, sikkre de 4re strømpehandlere deres hândel, gjøre dem mere uafhængig af hamborgerne, vedligeholde de saa uundværlige forsendelser til America og derved gavne det almindelige, vedlige- og opretholde denne for vort land saa gavnlige industrie.

1840 14/3 . . . Var eftermiddagen i Bredekroe inscriptionen paa sølvtoyet til vor gode præst angaaende. Jeg bragde her stevningen i aæn paa bane, hvor der nu er tinget saa længe, om ved 30 aar, men kommer ikke videre dermed. Det blev besluttet, at herredsfogden skulde foranstalte et møde, hvor dette saa gavnlige anliggende da skulde ordnes og ved contract lovlig bestemmes . . . .

1840 20/3 . . . Skrev til kronprindsen Frederik Carl Christian i anledning af det i arbeide havende stk. knipl. til dronningen, hvilket blev sendt til den mig saa bevaagne grev Sponnek, der vil anbefale samme.

1840 23/3 . . . Maatte i dag sidde en times tiid for maler Kier, som vil portraitere mig og min kone.*)

1840 20/6 . . . Skade at det ey i dag var smukkere veyr til den gode pastor Lauthrups iubi!æum. Det manglede imidlertid

---

1840 23/3. 1840 25/3 oplyser W., at hans hustru tidligere er malet to gange. Ingen af billederne er dog særligt vellignende.

Kier = formentl. degn i Nr. Løgum sogn, Peter Nissen Kjer, d. 10/7 1866.

ey paa tilhørere, og kirken var overfyldt af mennesker, sandsynligvis var det første gang en slig festlighed i vores kirke fandt sted. Handlingen var i det hele ophævende og rørende, den største roelighed og opmærksomhed fandt sted, rørt var alle hjerter og alle takkede og velsignede den værdige olding. Der var music i kirken, min broder holdt først en lille bøn og tale for alteret, siden besteg oldingen prækestoelen og holdte en hiertelig tale — foredragen med ungdommelig kraft. For alteret talte siden provsten og overrakte en pragtbibel, som geistligheden gav, siden traadte amtmand Tillisch frem, holdt en meget smuk og hjertelig tale for sig selv, siden talte han i kongens navn og beprydede ham med dannebrog ridderkors. — Ved denne handling og amtmandens ord viiste sig oldingen meest rørt, han viiste forresten en sielden fattelse og en sielden kraft.

I kirken var sit billede, malet af Kier, opstillet. Hiemme blev et sølv skrivevøj, en gave af sognet, ham overrakt, samt andre smaae foræringer af andre, blandt andet 2de kobberstik. Dora gav af hendes haandarbeide en calender.

1840 4/8 [Åbenrå] . . . Efter middagen toge vi sambtligen til Farvemølle og tilbage til Apenrade. Her var stoer stads og allarm, thi kongen og dronningen med et stoer følge kom denne aften eller nat til byen, hvor i fast alle gader var ilumineret, æresporte opreiste o. s. v. Det smukkeste veyr begunstigede disse festligheder, og der var en vrimmel af mennesker, saa mand neppe kunde passere gaderne. Vi kom først til Riis kl. 2¹/₂, da dagen alt gryede.

1840 16/10 . . . I Aarhus avis læste ieg et krænkende inserat fra den fatale Dalgas imod min ældste broder angaaende tænkestøtten for vor afdøde konge, hvilket sikker for min broder vil være ærgerlig at læse — men hvad vilde han ogsaa blande sig heri? Mand see, at Dalgas har attraaet meer at sætte sig selv som kongen et minde, og at forfængelighed var det, som ledede ham; ellers vilde han istæden for at ærgres have

glædet sig til at mænd som min broder og justitsraad With antog sig og fremmede en sag, der uden deres medvirkning neppe var bleven udført og ved disse smaalige kievlerier nu mueligen ogsaa standses; at det sidste meget ville glæde Dalgas, derom kand mand holde sig fast overbeviist. — —

1840 18/10 . . . Ferdinand med Anthon toge til Medolden, hvor den sværmeriske pastor Hass holdt sin afskedsprædiken; han nedlægger sit embede, [vil] være missionær og vil som det heder reise til Palästina for der at præke omvendelse. Den stakkels mand mener det vist got, gid det gaae ham vel og gid han see frugter af sine bestræbelser, af det stoere offer, som han bringer hans forskruede ansigter. — —

1840 7/12 . . . Skrev til dronningen med de til hende forarbejdede kniplinger, hvilke Ferdinand skulde overbringe. Hochberg havde atter travel at faae det lille digt prentet, der følger samme; han har arbejdet herpaa dag og aften fast uafsladelig i 5 dage, men det er ogsaa meget smukt, og vil haabentlig finde biefald. Skrev til grev Sponek med afskrift af digtet og mit brev til dronningen; det lille digt forfattet af Christiane — lidt forandret ved hendes fader og lyder [i uddrag] saaledes:

. . . . .

Lidet kuns vi bringe kand til veie
dagligt brød os giver dog vor flid.
Naar vi kuns benytte ret vor tid,
nøysomt sind er livets bedste eie.

Held vor egn, at denne næringskilde
selv for svage knipler aabnet er,
som for os saa skjønnne frugter bær,
naar vi tiden ey for unyttig spille.

1840 16/10. Dalgas = kammerråd, landøkonomisk forfatter C. Dalgas, Aldebertsminde ved Vejle. —

With = herredsfoged, stænderdeputeret J. P. With. Angående denne sag, se iøvrigt: Århus Stiftstidende 7/9, 14/9, 28/9 og 9/10 1840.

1840 18/10. Pastor Ludv. Daniel Hass var missionær i Smyrna til 1847, derefter sognepræst i Hals og Nibe, folketingsmand og landstingsmand, iøvrigt grundtvigianer, derfor Wulffs modvilje overfor ham.

Vil vor dronning prøven huld modtage,
da vil glæde lue i vort bryst;
troe erindring om hin høye lyst
blid belyse vil vor fremtids dage.

.....

Gid nu vor gave maa finde blid modtagelse og gid dette have til følge, at vore kniplinger af dronningen og hoffet vorde mere paaagtet. Da vilde dette kunde have heldbringende følger for denne industrie og for vore kniplerinder.

1840 24/12 . . . Ved Ferdinands hjemkomst fra Kiøbenhavn blev vor juleaftensglæde meget ophøyet. Han var bleven meget naadig optaget hos dronningen og vore kniplinger havde funden hendes biefald. — Han medbragde fra dronningen en kostbar gulddaase — 20 spec. gratification til de 2de kniplerinder og et brev fra dronningen med bestilling af en fuldstændig garnitur kniplinger til vores tilkommende kronprindsesse. — Ferdinand fandt megen understøttelse ved hans hverv af grev Sponnecs søn, kammerjunker Sponnek — blev opfordret til at besøge etatsraad Garlieb — det vigtigste medlem af commercekollegiet, med hvilken han underholdt sig 2 timer, samt cammerherre Louzow, hvor han og samtalte længe. I det hele har han spillet sin rolle got og sikker overalt vunden biefald.

1840 25/12 . . . Skrev fast den gandske dag paa min betænkning over huserehandelen, der endelig nu er reenskreven, samt til grev Sponnek. —

1840 31/12 . . . Vi havde et frugtbar og velsignet aar; høsten blev vanskelig, dog kom omsider alt i huus og for det meste ubedærvet. — Det var et fortrinlig aar for landmanden, han havde meget at sælge og alt blev got betalt. Prisen var ved aarets ende: Rug 7 mk., byg 5 mk. 8 s. á 6 mk., havre 3

1840 24/12 . . . Garlieb = Gotfried Garlieb, deputeret og departementschef for generaltoldkammer- og kommercekollegiets 3. sektion.

Louzow = Frederik Lowzow, direktør i generaltoldkammer- og kommercekollegiet.

mk. 8 á 4 mk., boghvede 5 á 5 mk. 8 s. Kreaturer vare overvettes dyre, og en god maver stud blev betalt med 40 til 50 rdlr., hæstene ogsaa dyre, svin, faar etc. ligesaa; smør, talg, uld, huder og skind, kiød og flesk alt var dyre, og bondens velstand forøgedes betydelig dette aar . . . .

I vort lille land blev den liberale aand mere levende, folket vækket af dets lange slummer, og folk og stænder frembragde deres ønske for tronen, at en mere frie statsindretning maatte finde sted. . . . .

Med hensyn til handel var uldhandelen om ogsaa ey saa vigtig som forrige aar, dog ikke ubetydelig, kuns har ieg den Klixbøll uld, 3000 R , paa halsen endnu, og der bliver mange penge tabt paa mærskuld i aar. Diquie, min største fiende i denne brance, fik nok af det og rømmer feltet.

Strømpehandelen blev daarlig, de americanske forsendelser hørte op og det ser ringe ud med denne artikel. Disværre har ieg andeel i forsendelser til New York, hvor der sikker vil tabes meget ved.

Kniplingshandelen var i optagelse og mine sønner drive samme med lyst og mod . . . .

1841.

1841 26/1 . . . Læste i Alton. Mercur en lille opsats over vores knipl. til dronningen, der overalt vækker opmærksomhed og bringer vor knipl. fabrik i stoer renomé.

1841 27/1 . . . Sognefogden Dethlef Lassen i Braderup blev valgt som deputeret, iustitiarius Hansen i Lek suppleant. Det lod til, at mand interesserer sig mere for vort stænderværk, og at mand forfares med mere umsigt og betænsksomhed, skiøndt deres tal var mange, der ey indfandt sig; ieg gav min stemme Lorenzen paa Wassersleben ved Flensburg og Dethl. Lassen som suppleant, tog aftenen hiem, hvor mine beretninger angaa-

---

1841 26/1. Alton. Mercur, udbredt avis i hertugdømmerne.

ende vore kniplingers offentlighed vakte glæde. Hørte at broder Hans ey i gaar var bleven valgt i Døstrup, men Holm og Gram havde der de fleste stemmer. Nu kommer min broder nok ikke med tiere, hvilket gjør mig ondt, især da han saa fortrinlig egner sig til at tolke folkets sag og saavel har forstand som villie at udfylde sin post, men han er io gammel.

1841 12/2 . . . Brev fra H. Wulff med endelig bestemt efterretning, at han er valgt i Ribe, medhen ogsaa i denne distrikt, som deputeret, og at han har antaget valget. Tillige har han faaet indbydelse til at blive medlem af et lært selskab, og han bliir paa hans gamle dage æret fra alle kanter. — O, hvor er det dog rart at boe i et land, hvor der ved udmærkelser ey tages hensyn til stand og byrd, men til fortienesten, til ævne og villie, og hvor er det got tillige, at i samme land allene loven er den herskende magt — derfor, lovet være Gud, at Danmark blev mit fødeland.

1841 18/3 . . . Skrev til grev Sponnek i Kiøbenhavn angaaende knipl. og uldgods. Knipl. opgav at have tilvunden egnen i de forrige tider circa 100.000 dlr. crt., nu circa 50.000, material 10 p. c. Bindetøys blev før fortient paa 1 R uld i arbejdsløns 4 til 6 s., i den senere tid 12 til 14 s., eller saa meget som et pund uld koster.

1841 24/3 . . . Var for sidste gang dette foraar med hensyn til arbeide paa Reispold og kom med min spade ret træt hjem. Nu ere mine vandledninger saa udstrakte, som de kand blive. Smedeng staar gandske blank, og vandet risler i mengde over en deel af Reispold. Mit arbeide vil sikkert ikke være forgieves,

---

1841 27/1. Justitiar Andreas Hansen, sen. stænderdep. og amtmænd over Tønder amt under oprørsregeringen.

Lorenzen = Joh. Sybrand L., godsejer og ejer af kobbermøllen ved Flensborg.

Holm = landmåler Samuel Holm, Møgeltønder, der ved valget i 22. valgdistrikt fik 96 stemmer, medens Hans Wulff fik 106.

Gram = sognepræst i Daler Caspar Frederik Gram.

men bære gode frugter, som tiden nok vil vise. Der er heller ingen her i egnen, der gjør sig saa megen umage og, ieg tør sige, handler saa betænksom ved og med vandleddning som ieg.

1841 31/3 . . . Det var i dag 1784, altsaa for 57 aar siden, at pastor Lautrup i Tinglef som student holdt sin første tale. Hvor har han præket ofte, lært og gavnet, opbyggt og trøstet saa meget i denne lange række af aar, og endnu er han rask, giver haab at kunde virke til velsignelse en tiid lang endnu, hvilket Gud vil give.

1841 2/4 . . . Brev fra Quedens i Ribe. Han kand ikke bruge de ham tilbudne vexler, Radoor ikke heller, og nu kommer mand ordentlig i forlegenhed med sine contanter. Tydelig sporres, at der er penge nok mellem folk og velstand i vort lykkelige land.

1841 3/4 . . . Prikbrevet til det stoere mønster blev endelig færdig i dag, hvilket rett har satt Hochbergs udholdenhed samt kunstflid paa prøve. Gid det nu kuns maae svare til hans forventning.

1841 8/5 . . . kreemarkenet [i Tønder] var daarlig, og kreaturene har faaet et uhyre fald . . . .

1841 4/6 . . . Ferdinand tilstillede mig et saare bitter, ubehagelig brev fra den smaaelig egennyttige broder Hans, der med de stoere offere, ieg i en række af næsten 50 aar har bragt ham, endnu ey er tilfreds, men har gjort sig haab, at ieg skulde opofre alt. Hvor sørgelig, at havesyge skal sønderrive et baand, der i saa mange aar kiedede os til hinanden, at vi i vore sidste dage skal blive os fremmed. En god villie at efterkomme, hvad der var sin pligt, ville have tilfredsstillet mig; saa synlig mangel paa samme foranledigede, at ieg maaske for dierv sagde ham sandheden, men slige sandheder finder ingen anklang i Jylland, hvor mand fast affinder sig med snak, og dette har fiernet os fra hinanden.

1841 8/8 . . . Fuldendt mit fatale skriverie til broder Hans.

1841 2/4. Radoor = købmand Friedr. Julius R. i Tønder.

Gid ieg havde dette smaaelige krammerie af hovedet; hvor var det dog en uheldig tanke at skrive og sende mig en Ratzenschnurre, der tolkede sine forkerte og usande anskuelser med hensyn til mit tilgodehavende. Egennytte forenet med det ønske at forhøye sine døttres arv har meget vildledet ham, dog veed ieg meget got, det ey er slet meent. Han er allene gaaet ud fra den anskuelse, det kom saa nøye ey an med mig, da ieg alletider har ladet mig saa meget befalde; men alt har sin grendser.

Overlod ved slutningen ham at betale, hvad han vil . . .

1841 8/10 . . . Fuldent mit brev til broder præst og udtalte mig efter min overbeviisning over vort giensidige forhold hidindtil. Vil han samt den ældre broder nu ey høre og paaagte, hvad sandt og rette er, saa lad dem gøre, hvad de vil, ieg troer at have gjort mit. . . .

1841 25/10 . . . Fuldent afskrivten af mit fatale [brev] til Hans Wulff, og er det mit forsæt ikke tiere at skrive til ham, det være, da vi kommer paa venskabelig fod med hinanden igjen. . . .

1841 31/10 . . . Oct. var en regnmaanede, og vi havde kuns 9 regnfrie dage, en sørgelig maaned for høst og sæd. I mærsken seer det sørgelig ud, der staaer endnu en stoer deel havre ude, vist totalt bedærvet. Sæden blev ringe lagd og paa øerne kuns $\frac{1}{3}$ af, hvad der skulde have været saaet.

1841 23/11 . . . Fuldent reenskreven mit brev til H. Wulff — og tog afskeed med ham; thi ikke længer vil ieg bryde mit gamle hoved, ærgre mig og som hidtil forsømme mine ting over noget, der dog aldrig faar ende, da han ingen grunde, ingen raison tager imod, men kuns altid bliver ved at besmykke sin sag, saa meget han ogsaa modsiger og blotter sig, kuns giver snak i stæden for beviis.

1841 8/8. Ratzenschnurre = krønike, løgnehistorie.

1841 31/10. Øerne er formentl. de nordfrisiske øer.

... Nu! han er gammel, gamle folk sære, og dette undskyldte ham. Himlen give, at hans sidste dage ey maae blive kummerfulde, og at dette brud ey for meget maatte krænke ham. Mit brev dateret 16., sluttet den 23. ds.

1841 29/12 ... Gav mine sønner en fortient irettesættelse, at de hele ugen ey havde været i Bredebroe, ikke kymrede sig om kniplingshandelen, der stedse burde ligge dem paa sind og hierte og lader deres tante sidde ene, ofte raadvild, hvor de havde tid og leilighed nok til at paaagte, hvad fornøden er og hver dag løbe omkring i marken for at spadsere. — I bogen fandt ieg ikke engang forrige uge efterset og afsluttet. — Min irættelse, der vel var drøyt og skarp, blev ilde optagne, og Hochberg opponerede paa en usømmelig maade ...

1841 31/12 ... Kunst og videnskab fremmedes ogsaa dette aar; meer og mere faaer mennesket elementerne i sin magt, der maae tiene ham som herre, og underfuld er *det*, der frembringes ved damp. Jernbaner gjør stærke fremskridt, og snart vil der udspinde sig et net giennem hele Europa, saa mand i et nu vil kunde forsætte sig fra den ene ende til den anden, fra Moskou til London fra Hamburg til Triest. Kuns i vort danske land vil det ingen fremgang faa. Der bliver projekteret nok, men intet kommer til udførelse.

Med hensyn til frugtbarhed hørte aaret 1841 ey til de velsignede, liden varme, megen regn. Høsten blev især ugunstig, vi havde uophørlig regn; meget korn blev bedærvet og staaer til deels ude endnu. Dette var især i mærsken tilfælde, hvor der endnu skal staae megen korn, havre, byg og bøtter i marken og raadner. Priiserne vare temmelig høye: Rug 11 mk., byg 7 mk., havre 5 og boghvede 10 mk.

Vi vare hældig med vores korn, der kom alt got i huus, hvilket fast overalt var tilfælde i denne egn.

Kreature fik et stoer fald, og de handlende tabte mange penge dette aar.

Hvad vores handel angaaer, gik samme saa temmelig. Der

blev i det hele kiøbt circa 100.000 t mærsk- og 50.000 t iydsk
uld. For kniplinger blev der udgiven t), men i det hele
blev der ikke meget fortient . . .

1842.

1842 19/2 . . . I aftes brev fra Christiane Jessen med den
efterretning, at hendes mand i forgaars blev udløst af dette livs
ham trykkende baand, sine legems og siele lidelser endte. Vel
ham, at det baand, der fengslede ham til dette liv blev løst. Han
har i mange aar været meget svag, og hans eneste glæde var sin
vakkre kone, der saa got forstod at trøste og opmuntre ham,
saa troelig deelte hans lidelser og derfor nu ogsaa med roe og
glæde kand tænke og erindre sig den hedengangne. Hun tager
nu til hendes hiem, til sin gamle fader igien og vil haabentlig her
kunde forleve gladere dage.

1842 30/4 . . . I familiehenseende gjorde Hochbergs reise til
Holland, Belgien og Frankrige denne maaned tænkelig, ligesom
det for mig var interessant at kunde celibrere mit handelsiube-
læum i Hamburg og Altona, hvorhen ieg ved paasketid 1792 an-
traadte min første handelsreise og der ene og forladt ankom . . .

1842 27/6 . . . Ved Ribe og i omegnen seer det sørgelig ud.
Floden har været høyt oppe og er det endnu, engene staar blan-
ke, hvad der var huggen er dreven bort, saare megen havre
staaer i vand og denne egn lider et stort tab, hvilket vist ogsaa
saavel synder som nør paa vil være tilfældet. — — —

1842 10/8 . . . Tog med Ferdin. og Wilhelm, der rejser til
[Hamburg], til Tønder, hvor ieg paa amthuuset foreviste de efter
dronningens ordre for kronprindsessen forfærdigede knipl., der
fandt udeelt biefald, og hvor ieg fandt en smigrende modtagelse,
ogsaa af amtmanden gientagen opfordret til at forevise denne

*) tallet mangler.

1842 19/2. Christiane Jessen, født Lautrup, »digterinden Anna«, gift 1°
med sognepræst Jørgen Simon Jessen, jvnfr. Sdj. årb. 1893, s.
197, P. Feddersen Jensen: Visby sognekronike, 1846, s. 67 ff. og Sdj.
månedsskrift 1939, s. 141 ff.

garnitur [for] kongen, der nærværende tid er paa Føhr. Ogsaa amtsforvalter Fischer med familie glædede sig til at see disse smukke knipl[inger], og det var mig meget kiert at have foreviist samme . . . .

1842 16/8 [Før] . . . Toge bort fra Dagebøll kl. 10. Vinden blev død stille, og vi satte os paa en baad, der kom til os og roede til Wyck, vore sager maatte vi lade blive tilbage. Færgeskibet saa vi herefter sidde fast paa en sandrevl og glædede os til at være kommen derfra . . . . Her er en stoer conflux denne tid og mange fremmede, der fortærer mange penge, saa det rett er en hældig tid for Wyks beboere.

1842 17/8 [Før] . . . Denne dag var een af de interessanteste for mit liv og vil stedse blive mig uforglemmelig. — I anledning af at foreviise den efter dronningens ordre forfærdigede garnitur kniplinger, hvortil ieg af kammerhr. Krog var bleven opfordret, havde ieg denne eftermiddag audience hos kongen. — Kammerhr. Krog sagde mig denne morgen, at kongen viste ieg var her, at ieg slett ikke behøvede at melde mig til hoffmarskalken, men blot indfinde mig kl. 4^{1/2} i audience gemakket, hvor ieg da vilde uden videre faae audience. — Ieg gjorde, som han sagde og dette om saa hellere, da min daarlige fod efter muelighed skulle skaanes for støvler. — Saa gjerne ville ieg have hilst vor forrige Apenrader amtmand, nu kongens kabinetssecretair, kammerherre Tillisch, der staaer hos mig og alle, der veed at skatte hands værd, i kier erindring, men ieg ville ikke bemøye og forstyrre ham, da han har saa saare meget at bestille. — Da han vilde stige paa vognen for at kiøre til badestedet, gik ieg i mine tøfler hen til vognen og hilste ham. — „De her!“ raabte han mig imøde, bydende mig venlig haanden, „og har ikke besøgd mig? Dette gjør mig ondt!“ Med faae ord sagde ieg ham mit ærende.

1842 16/8. Conflux = Sammenstimling.

1842 17/8. Kammerherre Krog = amtmand over Tønder amt Friedr. Chr. v. Krogh.

„Disse kniplinger maae ieg see,“ sagde han. „Naar ieg kommer fra badet, besøger ieg Dem, hvor logerer De?“

Efter hans bortreise sagde mig senator Rehder fra Husum, en meget artig mand, ieg maatte gjøre hoffmarschallen min opvartning, som han ogsaa havde sagt mig før, thi saa blev ieg inviteret til taffels —, men ieg betakkede mig for denne ære, der med hensyn til min daarlige fod, der ikke taale støvlen, kunne være kommen mig dyre at staae. — Kammerherre Tillisch holdt ord, kom til mig, besaae kniplingerne, der fandt hans fulde bifald. — Ieg meddeelte ham nu, hvad ieg med hensyn til vores industrie havde at foredrage kongen, men beklagede, at en sædvanlig audience paa nogle minutter ikke ville være tilstrækkelig for at siige, hvad der laae mig paa hiertet. Den vakkre mand, der saa gjerne fremmer alt, hvad der tiener det almindelige til gavn, billigede alt, hvad ieg havde at foredrage og sagde: „Det vil ieg see at faae anderledes; gjør Dem færdig, ieg gaar til kongen.“

Efter kort forløb kom han igjen, bød mig at følge med og uden ald forberedelse, dog ogsaa uden ængstlig forlegenhed, traadte ieg frem for hans majestæt og foreviste den stadselige pynt.

Kongen hilste mig naadig og venlig, besaa de smukke knipl. og fornøyede sig til, at vort land kunde frembringe sligt.

Kuns Tillisch og hofmarschallen, kammerherre von Levezau, en meget fiin hofmand, vare tilstede, sidste fandt adskilligt, især kragen meget smukt. Da den $\frac{1}{2}$ alen brede garniture kom for, spurgte den fiine herre, hvor meget en alen af disse knipl. vel kunde koste. Noget ubetænksom svarede ieg: Saa hen til 20 spec. Nu! sagde han saa, let henkastet — slige knipl. kjøber mand (mig syntes han sagde i Mongs) for 5 spec. Denne bemærkning var for mig saare krænkende, som den var usand og uretfærdig, og ieg følede han ville hevne sig, fordi ieg ikke hav-

---

1842 17/8. v. Levezau = sen. overhofmarskal J. G. Levetzau.

de gjort ham min opvartning og henvendt mig til ham. Kongen derimod sagde. Nu! ieg finder dog disse knipl. smukke.

Ieg foreviiste nu det nye pergament, Hochberg havde bragd med fra Belgien samt et brev af vort gamle til sammenligning, ligeledes en gammel takke af bullmünsteret i sammenligning med en nye efter Hochbergs methode. — Derpaa fremstillede ieg det mangelfulde i vor industrie, og hvor nødvendig det var, saavel med hensyn til arbeide som münstre at holde skridt med tiden, og at det var nødvendig, der blev indrettet kniplings-skoler, som mand har i Belgien, Frankrige og Sachsen. — Kongen gik ikke saa nøye ind i tingen, som ieg havde ventet og haabet, men tillod at ieg maatte komme ind med forslag, tilføyende, at hvad ieg havde at meddele med hensyn til det industrielle dermed at fremkomme.

For ved exempel at viise, hvorledes et industriegreen kand ruineres ved at levere daarlig arbeide, fremlagde ieg min indberetning fra 1839 med hensyn til strømpehandelen. Kongen blev Clasons navn vaer, spurgte efterhans fabriksanlæg. — Ieg kom her noget i disput med hoffmarschallen, der ville henlægge ald skyld, at vort bindetøy ikke mere bliver søgd i Nøramerica, til den stoere pengemangel, der hersker der, og ieg mærkede tydelig, at han var den vindige Clasons protector.

Ieg adspurgte kongen, hvorlænge dronningen endnu agtede at opholde sig paa Sorgenfrie — han svarede til denne maanedes udgang, tilføyende, ieg vil skrive [til] dronningen, at hendes kniplinger nu ere færdige, og at ieg har seet samme.

Ieg havde det indfald at overrække hans majestæt et exemplar af min Blocksberger romance, der mueligt kunde møere ham, og efter at have forespurgt hos Tillisch i forveyen tildristede ieg mig hertil — sigende:

Ieg ved ikke, om ieg tør tildriste mig at overrække Deres

1842 17/8. Clason, se 1839 31/12, Clason, hamborgsk købmand, Wulffs konkurrent. Blocksberger romance se: Indledn., s. 73.

Majestæt en ubetydelig ting, men ieg veed, De ønske at see alle Deres undersaatter lykkelige. — Een af de lykkeligste staae for Dem, min lykke har ieg for en stoer deel Harzbiergene og navnlig Blocksbiere at takke for. Denne lille sang, indført i Blocksbiere bogen, er ikke digt, den indeholder historisk sandhed. Kongen svarede, det glæder mig, at De er lykkelig, ieg takker Dem, og tog venlig min viise.

Ieg frembragde nu min tak og gik. Audiencen varede omtrent en halv time. Gud veed, hvordan ieg er kommen fra det, thi ieg chenerede mig ikke i mindste maade, og om ieg ikke har kiedet kongen. Noget usædvanlig maae det imidlertid have været ham at see en underdan for sig, der med hensyn til sig selv intet ønskede eller udbad sig — derimod ligefrem yttrede — Deres Majestæt! — ieg er lykkelig.

Hoffmarschallen har sandsynlig giordt glosser over mig, da ieg ikke kiendte, som ikke beagtede etiketten, derimod haaber ieg, at min ugenerede holdning vandt i det hele tagen kabinetssecretairens bifald. — Ieg gik med ham til sin boelig, her var han tør ieg siige venskabelig, bebreidede mig atter, at ieg ej strax havde besøget ham, og at det vilde fortryde ham, hvis ieg kunde troe, at han glemte gamle bekiendte. Han sagde, at hvad ieg havde at andrage hos kongen med hensyn til industrie, skulle ieg kuns sende lige til ham, ligesom *alt øvrige*, der maatte ligge mig paa hiertet. — Derved er denne herre, der beklæder saa høy en post saa gandske ligefrem og den samme endnu, hvad han som amtmand var, ingen stolthed, men alt præg af godmodighed. — Han requiererede tilsidst et exemplar af min Blocksberg sang.

Ieg var da nu Gud skee lov færdig. — Da den sædvanlige audience time var der, kom kammerherre Krog for at paaminde mig. Han studsede ved at høre, ieg var færdig og havde allerede havd audience. Det lod til, at det ikke var ham kiert, ieg allerede havde henvendt mig til cabinetsecretairen og ogsaa han, som hoffmarschallen, blev jalous. Enhver ville have æren og hos

kongen insinuere sig. — Saa seer ieg da her ved denne ringe ting, hvordan det gaar til ved hofferne, og at de mange cabaler, mand læser om, kand være grundede. O, hvor lykkelig, at mand kand være uden for sligt, og at mand kand gaae den simple naturlige vey.

Det opvakte imidlertid megen opmærksomhed og stoer opsigt — at ieg, een saa ubetydelig mand, blev besøgd af forskellige kammerherrer, og at ieg havde en saa lang privat audience hos kongen. — Alt hattede for mig og fast enhver kom mig med stoer opmærksomhed imøde. Dette var især tilfælde med mine medlogerende: Senator Rehder fra Husum samt brødrene amtsforvalter og doct. Dierks.

Da Dora nok ønskede at blive her for at bivaane maskerade og assambler denne aften, Rehder og hans døttre saa meget ønskede dette, saa gav ieg gjerne mit minde hertil og tog ene bort med færgen til Dagebüll.

Dette var en lang psalme for i dag, maaske mine efterkommere til sin tid læser med interesse forestaaende og for mueligt i sin tid at komme min hukommelse til hjælp.

1842 11/9 . . . [Brev] fra vor gode Ferdinand . . . Knipl. har funden hendes majest.'s biefald, hvilket bevidnedes derved, at hun lod tilstille Ferdinand en kostbar brystnaal med diamanter, hvis værd blev taxeret af en iuveler til rigelig 400 mk. og Hochbergs flid og møye ved dette vanskelige arbeide har altsaa funden den fortiente annerkiendelse . . . Alles glæde var stoer endelig at høre noget fra Ferdinand og især at høre, det var gaaet ham saa godt hos dronningen, der til sluttning sagde, hun ville engang besøge os.

1842 24/10 . . . Smukt . . . veyr, der passede os got til vort arbeide paa Reisspold, hvor ieg fik mit projecterede arbeide ud-

---

1842 17/8. insinuere sig = indsmigre sig.

Brødrene Dierks = amtsforvalter Boj Dircks, Løgumkloster, og læge Peter Dircks, Tønder.

ført, vandleddningen over det høye fordybet og bredere giort, men iorden afbenyttet til at sætte en dygtig demning, som nu forhindrer, at vandet ikke, før det maae, løber til aeen, den forhen hveentue plet nu kand holdes under vand og nu ey meer som før kand løbe over de smaa demninger. Vi kiorte 60 læs og ieg kom aftenen uden at have spiist den gandske dag meget træt hiem. . . .

1842 31/10 . . . Oct. var i det hele en meget god og behagelig maaned, meget gunstig for landmanden at faae sæden lagd, mærgel kiort og mangt arbeide beskikket. Ogsaa ieg afbenyttede den beleilige tid, flyttede i min lave moese, der i flere aar denne aarstid ey var tilgiengelig, hen til 1000 læs iord, der vil være et gavnlig arbeide for mig og mine efterkommere for den kommende tid og give denne før saa daarlige iordplæt, der gav en ussel afgrøde, en forhøyet værdie. Nu er ieg ogsaa med mine forbedringer meest færdig her. . . .

1842 6/11 . . . Skrev til . . . H. C. Henningsen i Flensburg med 100 mk. til understøttelse af den ulykkelige trængende cancelleriraad Holsts datter, hvorover Brasen har at forføye, og som er et samlet bidrag.

Gud, hvor det dog gaee op og ned i verden. Hendes fader eier af Trøyburg, en riig mand, der herskede som en fyrste, drømte vist ikke om, at hans datter skulde komme til at tigge. Hendes mand Thorstraten, eier af det betydelige kobberværk i Crusaa har faaet over 100.000 rdlr. fra Trøyburg, men alt er borte. Han i hospitalet i Flensburg og hun maae paa hendes sidste tid lide hunger og kummer. . . .

1842 24/11 [Hamburg] . . . Tog med Dora til Bergedorff, og

1842 31/10. 8/11 1842 afsluttes arbeidet i mosen; ialt er der udkørt 1100 læs jord på pløjelandet der.

1842 6/11. Brasen = herredsfoged i Lø hrd. m. m. Ferdinand Br. i Harres. — Thor Straten: Kancelliråd Bendix Holsts datter Marie var gift med Josias Thor Straten, der 1839 måtte gå fra kobbermøllen som en ruineret mand.

ieg kiorte første gang i mit liv paa en iernbane; i mindre end $\frac{1}{2}$ t. tilbagemligges denne veystrekning af over 2 miil, og mand kommer veyen over uden selv at vide det i den tæt lukkede, smukke vogn. . . .

1842 31/12 . . . Skrev nogle bemærkninger paa opgivelse af knipl. fabrikation i afvigte aar: 500 arbeiderinder 8000 rbdlr., traad 600 rbdlr. . . .

Et aar er da nu atter endt og lovet være Gud, der ogsaa i dette aar lod saa meget got falde i vor lod, gav os sundhed og velsignede vor flid.

Knipl. handelen var ringe dette aar, og udsigterne ere mørke for den kommende tid, thi de eftergiorde knipl. true vore ægte med undergang. Der maatte disværre skarres betydelig, mange fravende sig herover denne beskieftigelse, da de stakkels kniplingspiger finde saa ringe løn for dyre flid og møye. Kræmmeren købe uden at vide, hvor [han] skal hen med varene, og alt er modløst og bekymret.

Vores Hochberg gjorde foraaet en reise til Belgien, Frankrige etc. for at varetage fabricationen og efter muelighed forfuldkomne vores. Ferdinand bereiste efteraaet Sverrig og Norge for der at søge afsads, og mine sønner giøre alt hvad der staaer i deres magt for at oprettholde en industrie, der giver flere tusinde brød, har bestaaet i aarhundreder og bragd velstand i vor egn. Ieg og mine have tillige denne handel vor velstand største delen at takke, ønsker derfor saa hjertelig, at mine sønners bestræbelser maatte bære frugter og handelen oprettholdes; de ere io ogsaa for tiden fast de eneste som kand virke noget klækkelig til gavn for denne husflidsfrembringelse.

Vores uldhandel var betydelig dette aar og der blev kjøbt circa 200.000 Ƴ , dog var fortienesten i forhold kuns ringe.

Ieg vovede dette aar at købe en partie raps 1738 t., da sæden var saa sielden god, og det gik dermed Gud skee lov ret got, skiøndt [det] i førstningen saa ringe ud og prisen dalede.

1842 31/12. skarre = skarve = nedsætte prisen.

Paa handelsubehageligheder manglede det ikke, dog kom ieg temmelig vel herfra, kand med rolighed see tilbage til det hele, og i handelsverdenen vandt ieg end mere agtelse. Vel sielden gav det paa landet en handlende i vort land, der havde saa stoer, fast ubeskrænket kredit som ieg. Gid samme ogsaa for den kommende tid maatte opretholdes. — Mine børn vil vist gjøre, hvad der staaer til dem, at dette skeer!

Ogsaa ubehagelighederne med min ældste broder endtes, og alt blev ordnet mellem os, hvorved ieg gav slip paa en deel af, hvad ieg med rette kunde fordre. Det var mig herom mindre at gjøre end ieg vilde annerkiendelse af, hvad med rette kunde tilkomme mig, og ieg slet ikke kunde lide smaalig egennytte.

Skiondt vi havde en meget tør sommer, var aaret dog i det hele frugtbar, og det indhøstede var af sielden godhed. Kornpriserne vare ved aarets slutning: Rug 10 mk. 8 sk. à 11 mk., byg 6 mk. à 6 mk. 8, havre 3 mk. 8 sk. à 4 mk. 8 sk., boghvede 9 mk. Hvede havde i forhold den laveste priis og kostede kuns 13 à 14 mk. tønden.

Quæghandelen var i det hele daarlig, og der blev mange penge tabt, dog holde denne egns kreature sig temmelig got i priis. Hæstene bleve kuns lidt søgde og daarlig betalte, sviim og faar vare ligeledes lættre i priis, flæsk 28 sk. à 2 mk. lpd., kiød 3 à 3½ sk. pd. . . . .

Stænderne vare forsamlede dette aar og min gamle broder var nok sidste gang i Viborg som stænderdepu[te]ret. — I Slesvig opvakte sprogforholdene ubehagelige debatter i stænderforsamlingen, hvortil den snavs P. H. Lorenzen fra Haderslev, der ville paa denne maade vise og udmærke sig, gav anledning. Nu fremstod der parthier, som traadte skarpe mod hinanden, det danske og det slesvig-holstenske. Forbittrelse opvaktet derved, dansk og tysk fiernede sig fra hinanden i høy grad og en sørgelig forbittrelse fremstod. Vakt var misnøye i forveien i hertugdømmene ved indførelse af rigsbank skillemynt, som

mand af alle kræfter satte sig imod, og misforstaaelsen blev større ved de fatale sprogforhandlinger, saa tyske og danske bleve nu næsten fiendtlige mod hinanden, skøndt de med hinanden Eyderne behersker. Kongen viste sig imidlertid saa betænksom som retfærdig, og haabentlig vil og god forstaaelse vende tilbage igien, hvilket saa meget er at ønske.

Min samtale med kongen den 17. aug. gjør for mig ogsaa dette aar tænkelig, skøndt det ikke førte til noget.

Ferdinand samtalte med vor milde dronning, der med naadig velbehag modtog de knipl., hun havde givet opdrag til at lade forfærdige til brug for kronprindsessen og bevidnede hendes tilfredshed derved, at hun lod Ferd. tilstille en kostbar brystnaal, der for mine børn og efterkommere afgiver et kiert tænke-minde.

1843.

1843 6/1 ... Brev fra broder Hans Wulff af sørgelig indhold, da sine børn truer med proces og protesterer imod overladelsen af sine eiendomme til Campen pukkende med, at der ey er bleven gjort skifte efter moderen, og at han har kuns anbetroet gods, som ikke vilkaarlig kand forføyees over. Hvor smertelig dette for den gamle mand, Gud trøst ham stakkelt, han er sandelig at beklage ....

1843 8/1 ... Vi have nu her i byen faaet vægter, der denne aften tiltraadte sin tjeneste. Dette blev foranlediget ved Hierpsted præstegaards brand, der forrige uge brændte af, og hvor intet reddedes, creature og alt indebrændte.

1843 9/1 ... Skrev til past. Hansen i Hierpsted, en mand, som ieg ikke kiender, og vedlagde en anviisning paa Radoor stor 100 mk. som bidrag at erstatte hans stoere lidte tab ved ildebranden, fik nogle korte ord til svar fra ham igien....

1842 31/12. Eyderne: Læsningen usikker, formentl. menes ejderpolitikerne.

1843 12/1 ... Var den eftermiddag i Kummerleff, hvor Niels Hansens enkes land blev udleiet og temmelig got. Det beløb sig til 101 rdl., og 29 rdlr, er udleiet underhaanden, altsaa 130 rdlr.; forrige aar kuns 108 rdlr. Mand var saare glad ved min komme og hiertelig taknemmelig derfor, thi mand troer det gavner, naar ieg er tilstæde, birkfogden da bemøyer sig mere og er bedre stemt. Forrige aar var ieg der ikke. — Ieg har Gud skee lov den glæde gierne at være seet af bønderne, hvor ieg kommer og mand behandler mig overalt med udmærket agtelse. . . .

1843 20/1 ... Vor gode kiere naboe, den ærværdige pastor Lauterup fyldte i dag hans 80de aar og tilbragde som sædvanlig aftenen hos os. Dette vil sandsynlig være sidste gang, vi have denne glæde, thi alderen trykker ham og sligt fornøyer ham ikke mere.

1843 28/1 ... Til Nebbel mølle, hvor ieg fandt alt i ængstlig spændt forventning over det forestaaende skiftemøde, hvilket ogsaa ængster mig.

1843 30/1 [Nebel mølle] ... Skiftemaalet fandt sted i dag, og min tilstædeværelse var til hæld for alle; det lykkedes mig at formilde den giensidige bittre stemmelse, at forsone og berolige; den vakre iustitsraad Oxenbøll gjorde sit hertil, og 2de hidkaldte advokater fik Gud skee lov intet at bestille. Alt kom paa det rene, og alle fandt sig i billighed; alle gave afkald, og det hialp saa got, at ieg paatog mig at udbetale til Carl, Johansen og Toft de summer, som de skulle have. Campen er nu i besiddelsen, sikkert frielig med stoer giæld, men ieg haaber dog, at han vil kunde præstere. — Og saa bliver da den skønne eiendom, som min broder i saa mange aar har virket for og saa at sige har skabt, i familiens hænder; Gud skee lov at alt er fredelig endt; og vil ieg ansee denne dag som en af mine lykkeligste. — Kuns den stakkels Carl beklager ieg. Han gik sin vey, da forretningen var endt uden at tage afskeed med sin fader eller nogen, kunde ey forstaa sig til at forsone sig med sin fader,

søster og svoger og forlod hans fødested med forbitret sind. Gid han maatte angre dette og udsone sig med alle igien. Gid han tillige bedre maatte afbenytte hans tid som hidtil er skeet.

1843 1/2 [Nebel mølle] . . . Giorde formiddagen en lille tour i marken med Campen og blev temmelig vaad, — fornøiede mig over Campens forbedringer og hans planer. Det er en umsigtig og driftig landmand, der giøre alt muelige for at giøre sin mavre iord der frugtbringende. Og kand ieg kuns billige alle hans planer og foretagender, vist vil han bringe alt til større fuldkommenhed end min broder, og han har sandelig nok at virke paa. Hvad især fornøyer mig er den stoere mølledam, som bliver anlagd, hvilket vil være til megen gavn for møllen, ligesom det meget vil forskiønne Nebel mølles smukke omgiving. — Min gamle broder føler sig nu beroliget, saa lykkelig og tilfreds, har nu med verdenstummel og ubehageligheder intet mere at bestille, der saa got passer for hans høye alder, thi ogsaa hør- og stampemøllen samt kirketienden, der var forbeholdt i kiøbecontracten, har han overladt Campen, der aarlig, saa længe min broder lever, heraf svarer 200 dlr. crt. — 100 giver han frievillig desuden, og har min broder nu foruden frie vaaning i hans smukke huus samt brænde circa 425 rdlr. crt. at leve af, der vil være fuldkommen tilstrækkelig at dække hans og hans datters udgivter. . . .

1843 13/2 . . . Der var ringriden ved Bredebroe. Ferdinand med Eulalia og Dora vare med til dandsen . . . .

1843 22/2 . . . Vores gode Hochberg tiltraadte i dag hans reise til Tyskland; han agter [sig] til Berlin, Frankfurt a. d. O., Cassel, Frankfurt a. M. o. s. v. for at søge nye afsadskilder for vore knipl. . . . .

1843 30/6 . . . Iuni bragde kuns liden varme, men især først i maaneden megen regn, der paa høye grunde var til gavn, men til stoer skade i det lave, især i mærsken, hvor stoere strækninger

---

1843 13/2. Eulalia = Hans Wulffs datter Marie Eulalia.

bleve satte under vand, flere tusinde tønder sæd druknede, engene bedærvedes og mange kreature maatte opstaldes eller bringes op paa gesten til deels paa heden til støer tab for det fede quæg. . . .

1843 22/8 [Før] . . . Tog ved skiden vey til Dagebøll og til Wyck, hvor kongen, dronningen, kronprindsen og fast det hele hoff er, men fremmede badegiester ere her kuns faae. . . .

1843 23/8 [Før] . . . Kronprindsen tog bort herfra, afskeden ved indskibningen viste en god og hiertelig forstaaelse mellem fader og søn, skiøndt snak og rygte vil det modsatte. En interessant og ieg kand sige glædesdag var denne for mig. Ieg havde audience hos dronningen og hvilken blid modtagelse fandt ieg der. Hvor er dette dog en god siel, hvor fremlyser inderlig godhed og mildhed af alle hendes træk, af alle hendes ytringer, hvor vidner alt om, hvor inderlig hun ønsker at giøre alle hendes undersaatter lykkelige. Med megen roes omtalte hun de leverede kniplinger til kronprindsessen, der havde vunden alles biefald, ogsaa fra udlandet, hvem der havde seet varerne; lovede at biedrage til at fremme denne industrie og berørte, at da vi fik en russisk prindsesse her til landet, muligt en nye levering kunde finde sted. Hun forespurgte, hvor længe ieg havde ladet knipl. forfærdige og sagde da: „Ia! De har givet tusinde mennesker brød og gjort Dem fortient for Deres fødeland.“

Ieg var saa rørt ved denne nedladende godhed, at ieg ey var herre over mine fornemmelser, der gav sig luft ved taarer; ieg kunde kuns sige lidt, men de ord, ieg sagde, kom af mit inderste, og ieg troer det vandt hendes majestets biefald, thi da ieg gik bort og hendes vindver forbi, var hun traadt til vindvet, som ieg ikke bemærkede, men ieg hørte hendes blide englestemme raabe mig efter adieu, adieu! — vor samtale var dansk.

Hoffrøken Waltersdorf kom mig meget venlig imøde, berørte strax, at vi havde korresponderet sammen, takkede for min tilkiendegivne deeltagelse ved hendes kanefart for to vin-

tre siden, hvor hun nær havde satt livet til, rakte mig haanden, da ieg tog afsked og var særdeles nedladende.

Skiondt flere var for mig, der ønskede audience, saa var ieg dog den første, som blev indkaldt. — I forgemakket forefandt ieg grev Blücher, dronningens kammerherre, som var særdeles artig og underholdt sig rett fortrolig med mig, ligesom kammerherre Tillisch modtog mit besøg med udmærket godhed, og ieg kunde rett fortrolig meddele mig ham. . . .

1843 24/8 [Før] . . . Havde denne eftermiddag audience hos kongen, fandt meget naadig modtagelse og underholdt mig temmelig længe med ham. Vore knipl. bleve omtalte, ogsaa han roeste de leverede for kronprindsessen og sagde: Naar De har saadant noget udmærket, da send det kuns ind, mand kand io alletider nok bruge det. Ieg berørte tillige det snevre spoors afskaffelse, samt hvor ønskelig det var, at den Langenhorner ledsætter formaaedes til at undervise een i sin kunst og andet mere.

Efter at have tagen afsked med kammerherrerne Tillisch og Krog, bemødte mig dronningen gandske simpel paaklædt; hun stod stille, tiltalte mig venlig, omtalte veyret og vi vexlede ikke saa faae ord sammen. Saa havde ieg da endnu engang den glæde at see og tale denne i borgerlig stilling som med hensyn til moralsk værd saa høyt staaende person, og tanken heraf vil stedse glæde mig. Aldrig vil den milde fromme dronning svinde mig af minde, og hvor glæder ieg mig at have lært hende personlig kiende. Forlod endelig kl. 12 om natten Før.

1843 5/9 . . . [Husum] . . . Natten storm, meget vindig dagen, dog blev det lidt efter lidt stillere. Kongen og dronningen kom over vandet med møye og besvær og ankom kl. 1 til Munksbrück. Ved en af de 2de æresporte holdt Tønder amtmand en lille tale. Ieg stod nær vindvet af kareten, hvor kongen og dronningen sad.

1843 24/8. Snevre spoor o: hjulspor.

1843 5/9. Munksbrück = Munkebro kro i Okholm sogn, syd for Dagebøl.

Hun genkiendte mig og nikkede mig saa venlig til, og da vognen holdt til ompænd paa pladsen, blev ieg pludselig fremkaldt. Stræb! Kongen vil tale Dem, hedte det. Ieg traadte til vognen, hvor kongen sagde: Dronningen ønsker at see og tale Dem. Hun den naadige smilede mig saa mild og venlig imøde. Vi talte om overfarten, hvor dronningen sagdes at have været noget søsyg og ieg fortalte om min søn Ferdinand, der laae syg paa hospitalet i Christiania. Begge majestetens ansigtsudtryk viiste, at de toge hiertelig deel, og kongen trøstede mig med, at der var et særdeles got hospital i Christiania, hvor den syge ville finde den bedste pleie. . . .

Et modstykke af venlighed mod mig var amtmanden i Tønder, der maaske ikke kunde lide denne nærmelse til majestetene.

Ieg skrev paa en lille fortælling af mine audiencer til tidsfordriv og tog til Husum. Her var stoer støy, illumination, fakkeltog etc., da kongen tog af byen efter Heide for ved en natreise at indhente det forsømte, Dronningen var tagen til Nøer. — En lykke ieg ingen skye hæste havde, ellers var ieg kommen galt afsted; thi ieg kom ind midt i taaget. En utallig menneskehob med blussende fakler bemødte mig, hvor ieg længe maatte holde stille.

1843 31/12 . . . Atter et aar til ende og blot erindringen af samme tilbage. — Det var for mig og mine kiere en blanding af sorg og glæde, svære sygdomme hiemsøgte os, og tilstanden var en tiidlang sørgelig, men Herren hialp, opholdt alle, og vor glæde herover var stoer; ieg var den eneste, som blev forskaa-net, alle øvrige, familie og tjenestefolk, vare meer eller mindre syge, Hochberg farligt, alle øvrige i forskiellig grad angreben. Ferdinand laae længe syg i Norge.

Hvad det oeconomiske angaar, da var kniplingshandelen daarlig. Hochberg gjorde en forgieves reise til Tyskland og Holland og kom syg hjem. Ferdinand var i Norge, hvor han vist ville have udrettet mere, hvis han ey var bleven syg.

Uldhandelen var ikke saa betydelig som forrige aar, dog blev der kjøbt 89255 ₰ mærskuld og 63232 ₰ iydske, 2240 ₰ Brede-Ribe uld, ialt 154726 ₰. Raps kjøbte ieg 3595 tdr.

Min audience hos kongen og dronningen den 23. og 24. aug. gjorde mig disse dage meget interessante og vil stedse blive mig i kiær erindring.

Høsten hvad rug angaar var god, sommerkornet derimod daarlig, især byg. Priserne vare ved aarets ende: Rug 7 mk., byg 6 mk. à 6 mk. 8 sk., havre 4 mk., boghvede 7 mk.

Quæghandelen var daarlig i foraaret, men paa efteraaret blev det bedre, da fedtkvæg holdt sig i Hamb. got i priis. Her i byen som i omegnen er fast alt opkjøbt til græsning for næste aar og er bleven got betalt.

1844.

1844 10/4 . . . Vor gode Dora fik et frierbrev i gaar fra apotheker Nagel — og sandsynlig faar han ingen kurv. Hun besvarede venlig hans brev, dog uden at give bestemt løfte. Vist vil han glæde sig hendes brev, der er saa deilig skreven og fremstiller hende i sind og tanke, som hun er. Ia! han vil vist blive lykkelig med hende, i fald han ellers, som ieg haaber, fortjener det. — — —

1844 19/4 . . . Var med Theodor i Høyer for at erkyndige mig, især hos pastor Sønnichsen, hvordan omdømmet er over apoth. Nagels stilling og karakter, hvor i det hele berettningerne løde til hans fordeel; afgav til Nagel et brev fra min fromme gode Dora, hvormed hendes skiebne og stilling for den kommende tid blev afgjort. Maatte det gode barn blive lykkelig, saa lykkelig som hendes villie, sind og hierte fortjener det, og maatte hendes elsker stedse forstaa og skatte den lykke, der her vil vorde ham til deel, den er i sandhed stoer. Ia Gud vel-signe det kiere gode barn og lad hendes fremtid vorde blid og lykkelig.

1844 10/6 . . . [Bredsted] . . . Meget smukt veyr, der passede

got for Bredsted friesefest, som blev holdt i dag, hvor flere tusinde mennesker fiern og nær indfandt dem, og hvor entrepreneuren Jessen, der havde kostbare foranstaltninger, kunde glæde sig ved dette vovestykke at være sluppen saa got. Ieg tog med Theodor didhen, og forefandt vi der ogsaa Ferdinand; der var music og sang, og mange taler bleve holdte, især af Tiedemann, der talte 4re gange, adv. Bremer og Besseler. — Ogsaa frieser holdte taler og i friesisk sprog, og mange toaster bleve udbragde. Det morede og interesserede mig i førstningen, men de alt for mange, til deels lange, taler, der især gik løs paa at gjøre de danske forhadte, mishagede og kiedede mig, og ieg forlod mylderen kl. 4 og tog til Mungsbrück. — — —

1844 31/7 . . . Stændernes sammentræden og den megen vrøvlerie med sprogsagen, især i Viborg gav tale- og skrivestoff nok, og disharmonien mellem danske og schlesw.-holstenere blev derved end mere forøget, ligesaa ved folkefæsterne i Bredsted; men især paa Skamlingsbakken opirredes gemytterne i høy grad. Der hersker disværre stoer forbitrelse, had og fiendskab mellem begge folkeslag, og var det som i gamle dage, da ville der være fremstaaet en blodig krieg; en stoer lykke for landet, at det har en saa viis og human konge, samt et ministerium, der fremtræder med fasthed; ellers kunde det have bleven broget nok i vort land.

Det er de danske probagandister, der opirrer gemytterne ved tale og skrift samt forsamlinger og vildleder den ukyndige, der ey forstaaer at skielne. Derfor er det ogsaa viis og klogt at slige forsamlinger er bleven forbudt . . . .

1844 28/8 . . . Der var i dag kirkevisitation. Ieg med Carl og Ferdinand vare med til gilden, og ieg fandt mig meget opmun-

---

1844 10/6. Tiedemann o: den slesvig-holstenske politiker, landinspektør Heinrich T. — Bremer o: slesv.-holst. politiker, advokat Jürgen B., Flensborg. — Besseler o: slesv.-holst. politiker, advokat Wilhelm Hartwig Beseler, Slesvig.

1844 31/7. Forbud mod forsamlinger, W. tænker formentlig på lukningen af den slesvigske forening 6/7 1844.

tret, mit beklemt sind lettet ved dette samliv. Amtmanden og provsten vare særdeles artige og venlige mod mig . . .

1844 30/8 . . . Vor 35. bryllupsdag blev celebrieret i dag og gjorde vore børn med tilstæde værende, blandt hvilke ogsaa Nagel og hans søster, alt muelige at forherlige samme, og salen tilbød aftenen et herlig skue, da vi bleve indførte i samme. . . . En vrimmel af mennesker stode uden for vindverne sig gøttende til det uvante syn. Efter aftenmaaltidet blev paa pladsen bengalisk fyr og andet fyrværk given, der tog sig deilig ud, helst veyret saa meget begunstigede, thi det var en deilig aften. Tilsidst sang mand „Wie lieblich rinkt sie mir“ til erindring af, at denne melodie blev spillet fra klokketaarnet i Andreasberg, da vi kom af kirken. Min gode kiere Wilhelmine var saa hierteglad ved alt, hvad hun hørte og saae, og alle glædte sig til vores glæde.

1844 9/9 . . . Ferd. med Carl, tante Grethe og Dora toge til Høyer, hvor kongen og dronningen ankom fra Føhr i dag, men de samt alle øvrige havde daarlig veyr og elendige veye. —

1844 11/9 . . . Kongen og dronningen kom til Closter i dag, men ingen af os vare der undtagen Carl, der kiørte med Mikelsen. Toget gik i dag til Gram.

1844 13/9 . . . Hørte tillige efter Radoor, at majestetene skal have forespurgt, hvor Brede var beliggende. Mand altsaa ikke har forglemt, men erindrer sig mig, hvilket ved min ubetydelighed er en stor udmærkelse og fortryder det mig meget, at ieg saa lidt i Høyer som Tønder og Closter har ladet mig see, hvilket var meget urigtig, uartig og stridende mod den taknemmelighed, ieg i saa høy grad skylder kongen og dronningen; men min kone og Hochberg var det saa meget imod, at ieg tog didhen, og saa lod ieg det berøe. . . .

1844 17/9 . . . Vor gode kiere Dora fyldte i dag hendes 22de aar, og forlevede en glad dag. For at glæde os ved at glæde andre toge vi til fattighuset, hvor vi drak kaffe med de fattige, ydede der forskellige gaver. Ferdinand og Theodor spillede paa deres blæsende instrumenter; der blev dandset, og det

var ret en glædesdag for de stakler, den glædste de nuværende lemmer har havt og vil længe blive erindret af dem . . .

1844 22/9 . . . Var eftermiddag i Harris . . . og modtog her hilsen fra kongen og dronningen. Hans majestet havde i Ribe forespurgt hos Brasen, hvordan ieg levede og hvorledes det stod til hos mig, sagde derpaa: Hils Wulff fra dronningen. Hun interesserer sig meget for ham og havde ventet at see ham. — —

1844 15/9 . . . Herredsfoged Brasen bragte i gaar aften fra Ribe kommende det sørgelige budskab, at kongens cabinets-secretair, kammerherre Tillisch forgaars i Gram efter at have været paa jagd pludselig er død, rørt af et slag. — O! hvor gjør det mig ondt, at kongen og landet berøves en mand, hvis villie var den bedste, hvis indflydelse var stoer, og der saa gierne fremmede alt, hvad got, ret og ædel var. Kongen taber meget, landet endnu mere, især hertugdømmene, hvis retfærdige talsmand han var . . . Som amtmand i Apenrade stod han høyt anskreven hos mig og alle, men endnu mere vandt han, da han blev kongens raadgiver, og endnu mere gavnede han. Han blev sig selv alle tider liig, saa beskeden ligefrem. . . .

1844 27/9 . . . Pastor Lautrups datter Christiana, enke efter pastor Jessen, givtede sig i dag med tjenestekarlen der, Lorens, Jens Ludvigs søn, et sær parthie, da hun er 50 aar, han 29. Hun har saa megen aand og dannelse, han saa liden og kontrasterer alt saa meget. Give Gud hun maae blive lykkelig ved det sære valg, og at denne dag alletider maatte blive hendes minde kier. — Skade, at hendes skønne pension — circa 500 mk. aarlig — nu falder bort, og vil det gielde, om hun og hendes mand kand leve af den lille gaard i Storde. Hun skrev nogle smukke linier til min kone, der bleve besvarede af hende og mig med en blomstervase med smukke blomster, som Hochberg mod aften bragte til Storde, der satte paa et bord, lagde brevet ved, og det unge par, især koenen, vil være bleven glade overraskede ved saa

---

1844 27/9. Anne Christiane Lautrup (»digterinden Anna«) blev gift 2° med Lorenz Ludvigsen.

uventet at finde dette, der vidne om, at vi tage deel og ey svigte hende. Det gik meget stille af ved vielsen, kuns Lyd. Jacobsen som formynder og degnen med hans datter vare af fremmede tilstæde, og aftenen kl. 9^{1/2} kiorte det nygivte par i ald stilhed til deres nye hiem.

Brev fra min gode gamle broder Hans efter hans hiemkomst fra Wiborg, hvor han paa en meget hædrende maade har tagen afsked fra stænderforsamlingen, hvis alderspræsident han fra første tid af var, og hvor han efter yderste kræfter har søgd at virke til gavn for sit fødeland. . . .

1844 30/9 . . . Kongens og dronningens reise til denne egn, deres bemøyselse at lære folkets politiske sindelag ved den forviklede sprogsag at kiende, den naade med hvilken begge erindrede mig, efterspurgte og lod hilse mig samt den brave gode Tillisch pludselige død i Gram fortienes ved maanedens slutning at bemærkes.

1844 10/12 . . . Var i dag i Tønder, hvor ieg ikke har været siden 15. iuli, altsaa i 5 maaneder og kommer der høyst ugierne, da paa Radoor nær alle de, ieg staar eller er i forbindelse med, ere saa usikre betalere. . . .

1844 19/12 . . . Gustav Jacobsen tog hiem i dag; han har nu solgt sine 100 af pastor Lautrups portrait og vil trykke 50 endnu. Gjør hermed en heldig handel og fortienet sig en artig lille sum, en glæde for vor gode præst her at varetage, hvor kier mand har ham. . . .

1844 31/12 . . . Med hensyn til vor handelsvirksomhed, da havde vi mange vanskeligheder og ubehageligheder at kæmpe med, og fliden blev til dels lønnet med betydelig tab, havde maadelige udsigter for den kommende tid. Dog Gud skee lov for ikke værre, og at ieg har havd, samt afbenyttet en hældigere tid.

Uldhandelen, hvad mærskuld angaar, gik ringe og bragde ved den stærke konkurens af franske kiøbere tab istæden for vinding. Det er mueligt ogsaa sidste aar, ieg befatter mig med

denne handel. Med iydsk uld gik det derimod bedre, og er der haab til at denne handel kand fortsættes.

Raps kiøbte ieg ikke, endnu ligger de 550 t. fra forrige aar. Der kunde i may maaned være bleven got fortient herpaa, men [da] udsigterne vare saa ringe med dette aars høst, lod ieg mig besnakke til at lade den ligge, og vil der nu tabes i stæden for at vinde, hvilket kand være belærende for den kommende tid.

Med kniplingshandelen gik det ringe, og der er i denne handel en stærk tilbagegang. De mange gode konnezioner ieg havde i Tyskland som i America og andre verdensdele, vare disvære for det meste ey at afbenytte, da de eftergiorte fast overalt fortrænger de ægte kniplinger. Besynderlig nok, at den bedste afsadskilde for mine sønner var dette aar verdens modestad Paris. Til sin tid beskieftigede ieg næsten 1000 arbeiderinder, dette aar var antallet neppe 200. — I tabellen opgiven 3300 rbdlr., traad 230 rbdlr.

Bedre tegnede det sig med Ferdinand's fabrikanlæg af bomuldstøj væverie. 7 stoele vare igang og 12 mennesker herved beskieftiget. Værdien af det tilfærdigede var 2050 rbdlr., material 1100, og er der ald udsigt for, at denne industrie vil lade sig meer og mere udvide, hvorved mine sønner vil finde en dem tilsigende beskieftigelse, især dette Ferdinand.

Theodor bestemte sig for landvæsen, da han slet ingen tilbøyelighed har for handel og industrie. Vist vælger han det sikkerste og behageligste. Kuns havde ieg ønsket, at han havde fulgt sin faders eksempel og søgd at forene begge dele, hvilket mueligt ogsaa med tiden endnu kand skee.

En saare vigtig familiebegivenhed var vor gode fromme datters forlovelse med apotheker Hermann Nagel fra Høyer. Kuns er hermed det ubehagelige forbunden, at min søster eller egentlig hendes mand er i høy grad forbittret over, at valget ey faldt paa deres søn. . . .

1844 31/12. Konnezioner = konneksioner = forbindelser.

Med glæde erindrer ieg og min datter den reise, vi gjorde til Tyskland dette efteraar. Det var mig saa kiert at varetage ey at være glempt af gamle venner og bekiendte, af iøder og christne, saa gierne at være seet igien og hos a l l e at finde min gode villie anerkiennt, med taknemmelighed erindret, hvad ieg til deels længst havde glempt. Denne tour, disse erfaringer vil af mig aldrig vorde glempt, ligesom ogsaa min datter med interesse vil paatænke, hvad hun saae og hørte, hvilket vist altid i tanker vil glæde hende.

Aaret var iust ikke behagelig, sielden havde vi en varm dag, i foraaret tørke, siden regn, og høsten blev vanskelig, dog var samme i det hele temmelig tilfredsstillende, og det mangler Gud skee lov ikke paa føde enten for mennesker eller qvæg. — Kornpriserne vare rug 6 mk. 8 à 7 mk., byg 5 mk. 8 à 6 mk., havre 3 mk. 8 à 5 mk., boghvede , raps som var ringe groet og daarlig af kvalitet, 15—18 mk. Kornhandelen ellers meget stille og kuns konsumtionkorn i betragtning.

Politisk vedvarer dette kevleri om tysk og dansk, hertil kommer spørgsmaalet om tronefølgen, og i de forskiellige landets dele opstod end mere disharmonie. Vor gode konge med hans ministre ere sandelig at beklage. — Det er io en sand umuelighed at gjøre alle det ret, er forstand og villie end nok saa god. . . .

[Efter at have omtalt russernes undertrykkelse af polakkerne fortsætter Wulff:]

O! hvor lykkelige ere vi i Danmark i sammenligning med forestaaende, hvor allene loven hersker, hvor der er saa megen sikkerhed for person og eiendom, og hvor mand ey allene har pligter, men ogsaa rettigheder, der mod kongen selv kand gøres gieldende, hvor mand uden ængstelig frygt tør udtale sig, og hvor saa meget skeer før at udbrede lys over alle forhold, og hvor ey attraaes at herske over slaver, men over et frie oplyst folk.

1844 31/12. Boghvede: Prisen ikke angivet.

1845 1/1 ... Vi fik formiddagen besøg af Nagel og hans søster, og talrig blev vort selskab; 10 var vi i kirken, som vor stoel ey kunde rumme, men vi havde ikke den glæde at høre vor gode gamle præst; thi skiøndt lidt bedre formaaer han dog ikke endnu at forestaae sit kald, og er dette første gang i hans lange embedstid, at han iuule- og nytaarsfesten har maattet holde sig tilbage fra kirken....

1845 ... Skrev til kammerjunker, grev Sponek med et stk. knipl. for udlæg og havde bemøvelser i anledning af de efter dronningens ordre forfærdigede knipl. — dato 1. ian. — hoslagd til Det kongel. Generaltoldkammer og Commerce Collegium med bemærkning over fortoldede sække, hvor ieg gav slip paa erstatning efter de mig forundte bevillinger, og berørte væveriet, som ieg med første ville tillade mig at ansøge om begunstigelser for.....

1845 16/1 ... Vore børn paa Ferd. nær toge til Høyer, hvor der er valg i dag.

1845 27/2 ... I Bredebroe var i disse dage session. Grev Sponek kom her ikke saa lidt som nogen steds, da han ey var ret vel, ligesom ieg heller ikke kunde hilse ham. Ferdinand fortraadte mit sted og overleverede ansøgningen om consession til væverie af bomuldstøj, hvilket sikkert vil blive got anbefalet af amtmanden, ligesom det er bleven af herredsfogden.

1845 9/3 .. Børnene bleve i dag ved Rottenburg confirmerede; den gode Lautrup kunde disværre ey selv forrette denne høykirkelige handling. Han bliir alt mere og mere sløv, og især hans aandskræfter tabe sig — neppe vil han komme til at forestaa sit embede igien. Menigheden lider derved et stoer tab, der neppe ved nogen anden vil vordre erstattet igien. Dog vel samme, at han har virket saa længe — nu 48 aar. ...

1845 9/3. Rottenburg = pastor Nicolaj Ratenburg, pastor Lautrups hjælpepræst, sen. sognepræst i Brede; jvfr. 1845 7/12.

1845 19/3 ... Ved at søge efter noget i den skuffe, mine skrivefortællinger ligger i, kom ieg til at see lidt i samme, som ieg ey har havd i haand i mange, mange aar og blev ret glad og opmuntret derved i sind og hierte. Her opdagede ieg en skat, der i alderdom vil kunde forskaffe mig megen nydelse — da ieg derved kand gaae tilbage og atter forleve, nyde min ungdomsdages saa lykkelige tid....

1845 26/3 ... Var med Ferdinand i Tønder, hvor Humlekaaren blev stillet til auktion indsat til 10.000 mk., men der var slet ingen liebhavere, ingen bød.

1845 3/4 ... Vor kiere Hochberg kom denne formiddag hiem og har kuns været borte i 3 uger. Hvor var det anderledes i min reisetid. Sørgelig handelen saaledes er aftagen; nu er det kuns de stoere stæder, hvor der er noget at sælge. Handelen paa landet med denne artikel er disværre uddød, og dette var dog den sikkerste og den beste....

1845 1/5 ... Det var i dag himmelfarts- og min fødselsdag, hvor ieg tiltraadte mit 72. aar. De dage kommer nu, om hvilke det heder: „De behage mig ikke“, hvor legemets som siælekræfterne svækkes, og vil maaske kuns en liden stund være tilbage af min levetid. Give Gud, at samme ey maatte vorde for byrdefuld, at taalmodighed, mod og haab maae holde sig opreist, og at ieg med taknemmelig hierte maa paaskønne det meget gode, de mange glæder, Herren lod falde i min hældige lod, med roelig sind maatte bære de ubehageligheder som lidelser, der kunde vorde mig paalagde....

1845 11/5 ... Vor gode pastor Lautrup maatte ogsaa pindsefasten blive hiemme og kommer vel aldrig i kirken mere, thi han svækkes meer og meer paa siel som paa legeme.

1845 11/6 [Munkebro] ... Skrev til min gamle troe ven og naboe, den værdige pastor Lautrup og tog, hvad skriftlig angaar, med rørt hierte og taknemmelige følelser afskeed for dette liv....

1845 26/3. Humlekaaren = Humlekærren.

1845 15/6 ... Paatænkte Belum marked, hvilket [jeg] bivaanedede i en række af 40 aar, og ieg nød mangan glad time der over min handels gunstige gang.

1845 4/7 ... Havde den sorg ved min hjemkomst at finde den gode pastor Lautrup, min troe ven og naboe i sidste aandedræt, dog derved den glæde endnu engang at see og tale ham; hans øyne vare lukkede, men da han hørte min røst, aabnede han samme for sidste gang, saae temmelig længe paa mig, famlede efter min haand, talte nogle ord*) og et par minutter efter var han død. Det var, som om han afbiede mit komme for endnu engang at se og tale, tage afsked med mig.

Hvor meget taber Brede menighed ved denne værdige mands død, men især ieg og min familie. O! hvor meget, hvor uendelig meget have vi ham at takke, hvor har han saa ofte glædet, opmuntret og trøstet os, og hvor meget have vore børn ham at takke, hvis kundskaber og høgere dannelse for størstedelen er at tilskrive ham. Mig var han en trofast ven. For hans og hans sal. kones skyld bosatte ieg mig i Brede, og ieg velsigner den dag, da denne beslutning blev fattet, et bedre nabo-laug, en troefastere ven som veninde findes vist sielden paa denne iord, og det lidte tab er for mig uoprettelig.

Han opnaaede en alder af 82½ aar og var 48 aar præst i Brede menighed, 7 aar i Apenrade, altsaa havde han i 55 aar forkyndet evangelium og stedse selv befulgt, hvad han lærte. Saare meget har han indvirket paa folkets dannelse og forædling, dyd og gudsfrygt i ord og gierning og hans minde vil blive i velsignelse hos alle, som nu lever, og selv efterslægten vil med agtelse erindre sig ham.

1845 11/7 ... Min gode naboe, ven og lærer, pastor Lautrup blev iordet i dag. Følget var saa talrig, at kirken neppe kunde rumme samme. Liget blev baaren her fra til kirken; veien var smuk ievnet og reven, for en deel bestrøet med grønne blade og

---

*) Tak, tak, tak! var hans sidste ord, men det var end mere mig, der havde at takke ham.

blomster. 14 musicanter fra Ribe med blæsende instrumenter gik foran liget, derefter fulgte 8 hviidklædte piger med blomsterkurve, hvilke udstrøede blomster. Paa kisten hang og laae en smuk blomsterkrands og kors, som Dora havde færdiget og medbragd. Provst Koch fra Døstrup holdt en meget smuk tale, der meget tilsagde mig og vandt almindelig biefald; mange taa-
rer flød, og alles hierter vare rørte. . . .

Og saa blev da denne fromme mands jordefærd saadan hæ-
dret som hans lære, liv,andel og exempel fortiente. . . .

Hvil da nu med fred, du dydens mønster; aldrig glemmer ieg dig, og gid ieg maatte findes værdig paa hiin side atter at for-
enes med dig og din forudgangne, herlige kone, hvilken ieg lige-
ledes ikke har glemt og aldrig glemmer.

Det eneste barn, den afdøde har havd og efterlader sig —
Christiane — var syg og sengeliggende, mueligt hun snart følger
faderen efter. — Da alt i kirken var endt, liget begravet, kunde
ieg ey modstaae den drivt at gaae til den syge og sørgende for
at see, hvordan hun befandt sig og ved deeltagelse søge trøste
og opmuntre hende; hun slumrede, da ieg kom, men vaagnede
efter kort tids forløb. Hun lider af en brandbyld, der for nogle
dage siden er bleven opereret, og hvorved hun har vist en siel-
den heltemod; der er dog haab til hendes helbredelse.

1845 22/7 . . . Til Høyer, hvor ieg hørte, at min gamle han-
delsfælle Fedder Mathiesen i Wisbye igaar er død. Vi begyndte
vore handelsreiser saa temmelig til een tiid, han pindsen, ieg
paasken 1792, og er nu af mine gamle medhandlende i knip-
lingshandelen ingen meer tilbage. . . .

1845 23/7 . . . Og havde tillige den glæde at modtage con-
cession til vore bomuldstøyvæverier, der lyder efter ønske.

1845 26/7 . . . Besøgte eftermiddagen Christiane, som nu
Gud ske lov er got paa bedring.

1845 31/7 . . . Min uldhandel begyndte den 17. may og end-
te den 22. juli; vi kjøbte 59 719 ₧ mærskuuld, 50 881 ₧ jydsk
ditto, ialt 111 600 ₧.

1845 5/8 . . . Kongen kom i dag fra Ribe over Kloster til
Tønder.

1845 7/8 ... Besøg af avlsforvalter Beck fra Trøjburg, der lader til at være en vakker mand; han er tillige stoer ven af music.

1845 8/8 ... Vandet er overordentlig høyt ved aalen; alle enge stoer der under vand og staar vandet tæt op under broen. Det vil stige endnu, da mølleren i Closter trækker alle sine fri-skytter. — Hvilken lykke at høyt er hiemme. Hvordan det vil gaae med høstgrøden, kommer derpaa an, hvorlænge vandet bliir staaende over engene.

1845 10/8 ... besøgte tillige Christiane, som nu er got paa bedring og snart vil komme sig. ... Den sørgelige begivenhed fandt sted, at 4re drenge, som paa de oversvømmede enge ved Apterp vilde segle i en kasse, faldt i vandet og druknede, 2de Pet. Carstensens, 2de Brønnes — de eneste børn sidste havde, og dør Brønnes familie herved ud.

1845 11/8 ... Besøg af cancellieraad Brasen, der kom fra Föhr, medbragde en hilsen fra kongen, der havde forespurgt efter mig og mine bedrivter, og er ieg ey hos ham skreven i glemmebogen. ...

Herredsfogden opfordrede mig til at reise til Föhr og hilse paa kongen, hvilket maaskee skeer. Dette er nu anden gang, ieg ved Brasen faaer en hilsen fra kongen og dronningen, og ansaa samme det for skyldighed at takke derfor.

1845 13/8 ... I mærsken skal det see ringe ud og saare megen høe og megen havre gaar forloren.

1845 22/8 ... Jeg fandt her [Højer] et originalt sørgelig syn i den megen høe, der er dreven op til digen ved stormfloden; mand gjør regning paa 1000 læs, som skal være strandet her og vel lige saa meget ved Emmerleff. — Mange mennisker og mange vogne vare i gang for at opbringe den strandede høe. Beklagelig for de stakler, der har mistet samme. — — —

1845 26/8 [Før] ... Havde denne eftermiddag audience og fandt hos den gode, milde konge en naadig modtagelse, og ieg sporede tydelig, hvad han ogsaa sagde, at det var ham kiert, ieg

---

1845 7/8. Beck = August B., godsinspektør paa Trøjborg.

traadte frem for ham. Han efterspurgte strax, hvordan det gik med mine handels- og fabrikkforetagender; ieg fremlagde et lille, smuk prøvekort af vore bomuldstøyer, som det fornøiede ham at see, men formanede tillige dog io at gjøre alt muelige for at opretholde vores kniplingsindustrie. Jeg omtalte trøyebinderier paa Sylt, tillige som forrige gang vognsporrets forandring og indførelse af det vide spor, men kongen sagde, at det var best, dette blev fremlagd for stænderne til nøyere overveielse og betænkning, hvilket ved næste stænderforsamling ogsaa nu skal skee. Nu overrakte ieg Plambeks (fuldmægtig paa amtsstuen i Bredsted) ansøgning om ansættelse. Derefter tilkiendegav ieg mit forsæt at skienke min skønne mooseeng til beboerne af min fødebye Bredebroe og udbad mig tilladelse at ansøge om bevilling til, at skatten af samme maatte capitaliseres og beløbet af mig betalt, paa det der af vedkommende ingen skat var at svare af denne eiendom, hvilket kongen tillod, skøndt dette io var et usædvanligt tilfælde. Jeg takkede derefter for de trøstens ord, kongen talte til mig i anledning af min Ferdinand, der laae syg i Christiania for 2 aar siden, da hans majestet passerede Mungsbrück; men til sidst takkede ieg med rørt hierte for den hielpevillige haand, han øyebliklig rakte Hamburgs beboere, da de ved ildebrand saa haardt blev hiemsøgte, og kongen selv var rørt ved min tak.

Ved at overgive prøvekortet sagde ieg, at det havde været mit forsæt at tilskrive frøken Waltersdorff og udbede mig den tilladelse at indsende et stk. af vore bomuldstøyer til et af asylerne, som dronningen saa moderlig antager sig; mueligt hendes mayestet kunde tage samme i øyesyn og finde det passende til klædning for de smaa; tillige tilkiendegive, at dronningens naade og godhed for mig var i taknemmelig erindring; men kongen svarede hertil — dette ville vist meget fornøye dronningen.

Kongen berørte nu dronningens sundhedstilstand, og at hun ikke var egentlig syg, men kuns upasselig. — Herefter sagde han, det vil glæde dronningen, naar hun hør, at De endnu er saa munter og rask. Det var nær til, sagde han fremdeles, at

ieg fra Ribe var tagen en anden vei, ey over Closter, og da var ieg ogsaa tagen for hos Dem.

Efter muelighed fremdeles søge fremme vor kniplingsindustrie og ey lade samme gaae til grunde over andre foretagender, hertil formanede kongen, samt at ieg skulde bestræbe mig at formaae mine sønner til, de fulgte faderens spor. Jeg tildristede mig at svare hertil — paatænkende min Blocksberger romance, som ieg for 3 aar overrakte kongen: Ja Deres Majestet — hexen fra Bloksbjerg, har opdragen mig gode børn, der have villie som evne til at virke og udføre meere, end det var deres fader mueligt.

Jeg takkede nu kongen for, at han efter herredsfoged Bransens beretning saavel for i aar som i fior, havde en saa ubetydelig mand som ieg i saa naadig erindring, hvortil kongen svarede: Mænd, der saadan virke til gavn for det almindelige vel paa-tænker ieg gierne.

Med rørt hierte men glad siel forlod ieg nu vor gode konge, og erindringen af de ord, ieg vexlede med ham vil stedse blive mit minde kier, fortrænge mange melancholske følelser. Det er mig nu saa kier, at ieg tog hid og at atter stadfæstes hos mig, hvad ieg alt længe har følt som sagd: Held det land, der har saadan konge, og hvilket land kand med hensyn hertil stilles ved siden af Danmark?

1845 27/8 [Før] . . . Besøgte cabinetssecretair, kammerherre Tillisch, som ieg dog nok ville lære kiende, og hvilken ieg ey kunde faae i tale igaar; men dette er ikke broderen og har langt fra ikke det venlig imødekommende som han; dog var han gandske artig og seer meget godmodig ud. Jeg samtalte med ham blot om vognsporrets forandring og ombad ham at interessere sig for, dette blev forelagt næste stænderforsamling til forhandling. . . .

1845 31/8 . . . August var ingen behagelig, men en regnmaaned. De lave grunde bleve derved oversvømmede, og megen høe

---

1845 27/8. Broderen = amtmand, kabinetssekretær Chr. T.; jvnfr. 1844 15/9.

samt korn gik forloren. Floden var høyt oppe, og ved Høyer drev ald høe bort fra werderne, mand regner 3 til 4000 læs, hvorved mange lidte et smertelig tab. . . .

1845 3/9 [Munkebro] . . . Vor gode konge kom denne eftermiddag fra Föhr hertil. Han kiendte mig strax, tiltalte mig saa mild og venlig, sagde at han havde sendt det lille prøvekort af bomuldstøy til Kiøbenhavn, men formanede mig, at ieg for alt vartog knipl. handelen: Jeg svarede kongen, at det var og alle tider havde været min største glæde at give rett mange mennisker beskieftigelse og brød, samt at ieg med mine sønner ogsaa for den kommende tid ville bestræbe os herfor; tillige hilsede og takkede ieg kongen fra min gamle broder, som han strax erindrede sig. . . .

1845 12/9 . . . Efter opfordring fra commerce collegiet ved kontrolleur Mechnagel i Ballum opgav ieg forrige aars omsætning af knipl., bomuldstøy, uld, raps, havre, bindetøy og læderhandsker til beløb i det hele 109,891 rbdlr., tilføyet bemærkning over knipl. handelen, og at det vilde have været ønskelig, hvis mit tidligere forslag at anlægge kniplingsskoler som i Sachsen og Belgien samt beskyttelse af eiendomsrettighed med hensyn til nye tegnede og oplagde mønstre var kommen til udførelse. . . .

1845 24/9 . . . Ved min fodtour til Closter tilbagelagde ieg veien som i mine ungdomsdage i 1½ t. fra Bredebroe uagtet ieg paa hiemveien havde den strænge blæst lige imod og følte mig derved slet ikke trættet. I en alder af 72 aar er der vist kuns faae, der gaae endnu saa læt og gjør mig dette efter. Næst min gode natur og sunde konstitution har ieg vist dette at takke, at ieg saa flittig gaar, rører og bevæger mig og ey for tiden har vænnet mig til roe og magelighed. „Det gjør saa got at bevæge sig i frie luft“, sagde dronningen til mig paa Föhr — og hun har sandelig ret — ieg vil derfor ogsaa efterkomme dette saa længe, som ieg kand.

1845 21/10 . . . Frygtelig storm med svære regnilinger natten

---

1845 31/8. Werderne — vaderne.

1845 24/9. Fra Bredebro til Løgumkloster er vejen 8 km.

1845 21/10. Det fremgår ikke af Mjolden kirkebog, at mennesker er druknet..

og morgenen samt hele dagen, og det var et sand uvejr. Floden var høyt oppe — mange faar og nogle kreature skal være druknede, mand siger ogsaa mennesker ved Meolden egn; og vil denne stormflod vist have tilveiebragt stoere ødeliggelser, ligesom vist mangt skib er gaaet til grunde. Mange mennesker vil have sadt livet til. . . .

1845 27/10. [Nebel mølle] . . . ieg glædede mig til de mange forbedringer og forskønnelser, der have funden sted, siden ieg sidst var her. Campen er en meget drivtig som omsigtig mand, der forbedrer sine eiendomme, har bygt sig et smukt og sufficant stuehus samt forpagterboelig og dyrket mange brakke jorder, plantet mange træer, anlagt en stoer mølledam, og min broder har rett megen glæde af sin svigersøn. Kuns iammerskade, at han ey kand see, hvad der drives og foretages. Han finder sig imidlertid med megen roe og taalmodighed i sin tunge skiebne, er endnu ret munter i tale og omgang, digter, dicterer, henholder sig til den forgangne tid, og det lader ey til, at tiden bliver ham saa lang.

1845 7/12 . . . S. sv. meget smukt veyr, der passede saa got for vores præstevalg. Rottenburg havde den lykke at blive valgt, Kline holdt langt den beste tale og havde i enhver henseende fortient at blive valgt, men det gaaer ved saadan leilighed sielden efter fortieneste.

Rottenburg, der saa længe var hos den gode p̄stor Lautrup, der af medlidenhed antog sig ham og forundte ham ophold hos sig, og der siden stod tjenesten for ved hans sygdom og efter hans død, havde alt for meget forud ved personelle bekendtskab med menighedens lemmer, og vist har han dette at takke, at han blev valgt.

Det er ham ellers, hvad det personlige angaar, meget at unde, han fik dette levebrød. Han er gammel kandidat, har i mange aar været forlovet, og vilde det maaske have varet længe endnu, før han andensteds var bleven ansatt . . . .

1845 7/12. Rottenborg, se noten 1845 9/3; se endv. 1846 18/1. Ved valget fik Rattenburg 119 stemmer, medens de to andre kandidater, pastor P. I. Kliene, Sønnerho, og pastor F. Chr. Prah, Skast, fik 39 stemmer tilsammen (dagb. 1845 8/12).

1845 13/12 . . . Denne nat brændte Andr. Svensens gaard i S. Wolm. 7 hæste og 42 kree indebrændte, og nær var et lille barn brændt med . . .

1845 31/12 . . . Atter var da nu et aar til ende og Gud skee lov, at vi med roe og glæde kand see tilbage til samme. Livets første og største gode, sundhed, faldt ogsaa dette aar i vort hældige lod, ligesom fred, kierlighed og enighed herskede i vor stille huslige kres.

Vor gode kiere Dora forlod os dette aar, hvilket vel gjorde skaar i den fortroelige familiekreds, men Gud lov, at hun fik saa brav en mand, blev os saa nær, og at vi endnu saa ofte kand samles, med saa megen glæde kand besøge hinanden . . .

I handelshenseende var aaret vel ikke saa hældig, dog tilfredsstillende for os. Uldhandelen gik saa nogenlunde, kniplingshandelen ligesaa, og med fabrikat af bomuldstøyt gik det fremad, 13 stoele ere i gang, flere bliir tillagd og paa afsads manglede det ikke.

For at blive igang og ikke gandske udøe som kiøber af vort lands producter kiøbte ieg a meta med Iversen i Tønder 640 t. raps, men som maatte oplægges og i stæden for vinding, sandsynlig vil bringe tab.

Vi havde denne egn som i vort land i det hele et got og vel-signet aar. Vel blev veyerligget vanskelig og lavere egne lede meget ved oversvømmelse, men dog var i det hele høsten god, og naar vi anstille sammenligning imellem vores og mange andre lande, da have vi aarsag til at glæde os og takke Gud. Kornpriserne vare derved for producenten gode; rug kostede ved aarets udgang 10 á 11 mk., byg 7 mk. 8 á 8 mk., havre 5 mk. 8 á 6 mk., boghvede 9 mk, og rapsprisen var efter aaret 20 mk.

En sørgelig epidemie fandt sted ved kartoflerne i de fleste af Europas lande, og megen nød som elendighed blev derved frembragd, saa det staar at befrygte, mange vil i vinterens forløb omkomme, da ogsaa kornet der er dyrt. Ogsaa i vort land blev mange kartofler bedervede, dog have vi endnu nok til føde og sæd, uagtet en deel er bleven udskibet . . .

1845 31/12. Dora var 21/6 blevet gift med apoteker Hermann Nagel, Højer. Iversen = Johs. Conrad I.

1846.

1846 7/1 . . . Vore tre sønner marserede til Trøyburg, hvor ogsaa Nagel indfandt sig, og hvor alle ved musikalsk underholdning amuserede sig got. Hver anden onsdag har mand give skiftemøde i Høyer, Trøyburg og her, hvilket meget har mit biefald. Det er saadan uskyldig underholdning, og Beck og hans kone er vakre folk.

1846 18/1 . . . Vores nye præst, pastor Ratenborg blev indsat i dag, og kirken var atter overfyldt af mennesker . . .

1846 31/5 . . . Mine uldtourer begyndte ieg først den 24. og vil vist blive ringe, da vores medkøbere anlægge langt højere priser, end vi have ordre til. En lykke imidlertid, at ieg var kommen saa vidt at kunde taale at reise, hvilket vist vil indvirke gavnlig paa mit sundhed. May maaned var sørgelig for mig, hvad sundhed angaar, men Gud lov at samme endte sig bedre end den begyndte . . .

1846 31/7 . . . Mine sønners fabriksbygning begyndte denne maaned. Politisk tænkelig var kongens aabne brev tronfølgen angaaende, der gjorde megen ubehagelig indtryk paa slesvigholstenerne.

1846 12/8 . . . Det nye hus fandt ieg reist. Det tager sig meget got ud og vil blive en prydelse for byen.

1846 29/8 [Før] . . . Havde eftermiddagen audience — var efter ønske den sidste og underholdt mig temmelig længe med de naadige konge. Han var saa mild og venlig og yttrede sig endog fortroelig mod mig med hensyn til dagens begivenheder — hans aabne brev — de holstenske stænders opløsning og andet mere. Det fornøiede kongen at høre, det gik bedre med kniplehandelen som ogsaa med bomuldstøyt væverie. At sidste ikke var fabrik, hvor tvang og haardhed fandt sted, især med børn, men huusflids frembringelse,—dette fornøiede kongen saa meget. Han omtalte dronningen, at hun var vel og drak som sædvanlig brønnd denne tid, adspurgte mig, hvorledes badet i

---

1846 31/5. W. havde måttet holde sengen i nogen tid på grund af et dårligt ben, som ogsaa tidligere har voldt ham besvær.

1846 29/8. I margin læses: »Adjutant, major Fensmark, en meget ferm mand.«

gaar var bekommet mig, og hørte med forundring, kongen vidste ikke allene, at ieg var her, men ogsaa at have brugt søebadet. Jeg omtalte nu vognsporrets forandring, men dette, sagde kongen, var noget, som maatte forhandles ved stænderne, skjøndt han vel indsaae, det ville være til gavn. — Jeg berørte nu min tak forrige aar 26de aug. med hensyn til kongens ædelmodige hielp ved Hamburgs brand, og at det saa meget havde glædet mig at erfare, mine ord vare gaaen i opfyldelse ved kongens besøg der forrige aar, hvor hans majestet fandt en saa hiertelig og taknemmelig modtagelse, som ingen monark før ham, hvilket kongen anerkjendte forsikkrende tillige, at denne modtagelse saa meget havde glædet ham. — Kongen omtalte nu sine schlesviger og haabede disse ville vise sig mere paaskiønnende for hands gode hensigt end holstenerne. — Plambek gav han ingen haab at faae det ledige postembede i Preetz, der var bestemt for militair, men at han skulle ansøge, naar et huusfogedembede blev vacant.

Jeg tilkiendegav nu min glæde at have seet og talt min konge og funden ham saa vel, hvortil han svarede — det glæder ligeledes mig at have seet og talet Dem.

Med rørt hierte tog jeg afskeed, bukkede og trak mig tilbage. Kongen lod ligeledes til at være rørt, traadte hen til mig og rakte til afskeed mig venlig sin haand.

Saa fandt ieg da og denne gang en saare naadig modtagelse og vil ogsaa erindringen af dette besøg stedse blive mit minde kier, der end mere forhøyer min agtelse og kierlighed for min konge. Give Gud, jeg ikke maatte opleve hans død! Held det land, der har saadan konger, gid mange maatte paaskiønne denne lykke; alle gjør det disværre ikke mere! de viide ej, hvad de gjøre! —

Kongen tiltalte mig denne gang i det danske sprog, før var det alletider tydsk.

Efter at have skreven forestaaende kom der bud fra kongen, at han i morgen, naar han kom fra kirken ønskede at samtale med mig, og at ieg hen ved klokken 12 havde at indfinde mig i hans huus; hvad dette vel vil betyde?

1846 30/8. [Før] . . . Ved denne morgen eller middag at fremstaae for kongen — tiltalte høystsamme mig: Jeg veed ikke, om det vil fornøye dem, men ieg har paatænkt at tilstille Dem en fortienestmeddaille at bære i et baand som anerkjendelse af Deres gavnlige virken, ieg har ingen her, men den skal med skrivelse vorde Dem tilsendt.

Jeg svarede hertil: Min tak Deres Majestet vil ieg kundgiøre derved, at ieg bestræber mig at virke til gavn for det almindelige, saa meget ieg kand og formaaer, ogsaa opmuntre mine sønner hertil, og jeg veed, at takke paa denne maade tilsiger Deres Majestæt meest.

Den 30. aug. blev som 1809 ogsaa 1846 for mig herved en tænkelig dag, men første var, er og bliver dog den beste! Jeg paatænkte samme med taknemmeligt hierte, skiøndt de glade dage vare svundne og takkede den allerhøyeste for hans vise førelse.

1846 18/ 9 . . . Besøg af Brasen, Mikkelsen og Christiana, der kom for at gratulere til den fortieneste medaillie, kongen vil bære mig med, paatænkte høystsammes 61de fødselsdag og udbragde hans skaal, af os alle saa hiertelig ment. Gud ophold os den gode konge endnu i mange aar til gavn og velsignelse for hans folk, og gid hans bestræbelse at fremme alles vel i den kommende tid maae vorde mere anerkjendt, end det disværre hidtil er bleven.

1846 25/9 . . . Ingen gunstig veyr for vore sønners reishøytid, som i den nye bygning blev given i dag — hvor næst naboerne samtlige vævere og væverinder vare tilstæde og udgiorde en forsamling af 90 personer; de yngre sang og dandsede og vare lystige og glade, først kl. 5 om morgenen forføyede mand sig hiem. . . . Mig tilsagde denne rumoor slet ikke og tiden blev mig lang og kiedelig; nei sligt passer ikke mere for den gamle alvorlige mand. Kom først kl. 2¹/₂ til hvile. . . .

1846 31/12 . . . Aaret var ikke frugtbar, det var alt for tør, og der faldt sommer som efteraar — kuns saare liden regn. Der var mange steder stoer mangel paa vand, og i mærskan maatte

---

1846 30/8. 1809 30/8 blev W. gift.

1846 18/9. W. modtager fortjenstmedaljen 29/10.

man paa sine steder kiøre flere mile for at hente samme, og hvem der ey selv kunde hente vand maatte hiemme betale for hver spand 2 cs, hvilket blev saare trykkende for mange.

Da kornet kuns tønner daarlig og meget udføres, vare priserne høye, hvede 18 mk., rug 15 à 16 mk., byg 9 á 10 mk., havre 6 à 7 mk., boghvede 10 mk., hvilket især hidrørte derfra, at kartoflerne for det meste vare mislykkedes, og steg prisen her til 5 mk. à 7—8 mk., hvilket ingen før havde oplevet. . . .

Lykkelig vort land i sammenligning med mange andre lande. Landmanden kand her især glæde sig, da alle frembringelser bliir saa got betalt; hornquæg havde og har overdreven høy priis, ogsaa hæste og faar. Kuns svin vare ey søgde, og flæsk kostede kuns 3 mk. 1 $\frac{1}{2}$. Dette er besynderlig, da ellers alle levnedsmidler ere saa dyre — ogsaa smør, der kostede 6 til 9 s. Ost ligeledes dyr og alt i høy pris undtagen flesk . . .

Her i landet var spændingen stoer dette aar mellem Danmark og hertugdømmerne. Kongens aabne brev, skiøndt vist velmeent, bragde stoer røre til veie. Først forlode stænderdepu[te]rede i Itzehoe forsamlingen, tilsidst lige saa i Schlesvig, og forbittrelsen er disværre gensidig stoer. Gud maa vide, hvordan dette vil ende . . . .

I handelshenseende var aaret ikke gunstig. Der er med hensyn til uldhandel alt for megen konkurenz. Af mærskuld blev kiøbt og forsendt 1 $\frac{1}{2}$ jydsk uld 50954 $\frac{1}{2}$ Hb. vægt, hvorved ieg havde flere ubehageligheder at døye og maaske ey mere befatte mig hermed, især med mærskuld. Kuns 285 $\frac{1}{2}$ t. raps blev kiøbt og paa stedet med nytte solgt. Men den gamle fra forrige aar bringer stoer tab. Blev omsider solgt til Fridrichsen i Flensburg, men ved afleveringen til deels kasseret og forvoldte mange ubehageligheder.

Med kniplingshandelen gik det for mine sønner taalelig, men der tilfærdiges nu kun saa lidt, skiøndt arbejdsløn er stegen betydelig.

1846 31/12. 1 $\frac{1}{2}$ = lispund = 16 pund. Vægten af marskuld ikke angivet. Hb.vægt = Hamburgervægt.

Med væverie af bomuldstøi tegnede det sig ret got. 41 stoele vare ved aarets ende i gang, og manglede det ey paa afsætning. Mine sønner lode en nye fabriksbygning opføre, som de siden besluttede tillige selv at beboe og have ved aarets ende deres egen huusholdning, hvilket for vor gode moder er meget tilsigende, da hun havde alt for meget at tage vare paa. . . .

1847.

1847 1/1 . . . Mit første foretagende denne morgen var, at ieg tilskrev den gamle redelige Hans Bennetsen i Borrig, der engang velhavende nu lever i største armod uden egen skyld, ey kand virke og fortiene noget mere, og vist med bange frygt og bekymret hierte gaaer den kommende tid imøde. Jeg lovede ham 2 mk. ugentlig saa længe han lever, hvilke han hver løverdag havde at lade afhente. — Den tanke herved at have glædet og beroliget ham, glædte saa meget mig, og var dette den beste nydelse, ieg paa aarets første dag vidste at forskaffe mig.

1847 11/1 . . . var mod aften en tour til Reispold for at forsøge skøyteløben, som endnu gik ret got, skiøndt iiset var ey synderlig, og ieg i et par aar ey havde prøvet herpaa.

Tillige havde ieg den glæde at modtage et meget kier brev fra dronningens overhofmesterinde, frue von Rosenørn; hendes majestet lader hendes tilfredshed tilkiendegive med det stk. knipl., ieg indsendte bestemt til garnering af det alterklæde, høystsamme skienkede domkirken i Ribe, der fandt biefald og er bleven sendt til amtmandinden i Ribe. Af dette brev at see, kongen som dronningen vedvarende interessere sig for min som mine sønners foretagender og have os i naadig erindring; dette gjorde mit hierte saa vel og især glædte mig den tanke, at mine sønner saavel afbenytte deres talenter, bestræbe sig at gaae frem med tiden og ved deres betænksomme virksomhed ikke allene gavne sig selv, men tillige saa mange af deres medmenesker ved at give den flittige beskieftigelse og brød. Havde ved Reispold den vanheld, da ieg ville med mine skøyter paa stige

over et rikværk, at glide ud, falde og forsløg paa den haardknudrede jord min høyre arm slemst.

1847 7/2 . . . tog til Tønder, hvor i morgen for 7de district er stændervalg, tilbragde aftenen hos den venskabelige Lundius familie.

1847 8/2 . . . valgt blev Gerichtshalter Hansen i Leck og sognefoged Detlev Detlefsen i Læksholm som suppleant; ogsaa ieg stemte for disse mænd — — —

1847 11/2 . . . Besøg af grev Sponnek, der blandt andet yttrede, at kongen denne sommer paa reisen til Föhr nok ville tage over Ribe, og at der da var megen sandsynlighed for, hans mayestet kunde bæere Brede med sit besøg . . .

1847 1/5 . . . Atter er der et af mine livsaar henrunden, og det 74de tiltræder ieg i dag. Gud! hvor tiden dog snart gaaer, hvor hastig naar mand enden af sin bane, der synes saa langt, langt borte, naar mand tiltræder den; Ock ja! Livet er en drøm, men vel den, der drømmer got.

Gud skee lov, at ieg, hvad det legemlige angaar, gladere kand forleve denne dag som forrige aar — hvor ieg fandt mig fængslet til sengen og endnu med legemsstyrke kand gaae det kommende imøde — endnu kand virke noget og derved gavne mine medmennesker, endnu med legemlig kraft kand bruge hænder og fødder, bevæge mig i den frie natur. — Men! ieg mærker dog got, at alderen svækker aandens kræfter, og at sands for glæder taber sig, ligesom det ubehagelige smerteligere berører, saa ieg maa sande skildringen af mine nutidsfølelser i mit sidste digt, som ieg her vil give afskrift af og maaske undertiden gjøre brug deraf, naar hukommelsen end mere svækkes [og] ieg ey mere vil kunde erindre, hvad ieg til sin tid tænkte og skrev:

Sie sind dahin die frohen Jugend Tage
Sie sind dahin! Sie sind dahin!
Im Alter neigt dass Herz sich Schwermuths Klage.
Für Freuden bleibt nur wenig Sinn.

1847 7/2. Lundius = advokat og husfoged Hildemar L.

1827 8/2. Jvnfr. 1841 27/1. Detlef Detlefsen, Læksgårde, den senere danske rigsdagskandidat i 4. kreds.

Wie schnell entschwand, selbst trübe, schwere Wolken
vorübereilend meinem Blick!
Jetzt stöhr die Ruh, der Schatten nur von solchen,
vernichtet oftmahls Fried und Glück.

— — —

Der Freund, der stets in Mismuths trübe Stunden
Mein Muth erhielt, mir Friede gab,
Ach! der ist leider meinen Blick entschwunden,
weilt nicht mehr hier, er ruht ins Grab.

Des Nahm ich trage, sprach in Alters Tagen:
Ach alt zu seyn, das taugt gar nicht!
Und er sprach wahr! Denn nur für Mismuths Plagen
bleibt Sinn, matt dämmert Freudes Licht.

Drum besser wohl, dass wir zur Ruhe ginngen
wenn unser Tagwerk ist vollbracht.
Doch Gottes Will, hier wie in allen Dingen
Gescheh! Er alles wohl ia macht.

— — —

Bald wird ia auch der trübe Nebel schwinden,
der hier den Geist beängstigt drückt.
Dort wird es hell, dort werd ich Frohsinn finden,
wo Friede dann das Herz beglückt.

Und froh ich eile allen dort entgegen
die mir voran ginng, Freund. Verwandt.
Ich hoff zu Gott sie grüssen mich mit Segen
Verschwunden ist dann Erdenland.

1847 6/5 [Flensborg] . . . Besøgde H. C. Henningsen, hvilken [jeg] gav en anviisning paa Ehlers & Wieck crt.mk.104 til ugentlig understøttelse for den stakkels Thor Straten i et aar, som nu haabentlig vil blive sidste, da hun saa kommer i besiddelse af renterne af den capital, hendes fader havde udsat for hende. Fandt hos Henningsen som overalt, hvor ieg viste mig, en særdeles forekommende modtagelse, bemærker ogsaa her at staae got anskre-

---

1847 6/5. Thor Straten, se 1842 6/11.

ven, selv hos folk ieg slet ikke kiendte eller stod i nogen forbindelse med, hvilken vartagelse saa meget opmuntrede og lættede mit sind, saa ieg tog saa ulige glidere bort fra Flensburg, som ieg var kommen did . . .

1847 12/5 . . . Besøg af den muntre venlige Christiana, nu Ludvigsen, der tilstillede mig 600 mk. i spec.; som ieg havde lovet at modtage, hvorpaa gav hende en vixel i 12 maaneder. Jeg veed ey saa ret at anvende samme, men vilde dog tiene hende dermed. Tillige tilstillede hun mig en pak breve, ieg i fordoms dage havde tilskrevet hendes sal. fader, næst nogle andre papierer, som vare mig ret kiert at modtage.

Med rørt hierte tog ieg monumentet i øyesyn denne aften, som den gode Lautrups datter har ladet sætte paa hendes faders grav, og vil denne treffelige mands minde, som i mange hærter, saa og for mange øyne vorde kaldt i erindring og længe, længe vorde paatænkt.

1847 14/5 . . . i det hele altsaa udkiort til marken 293 læs [gødning], hvilket vist i det mindste udgiør 400 bønderlæs, som er io ret got for en stakkøls kardner, ieg io kuns er, og vil haabentlig blive kiendelig paa mine iorder.

1847 1/6 [Husum] . . . Giorde eftermiddagen med Theodor en tuur til anligget af dokken, der arbeides paa, og hvor circa 600 mennesker ere beskieftigede, et meget vidtløftig arbeide som stoer foretagende. For i aar arbeides blot paa beskyttelsesdigen, der faaer en stoer omfatning af megen bredde og stoer høyde, 4 fod høyer end det gamle havdiig. Mærkelig at der findes ved opkastningen først kleg, siden et laug sand, herefter moeseiord, som mand ikke ved, hvor dyb den gaar. Vi beundrede tillige den maade, paa hvilke mand graver sadder.

1847 9/7 . . . Var i Storde at berette om gravstedet og hørte ved denne leilighed noget om præstens taler eller prækener, der slet ikke var tilsigende for mig, ligesom hans fordømmende anskuelser ey ere mine, saa lidt som de vare den værdige pastor

---

1847 14/5. Kardner = kådner, husmand.

1847 1/6. Dokken. Husum havn overgik til staten 1847, der straks påbegyndte en udvidelse af havnen; jvfr. Trap: Slesvig, 1864, s. 232.

1847 9/7. I Storde ø: hos Christiane Ludvigsen.

Lautrup. — O! hvor dybt føler ieg denne herlige mands savn, hvor indseer ieg meer og meer, vi have gjort et daarlig bytte.

1847 30/7 [Husum] . . . Tog til Husum, hvor skipper Tøgesen fik den sidste herværende uld om bord. . . , Var med Theodor ved havneanligget, hvor der er gjort stoere fremskridt, siden ieg var her sidst.

1847 31/7 [Husum] . . . I Husum var megen røre og festlighed i dag. — Kongeparret komme hertil fra Flensburg og toge efter kort ophold med dampskibet Hebe til Föhr for der at bruge bad. Mange æresporte vare opstillede i gaderne, blomsterguirlander prydede fast alle pumpe, hvor togget gik, samt huuse og andre genstande; en lille trop borgergade samt skyttelaugets medlemmer toge i uniform og til hæst kongeparret imøde og ledsagede samme til skibet. Der blev musiceret og dygtig hurra! raabt, en vrimmel af mennesker, som mand her neppe før har seet, var tilstæde, og det smukke veyr begunstigede denne festlighed. — Den vanhæld indtraf, at 2de hæste styrtede underveis hertil, og en gardist, der ville maneurere noget og sandsynlig var beruset, faldt af hæsten og brækkede en arm. Kongen som dronningen toge sig dette meget nær, og kongen befalede den commanderende hver dag at indberette, hvordan det stod med den brudlidne. — Beviis paa kongens menneskekierlige sind. . . .

1847 3/8 [Husum] . . . Giorde afregning med Pet. Jensen, hvis bruttofortieneste var 687 mk. 8 s., alt for stoer en provision, da vi egentlig kuns behøvede local, kiøbe kunde vi io selv, som ogsaa skeer. Men den stakkels mand har det io saa haardt behov, og uden hans fortieneste hos mig vilde han længst have været i bittreste armod. Det blev da ogsaa paaskiønnet, som afskeden kundgiorte, hvor mand var rørt til taarer, og med rørte hierter saa mand mig og min søn tage bort.

At efterlade mig i denne bye et kier og taknemmelig minde, troer ieg at kunde være forvisset om, hvilket ogsaa kundgiør sig fast overalt, især hos den arbeidende klasse, der erkiender at have havd mig i en række af aar temmelig meget at takke for, og ieg med mine børn vil længe blive her i kier erindring, hvil-

ken tanke saa meget glæder mig. Sandsynlig sluttet med dette aar ogsaa min virksomhed her. . . .

1847 9/8 . . . [Brev] fra grev Sponneck med det uventede budskab, at kongen samt dronningen paa deres tilbagereise fra Föhr vil bæere os med besøg, en sielden naade og udmærkning for en mand af min stand . . .

1847 10/8 . . . Var i Harris at underrette herredsfogden om kongeparrets komme. De foranstaltninger, han troede, der maatte gøres, beuroligede især vores gode moder . . .

1847 19/8 [Før] . . . Tog kl. 6 fra C. A. kog til Dagebøl, hvor ieg kom til rette tid og med gunstig vind, meget smukt, behagelig veyr i en håst til Föhr . . .

1847 20/8 [Før] . . . Var lidt omkring for hos de høye herrer at melde mig. Cabinetsecretair Tillisch var hos kongen, og ham talte ieg ikke. Hoffmarschal Levezau talte ieg nogle ord med, siden med kammerherre Haxthausen og kammerherre Krog, som ved mit forbigaaende hidkaldte mig at underrette dem om tour og veibeskaften fra Høyer til Ribe over Trøybürg, Brede; første var særdeles artig og venlig mod mig. Overhofmesterinde, frue von Rosenørn, var disværre upasselig, og hende havde ieg ey den fornøjelse at lære personlig kiende. Hos frøken Rosen meldte ieg mig, der mente, ieg nok ville faae audience hos dronningen. — Kl. 3^{1/2} begav ieg mig med kammerraad Moritzen fra Rendsbürg, før told- og amtsforvalter i Bredsted, til kongens huus, men det varede længe, før vi fik audience. — Jeg blev først indkaldt til dronningen, der hilsede mig med engelmildhed, og af hendes stilling, ansigtstræk, stemme som ord, fremlyste det edelste sind og hierte. Høystsamme omtalte det efter ordre tilsendte bomuldstø, hvilket hun roste og sagde at have glædet mange med. Jeg yttrede min glæde til det haab paa reisen til Ribe at see kongen som dronningen i mit huus for at tage vore industrifrembringelser i øyesyn, hvortil hun svarede at ville samtale med kongen herom. Dronningen berørte, at det ville

---

1847 19/8. C. A. kog = Christian Albrechts kog.

1847 20/8. Kammerråd Moritzen = Lorenz M., tidl. toldforvalter, amtsforvalter og husfoged i Bredsted, fra 1846 kasserer ved statsgældshovedkassen i Rendsbürg.

smerte frue von Rosenørn formedelst sammes ilde befindende ey at kunde gjøre mit personlige bekiendtskab, da vi havde corresponderet med hinanden, hvor da ogsaa frøken von Walterstorff blev berørt, og tillod ieg mig da at sige: Ja! Deres Majestet have en herlig omgivning, men det sandes, hvad ordspøget siger: Som herren, saa tieneren. —

Med dybt bevæget sind anbefalede ieg mig den naadige dronning, der saae saa sund og vel ud og fik snart derefter audience hos kongen.

Høystsamme modtog mig ligeledes mild og venlig. Jeg af lagde min tak for den mig meddelte medaille. Kongen berørte samme og sagde: Hvad her staaer er sandhed! — her staaer: Fortient, og De har fortient denne udmærkelse.

Vores industrie blev nu noget berørt, og kongen sagde: Har De ikke bragt noget med? De kunde dog have medbragt nogle prøver! hvortil ieg svarede: Jeg ville saa ugiærne vise mig egen nyttig, kuns for at takke Deres Majestet kom ieg hid.

Som hos dronningen tilkiendegav ieg min som manges glæde, især de flittige arbeiders, til det haab, at majesteterne ville tage vores industrie i øyesyn, men herom fik ieg ingen bestemt løfte.

Tilsidst omtalte ieg, at ieg med mine sønner vare i forlegenhed, om vi turde antage os den Andreasberger kniplingsindustri, der var saa meget i forfald, og hvortil min søn af magistrat og berghauptmanschaft paa Harzen var opfordret, idet vi befrygtede, dette kunde være stridende imod de pligter, vi skyldte vort fødeland, skiøndt concurrencen for det meeste ville være mod de sachsiske kniplinger; ieg ville saa giærne udbede mig Deres mening her over. Da svarede kongen: Giør hvad de kand, dette er menniskeligt, send et par af Deres kniplerinder didhen. Det vil io vel ikke kunde skade vort land noget, snarere udlandet.

Kongen tilkiendegav nu, at han befandt sig saa meget vel, og at hans ophold her indvirkede saa got paa sammes sundhed. Jeg

---

1847 20/8. 1847 6/10 afrejser to kniplepiger fra Abild til Andreasberg.

tilkiendegav min glæde herover, og med taknemmelig hierte forlod ieg den naadige konge, hvis forstand som villie, fortienter anerkjendelse af alle sine undersaatte, og som mand mer og mer maae agte og elske, io nærmere mand lærer høystsamme kiende. —

Jeg havde paa formiddagen taget et varm bad og tilfældig traf det sig, at dronningen badede til samme tid som ieg ved mit badekammer. . . Samtalte noget med assessor Høyrup af kongens følge angaaende beværtning og besluttede i morgen tidlig at tage herfra.

1847 21/8 . . . Kl. 6 toge vi fra Føhr. Der var mange passagerere, blandt hvilke generalsuperintendent Callisen, som ieg tilsidst blev var og samtalte noget med. — Giorde bekjendtskab med doct. Ruppell fra Schlesvig, medbestyrer af Irrenhaus, hvilken [jeg] lovede at sende prøver af iydske uld og strømper.

. . . .

1847 28/8 . . . Grev Sponneck kom fra Føhr, kongen vil nu komme her d. 8. sept.

1847 2/9 . . . Besøg af Krüger fra Beftoft med en kandidat, der vilde til Føhr at tale kongen . . . .

1847 7/9 . . . tog til Tønder at hiemhente de forskiellige ting, som kunde fordres, havde glæde her at modtage brev fra den milde, venlige frøken von Walterstorff med en deilig taske til min kone syet med egen haand, som en sielden opmærksomhed af slig høy person.

Ved min hiemkomst fandt ieg æresporte opreiste ved begge indkiørselssteder og guirlander fra træ til træ vor hele plads omkring, hvilket tog sig yndig ud . . .

1847 8/9 . . . meget smukt veyr, hvilket meget begunstigede kongeparrets reise fra Føhr til Ribe. Indbuden af kammerherre Neergaard indfaldt ieg mig paa Trøyburg kl. 1, men først kl. 5 ankomme deres majesteter med følge. Vi vare kuns 4re, som bleve majesteterne fremstillede, provst Kock fra Døstrup, pastor Berger, Visbye og amtsforvalter Bertilsen fra Ribe. Kon-

---

1847 2/9. Krüger = stænderdeputeret, sen. rigsdagsmand H. A. Krüger.

1847 8/9. Berger = pastor H. B. Berg.

gen traadte strax hen til mig sigende: Vi komme denne aften til Brede, der er vel dog sørget for oplysning? Dronningen kom ligeledes saa naadig venlig hen til mig ogsaa tilkiendegivende at ville besøge os. — Vi bleve indkaldt til taffels, hvor mig blev anvist sæde temmelig lige over for kongen og dronningen. Der kom mange rætter paa bordet. Kuns een skaale eller toast blev udbragd for kongen og dronningen, hvorfor hans majestet takkede; ieg havde den lykke at faa sæde hos kongens adjutant, maior Fensmark, som ieg underholdt mig lidt med. Præsten fra Wisbye, en dristig mand, tillod sig at tiltale og snakke noget med dronningen. Da kongen reiste sig og taflet blev hævet, ilede ieg snarest muligt bort for at komme i forveien hiem. Ved min hiemkomst fandt ieg alt smukt oplyst, det vrimlede med mennisker, og slig skue har mand i Brede end aldrig havd, faar sandsynlig end aldrig mere at see.

En halv time efter min hiemkomst kom nu kongen og dronningen med talrig følge; en smuk ridegarde i uniform, hvide buxer, blaae kioler med blanke knapper, kasketter med kokarde, lantser med faner, toge fra Brede, hvoriblandt Theodor og Joh. Andres, majesteterne imøde til hiin side Trøzburg, hvor ogsaa fra Wisbye en trop indfandt sig, men i bondedragd, og ledsagede høystsamme til Døstrup.

Vor sal var smukt prydet og mange smaae borde besatte med allehaande konfecturer, hvorimellem en marcipan fra Flensburg, der kostede 9 mk., frugter, forskreven fra Hamburg — 1 ananas, 2 meloner, men som ey komme i brug, idet det manglede paa behørig opvartning; — tillige pferskener, abrikoser, æbler, pærer og kirsebær af vor egen have, hvilke sidste bleve got taltale og lode til at finde bifald, forskiellige vine, champagner, Chât[eau], Karosse, Lieb. Frauenmilch, portviin — St. Estephé bleve fremsatte, og majesteterne, som besaa og paaagtede alt, nøde ikke saa lidt af det fremsatte. — 2de glas, et for kongen til viin, et for dronningen til limonade med paaategning Chr. VIII 8. sept. 1847 og C. A. 8. sept. 1847 vare fremsatte, ligesom 2de

---

1847 8/9. Udgifterne i anledning af kongebeøget androg iflg. W.'s regnskab ialt 479 mk. cour.

stoele eller sessler — med paaskrivt Chr. VIII og C. A. — vare ligeledes for kongen og dronningen hensatte, og vil disse æresminder for mig og familie som efterkommere haabentlig i en lang række af aar forblive og tiene til erindring om dette udmærket naadige besøg, som vist kuns faae, maaske ingen af vores stand og stilling have at glæde sig til. —

Efter at have forfrisket sig lidt begave nu kongeparret med følge sig til mine sønners fabriksbygning. Her sad i den ene stue 25 kniplingspiger beskieftigede med deres arbeide og i den anden kniplingsskolen fra N. Seiersleff, børn fra 6 til 12 aar — 17 i tallet, med deres lærerinde. Majestetene besaa nu arbeidet, tiltalte adskillige og adspurgte især de smaae angaaende deres beskieftigelse, deres sundhedstilstand, skoleundervisning og skolebesøg med andet mere. — Mand tog nu til lagerlocalet, hvor et langt bord var belagd med kniplinger, hvoraf adskilligt blev kjøbt af konge og dronning som deres omgivning, i det hele til beløb af 800 mk.

Hendes majestet tilstillede mig et papir indeholdende 15 Ldor — eller Christiandor, som ieg skulle glæde arbeiderne med, især børnene. Kort derefter sagde høystsamme: Anvend disse penge paa kongens fødselsdag.

Mand begav sig nu til væveværket, hvor 2de stoele vare i gang med trender og speltene, hvilket blev temmelig længe beset.

2 børn overrakte nu et digt forfattet af Christiane Ludvigsen, fød Lautrup — et exemplar til kongen, et dronningen, saaledes lydende:

Hil dig vor fredagod, hil dig vor dannebod
naadig og blid.

Signende mangelunde, jubler af hiertets grund.
Mindes vil denne stund til fiernest tid.

Landlige boelig har, favnet vort kongepar
i simple bye.

Fyrster, hvis magt og iid fremmer hver konst og flid,
skabe en gylden tid i fredens by.

1847 8/9. Ldor = Louis'dor, fransk mønt.

Skioldungestammens læ skiermer hvert ædelt træ
i danske lund.

Gid den urokket staae, stige mod himlens blaa,
dybt sine rødder slaae i hierters grund.

Underskreven: Fabrikarbejderne i Brede.

Arbejderne vare opstillede paa pladsen med røde forklæder etc., som tog sig ret got ud og var ret storartet som fabriktegn. Disse sang et par vers, men som gik iammerlig. Skade vi ingen music havde, men ingen vare at faae i Tønder eller Ribe, da alle vare engagerede. — Ja! dette var ret skade.

Det gik nu tilbage igien og opholdet i salen blev ikke saa kort. Mathilde og Emma Engert havde det hverv fra deres fader at tilstille kongen en klokke, støbt af de smeltede klokker ved Hamburgs brand, som taknemmeligheds-beviis for kongens ædelmodige, øyeblikkelige hielp. — Jeg udbad for pigerne denne naade, der venlig blev bevilget og ved at overrække klokken fremsagde Emma følgende digt forfattet af Christiana:

Als Hamburg durch die Flammenwuth verheert,
Da warst o edler König, Du!
Der erste grosse Helfer in der Noth!
Und jedes Herz schlug dankbar Dir entgegen.

O, zürne nicht, wenn einer sich erküht
Ein kleines Denckmal dieser edlen That
Geläutert dreimal durch des Feuers Glut
Dem besten Fürsten demuthsvoll zu weihen.

Mathilde overrakte dronningen en lille deilig blomsterkrands med sølvtallerken og fremsagde derved:

Flora gleichest Du, hohe Königinn,
Welche alle Grazien umringen.
Blumen wag ich voll Vertrauen zu bringen
Denn Deine Augen strahlet Engelsinn.*)

1847 8/9. Mathilde og Emma Engert = døtre af postmester E., Hamburg.

*) I margin tilføjet: Mathilde og Emma fik af dronningen hver 1 stk. knipl. til pynt for deres brudekioler i sin tid.

Kongen sagde nu, at de glædede ham her at finde alt saa hyggelig og drivtig, hvortil ieg svarede:

Deres majestet: Vi boe i Danmark, hvor flid og virksomhed finder opmuntring.

Skade! sagde kongen, der er saa silde, og mand ey kand tage alt i øyesyn ved dagens lys, men ieg vil see at komme ved dagen en gang igien, og dette blev siden gientagen, saa det ey var umuelig hans majestet endnu engang kunde bæere vort huus med besøg. —

Det glædede mig som os alle at have en bolig, hvor mand ey turde skamme sig ved at indføre et kongepar, især kom vor smukke rummelige sal got til pas, der iøvrigt saa sielden bliir brugd.

Over dørren ved mine sønners huus stod skreven:

Beskyt den flid, o kongelige to,
som tillidsfuld har fæstet her sin bo!

Det var en feil, at kongens vogn ey kiorte frem og ud af Øster Port, da majesteterne vare stegne ud, hvor da de andre vogne, især med hofdamerne, kunde have kiort for og ligesaa ved afreisen igien, men i denne virvar kunde ey alt beagtes; ligesaa at intet blev buden kudskerne; mand er io saa uerfaren i sligt og kand ey betænke alt.

Dronningens hofmesterinde, frue von Rosenørn lærte ieg personlig kiende og vexlede ved afskeden nogle ord med hende, og var denne dame ligesaa venlig mundtlig som skriftlig. Ogsaa var det mig saa kiert at lære Trøyburgs eier — kammerherre Neergaard kiende, der opholdt sig temmelig længe efter kongens og dronningens afreise. Det er en aaben, ligefrem godmodig mand, der langt oversteg min forventning. Give Gud, han boede paa Trøyburg og ey saa langt borte, da ville alt være anderledes paa godset, og de mange betrykkelser vist ey finde sted, der nu for undersatterne ere fremherskende.

Endnu at bemærke: Dronningen gav mig opdrag at tilsende høystsamme 12 stk. bomuldstøy.

Amtmanden fra Tønder og Apenrade vare ikke her tilstæde, heller ikke provst Rehof.

I øvrigt fandt Gud ske lov ved denne menneskevrøvl ingen vanhæld sted, heller ikke blev synderlig ramponeret omkring huuset og ved vore haveanlæg, blot et vindue ved hæstestalden blev af en hæst indtrykket og to reven.

At de 2de sesler eller stoele blev værdiget sæde af kongen som dronningen, var os alle særdeles kiert. Dronningen sad temmelig længe i hendes og disse stoele vil maaske i en lang række af aar tiene til erindring hos vore efterkommere om dette udmærkede besøg af en konge og en dronning i en liden landsbye, hvilken ære og naade kuns faae i vores stand og stilling ville have at glæde sig til og kunde rose sig af.

Det var saa got, vi havde Nagel, der mere ubefangen paa- agtede saa meget, sørgede for opvartning, taledede af og til med kongen som dronningen, gav rede for mange ting, som han vidste at stille i det rette lys, og haaber ieg høystsamme med omgivning ville have funden sig tilfredsstillet her. — Beviis her for var, at i stæden for i det højeste $\frac{1}{2}$ time, opholdet blev forlænget til $1\frac{1}{2}$ time.

At Nagel foranledigede kammerherre Neergaard, der allerede sad i sin vogn for at kiøre bort, steg ud igjen og dvælede siden temmelig længe her, var mig ligeledes særdeles kiert, og glædede vi os alle til at have lært denne herre nærmere kiende.

I Bredebroe var en smuk æresport opstillet midt paa gaden, alle huuse vare stærk belyste, blomsterkrandse og guirlander anbragde, hvilket skal have tagen sig deilig ud, ieg saa det ikke.

Kongen holdt lidt stille her, adspurgte om høsten og andre ting, tillige ogsaa, hvorledes mand var tilfreds med de fabrikanlæg, han havde seet i Brede, spørgende om mand ansaa dette, som han troede, gavnlig for det almindelige, men hertil gav kuns een det tossede svar: Det kan vel være!

Sognefogden fra Randerup Jens Andersen holdt en lille tale, men kudsken ville ey holde stille, og mand greb i hiulene for at standse vognen raabende: — Hold stille, hold stille, hvilket da ogsaa skeede, saa talen blev udført.

De 15 ldr., dronningen egenhændig overrakte mig at glæde arbeider og arbeiderinder med, skal ikke udgives, men giemmes

i den gulddose, høystsamme har begavet mig med, og ville mine børn og efterkommere kuns i nødstilfælde gjøre brug heraf! ieg beregner samme efter 14 mk., altsaa 210 mk., som skal anvendes efter dronningens bestemmelse.

I Bredebroe spurgte kongen, hvorledes mand var tilfreds med veivæsenet og veiene her — hvortil Mikkel Clausen svarede: Ja! nu ere veiene ret gode, vi har haft et par dages tørveyr.

Hørte at den tossede, onskabsfulde Peder Bundesen her i byen boende skal have indrakt kongen, da samme sad i vognen og ville kiøre bort, en klage, som skal indeholde besværing over, at ved de mange vævere, mine sønner have i arbeide, huusleien bliir saa dyre og hvad andet mere, som bades at afhjælpe. — Men ieg tænker, kongen vil glæde sig mere til, at der ma[n]gler huusleilighed, end om husene stode tomme.

Som mand hør — er det ikke gaaen provst Kock i Døstrup saa got med det kongebesøg, han havde ansøgd om; samme vilde holde en tale i kirken, der var deilig oplyst, men først skulle kongeparret stige af i præstegaarden, der nyde nogen forfriskning og da gaae i kirken. — Men ingen var ved ankomsten tilstæde at modtage og lede toget. Kongens vogn kiørte lige til kirken; ved indgangen over kirkegaarden til kirken var det mørk, kongen snuplede og var nær falden, blev her over fortrædelig, og da talen var holdt, stege kongen og dronningen i vognen uden at betræde præstegaarden, saa meget provsten ogsaa ansøgte herom. — Saadan fortæller mand. Gud skee lov, at det gik os bedre, dog gjør det mig saa ondt, at hofdamerne ved bortreisen bleve ledede paa feil vey. Vognen holdt ved synderporten, men de fornemme bleve førte til østerporten, maatte nu traske den til deels skidne vey, hvor een af damerne faldt i grøvten, dog uden at tage skade.

Det gjorde mig saa ondt, at vores digterinde, den alt for beskedne Christiana, undsaa sig for at betræde huus eller plads, men blev staaende hele eftermiddagen og aften ved Mattis

---

1847 8/9. Ang. kongebesøget i Døstrup, se: Deutscher Volkskalender Nordschleswig, 1937, s. 40.

Andersens huse og fik hverken konge eller dronning at se, som hun dog holder saa meget af!

1847 11/9 . . . Fik formiddagen min iordmødning sandset og fik oven paa den megen kram, blade og grene, et godt laug iord paalagd, den behørig fald given, saa der nu med en øske kand øses af kulen igien. Jeg tog haand i hanke med og paa-tænkte, hvilken contrast! for 3 dage siden at sidde til bords med kongen, i dag øse mødding vand, men skammede mig dog ikke derved. — — —

1847 17/9 . . . Brev fra grev Sponek, der lykønskede til vores arrangement ved kongebesøget, og hvor alt havde funden hans bifald. . . .

Havde den fornøjelse i Ribe Avis at finde kongebesøget i Brede meget smigrende for os omtalt, og var det mig kiert, at dette er bleven offentliggiort. Byen vinder derved i renome, ligesom vor familie . . .

1847 18/9 . . . Der var gilde hos Lorens denne eftermiddag og aften i anledning af kongens fødselsdag og til anvendelse af dronningens milde gave — hvilket ogsaa i Seiersleff, Abild og Bredebroe var anordnet. Her gik det fornøyet og lystig til, som ieg haaber ogsaa de andre steder. Der blev dandset til kl. 4 om morgenen, og saaledes er kongens fødselsdag her aldrig bleven celebret.

Det var min agt ogsaa at give giestebud hos os, men saa paa-tænkte ieg, mand kunde troe, ieg anvendte en deel af dronningens gave hertil og lod det beroe. . . .

1847 26/9 [Jels] . . . Ankom til Jels kl. 6 og fandt hos Lorens Kryger en kier modtagelse. ligesom det glædede mig at finde velstand tiltagende her, meget er til- og nybygt . . .

1847 27/9 [Jels] . . . Dvælede noget i Jels, hvor ieg tog væse- net her i øyesyn og var lidt ude i marken. Agerdyrkingen dri- ves langt omhyggeligere og betænkssommere her end hos os . . .

1847 6/10 . . . Meget vindig og et ubehageligt veyr, der ey passede godt for vore reisende, Hochberg, Mathilde og Emma

---

1847 26/9. Lorentz Krüger, kromand og gårdejer i Jels, født 1787 25/11 i Bevtoft kro, d. 1871 4/12.

Engert fra Hamburg og 2de kniplingspiger fra Abild, Christiane og Caroline, som skulle efter Hochbergs plan til Andreasberg for der at undervise i kniplingsfabrication. Disse vare ret frimodige og uforsagte. . . .

Gid det ogsaa gaae de 2de kniplerinder vel, og hvad de har paatagen sig ey fortryde dem. Det er io ey saa læt at tage til fremmet land uden at kiende sproget, og ieg beundrede i sandhed deres uforsagde mod. . . .

1847 11/10 . . . Skrev nogle linier til Brasen angaaende beboelses leilighed for væverne, som ieg hør, mand besværer sig over, da hausleilighed derved bliir knappere, og mand paaagter saa lidt, hvor gavnlig det er, at mændre mand har leilighed til at fortiene sit brød.

1847 28/10 . . . Kartofler blev reven i dag paa den nye maskine, circa 1½ td., men maskinen gaar meget svær, og der hører kraft til at sætte samme i bevægelse.

1847 5/11 . . . Vi fik i dag af vores hirse, første grøde, 4 læs hiem. . . .

1847 19/11 . . . Sukkerkogeriet i Høyer var til auction i dag, som N. Pedersen kiøbte for 10750 mk., bygning med ald tilbehør. Der var kuns 1, der bød med Petersen, Knudsen samme sted. — Petersen tilbød den halve deel, men som ieg vilde tage i betænkning, til mine sønner kom hiem. Det er jo vanskelig med sligt compagniværk, hvilket den gamle Heinsen fra Hamburg, som ieg i dag lærte kiende, har bragd i erfaring. Han havde den halve part; bygning med tilbehør har kostet 18.000 mk. foruden ca. 1000 mk. i sukkeroe etc.; han taber medhen 4125 mk. Det gjorde mig ret ondt for denne gamle, simple mand, der ved flid og virksomhed fra intet havde arbeidet sig op til en formuende mand, men tabte fast alt ved Hamburgs ildebrand . . .

1847 20/12 . . . Theekopperne fra Ottensen 80 par, der skal uddeles som iuulegave fra dronningen til vævere og kniplere af den pengesum 15 ld., høystamme den 8. sept. for at glæde arbeiderne overgav mig, ankom i dag . . .

1847 29/12 . . . Aftenen uventet besøg af doct. Paulsen, før lærer ved Rødding skole, nu fabrikcontrolleur i Altona, udsendt af regjeringen for at undersøge fabrikvæsenet i denne egn, især med hensyn til kniplingsindustrie.

1847 30/12 . . . Mine sønner toge med Paulsen til Seiersleff, for der at tage kniplingsskolen i øyesyn, derfra til Trøzburg til musicunderholdning. Nagel tog med Paulsen til Høyer for derfra i morgen at besøge Møgeltønder, Tønder og aftenen være her igjen. . . .

. . . Aaret var frugtbar, høsten velsignet og gav i det mindste i vores land rigelig udbytte for mennesker som quæg. Kornpriserne dalede derved betydelig og i stæden for at ruggen i foraaaret kostede 30 á 31 mk., kunde mand efteraaaret købe samme for 9 mk. á 9 mk. 8 s., byg gialdt 7 mk. á 7 mk. 8 s., smør kostede her 6¹/₂ á 7 s., kiød 3 á 4 s., flæsk 4¹/₂ á 5 s., kartofler vare her i egnen for det meste gode, dog nogle beskadigede, prisen 2 mk. 4 á 3 mk. tønden. Quæg var i høy priis og blev der betalt for mager til opstalding 70 til 80 mk. Ogsaa hæstene vare i høy priis og alt hvad landmanden havde at sælge blev got betalt, saa det for vort land var et sand lykstens aar. . . .

Den politiske spænding mellem tydsk og dansk i vores land var tilsyneladende i aftagelse, dog er denne ulyksalige partieaand endnu langt fra ey qualt, ogsaa finder schlesvigholsterne megen deeltagelse i Tydskland. Gud lov vi har en saa viis som god konge, der vil vide at lede alt til fred og gavn for sit folk.

Med hensyn til familieforhold var i aarets forløb for det meste vore dage sunde, og havde vi den glæde at see familien forøget ved et lille nye medlem, idet vor kiere Dora den 31te aug. bragde et sund, velskabt drengbarn til verden, der trives godt og ved aarets slutning befinder sig vel.

Ogsaa den 8de sept. dette aar blev en tænkelig dag for mig og mine, thi paa denne dag bærede os vor milde naadige konge

---

1847 20/12. Paulsen = fabrikskontrollør, dr. phil. Chr. M. Poulsen, lærer på Rødding højskole 1845—46. Jvnfr. iøvrigt Sønderj. årb. 1928, s. 3 og 15 ff.

samt dronning med venlig besøg og vil denne dag være og blive for os alle, maaske for silde efterkommere — tænkelig og ufor-glemmelig.

Med hensyn til handel var aaret ikke gunstig. Uldhandelen gik for det meste ringe og forvoldte mig mange ubehageligheder. En deel af det købte, især mærskuld, blev henliggende usolgt, sandsynlig bliir det sidste aar, ieg befatter mig med denne handel. Af mærskuld blev købt 35 900 R , jydsk 37 500 R .

Kniplingshandelen gik kuns maadelig, bomuldstøey fabriick derimod ret got, og tøyet fandt næsten overalt biefald. Min beste speculation dette aar var en lille kornladning a meta H. Frahm, købt i Ringkøbing, hvor ieg til min part fortiente circa 2000 mk., derimod tabte ieg paa 550 t. raps a meta med Iversen i Tønder — købt 1845 — 2400 mk.

1848.

1848 1/1 . . . Vi vare i dag hos vore sønner, samme toge mod aften til Borrig og Harris med Poulsen for at bese væveriet og samtale med herredsfogden. Aftenen kl. 8 tog Poulsen bort og vilde i morgen være i Altona. Niels kiorte ham til Tønder; dette er en meget klog, indsigtfuld, ung mand, en fattig skolelærers søn i Jylland, der staar højt anskreven hos collegierne, og vist vil stige høyt. Hovedformaalet for hans reise i denne egn var anliggelse af kniplings-skoler, som ieg for et par aar siden med mine indberetninger gjorde regieringen opmærksom paa, og som ieg nu seer mand har paaagtet. Og var det mig særdeles kiert, at Hochberg allerede havde gjort begynd hermed for egen regning, og der nu var syn for sagen. — Gid dette nu maatte føre til nytte og gavn for denne industrie og for de flittige arbeiderinder.

1848 9/1 . . . Revolution med pengevæsenet, især $\frac{2}{3}$ 'ler, som nu er sat uden cours og overalt her i landet for tiden kuns antages til 30. Disværre lod Hochberg sig torsdag narre i Tønder, forvexlede en deel spec[ier] og skillinger og antog $\frac{2}{3}$ 'ler til 31 s.,

---

1847 31/12. a meta = for fælles regning med.

som der nu vil tabes paa. Ogsaa ieg havde det ubehagelige, at Renk har indsendt 2700 mk. i $\frac{2}{3}$ 'tel, der ey der ere at anbringe og sikker speculation af Renk for at blive denne myndt quit.

1848 13/1. . . . Conciperede et brev til controleur Paulsen i Altona kniplingsfabrikation angaaende og anførte, hvad ieg i denne anledning efter opfordring 1845 12. sept. havde indberettet til collegiet, især med hensyn til indretning af kniplingsskoler. — Hochberg beretter det øvrige, hvad for tiden er at varetage og fremkommer med forslag til disse skolers indretning, hvilket haabentlig vil virke til gavn for denne industrie. Vore sønner vare paa Trøzburg til concert, ieg tog paa eftermiddagen fod i haand og gik ogsaa didhen.

1848 15/1 . . . Fuldendt mit 4 tætskrevne sider lange brev til doct. Paulsen. Var mod aften i Storde, hvor ieg temmelig længe underholdt mig med den aandrige præstedatter, hvilket fornøiede os begge, helst vi i vore anskuelser saa got stemmer overens og saa gjerne gaae tilbage til den forgangne tid . . .

1848 17/1 . . . Brev fra de 2de Abild kniplerinder, der nu have lært lidt at skrive, og alt gaaer ret got der med kniplingsskolen. Tillige havde den fornøjelse at modtage skrivelse og bog fra industriforeningen i Altona med medaille for mine sønner, hvilke derved saa vel glædedes som opmuntredes til efter kræfter at virke til gavn for vore huusflids frembringelser . . .

1848 20/1 . . . Paatænkte den gode pastor Lautrups fødselsdag, vor mangeaarige troe ven og naboe, der i flere aar tilbragde denne dag i vores mitte og saa glad forlevede samme hos os; velsignet være hans minde — aldrig vil denne herlige mand vorde glemt af os og ville vi stedse med taknemmelige hjerter erindre, hvor meget, hvor saare meget, vi have ham at takke. Deels for at bevidne dette havde vi indbuden den afdødes datter med hendes mand, som vi derved vist glædede meget; der blev musiceret først i stuen med strenge, siden i

---

1848 9/1. $\frac{2}{3}$ = mønt på 31 sk. kurant; Waschinski: Währung, Preisentwicklung und Kaufkraft des Geldes in Schleswig-Holstein von 1226—1864, 1952, s. 58.

1848 17/1. Jvnf. 1947 20/8 og 6/10 ang. de to kniplepiger, der er sendt til Andreasberg.

køkkenet med blæsende instrumenter, ogsaa noget sungen af de kiere gamle ting. Vi fornøede os alle og tiden svandt snart. Fattede med vores moder det forsæt, hvert aar paa denne maade at feire 20de jan., saalænge vi giensidig have kraft og sundhed hertil . . .

1848 23/1 . . . Nagel med doct. Hansen ankom denne mid-dag og toge til Kloster, siden tilbage og aftenen hiem. Disværre blev ved dem stadfæstet, at vor gode kong Chr. VIIIde den 20de er død. O hvor bedrøvede mig denne tidende, hvor følte ieg saa dybt, hvilket uerstatlig tab, landet ved denne konges død har lidt, der i saa høy grad besad forstand som villie at fremme alt, hvad got og gavnlig var, der paaagtede ogsaa den ringeste af sine undersattere, ville saa inderlig alles vel og saa meget for-tiente at elskes og agtes af alle. Hvor meget got har han fremmet, hvor meget ville han have fremmet, hvis hans tid var bleven længere. Han regierte kuns i 8 aar og naaede en alder af 61 aar. Mange vare de vanskeligheder, han havde at kemp med, især med hensyn til de forskruede ansigter af tysk og dansk i de forskiellige landets provindser, men han bestræbte sig at ievne og ordne alt i det gode og viste sig retfærdig mod alle, ligemeget til hvilket parthie de henhørte. At fremme oplysning var sin kiereste opgave og skolevæsenet laae ham saa meget paa hiertet. Af kunst og videnskab var han ven og gjorde meget for at fremme samme. Ogsaa besad han stoere indsigelser og kundskab i alt, hvad der hørte til det videnskabelige. Ogsaa det industrielle som agerdyrkning antog han sig saa inderlig og søgde at fremme alt, hvad der kunde føre til landets, til sine undersatters vel, hvis velvære laa ham saa meget i sind og tanke.

Han hviler nu, den gode konge, efter endt arbeide, og fred være med hans aske! Saa mange, mange vil taknemmelig erindre sig ham og af min hue vil han aldrig svinde. Saa ofte vil ieg mindes de gange, ieg havde den lykke at samtale med den naadige konge, hvis nedladende adfærd lod en glemme,

---

1848 23/1. Doct. Hansen = Hans Christian H., der 1848—50 var læge i Højer.

det var en konge, mand samtalde med. Aldrig glemmer ieg de ord, ieg vexlede med ham, den fortroelig maade paa hvilken han meddelte sig, den deeltagelse han viste ved alt, hvad han troede, der kunde tiene til gavn og nytte for det almindelige, og hver gang vi samtalt, formanede han mig til med mine sønner at giøre alt, hvad der stod i vores magt for at fremme landets industrie, hvor han tillige tilkiendegav sit ønske, at arbeiderne maatte have det got, ey behandles som trælle, men have ald muelig frihed.

Hvor findes vel en konge, der saaledes behierter undersaaternes vel, af alle klasser høye som lave? Hvor findes en konge, der endog tilstæder den ringeste bettler adgang og hører saa taalmodig alles ønsker, bønner og begieringer? derved saa villig hielper, hvor han kand? En saadan konge var Cr. VIII, og hans lige faae Danmark vist aldrig mere, saalidt som der findes slig en konge i andre lande.

Og dog blev han undertiden dadlet og miskiendt af mange, høstede ofte utak for sine gode gierninger, sin gode hensigt og villie og har vist døyet mange ubehageligheder, men saadan gaar det io i verden! saavel i det stoere som i det smaae. I sidste aar kom mand imidlertid bedre til erkiendelse, og vist deres tal nu være faae, der ey beklager den edle høymodige konges død. Mig med alle mine er den tanke saa kier at have havd den stoere lykke see kongen med dronningen betræde vort huus forrige aar og vil den 8. sept. blive os, som sandsynligvis ogsaa vore efterkommere i kier erindring, ligesom ieg stedse vil holde i erindring de samtaler, ieg havde med kongen, de ord ieg havde den lykke at vexle med høytsamme, den aabne, ieg tør sige fortroelig maade, paa hvilken han udtalte sig og det edle sindelaug, der fremlyste af alle hans yttringer, ligesom saa megen viisdom og forstand, der giennemskuede alt, ringeagtede selv ikke smaating, men med deeltagelse behiertede alt, hvad der kunde tiene, ogsaa de ringeste af sine undersaatte, til gavn og glæde og herved saa klar beviste, hvor meget han ønskede at fremme alles vel, at giøre alle sine undersaatte lykkelige.

O, hvor kiert er det mig at have lært denne ædle konge

personlig kiende, at have havd den store lykke at vinde hans agtelse og tillid: at hans mayestet paa Föhr 20. aug. 1847 efter endt samtale traadte hen til mig og fortroelig rakte mig sin kongelige haand, er noget, som ieg troer at kunde være stolt af, thi en slig æresbeviisning er vist sielden bleven nogen i min stand og stilling til deel; og hvor smigrende var for mig de ord, da ieg takkede for den mig meddeelte fortieneste medaille — kongen fremsagde ved at berøre og besee dette ærestegn:

Her staar Fortient! og hvad her staar er sandt. — Du har fortient denne udmærkelse.!

Det er mig saa kiert — end aldrig ved mine samtaler med kongen at have berørt noget personligt, noget egennyttig, men at ieg allene henholdt mig til det, ieg troede kunde tiene det almindelige til gavn, hvilket vist ogsaa har funden biefald hos den retsindige konge.

Vores digterinde Anna har forfattet et smukt digt kaldet Mindeblomst paa den bedste konges sarkofag, som ieg endnu vil anføre:

Naturen tier svøbt i sørgedragt,
for kolde nord maa nøgen green sig bøye.
Om Danna's kyst er iisets bælte lagd
og mørke skyer skiule solens øye.
Ja! bred den liigdug over Dannevang,
du kolde vinter, skiul dig himmeldronning!
Istem o nord! din hule klagesang
og suk med Danna for den elskte konning.

Snart løses iorden af sit fangebaand,
men ingen venlig vaar vil Christian vække
til liv og daad, den milde faderhaand
velsignende mod tusinder at strække,
ak nei! Han gik fra iordens strid til roe
ustandset hist af livets væld at øse,
hvor fortids store helteaander boe
og livets gaader sig i klarhed løse.

1848. 25/1. Mindediget får W. 17/2 af Christine Ludvigsen. Dagbogen er altså ikke altid samtidig.

Fredsæl og fast, besindig, naadig, viis
var folkets fader! Mildhed flød fra læben,
at skabe dannevang til paradiis,
forædle folket var hans høye stræben.
Ak! Dana mistet har sin Fredegod,
sin milde skytsaand! og saa brat saa fage!
Det græder med den ædle Dannebod,
dets hulde moder, drottens ømme mage.

Du stille bye som kongeparret saae
med iubelraab i blid begestrings lue
ak! aldrig meer de vil iblandt os staae
og vennehuldt vor simple hyldest skue.
Vi hilste dem med fryd i sommerlyst,
i milde blik stod Danas morgenrøde,
de tog vort hierte med til hiemmet's kyst
og ak! før lærken vaagner, maa det bløde.

Vor afskedstrøst var giensyns hulde haab
som hiin saa sielden fest, vort stolte minde.
Nu lyder sørgeklokkens hule raab,
den blide drøm maa ak for evig svinde,
vor lyse soel sank brat bag skyen need.
Og Dana græder tavs i sorgens skygge,
dog held os! Grundet har hans kierlighed
et Dannevirke folket at betrygge.

I sørgeflor med taareblændet blik
staa videnskab og kunst, og musers klage;
den høye troe beskytter heden gik,
og faderløse staae de nu tilbage.
Dog nei! et ædelt træ af asers rod,
en løvrig bøg vil Danna end beskygge
vor Frederik vorde os en Fredegod,
som folkeheld i faderspor vil bygge.

Til Gud og ham, staaer dannefolkets liid,
O skønne haab! ey vorder du til skamme.
Gud signe Christians søn og ald hans iid
som værdig viser sig skioldungers stamme.
Hvad sarkophagens nat ey skiule kænd,
vil leve i hvert bryst, paa hver en tunge
og saga nævne vil vor Christian
som musers yndling, Danmarks bedste konge.

1848 31/1 . . . Var hos pastor Holm [i Emmerlev], hvor vi underholdt os temmelig længe med ham og hans godmodige, snaksomme kone . . .

1848 1/2 . . . Besøg af pastor Berg fra Wisbye med kone, en meget levende, behagelig dame.

1848 3/2 . . . Var mod aften i Harris, siden hos præsten, mand har io saa meget politisk at omtale denne tid.

1848 14/2 . . . var i Harris — Landets politiske stand denne tid interesserer os gjensidig meget — og have vi her stof nok at tale om.

1848 15/2 . . . Paatænkte denne dag 1804, hvor ieg begyndte min dagebog og glædede mig til at have fortsat samme. Hu-kommelsen svigter, men herved kand ieg med sikkerhed gaae tilbage til den forgangne tid og nyde mange glæder ved erin-dringen. Kun skade, at ieg ey fra først af noterede saa fuldstæn-dig som i den senere tid . . .

1848 20/2 [Højer] . . . Besøgte aftenen pastor Momsen, der forelæste mig den smukke tale, han agter holde d. 26., hvor kongens liig i Roeskilde vorder bisat.

1848 26/2 . . . I anledning af den gode konges Chr. VIII be-gravelse eller bisættelse var der i dag gudstieneste her som i hele landet. Der var temmelig mange tilhørere, dog langt fra ey saa mange som 1840 16. jan., hvor Fr. VI blev iordet, men da holdt io ogsaa pastor Lautrup ligtalen . . . . .

1848 22/3 [Efter at have omtalt oprøret i Berlin fortsæt-ter W.] . . .

Haabentlig vil i vores land slige revolutionaire bevægel-ser ey finde sted; godt vores nye konge strax ved regerings-antrædelsen tilkiendegav, han vilde herske folkelig og give landet en friere forfatning, gid kun de forskellige nationalite-ter maatte enes herom.

1848 23/3 . . . Der var hestemarked i Kloster i dag, og havde mand et daarlig veir. Mand hørte derfra det usalige rygte, at ogsaa her i landet skal være oprør; i Rendsborg skal mand have taget den kongelige casse i besiddelse, i Apenrade, Haderslev

skal der have været spectakel og det udskrevne militair vil ikke møde.

1848 24/3 . . . Brev fra Brasen med beretning, at al militair som heste blive indkaldt, i Kiøbenhavn de gamle ministre afskedigede og et nyt ministerium indført, megen røre overalt, nu ogsaa her i landet, og spændingen mellem de forskjellige nationaliteter, dansk og tysk meget stoer. Gid kuns alt fredelig maatte vorde ordnet . . .

1848 25/3 . . . Var i Harris og forefandt ved min hjemkomst ved expresse bud brev fra H. Nagel med den usalige beretning, at de Schlesvig-Holstener havde taget Rendsburg i besiddelse, anførte af prindsen af Augustenburg Nøer, før statholder i her-tugdømmerne, i spidsen af det i Kiel stationerede jægerbataillon. Disværre have vi nu ogsaa krieg, indbyrdes krieg, i vort ellers saa fredelige land, og himlen maa vide, hvorhen dette vil føre . . .

1848 26/3 . . . Tog til Tønder for at see og høre, hvordan det stod i denne bevægede tid. Her var stoer røre, den provisoriske regering i Rendsburg proclameret og her annerkiendt af magistrat og borgerskab, hvilket skal være tilfældet over alt i her-tugdømmene. Alle øvrigheder og embedsmænd maatte annerkiende den nye regering eller træde af, alle casser er tagen i beslag og beordret indsendte til Rendsborg. Amtsforvalteren i Tønder, Holstein, vilde uden ordre have ladet sin kassebehold gaae til Ribe, men da mand fornam dette, blev huuset besat og bevogtet af borgere sidste nat, og manden kom i stoer forlegenhed, og kunne det være gaaen ham galt. Denne middag afgik under bevogtning pengene med posten til Rendsburg, og Holstein maatte bide i det sure æble og annerkiende den provisoriske regering, da han ellers var bleven afsat.

Mange mennisker strømme til Rendsburg for at forsvare fæstningen som regeringen. Alle seminarister ville denne nat forlade byen og ile didhen, ligesom alle Kieler studenter skal være der, mand modseer ogsaa preusiske hielpetropper, og sandsynlig vil hele det tyske forbund mod de danske staae hertugdømmene bi; Ja! det seer faerlig ud, Herren giv, at alt maatte vorde fredelig ordnet.

1848 27/3 . . . Megen uroe og bevægelse i gemytterne, alt lever i frygt og ængstlig forventning, ogsaa seer det faerlig og truende ud. I Jylland skal det ogsaa være uroelig, det heder, mand vil der have en republik; var i Harris, hvor Brasen yttrede maaskee at kunde komme til at nedlegge sit embede, da han vilde holde den eed, han havde svoret kongen, og ikke ville eller kunde annerkiende den provisoriske regering, hvis dette skulle blive forlangt af ham.

1848 28/3 . . . Tog fod i haand og gik til Kloster, ogsaa her som over alt røre, en proclamation fra kongen af Preussen forkyndet, der vil sikkre og med vaabenmagt beskytte Schl. Holsteins uafhængighed og rettigheder i forening med hele Tydskland forbund; tillige blev bekiendtgiort, at collegierne i Kiøbenhavn skal være opløste, og alle Schl. Holstenere tagen bort derfra; det hedte tillige, at Christiansborg skal være omringet og stærk besat, for at forhindre kongen ey tager flugten, som mand skal frygte for; der skal herske stoer bevægelse, og det nye ministerium „lader ey“ til at kunde holde tingene i orden, men ønskes atter forandret.

I Flensburg indtraf i aftes tropper fra Rendsburg, det heder 2000 stk. som tager til Haderslev, hvor det danske parthie har hindret den provisoriske regerings annerkiendelse, den eneste bye i begge hertugdømme, hvor dette er vorden nægted; der skal være stærk giere, den danske prediger, Lauritz Sckov, maatte flygte; Koch, redacteur af bladet Dannevirke, maatte sikkres ved at besætte huuset med borgervagt, og det heder, at han en affigium paa flere steder er bleven hængt. Benævnte 2de mænd ere hovedanførere i hiin egn for den danske propagande.

Den gode Christiane med liv og siel dansk, begeistret i høy grad for den danske sag, fandt ieg af dagens begivenheder i høy grad angreben og oprørt, og gjorde det mig ondt, at hun tog sig dette saa nær, saa meget indvirkede paa hendes poetiske fornemmelse, hvilket læt kand indvirke skadelig paa hendes

---

1848 27/3. En affigium = en effigie, d. v. s. man har hængt en dukke, forestillende Koch.

Rehhoff = købmand Th. A. R., Tønder.

sundhed; hun truede med at forlade denne egn og tage til Jylland eller Fyh, men hun betænker sig nok.

Jeg føler mig roelig og finder mig allene bekymret for mine sønners fabrikdrift, der læt kand komme i staae. — Desværre hører ieg, at fast alle kniplingskræmmere lader deres piger gaae, og gaaer det som i aarene 1808 til 1814. Som ieg den tid fast var den eneste, der blev ved at kiøbe, saadan ogsaa nu min søn, og anseer ieg dette ogsaa som pligt. Breve fra Nagel og Rehhoff. Første befinder sig som ægte dansk ogsaa i en meget spændt, ængstelig stilling, got han har Dora til trøst og bestyrkelse, hende vil vist ingen krænke og fornærme.

1848 29/3 . . . Var i Harris, hvor Mille var kommen hjem fra Colding. Hørte, at de danske tropper samles der fra Jylland som fra øerne. Mand venter at kunde opstille en armee af 20.000 mand, hvor det da skal gaae løs mod oprørerne i hertugdømmene, og venter mand, kongen vil stille sig i spidsen af sin armee. Det seer faerlig og truende ud, og Gud maae vide, hvordan alt vil vende sig; forbitnelsen bliir større og større mellem tysk og dansk, og vort lykkelige land trues med ødeliggelse; kommer det til slag, da vil der flyde meget blod. Fra stæderne, især Ribe flygte mange, allevegne ryster og bevæbner mand sig, og slig gerning fandt i senere tider aldrig sted.

Herredsfoged Brasen var saa exalteret, som ieg end aldrig kiendte ham, og hans forbitrelse mod de tyske, især de tydsksindede Tønderaner, var meget stoer; han meente endog, friiserne ville forene sig med de dansksindede i omegnen for at hærgede denne bye, men til slige yderligheder vil det haabentig ikke komme, og næppe tager friisen dansk parthie. I Haderslev skal det danske parthie have faaet overvægt og afsat borgermesteren der, hvis det er sandt.

1848 30/3 . . . Der var forsamling i Bredebroe — herredsfogden, Beck, præsterne fra Skerbek, Medolden og Wisbye med flere beboere som repræsentanter for herredet var der for at raadslaae om bevæbning, om tysk og dansk; fornævnte 5 vare især meget exalterede, og taledede stærk for den danske sag. Degnen

---

1848 29/3. Mille = herredsfoged Brasens datter. ryster = ruste.

blev indkaldt for at erklære sig, om han ville være tysk eller dansk, og blev det ham ilde tagen, at han underviste børn ogsaa i det tyske sprog, hvilket han lovede at frafalde sig; en deputation skulle morgen gaae til Ribe. I Hadersleff skal i gaaer 4000 mand danske tropper være ankommen og 5000 ventes dertil i dag. Den provisoriske regjering har efter proclam i Mercur erklæret Danmark fuldstændig krig, og Preussen med det tyske forbund vil staae den provisoriske regjering bie. — Kongen ventes hvert øyeblik for at stille sig i spidsen af sine tropper; en meget smuk human proclamation til Schlesvigerne fra kongen blev i dag uddelt. O, havde den gode Chr. VIII levet endnu, vist ville denne usalige røre da ey have funden sted; Gud maae vide, hvordan alt nu vil endes, det ser sørgelig faretruende ud, og vort lykkelige land kand blive ødelagd.

1848 31/3 . . . Deilig soleklar veyr, gik paa eftermiddagen til Kloster, hvor ieg hørte, at 5 a 600 m. med 18 kanoner vare i Apenrade og ville til Haderslev, for en deel Kieler studenter. 5000 tyske skulle være i Haderslev og flere usalige beretninger mere . . .

En sørgelig begivenhed fandt sted, der truer vores saa lykkelige land med ødeliggelse. Prinds Fridrich af Schl. Holstein Augustenburg, før statholder i Schlesvig i forening med Beseler, F. Reventlau, M. T. Schmidt og Bremer gjorde opstand, indtog Rendsburg og proclamerede en provisorisk regjering, der forunderlig nok i et nu i begge hertugdomme blev annerkiendt; dette usalige foretagende vil have sørgelige følger.

1848 1/4 . . . Ferd. [og] Theodor kom eftermiddagen hiem . . . Mand er i Jylland meget begeistret, forbittret mod de tyske og over alt tilbyder mand sig at gribe til vaaben og forsvare fædrelandet; i Ribe ere gaderne paa en maade barikaderede og porten sat i forsvarsstand — mange steen er bragd paa lofterne for i paakommende tilfælde at kaste ned paa fienden.

— Var i Harris, hvor ieg fandt herredsfogden overspændt i høy grad, tænker kun paa krig og vil krig — truede med at arrestere præst og degn, hvis de ey forholdt sig i lære og tale, som han havde foreskrevet dem; der skal opbydes til at underskrive

frivillig at gribe til vaaben og gaae imod de tyske. Han sagde, at hvis mine sønner ey vilde tegne sig, da skulde de være uden ald lovlig beskyttelse og andet meer.

At denne ellers saa forstandig, betænksomme mand kand handle og tænke saa overspendt, forundrer som smerter mig. Vel er hans fædrelands kierlighed at rose — men den gode mand betænker ikke, at der som embedsmand paaligger ham andre pligter, og at ved sliig overdreven fremfærd, han læt kand gjøre sig selv med familie — og mange af denne egns beboere ulykkelig. O! hvor leve vi dog i en ængstlig, farefuld tid; gid denne crisis uden alt for stoere ulykker var overstaaet og fred og roe vendt tilbage igien.

1848 2/4 . . . Tog med vores moder til Høyer, ogsaa her i gemytterne megen bevægelse; vore danske tropper skal nu rykke frem og have besat Apenrade, de tyske trækker sig tilbage, det danske parthie vinder derved ogsaa i Høyer overhaand, især ved den lavere classe, og Nagel staaer ey mere saa ene og forladt som dansksindet som hidindtil, men den gode mand er alt for ivrig begeistret, taler og yttrer sig alt for heftig og uoverlagd. Gjør sig herved mange fiender, som han ved roelig forhold kunde have undgaaet, og hvilket han i tidens løb vist vil komme til at fortryde. Jeg sagde ham disangaaende vel for dierv min mening, og var dette første gang, vi havde dispüter med hinanden, men som io allene berørde vore politiske anskuelser. Som ieg siden erfarede, havde min kone med datter i lige sind med mig formanet og advaret ham . . .

Vi bleve ved vores hjemkomst i høy grad overraskede ved den efterretning, at i Bredebroe denne eftermiddag havde været stoer røre. En skare Riber var gaaet ud af byen for at tage til Kloster og der tage til fange øvrigheds personerne med andre. I de forskellige sogne, Brøns undtagen, sluttede bønder og indvaanere sig til, saa hundrede læss mennisker kom til Bredebroe, hvor nogle faae her fra byerne sluttede sig til, og toget gik nu til det stakkels Kloster, hvor ey var paatænkt at gjøre nogen som helst modstand, og en 4—5 mand militair kunde have udrettet det samme, som nu flere hundrede mennisker opfordrede

til; uden for byen kom mand skaren imøde med det danske flag, hvorved mand vilde tilkiendegive det danske sind, og den stakkels birkfoged Elvers blev arresteret ligesom doct. Rolfs og giestgiver Ipsen for at transporteres til Ribe, amtsforvalteren var flygtet. Togget skulle nu herfra gaae til Tønder for ogsaa der at foretage en lignende operation, og Gud maae vide, hvor mange mand, [de] der vil tage til fange, og hvilke uordener der kand opstaae; herredsfogden ville have tvungen en karl, Niels Lund, til at tage med, men undslog sig og undslap mellem hoben. Anthons Knud maatte følge med, 3 af vore vævere fulgte frivillig. Desværre leve for denne tid vi ikke i et land, hvor frihed hersker, og hvor loven er den bydende magt, men hvor vilkaarlighed kand giøre bestemmelse.

Sørgelig at mand saa ubetænksom kunde annerkiende en usorpatisk eller oprørsk regiering, der umueligt vil kunne bestaae og strider saa meget imod de pligter, mand skylder sin konge og sit fødeland. Embedsmændene vil dette især komme dyrt at staae, og hele landet vil komme til at bøde haardt herfor. Den usalige tveedragt mellem de forskellige nationaliteter har fremkaldt dette, og Gud maae vide, hvordan alt vil ende sig. Maatte kongen dog snart vise sig i spidsen af sin hær, fremstaae for sit folk, sandsynlig ville da paa faae nær, der staa i spidsen, alt underkaste sig, og fred og orden vende tilbage til vort hidtil saa lykkelige land igien.

Apenrade skal være tagen i besiddelse, og de tydske bortrømt derfra. I dag hestemarked i L. Kloster, men som vist kuns er bleven besøgd af faae.

1848 3/4 . . . I Kloster var et par hundrede mand, infanterie og cavalerei ankommen, men som saa med ringeagt paa denne bondeskare, de forefandt der, hvilken imidlertid forføyede sig uden nogen uorden hver til sit igien. Tønder havde erklæret velvillig at modtage de danske tropper, være og blive deres konge troe, og en masse der var stimlet til Hoyer fra Ballum,

---

1848 2/4. Birkefoged Elvers etc.: I margin flg. rettelse: »Det var birkefoged Elvers, der var flygtet, amtsforvalter Harbou tagen fange.«
Rolfs = Roll.

kom kuns til Møgeltønder og vendte da hiem igien; dette er i det hele dumme optaayer der kuns allene morer, men fører til intet.

1848 4/4 . . . For byen Tønder blev denne en betydningsfuld dag. Militairet rykkede uden nogen modstand ind i byen, kuns bondeflokken havde de ey villet indrømme den ret at tage byen i besiddelse, som mand ey kand fortænke dem i, meget mere agte dem for, 14 ú 16 skal være paa proscriptionslisten, som skulle tages til fange, ligesomskeet er i Kloster; en deel af disse skulle være flygtede, under hvilke nærmest N. Jacobsen, A. P. Rehnhof, J. C. Iversen og Lundius. De danske rykke frem og skulle i dag ankomme ved Flensborg, de tydske fortropper, bestaaende af alle haande sammenløben folk, skal paa tilbagemarchen fra Apenrade have begaaet uorden og plyndret. — Borgerne i Kiel, kede af de ubudne fremmede giester, skal have uddreven samme af byen, og saadan vil det vist gaae i alle byer, naar de danske tropper vise sig, især naar kongen var i spidsen, og da vil haabentlig alt fredelig vorde ordnet.

Jeg hørte dette paa veien ved Bredebroe af nogle mænd fra Døstrup, som kom fra Tønder. Blev saa glad ved de fredelige udsigter — og ilte til Storde at forkynde Christiane dette. — Derfra til Bredebroe — Brede og til Harris, hvor ieg uventet forefandt doct., controleur Paulsen fra Altona, og løb mig der ved saadan i sved, at ieg efter min hiemkomst maatte tage en tør skiorte paa. —

Men da vi ville gaae til sengs, blev vores roe forstyrret; der ankom ordre fra herredsfogden, at alle fra 18 til 60 aar skulle bevæbnet ile til Tønder, og nu er vist uorden og galskab der.

1848 5/4 . . . Begge mine karle og siden mine 2de sønner Ferd., Theod. toge natten efter ordre fra herredsfogden til Kloster, herfra til Abild og siden til Møgeltønder uden nogen gavn eller hielp, mand frygtede friiserne, men de forholdt sig i stille roe. Militaret tiltroede sig ikke at overnatte i Tønder, men tog uden byen og leirede sig der; denne morgen drog samme til Mø-

---

1848 4/4. N. Jacobsen = formentl. brygger og brændevinsbrænder Niels Sørensen J.

geltønder, hvor de vel troede at være mere sikker. Haabentlig vil alt gaae af uden blodsudgydelse, og dette give Gud; sørgelig ellers at landmanden forhindres i sit arbeide og ligge sin sæd, helst veyerligget er saa gunstig.

Folkemassen kom paa eftermiddagen hjem. Alt var blind allarm; mand skal i aftes have sat de danske i skræk ved at kundgiøre, friiserne kom i hobetal for at staae de tydske bie. Forskrækket forlode det danske lille troppet al nu byen og leirede sig uden for samme, een satte sig til hæst, mand siger den unge grev Sponeck og ilede i fuld gallop til Møgeltønder, hvor inspecter Feddersen øyebliklig sendte stafet til herredsfoged Brasen, der nu beordrede unge og gamle ufortøvet af sted, at ile de danske imod friiserne til hielp; men som sagd, alt var blind allarm. Friisen sad rolig hjemme og vil vist gotte sig, at dansken har saa megen frygt og respect for dem; — som mand hør, vil landboerne her i egnen næppe giøre slige optøyer med igjen, men beskrænke sig til at forsvare sig selv, person og eien-dom.

Der blev noget exerceret ved Møgeltønder, hvor den exalterede Scherbek præst kommanderede, et særsyn af en præst, der gjorde bedre i at rygte sit embede, formane og opmuntre til fred og enighed i stæden for at opivre gemytterne til krig og tvedragt.

1848 7/4 . . . I Bredebroe var en forsamling af embedsmænd, sognefogder etc., en deel præster vare tilstæde, og blev der raadslagen om en adresse til kongen, hvilken pastor Barg fra Wisbye noget poetisk havde affattet og forelæste, som med nogle forandringer blev antagen. Andre foredragender, som frievillige hæste, øvelse i vaaben eller exercitz, bragde ingen resultat. Jeg var der tilstæde, siden til grande i Brede, hvor adressen af 2de mænd i byens beboeres navn blev underskrevet.

Ved postens ankomst fra Tønder hørte ieg af en kniplings-

1847 6/4 Skærbæk præst = Joh. Buntzen Kock, præst i Skærbæk 1842—56.

1837 7/4 Barg: Hans Broge Berg, præst i Visby 1843—57.

handler fra Scherbek, der kom lige fra Rendsburg, den usalige beretning, at 1500 preusser med artillerie vare indrykkede der, byen af glæde herover var bleven illumineret, mange vare undervejs. Ogsaa fra Hannover, Brunsvig, Mecklenburg etc., som 10de afdeling af den tydske forbunds hær stode tropperne færdige til at rykke ind i Holsten, og det vrimler der af fremmede krigere, saa nu næppe vil være at tænke paa, den danske arme vil kunde udholde kampen; men haabentlig overskrider de fremmede tropper ey grensden, haabentlig vil der blive sluttet fred, og dette give Gud. Saa stoer forbittrelsen er mod de tydske i det danske, lige saa stoer skal i Holsteen og det sydlige Schleswig forbittrelsen være mod de danske, og det er sørgelig, at disse forskiellige folkeslag, der i saa mange aar have levet i eendragt, fred og kierlighed med hinanden, giensidig have befordret hinandens velstand, nu staar i fiendtlig stillelse mod hinanden, hvis følge vil være landets ruin og fordervelse.

Forbandelse over disse skrivere og snakkere, der have frembragt denne usalige disharmonie, der have saadet denne tve-dragts sæd, som nu spirer til folkets elendighed og undergang og bærer, som vil bære, frugten til fordærvelse . . .

1848 8/4 . . . Atter grande, hvor adressen til kongen blev underskrevet og tegnet til frivillig levering af rytterhæste i fald samme behøves, som skal kjøbes og opstaldes til der kommer ordre. Jeg tegnede 50 t., 25 for mig, 25 for Hochb., Ferd.

1848 9/4 . . . Nagel kom paa eftermiddagen; han fortalte, at de danske tropper skulde være rykket frem til Bredsted, vilde til Husum og herfra danne en linie til Flensburg for at afskiære de i Flensburg liggende tydske, hvis styrke efter hans sigende kuns skulle bestaae af 2000 mand. Preusserne ansaa han som hielpetropper for os, men som mig ikke troer. — Havde en temmelig heftig debatte med ham, der exalteret blander sig i ting, som ikke vedkommer ham, gjør sig derved forhadet hos langt de fleste af denne egns beboere, der ey ynde sligt, og risikerer at gjøre sig som vores datter med barn ulykkelig, men han paaagter i slig henseende ingen advarsel og formaning.

1848 8/4. t. er daler.

Rygtet gik, at vaabenbrud ved Flensburg skal have funden sted og flere huse der skudt i brand, men som haabentlig ey vil stadfæstes . . .

1848 10/4 . . . Brev fra . . . Radoor med yttring om den forbitrelse, der finder sted i Tønder som sønden for, især hos friiserne mod denne egn beboere fra Tønder til Ribe for det ubetænksomme tog, bonden gjorde med, først til Kloster siden mod Tønder, hvilket mand anseer for fiendtlighed og kand, hvis krigen alvorlig skulle udbryde komme denne egn dyrt at staae, skjøndt det vist ikke af nogen var ilde ment, og mand allene saae sig nødsaget til at følge øvrighedens ordre; o vare disse optøyer ikke skeet, da kunde mand med ulige mere roelighed have seet den kommende tid imøde, men nu seer det i sandhed for denne egn faerlig og truende ud. Det rygte gik, at kaabermøllen ved Flensburg skal være brændt — de tyske tropper skal være dreven tilbage til Flensburg, der nu skulle angribes, og at 500 mand skulle være gaaen over til den danske arme, ligeledes at kongen var ankommen til Sønderburg, og 5000 m. landsatte paa Angeln, men mand kand af slige rygter kuns lidet troe og stoele paa. Efter Altona Mercur skal de preussiske tropper være gaaen over Holsteens grense og rykke frem mod Schleswig, ligesom hele 10de afdeling af den tyske forbundsarmee skal være beordret til at rykke ind i vort land.

Meer og meer faerlig bliver vort lands stilling, og Gud maae vide, hvordan det vil ende.

Meget beuroligede det os, at Hochb., Ferdin. endnu ikke i dag kom hiem. Hvem veed, hvordan det kand være gaaet dem. Gid de got og vel vare her igien . . .

1848 11/4 . . . Brev fra Hochberg med efterrettning, at i gaer skulle Flensburg være indtagen, som disværre har kostet meget blod, 1300 tyske skulle være faldne, 700 fangne; hvor mange danske der er faldne nævnes ikke, og vil vi haabe, førstes antal vil heller ikke være saa stoer, som beretningen lyder; Hochberg agtede med sin broder til Flensburg, hvor mand saa kand vente nøyagtigere beretning. Gud skee lov, vi vide nu vore børn ere vel . . .

1848 12/4 ... Hochb., Ferd. kom hjem fra Ries og havde været i Apenrade og Flensburg, hvor det for sidste by skal være gaaet naadigere af, som mand maatte befrygte. Vore danske tropper havde kiempet brav og fra Bau af fægtende trængt de tyske tilbage til Flensburg, erobret alle deres forskandsninger, iaget dem giennem byen, hvor de toge flugten til deels i stoer uorden; mange kastende deres gevåhrer med randsel bort, forkrøb sig til deels, hvor de kunde, og 800 á 1000 mand blev tagen til fange; nogle tropper gik over og de andre retirerede efter Schleswig til, hvor vore danske satte dennem efter; krigsskæbnen havde bidraget meget til flugt og ødeliggelse. Studenterne skulle have forsvaret sig best og mange faldne. Havde de daarer forholdt sig roelig hiemme og paaagtet deres studeringer, hvor got dette for dem og deres paa-rørende; men hele verden er som beruuset, og denne usalige parthieaand hersker overalt, hvor nu disværre bliir fiende, hvad før var ven. Vee dem, der have frembragd dette. Tydsk og dansk levede før saa fredelig med hinanden, men nu staaer i samme land de forskiellige nationaliteter fiendlig mod hinanden, hvilket sandelig ikke er folkets skyld, men disse usalige talere og skrivere, der have opirret og vildledet dansk og tydsk.

Søndag den 9de fandt trefningen sted; dagen efter ankom kongen fra Sønderburg til Flensburg, blev af byens befolkning glad modtagen og vandrede til fods kuns af 2 officerer ledsaget uden frygt omkring i byen, og vandt meget ved dette dristige mod; naar Schleswig er rømt, agter kongen at tage sæde paa Gottorff.

Paa prins Friedrichs hoved skal være sat en pengesum, han er altsaa vogelfrie. — I Flensburg var denne usalige mand tilstæde og maatte med sin hær tage flugten; det heder, at den tyske troppestykke skal have beløbet sig til 10, den danske til 12000 mand, sidste got, men første daarlig ordnet og armeret.

Brev fra H. Nagel, der nu ret iubler og triumpherer over de danskes seier; mit hierte derimod føler ingen glæde, men sorg og veemod, at før saa fredelige beboere nu skal kiempe og slaaes med hinanden; hvor got for alle, hvis fred og enighed fremdeles

havde funden sted, men freden er nu brudt, og næppe vil i den nuværende slægts tid, harmonie mellem de forskellige nationaliteter fremstaa igjen, den tyske vil være forhadet mellem de danske, den danske mellem de tyske, og er dette ikke sørgelig?

Denne usalige revolutionsaand, der forvirrer fast hele Europas befolkning, kand med grund tilskrive denne for vort land saa sørgelige tilstand.

1848 13/4 . . . Hochberg tog eftermiddagen til Tønder og kom aftenen hiem, alt var roeligt, men bekymret, og mand er i høy grad opbragd og forbitret over det usalige bondetog, hvor mand formener, det var hensigt at plyndre, skøndt dette vist ikke faldt nogen siel ind af dette sogns beboere, og efterkom mand io blot øvrighedens befaling, ikke var det frie villie. Alle embedsmænd, verdslige og geistlige, i hertugdømmet Schlesvig ere blevne opfordrede til at erklære, om de vil være kongen troe og lydige, frasige sig den usorpatoriske regering eller frasige sig deres embede; ogsaa til vores præst medbragde Hochberg brev desangaaende. I Tønder vilde man vide, at der var falden mange danske, som ogsaa høres anden steds fra, ved trefningen ved og i Flensburg, hvilket disværre ogsaa er at befrygte, og mand ansaae det mere for retirade end tabt slag. — Got imidlertid, at kongen er kommen, haabentlig vil nu alting tage en anden vending, de danskes mod stige, ligesom de tydskes svækkes; mand paa begge sider give efter, fred og roelighed vende tilbage igjen, og dette give Gud. —

Der blev i dag reist en stage med tiærtønde til signal og forbuden ved kirketienesten at ringe med klokken; saa seer det nu ogsaa hos os krigerisk faretruende ud.

1848 14/4 . . . Brev fra H. Nagel, skrev til ham igjen. — 4de canoonbaade laae uden for Høyer, og nu er ogsaa skibsfarten sperret paa vestkysten. Posten gaar nu heller ikke. Ingen breve, ingen aviser kom i dag, og det er ret sørgelig.

1848 15/4 . . . Doct. Winding fra Høyer var her i dag og agter hver løverdag at komme her til sognet i Rolfs sted, der fra Kloster som politisk fange er bortført. Efter hans sigende skal

kongen være tagen tilbage fra Schlesvig til Flensburg for sikkerheds skyld — og meente han preusserne, der ere i Rendsburg, ville tage deel i krigen, og da seer det sørgelig ud. — Var mod aften i Harris, hvor ieg fandt Brasen mere human og betænsom, mindre exalteret. Han haabede forlig og fred.

1848 16/4 . . . Det rygte kom ved Anthons Knud fra Ribe, at kongen over Tønder ventedes denne aften der, og fra Tønder, at den halve deel af Rendsburg, som skal ligge paa Schleswig grund — skulle være indtagen af vore danske tropper, og at mand godvillig havde aabnet porten. Give Gud, at dette var sandt, saa vilde haabentlig snart vorde fred . . .

1848 17/4 . . . Alton. Mercur bragde posten i dag igjen. — Det seer sørgelig ud, og Gud maae vide, hvordan alt vil ende sig. Kongen skal være reist tilbage til Kiøbenhavn, og armeerne staae slagfærdig mod hinanden noget denne side Rendsburg; dog haabes for mægling og fred. De tydske forbundstropper, rykke stærk ind og imod landet og snart vil landet være oversvømmet af fremmede krigere . . .

1848 18/4 . . . Var i Harris, hvor Brasen med sine sønner kom hiem fra Ribe og bragde den efterrettning, at kongen var i Frideritz, samt at der skulle være vaabenstilstand i nogle dage, hvor Preussen havde at erklære sig, om den ville trække sine tropper tilbage, og have fred eller krig. — Hørte mod aften flere kanonskud i vesten, vist fra søen. Det var paa eftermiddagen ret varm sommerluft, og jeg kom paa mine vandringer stærk i sved . . .

1848 19/4. . . Hochberg var i Høyer at skiere af, medbragte det rygte, at den provisoriske regering skal være flyttet fra Rendsburg til Altona, samt at der i det hele kuns skulle være 4000 mand preusser i landet. Ogsaa gik rygtet, at svenske tropper skulle være landede. — Men der siges og fortælles saa meget.

1848 20/4. . . Efter dagens sagn skal der være haab til fred.

1848 21/4. . . Ingen synderlige kriegs-beretninger. Der vil være vaabenstilstande endnu, 10de arméafdeling i Tyskland er i bevægelse, i Frankfurt nedsat en comité af 7 mænd, valgte

fra Preusen, Baiern, Osterrige, Sachsen, Hannover, Baden og storhertugdømme Hessen, der skal undersøge forholdene og bestemme, hvad der skal foretages. Giv Gud freden med de tyske magter, ellers vil det blive meget farligt for det kære fædeland, skulle det komme til krig, og landets velstand ville da gaa til grunde, ligesom det ville koste tusindes liv.

En del svensk-norske matroser og søfolk skal være tilførte, og det unge mandskab, som her var udskreven, er kommen hjem igen. Skibsfarten er standset, og ingen skibe kand udklarere mere, den brødløse tilstand tiltager meer og meer. Hvordan vil dette ende?

Breve fra Radoor og Ph. Schaeffler (?); i Husum som i Tønder seer det sørgelig ud. Aldrig næringsdrift ligger, og saadan gaar det overalt.

1848 22/4. . . Forsamling i Bredebroe hestelevering angaaende.

1848 24/4. . . Brev fra . . . Radoor; sidste beretter, at der i aften skal være begyndt et slag ved Rendsburg, og at denne aften kunde ventes vigtige efterretninger. Den tyske hær skulle være 42,000 mand stærk, men man kand slet ikke fæste tillid til slige beretninger, og give Gud det hele, ellers maatte forholdene sig saa, og krigen med forbundsstaterne ellers være udbrudt.

Men en reisende, som denne morgen tog ud fra Husum, stadfæstede sildigere denne efterretning; syden Schlesvig skal slaget have staaet og i gaar fra kl. 8 morgenen af havde man fægtet den ganske dag; hvem der havde seiret var endnu ellers bekendt.

1848 25/4. . . Spændt for at vide, hvordan der tingene staae, tog jeg med Hochberg til Tønder og hørte nu bestemt, at ved Krop Dannevirke i gaar et afgjørende slag havde funden sted, hvori de tyske, som jeg forudsaa, havde seiret; mange danske være fangentagen, paa begge sider disværre meget blod være flødt; de danske havde fægtet brav, men maatte dog vige overmagten, der især, hvad taktik og anførsel angaar, skal have været saa overveiende, skydegeværet — især bøsserne saa ulige bedre. Der skulle have været en vild flugt, de seirende trængt for til Flensburg, hvor en stor del af den overblevne danske

armee, der nu var retireret til Angeln, nu er afskaaren og sandsynlig maae capitulere. Saaledes havde Mathiesen fra Høyer berettet, der denne morgen var kommen hjem fra Flensburg, hvilket ogsaa stadfæstedes af andre. — O hvor sørgelig, at sli­ g begivenhed skulle finde sted, og ey alt fredelig var bleven ordnet. Havde mand ey fiernet vort gamle, sindige ministerium og dannet et pfantastisk nyt, da vilde sikkert alt have taget en anden vending og diplomatisk være bleven ordnet; at mand med magt ville indlemme Schlesvig i Danmark er allene skyld i denne usalige krig, der vil ruinere vort hidtil saa lykkelige land.

Fra Flensburg skal en deel af de dansksindede være flygtede; — i Tønder triumferede mand ret, og glæden var stoer over den tydske seir, lige saa forbittrelsen stoer mod de Riber og de beboere i nord, som havde giordt taaget til Kloster og Tønder den 5te april, hviket var ogsaa saa ubetænsksom som uretfærdig.

Herredsfoged Brasen, hvilken mand især tilskriver dette, er mand høyst forbitret imod, ligesom mod præsterne i Scherbek og Wisbye, Beck og disværre min sviegerson Nagel, der ubetænsksom har blandet sig i ting, som ikke vedkom ham, og i Tønder yttret sig paa en maade, der maatte tilveiebringe had og forbittrelse. Han er nu med kone og barn at beklage.

Jeg fandt i Tønder overalt venlig modtagelse, og er ieg for­ visset om, ingen ville i paakommende tilfælde fornærme, men snarere beskytte mig og mine, og denne vaertagelse var mig saa kier.

Friiserne havde samlet og opstillet sig, for ifald behøvedes at komme de tydske til hielp, men nu da disse havde seiret, vare alle roeligen vendt hjem igien.

1848 26/4 . . . Efter rygte skulle de danske forskandse sig ved Ries. I Biendrup og omegn laae i dag megen cavallerie; i Tøn­ der ventede mand over Husum en deel tydske tropper.

1848 27/4 . . . Efter brev fra Carl og Apenrade Ugeblad skulle vore danske have forsvaret sig brav, i god orden trukken sig tilbage, ingen have tabt af deres kanoner, munitioen eller

---

1848 25/4. Mathiesen, Højer = formentlig den slesvig-holstenskin­ dede brændevinsbrænder, sen. stænderdeputerede og byfoged Mathias Christian M.

bagage, hvilket ved den stoere overmagt er at beundre, skulle endog have erobret to faner, tagen position ved Bau, der forskandse sig, ligesom ved Hellevadt og ville atter bryde deres fiender spidsen; fra Apenrade bevæge sig tropperne syd paa og alt er der i stoer røre. — Svenske hielpetropper forventes, en engelsk flaade ligger for Elven, de tydske hielpetropper skal have forlangt vaabenstilstand. Mueligt det kunne komme til underhandling og fred, og dette give Gud! Tydske skal ikke være i Tønder, saaledes lyder rygterne for i dag.

Herredsfoged Brasen har med sine børn feig tagen flugt, hvilket gjør ham liden ære, helst han havde brautet saa meget af sit mod, rørt saa meget sammen og forfaret saa voldsom. Han bliir af alle meget fortænkt for denne fremgangsmaade, og neppe vil denne mand her vinde agtelse og tillid igien; som embedsmand burde han ogsaa kuns i yderste nødstilfælde have forladt sin post. Der var ting i dag, men han vovede ikke at indfinde sig der.

1848 28/4 . . . Denne dag var en ængstlig spændt, for mange en skræksom dag. For at se hvorledes det stod til i Høyer tog ieg paa formiddagen fod i haand og gik didhen. Ved Snorum bemødte mig en bekiendt ung mand, der ængstlig tiltalte mig: For Guds skyld vend om, der kommer 1200 mand tydske tropper, see! Der er allerede en vogn med fanerne; stræb at komme hiem.

Men ieg gjorde det modsatte og strebte at komme til Høyer, Nagel med kone og barn vare i begreb at stige til vogns og forlade byen. — Snart kom efter deres afreise tropperne, kavalierie, infanterie og artillerie, omtrent efter sigende 1200 m. Nagel blev tilsagd indquartering af 100 m. til straf for sine bestræbelser for danskheden, N. Petersen 80 mand, og dette skulle være af de saakaldte frieskarer, bestaaende af alle slags folk, der kom syngende ind i byen og blev af en flok drenge og andet folk hilset med hurrah. Det saa braaget ud at faa plads i apotheket, mad og drikke for saa mange, og Gud maae vide,

---

1848 27/4. Carl = nevøen Hans Christian Carl W. fra Rise.

1848 28/4. N. Pedersen = købmand, fra 1850 medlem af kirkeforstanderskabet, Niels P.; Winding = læge, H. C. W.

hvordan det vil gaae og ende sig. Vi bortbragde af stuerne, hvad der var til stads og kunde undværes; en soldat, som ieg havde samtale med, en holstener, vinkede mig tilside og sagde fortrolig: Har De kostbare ting, da bring det i sikkerhed; mellem os er der mange haande folk, og mand kand ikke vide, hvad denne nat kunde skee. En deel af disse mennisker havde et barbarisk udseende og taledede med største forbittrelse om de danske, hvilke de inderlig hadede; apothekets beboer var især ilde anskreven hos dem, som er at tilskrive de exalterede Tøndringers beretning, hvilke Nagel ved sine ubetænksomme ytringer og uoverlagde mellemblanden har gjort sig saa forhadet. Det var et fæl syn, da tropperne toge ind i byen og kom til apotheket, da at se dem hæve knyttede næver mod samme. Got, at Nagel var borte. Det kunde ellers være gaet ham slet, og sin alt for overdrevne fædrelandskierlighed kommer ham med familie dyrt at staae. Havde han med hensyn hertil fulgt mine formaninger, hvor got dette for ham og vores fromme Dora, der imidlertid med roelig overladelse finder sig i hendes skiebne; en stoer trøst var det for mig, at hun med hendes barn var dragen herfra.

Jeg ombad nu nogle af soldaterne, ieg havde samtale med, at antage sig huuset med beboere og beskytte samme, hvis det skulle behøves, og alle gave mig beredvillig haand herpaa; det samme bad ieg Winding og Mathiesen, tog derpaa atter stok i haand og vandrede hiem igien, da det var nødvendig, ieg der sørgede for sikkerhed af et og andet af mine ting. Kom hiem kl. 9^{1/2}, hvor ieg forefandt mad. Beck med barn og pige, som ogsaa vare flygtede hertil. Ferdinand var denne eftermiddag tagen bort til Jylland, Nagel fulgte med, men hvor langt og hvor hen? vidste han selv ikke.

Hørte at et læs militair havde denne eftermiddag været i Harris for at paagribe herredsfoged Brasen, men som til sin lykke med børn var borte. Gud veed, om han nogensinde vil komme som embedsmand hertil igien; den gode mand har ogsaa handlet alt for overiilt og ubetænksom, hvilket nu sikker ogsaa

vil fortryde ham, og har han ved sin usalige fremfærd, forvoldt denne egn uberegnelig skade, angst og iammer . . .

1848 29/4 . . . Mod aften ankom til Bredebroe 60 mand for-tropper fra Høyer, som besatte byen og broen, af Nagels ind-quartering, der skal have havd 120 mand, men efter doct. Win-dings beretning dog skal have forholdt dem nogenlunde got og intet spoleret, kuns har det io kostet som vil koste den stak-kels mand meget, og er dette lønnen for sin patriotismus. Beck har mand straffet for sin medvirkning i den danske sag med at fratage ham 2 kostbare heste. . .

1848 30/4 . . . I dag fandt ingen gudstieneste sted, det vrim-lede i dag af krigere ved Bredebroe, hvilke forfriskede sig der og toge siden til Kloster. De, som vare i Bredebroe sidste nat, bleve forlagde til Brede. Vi fik 2 officerer — en baron H. von Wobeser og dennes neffe, preussere, boende i Altona samt en dragon til indquartering, som var gandske skikkelige folk, der holdt strenge paa orden. En parlementair, der var sendt til Ribe, bragde det budskab, at mand der uden nogen modstand ville modtage de tydske tropper, og ere io nødte hertil, da de danske ey kand komme dem til hielp. O, hvor seer det sørgelig ud for vores før saa lykkelige land, der neppe nogensinde vil komme i sin blomstrende velstand, de forskiellige nationaliteter vel al-drig enes igien . . .

Sørgelig var denne maaned for det kiere hidtil saa lykkel-ige fædreland, der saa mange aar levede i fred og roe. Krigen udbrød mellem Danmark og det tydske forbund, Preussen i spidsen, et slag fandt sted i Slesvig egn og bye, hvor de danske fægtede brav, men maatte vige overmagten og trække sig til-bage. Retiraden fortsætter nørpaa; hvor mange, der ere faldne eller tagen til fange, er endnu ey bekiendt; en trop friskarer trængte frem til Tønder-Høyer, her, og videre nør paa, og Gud veed, hvor mange krigere kand komme endnu; det seer sørgelig ud, og vort lykkelige land vil synke i armod.

1848 1/5. . . Mit 75de aar tiltraadte ieg med ængstlig be-kymring for mig og mine, især for min datter og hendes ube-tænksomme mand, som ved denne leilighed med familie kand

gaae til grunde. Give Gud, at dette mit livsaar maae ende gladere, som det begynder . . .

Vores indquartering tog bort og ville til Reisbye i dag, morgen sandsynligvis til Ribe, Brev fra Radoor som melder, at 250 m. ligge i Tønder, de tydske skulle være i Hadersleff, og nu vil de stoertalende Koch, Laurids Skau, Krüger etc. vist have smurt hælene og løben deres vei, ligesom præsten i Scherbek allerede har giordt, der med flere præster blandede sig i ting, som aldeles ikke vedkom dem og var stridende imod deres embedspligter.

1848 2/5 . . . Dora tog hiem med hendes barn lødsaget af hendes moder . . .

1848 3/5 . . . Tog paa eftermiddagen fod i haand og gik til Høyer, hvor ieg blev glad overrasket ved at forefinde den stakels flygtige Nagel, der var tagen med Ferd[inand] over Ribe til Foldingbroe, hvorfra sidste ville til Nebel mølle. Nagel flakkede over Hiortlund til Strandbye, hvor han satte over til Fanø, herfra til Røm og hiem, hvor han for en times tiid siden var ankommen meget angreben af sindsbevægelse som legems-svækkelse, helst da han i 4re nætter ingen ordentlig hvile havde havd, og seer han nu følgerne af at have blandet sig i politiske ting, der ikke vedkom ham, hvor ved han med familie læt kand komme udaf deres lykkelige stilling. Den fromme Dora var roelig og uforsagt. Strafindquarteringen af 120 mand rare giester var paa bekostninger nær gaaet heldig af, og intet var ramponeret. 2 par støvler, 2 balberknive og en sølv skuemyndt var bleven ranet, ellers var alt i behold.

I Ribe og omegn var alt i angst og flygtig røre. Mand bæver for tydskerne, og saa heltmodig mand havde teet sig i snak og tale, saa feig viiser mand sig nu, da det gielder at handle. — Rygtet gik, at de tydske vare trængte over grendsen frem til Weile, ligesom giennem Ribe videre nord paa. Om de danske tropper høres kuns, at de skal have retireret til Als, hvad der stod syd paa, og til Fyhn, hvad der var trukken mod nord. Jylland var altsaa priisgiven, og denne provinds som hele landet trues med ruin. . . .

1848 4[5 . . . Nagel befandt sig noget roeligere og bedre i dag og antog sig ivrig sine ting. Dora med den smaae og bestemoder vare vel. Jeg tog atter fod i haand og gik i 3 t. hiem. Dora ønskede saa gjerne, at hendes moder blev til i morgen. Hørte i Wisbye, at en lille trop tyskere var kommen fra Tønder for at gaae til Ballum og havdeværet paa Trøymborg, men hvad her var forefalden vidste mand ikke. . . .

1848 5/5 . . . Niels var i Tønder, . . . [hvor Radoor] . . . yttrede i fortroelighed, at Nagel slet ikke var sikker at blive arresteret, og at han haver tage sig vare, hvilket meget beuroligede mig, helst ieg veed, at han staaer daarlig anskreven hos Hansen fra Leck, der nu skal have amtmands embede i Tønder at forvalte. En deel saarede vare indbragde til Tønder, hvorfra erfarede ieg ikke. Fik i dag Mercur igien . . .

1848 6/5 . . . Var i Harris, hvor skriveren Braust har havd den lykke ad interim at blive installeret som herreds- og birkefoged i Brasens fraværelse . . . Grev Sponek er endnu som amtmand i Ribe og lader til at blive paa sin post, hvilket er meget ønskelig, helst han er en moderat mand og haabentlig vil kunne ievne meget i disse usalige kriegerske forhold mellem de forskiellige landets dele. Der tales om fred, men neppe vil samme endnu være sluttet, da de tyske tropper rykke frem i Jylland, og bestandig preussere i tusindtal rykke ind i landet . . .

1848 7/5 . . . [I Harris] forefandt vi de dansk exalterede præster Hagen fra Medolden, Barg fra Wisbye, der ville have sognene sammenkaldt til at vælge et herredsraad til beskyttelse; vel i særdeleshed for at sikre sig selv. Disse præster talte stoere ord og teede sig som politiske mænd, men ikke som geistlige og ville have gjort bedre i at fraholde sig slige ting og rygte deres kald. Som mand hør, er Scherbek præst med familie flygtet, ligesaa Krüger i Jels og Lauritz Skov . . .

1848 10/5 . . . Det seer med det fede quæg som med alt sørgelig ud. Elven er blokeret, ingen stude kand forsendes til

---

1848 5/5. Hansen fra Læk, se noten til 1841 27/1.

England og af 670, som vare til marked, bleve kuns 170 solgte, altsaa 500 usolgte, og da saa megen fed quæg er underveys didhen, saa seer det mer end ringe ud med afsatsen af kvæg som med ald handel. — Dette indvirker ogsaa allerede her paa landeiendommene, og er hyren af græsland syd paa allerede falden 50 t. c.

Der var i dag i Bredebroe forsamling angaaende herredsraad, men hvori ieg tog ingen deel.

I Høyer for saa vidt alt vel, men provisor Truelsen var tagen af tjeneste, og Nagel har nu ene at forestaae sit apotheker. Gud lov han vendte tilbage fra sin flugt igien. Vist vil han heller intet have at befrygte, da de tydske overalt forfarer saa moderat.

1848 11/5 . . . Hørte af nogle iyllænder, at landet er spærret fra Kongeaen af, og at ingen kreature maae komme over grænsen; hvor vil dette gribe dybt ind i Jyllands velvære; mand prunkede af ingen kreature at lade gaae her ud, men beholde all selv for at skade tydskerne, men nu vil de lære kiende, hvem denne standsning skader meest. Dog vil mand ogsaa i mærsken komme i stoer forlegenhed for besætning af deres græsmarker. . . .

1848 14/5 . . . Tog til Tønder . . . Her fandt ieg et par hundrede mand militair schl. holst. tropper, og overalt fra huusene tydske flagge, hvilket syn slet ikke gottede mig. Ingen synderlige nyheder, dog skal Elven være frie for neutrale skibe og vil saa haabentlig quæg kunde forsendes til England, der stærk skal underhandle om fred, ligesom Sverrig ivrig skal antage sig den danske sag.

De tøndringer triumfere ret, men ieg frygte, at denne for dem saa glædelige vending af Danmarks politiske stilling vil undergrave byens velstand, og det i tidens løb vil vorde erkiend, hvor got mand hidtil har havd det. Rygtet gik, at stiftamtmanden i Ribe skal være bortført, den gamle herredsfoged Drøhse i Tønder er afsat og Lundius ad interim indsat i hans sted.

1848 19/5 . . . Havde bud i Tønder, da Scherbek post kuns

gaar mandagen, kuns brev fra Radoor med sørgelige beretninger, da alt meer preusser rykke ind og truer med at udtære landet. Svenske hielpetropper skal være ankommen til øerne, men skulle blot forsvare samme og ey gaae til Jylland eller hertugdømmene. — Ferdin[and] kom denne aften hiem fra Jylland, hvor det seer sørgelig ud. Den preussiske overgeneral Wrangel brandskatter, requirerer og lader de beste heste borttage i hundrede viis, vel til giengield for den skade, de danske gjør Tyskland til søes, hvad de arme landboere nu maa lide for. .

1848 22/5 . . . Der var bleven hæste og vogn som kriegsegte requireret fra mit lille Seiersleff sted, og var Nagels vogn i forgaars afgaaet til Flensburg. Rygter om en trefning ved Heils, hvor de tyske vare slagen, mange tagen til fange, overgeneral Wrangel med, men som vist er fias, saa ivrig de dansksindede ogsaa antager og troer det. I Brede vidste man intet herom, skjøndt flere vogne, som havde været i Apenrade i ægtetuur, nyelig var kommen hiem derfra og posten med . . .

1848 27/5 . . . Læste i Merceur general Wrangels proclamation til iyllænderne, hvor landet paalægges en kriegsskat af 2 millioner spec. til erstatning for de ved [den] danske marine borttagne skibe, der skal fordeles efter hartkorn, hovedgaards frie hartkorn skal svare det doppelte, og truer med vold, hvis mand ikke godvillig betaler. Det arme Jylland!

1848 29/5 . . . Tog med Theodor til Høyer for videre at drage gennem mærskens til Husum i uldanliggende; medtog 5000 mk. foruden 9 mk. 8 s. reisepege. Sendte bud til Tønder for at afhente brevene, som allerede vare afsendte med Scherbek post. Samme berettede, at mand i Tønder havde truffet brillante forføjelser til modtagelse af printz Friedr. med sin tyske armeeafdeling, som i dag skulde komme der, opreist æresporte, strøet blomster og løv paa gaden etc.; men ved Kloster kom bud, at denne armeeafdeling skulde iile til ostkysten, hvor der vist maae være passeret noget . . .

1848 31/5 [Husum] . . . Var med Theodor ved havnen,

1848 22/5. W. har aflagt besøg i Højer, hvor han hørte rygterne.

hvor der arbejder 1400 mennesker og mange vogne; got i denne tid for mange, en hæld for Husum, gid det kuns maatte føre til noget i tidens længde. Her kom flygtende fra Haderslef, som berettede af denne bye og Apenrade vare besatte af de danske, de tyske trukken sig tilbage til Flensburg, og Gud veed, hvordan det nu vil gaae; det lader til, Preussen vil retirere, sandsynlig ved andre magters indvirkning, og kand tingene endnu tage en anden vending. Gid vi kuns havde fred. — Da selv Itzehoe Ugeblad kuns indeholdt lidet trøstelig for den tyske sag, begyndte mand her at frygte; og komme de exalterede tonderaner nu vist i angst, ligesom det danske parthie vil triumfere. Got mand ingen af disse overspendte parthier henhører til og saa meget som mueligt har holdt sig neutral. Mig glæder især, at Jylland er rømt og nu ey mere trues med ødelæggelse . . .

1848 1/6 [Højer] . . . Ingen nyere politiske efterretninger. De danske skal have besat grensden ved Kongeaaen og rykket frem til Apenrade. De tyske skal have koncentreret sig ved Flensburg, græsselig mange vogne requireres ligesom megen havre og fourage.

1848 2/6 . . . Hørte at 200 mand danske skulle være i Kloster og tagen de der liggende 25 tyskere til fange. Bemødte underveys Boy Feddersen, Sydergaarde, som kom fra Tønder og havde hørt der, at de tyske fra Flensburg atter var tagen nær paa, og det haab, at samme alt videre ville trække sig tilbage ud af det schlesvigske blive derved svigtet. 13 tydsksindede, blandt hvilke embedsmændene, skulle være flygtede fra Kloster. Gud! hvor seer det dog broget ud.

1848 3/6 . . . Til Kloster ankom i dag danske tropper, som efter sigende morgen agte [sig] til Tønder, hvor der skal være stoer angst, og haver de exalterede mennesker der vist ogsaa meget at befrygte.

Vi erindrede H. Nagels fødselsdag og fornøyedes, at han vist vil forleve samme rolig glad, da de politiske begivenheder sidste tid, saa meget tilsiger ham.

1848 3/6. Danske tropper: Tallet mangler.

1848 4/6 . . . Skrev til Radoor og sendte vores dreng dermed til Tønder, men han kom ey tilbage og vil være indspærret. -- Niels var i Kloster, hvor han forefandt tyske fortropper, men saa kom danske og første rømmede bort, ligesom ogsaa sidste forlode Kloster. Gud! hvor er det dog et virvar!

Var i Harris, hvor ieg forefandt Brasen, der var hjemkommen i gaar eftermiddag, men som ieg tilraadte hellere for nogle dage at tage bort igien. Hans børn, Mille og Theodor, vare fulgte med hiem, Niels ansat som skriver ved kriegsvæsenet. Paa øerne var forbittrelsen stoer mod de tyske, især mod Schlesv. Holstenerne, og efter hans sigende ville det gaa galt til, hvis de danske skulle seire. Staden Schlesvig skal mand især være forbittret imod, og denne bye kunde læt true fare, ligesom Tønder etc.

Efter Brasens sigende skal styrken af den danske magt udgøre 26.000 mand, og ventede mand den preussiske armeeafdeling ville rykke ud af landet, hvorimod svensker og russer skulle komme de danske til hielp. Tiden vil nu vise, i hvorvidt dette stadfæster sig.

1848 5/6 . . . Vores lille dristige Andres slap denne eftermiddag ud af Tønder, hvor han havde været indspærret, listede sig ud af synder port og tog over Emmørske til Abild og hiem. En deel tyske tropper kom formiddagen til byen, hvor der nu skal være 1400 mand og flere ventes. 25 danske dragoner bleve indbragde, som skal være tagne til fange ved Drouetskov; 50 m. saaes at rykke mod Kloster; ogsaa i Sølsted skal der have været tyske for at requirere vogne. Ved Røde Kroe skal der have været et stærk sammenstød, hvor de danske efter sigende skulle have seiret, men det har sandsynlig kuns været en forpostfægtning. I Galsted skal der være en hovedstation for den danske armeeafdeling; her, i Baulund og andre byer ligge mange tropper, de tyske i nærliggende byer.

1848 6/6 . . . Uventet kom en trop dragoner hertil, der erkyndigede sig om her var eller forventedes dansk militair, men da de hørte, alt var roelig og stille her, toge de til Kloster, et

større antal toge over Bredebroe. Hochberg tog til Kloster, men tog ikke ind i byen, da det kunde være vanskelig at komme ud igien. Sandsynlig vil det snart komme til trefning, da de danske ere ved Sølsted, Helevadt, Apenrade, de tyske lige over for, og om fredsslutning eller vaabenstilstand hører mand intet . . .

Var paa eftermiddagen i Apterp og ved mine enge i Brede og Apt: Kier, men hvor det seer ringe ud, og vil vi her faa liden hœ; hvor anderledes paa Schwanstrup mark; mand seer, hvad vandledning og vedgiøren giør. Ærgerlig at første ey bliver vand tilførte, der fra aen saa læt var at faae . . .

1848 7/6 . . . Hochberg var atter ved Kloster, men tog ikke ind i byen; der skal ligge mange tyske. I Lygum skal igaaer danske ryttere have ladet sig see. — 4 tyske vare i dag i Bredebroe. Jeg gik til Harris for at see, hvordan der stod, da Mille ey har været vel, dog er det nu bedre med hende. Hun fortalte, at hendes fader paa ingen maade vilde blive her, men søgte et andet embede; berettede tillige, at i gaar en trefning i Sundevad skal have funden sted, hvor de danske havde tabt og mange tagne til fange.

1848 8/6 . . . Hochberg begav sig denne morgen paa en tour til Flensburg, men kom kuns til Tønder, da det ville have været riskant især med hæste og vogn at komme i denne kriegstummel . . . I Tønder var stærk indquartering, circa 3000 mand skulle være der. Her saa mand denne morgen 4re ryttere, der natten over, maaske med flere, skal have været posteret paa banken ved Schwanstrup, og der holdt vagt vel for at bevogte Ribe vei . . .

Var i Harris og hørte, Brasen nu har sit faste ophold i Ribe, vil sælge sin gaard og flytte her fra. Mille pakkede alt til flytning.

1848 9/6 . . . Tog til Ribe i anledning af det iyske toldforhold til indførsel af mine sønners bomuldstøj; hvor ieg tog ind undervejs, blev ieg saa hiertelig glad modtagen, ligesaa i Ribe af tydsk som dansksindede, og vartog ieg, hvor det er got i den-

ne bevægede tid at have forholdt mig moderat; traf heldigviis i mit logie hos giestgiver Nielsen den constituerede toldforvalter, som ieg underholdt mig noget med, berørte ogsaa mit hverv uden at kiende manden; samme gav sig imidlertid tilkiende og erklærede sig beredvillig til for først paa eget ansvar at fremme mit ønske, levere snorer til at indvære i tøyet og siden stemple samme og ville give beretning herover til generaltoldkammeret. — Cancellieraad Brasen, der logerer hos Nielsen, kom siden ind i stuen og blev glad overrasket ved saa uventet at see mig her, understøttede ogsaa ret meget, hvad ieg ønskede og begierde.

Quedens blev overordentlig glad ved mit besøg og havde i længere tid ønsket at samtale med mig. Han har som tydsk sindet døyet meget i den senere tid . . .

Hørte at de danske vare rømmet over Kongeaaen og opbrækket broene, 4000 svenske skulle være ankomne til Fyhn . . .

1848 10/6 . . . Hochb. var i Kloster, hvor der nu kuns laae 80 mand, de andre vare tagne til Tønder.

1848 12/6 . . . Det var bestemt at celiberere Nagels fødselsdag, og vi ville samtlig begive os paa veien til Høyer, men saa kom der brev fra Dora med den usalige beretning, at hvad vi længe havde befrygtet, nu var skeet; Nagel denne nat ved militair afhentet og bragt til Tønder. Det blev nu i stæden for en glædes en sørgedag, og ieg maatte afsted til Tønder. Her havde den stakkels Nagel længe været i forhør, da saa mange beskyldninger angaaende sit politiske forhold og ubetænksomme ytringer som indblanding paahvilede ham.

Huuset var blevei giennemsøgd, alle breve medtagne, men til lykke fandt mand intet, som kunde compromitere ham. Jeg traf til lykke Lundius, der som secretair havde opskreven forhøret, og som trøstede mig got — gik nu til amthuset, hvor ieg i forhørsstuen forefandt Nagel, der var uforknyt og ved frit mod, og hvor Gerichtshalter Hansen, pro tempora amtmand, kom mig saa fortrolig venlig imod og var beredvillig til imod min caution at lade Nagel komme paa frie fod igien; men

som mand var i begreb med at føre dette til protocol, da indtraadte en officer med ordre fra den høystkommanderende, at Nagel ey maatte frielades, men at der maatte optages nye forhør, da atter beskyldninger vare fremtraadte, hvilket denne eftermiddag skulle foretages. Jeg maatte nu til mit logie sørge for middagsmaaltid, der blev bragd til amthuuset og spiste med arrestanten i prison.

Til lykke vare ved andet forhør kuns beskyldninger, men ingen beviisligheder, og den vakkre Hansen, der kunde have havt aarsag til at vise sig fiendtlig mod Nagel, tilkiendegav stoer deeltagelse og gjorde, hvad han kunde for at sætte arrestanten paa frie fod igien, hvor min gientagne caution ogsaa forhialp ham til.

Vi toge nu til Høyer, hvor glæden i hele byen paa faae undtagelser nær var stoer at see den fangentagne i deres midte igien . . .

Rygte om en trefning ved Gienner-Apenrade, hvor efter de danskes sigende, de tydske skulle have tabt, general Wrangel være umringet, vel fangetagen og andet mere, men som ieg ikke troer, da dette efter min omdømme slet ikke er sandsynlig.

1848 14/6 . . . Der er en skrækkelig røre blandt folket; mand troer de tydske vil bemægtige sig alle vaabenduelige og bringe dem til Preussen for der at indøves som soldater og siden føres i krieg; — da mand denne eftermiddag saa en trop ryttere paa veien til Bredebroe, rendte fast alt mandfolk bort fra byen for at skiule sig; tjenestefolk tage af tjenesten og løbe bort her som i de omkringliggende byer, og for bondestanden fremstaaer en stoer forlegenhed at faae sit arbeide giort, helst tillige saa mange vogne requireres.

1848 16/6 . . . Hochberg var i Tønder, hvor mand forskanser byen, og seer det der krigerisk ud. Nogle tropper toge fra Bredebroe efter Borrige til; de tydske tropper og, som det heder, general Wrangel med skal være rykkede frem til Kongeaaen. Denne egn lader det disværre til, mand vil holde besat.

1848 12/6. Prison = fængsel.

1848 17/6 [Husum] . . . Forlod med Theodor vort roelige hjem og toge til Høyer for derfra i morgen at reise til Husum og forsøge uldhandelen. De andre aar var uldhandelen disse dage fast endt, og i aar begynder for mig først samme. . . . Fandt paa Trøyborg 60 m. indquartering, dragoner, 50 i Wisbye, i Høyer ingen; nedbøende avisberetninger, ingen haab eller udsigt til fred. Landet vil vorde ødelagd, ogsaa min med families velstand vil gaae til grunde.

1848 19/6 [Husum] . . . Der var fast ingen uld til marked i dag og ingen køber uden til privatbrug, hvor lidt blev solgt til 9, 10 og 11 s. Var med Theodor ved havnearlægget, hvor arbeidet skrider got fremad, digerne nu naae hinanden og en lille sluse nu alt lagd, men der er saa meget endnu tilbage, og Gud maae vide, om dette vidtløftige arbeide nogensinde vil vorde endt, samt om det vil føre til noget.

1848 21/6 [Husum] . . . Gik mod aften til havnearbeidet og første gang rundt omkring samme, der i det hele var værd at see og et stoer foretagende . . .

1848 23/6 [Bredsted] . . . Tog bort fra Husum, hvor endnu ingen uld af os er købt . . .

I Bredsted var mand skrækkelig exalteret og skienkte forhaanende efter de danske, som var mig ærgerlig at høre paa. Hvor sørgelig, at en slig giensidig forbittrelse mellem tysk og dansk finder sted, hvilke før levede saa fredelig med hinanden. Vee dem, der har foranlediget dette og saadan opirret gemytterne. Dette had og fiendskab vil i flere generationer ey tabe sig.

1848 24/6 . . . Tog til Høyer, hvor ieg havde den sorg at finde Nagel atter ved militair afhentet til Tønder, hvor han nu alt 4re dage sidder fangen, og nye forhør skal foretages; hvor leve vi dog i en usalig tid, hvor mand neppe veed sig sikker mere; haabentlig vil han dog snart komme paa frie fod igjen. Fandt vores gode moder her og Gud ske lov hende som den kiere Dora munter og uforsagd, hvilket ogsaa skal være tilfældet med den fangentagne, hvilket meget glædede mig . . .

1848 28/6 [Husum] . . . Hørte at tropper i tusindtal tage fra Flensburg nær paa. Befandt mig atter ikke vel og sov sidste nat

daarlig. Paatænkte den gode dronnings 53de fødselsdag, som hun vist feirer med sørgmodig hierte. Hvilken lykke for landet havde hun endnu ey været enke og den gode Chr. VIII levede endnu.

1848 29/6 [Bredsted] . . . Ville have været til Høyer, men da ieg kom til Munksbrück blev ieg smerlelig overrasket ved modtagelsen af breve fra Dora og hendes mand, der bebudede mig, at han var transporteret fra Tønder til Bredsted. Med bekymret hierte tog ieg nu didhen, men kom gladere tilbage. Han har det her saa ulige behageligere som i Tønder, ingen militair bevogtning, og landfoged Carstens, før birkefoged i Kloster, en gammel bekiendt af mig, gjør alt muelige for at lætte hans stilling, arrestforvarer Jespersen ligesaa. Jeg ved ikke at kiende denne mand, men han maa dog kiende mig, thi saa snart han hørte, ieg var den fangnes sviegerfader, da tilstedte han ham vel meere frihed, som han var berettiget til, og viste ald muelig velvillie og opmerksomhed. Hvor er det dog saa got at have en god omdomme; ogsaa her at varetage dette glædede mig saa meget og var mig trøst og opmuntring . . .

1848 30/6 . . . Skrev til H. Nagel i couvert til landfoged Carstens, hvilken ombad at give den fangne ald muelig frihed, og ville ieg paatage mig ansvar, at dette ey skulle blive misbrugd. — Tog til Høyer . . .

1848 1/7 . . . Tog med vores gode moder hiem, hvor vi fandt alt i god stil og orden . . .

Vi have her for nogle dage siden havd indquartering i vores huus — 2 officerer [og] 2 gemene, som førte sig meget got op og følte sig særdeles vel her.

1848 7/7 [Husum] . . . Tog til Bredsted, hvor ieg fandt Nagel efter omstændighed vel og hans udseende langt bedre som for 8te dage siden. Han har det ogsaa saa got, som det efter sin stilling kand ønskes, og gjør den ferme Jespersen med hans ferme datter alt muelige for at glæde og opmuntre ham. Han gjør ogsaa temmelig fodtourer til omegnen, bevæger sig flittig i frisk luft. Jeg blev hos ham fra kl. 10 til kl. 4, hvor ieg satte mig til vogns igien og kørte til Husum . . .

1848 10/7 [Højer] . . . Efter beretninger mange steder fra, skal en vaabenstilstand paa 3 m[aaneder] være sluttet. Schleswig skal ifølge samme rømmes, og mand venter bestemt fred, give Gud, at dette maatte gaae i opfyldelse og denne usalige krieg ender.

1848 12/7 . . . Var med Vilhelm en tour i marken, hvor vi fornøede os til afgrøden i kogen, Wallenberg og moesen. I sidste fallbyder især byg og havre et pragtfuld syn, og saa deilig korn have vi endnu neppe seet; ogsaa hveden der stod ret og got og har forbedret sig meget siden sidst, ieg saa samme. Hvilken forandring her i sammenligning med fordoms dage! . . .

1848 21/7 [Husum] . . . Tog med H. Christian til Bredsted, hvor Nagel var sund og vel, glædede sig mit komme, som han flere dage forventningsfuld havde seet imøde. — Han har indsendt en ansøgning til amthuuset i Tønder med begiering at kiende ham for skyldig, i fald mand kunde bevise nogen politisk forbrydelse imod ham eller give ham frie. Han stakkels mand længes saa meget efter at komme hiem til sin kiere kone og barn og til sit apothek.

Forblev i Bredsted til kl. 4; 6^{1/2} i Husum, hvor mand ogsaa med længsel havde seet mit komme imøde. Alt vel her, circa 13000 R [uld] er kiøbt, og ligger i Eiderstedt en deel usolgt endnu. Mand er i fuld arbeide med sorteren, og ulden falder paa de 1200 R Pelwormeruld nær meget got ud, og bedre uld have vi her neppe nogensinde havd. I Munksbrück er kuns 3100 R kiøbt, og vores quantum bliver kuns liden dette aar, men heller for lidet som for meget denne tid . . . !

1848 23/7 [Husum] . . . I dag skulle vaabenstilstanden være udløben, men som haabentlig vil vorde fornyet igien og føre til fred; gid mand maatte indse, det fører kuns til fordervelse for vort land at fortsætte krigen, at nødvendigheden byder, den svage maae give efter for den stærkere, og at mand maae føye sig i tiden og følge tidens aand, ikke ensidig betragte tingen, men tillige tage modpartiets anskuelse i betragtning, hvilket disværrer fra begge sider vel ey er skeet.

1848 28/7 . . . Kort besøg af broder præst, der vel end mere

som før er sær og tver, og vil hans familie vist have det suurt med ham, helst dagens begivenheder saa meget indvirker paa hans vanskelige humeur; at han aldrig berørte Nagel og erkyndigede sig om hans som kones stilling forundrede os og viste saa gandske ingen deeltagelse, da tanken herom dog maatte ligge ham saa nær, men han paatænker og paaagter kuns sig selv, sit eget ieg, som han io ogsaa alletider har gjort; sine medmenneskers vel laae ham stedse kuns lidt paa hiertet.

Mand hørte som læste endnu intet fra kriegsskuepladsen, og maae der dog være vaabenstilstand endnu, skøndt samme den 24de skulle være udløben.

1848 31/7 . . . Paatænkte denne dag forrige aar, hvor den afdøde konge med dronningen toge over Husum til Føhr og bleve med iubel modtagen, hvilket vist var hiertets mening; hvor har siden den tid folkets sindelaug forandret sig? Hvor modsigende ere nu fornemmelserne; mand bander nu, hvor mand da velsignede, og hvor got den herlige konge mente det med sit folk bliir desværre ey mere annerkiendt . . .

1848 2/8 [Husum] . . . Var med Theodor ved havnearbeidet, og skøndt det blæste stærk, gjorde vi dog vandringen rundt omkring. Floden havde været høyt oppe, men ingen skade gjort. Arbeidet var ey fremmet meget, siden sidst ieg var her, og der [er] endnu meget tilbage . . .

1848 3/8 [Husum] . . . Ingen postnyheder i dag, endnu vaabenroe, og der er haab til fred. Gid dette haab gaae i opfyldelse.

1848 4/8 [Bredsted] . . . Tog eftermiddagen til Bredsted over geesten, hvor ieg forblev, da det var saa daarlig veyr og vei, ogsaa for at moore den stakkels Nagel lidt, hvilken tiden bliir saa lang og trang. Efter landfoged Carstens udsigende, er der ingen haab til hans befrielse, før der er sluttet fred.

1848 5/8 . . . Mand hører disværre alle vegne klage, at kartoffelsygdommen viser sig, og ieg fandt folk igang med at grave samme op; hvor sørgelig dette, især for mindre mand.

1848 6/8 . . . Dagens blade bragde ingen trøstelige efterretninger for vort land, men det ser endnu meget kriegersk ud. 40000 mand skulle efter beslutning i Frankfurt endnu sen-

des hid, for i en hast at giøre ende af sagen, og Jylland vil da vist blive occuperet; hvor sørgelig, at vaabenstilstanden efter de giorde betingelser ey kom til udførelse, hvilken held for tusinde ville dette have været, men disværre indseer og skatter mand ikke, hvad der hører til menneskehedens vels fremme, og dette gensidig; ingen vil give efter, enhver agter ved vaabenmagt seirende forsvare sin ret.

1848 12/8 [Bredsted] . . . Tog hiemme fra kl. 9. 7 i Bredsted, over Tønder. Med Nagel som Kloster ved det gamle, og er mand Gud skee lov sund. Fandt underveis paa mange steder stærk oversvømmelse, og var det sørgelig at see, hvor korn som høe stod i vand . . .

1848 13/8 [Husum] . . . Der kom en deel schl. holst. tropper, ung mandskab — 1600 — hertil i dag, der for først her og i de nærmere landsbyer bliir liggende; 50 dragoner er for et par dage siden kommen hertil, hidkaldt for at styre digearbejderne, der havde giort oprør og megen spektakel.

1848 14/8 [Husum] . . . Gik aftenen til diig- og havnearbejder, hvor formedelst det daarlige veyrlig arbeidet kuns er fremmet lidt, de høye vande have til lykke ingen skade giordt . . .

. . . Rygtet gik i dag, at de tydske tropper skulle være gaet over Kongeaaen ind i Jylland, men som haabentlig ey er sandt.

1848 15/8 [Bredsted] . . . I dag skulle den strenge blokade begyndes ved mange havne i Østersøen, samt Elven, Weseren og Jahde, hvor da ogsaa skibe under neutral flag tilbagevises. Gud maae vide, hvad dette vil føre til, enten fred eller almindelig krig! . . .

1848 20/8 [Husum] . . . Tog til Bredsted, hvor ieg spiste til middag med de fangne, der vare ret muntre og siden til Husum . . .

Paatænkte denne for mig saa glædelige som ærefulde dag forrige aar, hvor ieg paa Föhr havde audience hos kongen og dronningen, hvor ieg fandt saa mild naadig modtagelse, og

---

1848 12/8 Kloster er lærer Jens Peter K., Rørkær; jvnfr. Sønderj. årb. 1892, s. 174 f.

som ieg stedse med glæde vil erindre mig. O! havde vor gode konge levet endnu. Hvilken lykke for vort land som for nabolandene. Disse usalige forviklinger vilde da ey have funden sted, og saa megen ulykke være bleven forebygget.

Smith var saa artig at meddele mig et langt brev til ham fra sen. Rehder, deputeret i Nationalforsamlingen i Kiel — her fra byen; deri berettes, at denne forsamling opløses, ligesom den provisoriske regering maa ligge ned, en anden foreløbig oprettes bestaaende af et antal mænd fra hertugdømmerne, som de formæglende magter foreslaar, og hvor kongen vælger, hvem han synes! De formæglende magter vil fred, Tyskland med, især Preussen og haabentlig vil snart vaabenstilstand og fred vorde sluttet og alle politiske fangentagne, Nagel med, vorde frigiven. . .

1848 22/8 [Husum] . . . Floden var høyt oppe, men skal dog ingen betydelig skade have gjort ved havnearbeidet. Skrev til Hochberg, hvilken fraraadtes at fierne sig fra familien og hæve sin handelsforbindelse med Ferdinand og boesætte sig i Seiersleff, som sit forsæt og ønske er, for der at leve frie og ene, men heller at søge sig en mage.

Aftenen silde torden og regn. Birkefoged Nielsen fra W.l. Föhr, som den prov. regering havde ladet afhente den 18de ved nogle matroser anførte af Petersen — Sempers commissionair her — kom i aftes tilbage fra Rendsburg, hvilket berettiger til det haab, mand ogsaa snart vil give Nagel frie. — Sært at Petersen har villet indlade sig i dette tog; han bliir meget dadlet derfor.

1848 26/8 . . . Besøg af doct. Winding og den vakre pastor Gram, hvilken tilstillede supscription paa hands digte, 25 exemplarer — 10 for mig, 15 for adskillige . . .

1848 29/8 [Bredsted] . . . Tog over Tønder, hvor der i gaar

1848 20/8. Rehder = senator, stænderdeputeret Peter H. R., Husum.

1848 26/8 Gram = sognepræst i Daler Caspar Frederik G., medlem af den grundlovgivende rigsforsamling, forfatter af andagtsbogen »Efterklang«; jvnfr. 1849 6/1.

havde været kravall, foranlediget ved 4re fruentimmer fra Møgeltønder med dansk cocarder . . .

1848 30/8 [Husum] . . . I Bredsted som forhen; Nagel og Kloster fandt ieg sunde og muntre, men meget utaalmodige, som ikke er saa sært. Til Husum . . . gik omkring havnearbeidet og fornøiede mig til, at alt er fremmet got, siden ieg sidst var her uagtet det daarlige veyerlig, og var det mig en glæde at see den vrimmel af mennisker, som her ere i arbeide.

1848 31/8 . . . Det haab blev skuffet, at der i vort land skulle denne maaned sluttet vaabenstilstand og fred, flere og flere tyske tropper rykke ind og ned i landet, dog uden at overskride Jyllands grense, og uden at det kommer til noget afgjørende. — Hertugdømmene døde meget. Elv, Weser, Jahde som flere havne ved Østersøen streng blokeret og ald handel afbrudt.

1848 1/9 [Husum] . . . Fra alle kanter hører mand omtale, vaabenstilstand skulle være sluttet under gunstige betingelser for Danmark. Gid dette stadfæstes.

Her siges efter gammel sagn, at naar det regner i dag, egidius, hvor hjortens brønde- eller paretid begynder, og samme ey tør naae sit bestemmelsessted, da skal det give regntid i 6 uger; men det er hermed som alle slige sagn og mærken, de kunde enkelt gang stadfæstes og dette bemærkes, at samme for det allermeste feiler . . .

1848 2/9 [Husum] . . . Hørte at landforsamlingen atter er indkaldt til Kiel; Gud maae vide, hvad dette vil føre til. Vaabenstilstand skal efter bladene være sluttet, men endnu ey ratificeret, betingelserne altsaa endnu ikke officielt kundgiorte; samme lader ikke til at tilsige Schl.-Holstenerne, efter hvad mand veed om samme.

1848 3/9 [Husum] . . . Som det heder, skal mand i Rendsburg, Kiel etc. have besluttet at erklære hertugdømmen for republik, ogsaa her i byen skal denne eftermiddag være forsamling disangaaende.

1848 4/9 [Husum] . . . Der gik mange rygter i dag, i Rendsburg republik, opstand som i Kiel; de tyske tropper, der

skulle tage syd paa, var tagen til nord igien; hertugen af Augustenborg skulle have forladt landet og tagen til sit gods i Sverrig, prindsen af Nøer til Magdeburg, hvor han var ansat som commandant og andet mere, men mand kand slet ikke troe slige rygter, der sielden stadfæstes som sande. Forsamlingen paa raadhuset her i gaar var ey, som det hedte, at raadføre om republik, men at protestere mod indlemmelsen i det tyske toldforbund.

1848 5/9 [Husum] . . . Der kom i dag beretning fra Kiel, hvor landsforsamlingen i gaar blev aabnet; samme ville ey annerkiende betingelserne ved den afsluttede vaabenstilstand, sendt bud med protest til Frankfurt og erklæret sig for permanent, vil ingen anden provisorisk regering annerkiende end den bestaaende, hvis forføyninger og anordninger alle maatte blive ved magt og andet mere. Himlen maae vide, hvad dette nu vil føre til. Der tales om ameute i Kiel, hvor en haab ville have republik, til hvis fremme mand havde vunden officererne af 5te preussiske bataillon, men som bleve fordrevne og skal have flygtet sig til Hamburg. Hvor meget denne beretning, ved express i dag kommen her til, grunder sig paa sandhed, vil tiden lære; at embedsmænd med jurister i forsamlingen, i forening med den prov. regering, vil gjøre alt muelige for ey at komme under dansk herredom lader sig tænke. De tyske blade, især Schl.-Holst. Zeitung ere i høy grad forbittede og skriver saare frek og fornærmende mod centralregieringen, Preussen, ia den hele tyske nation, sigende mand maatte nu skamme sig ved at henhøre til den tyske nation, raader til af ald kraft at modsætte sig en anden regering end den nuværende prov. regering, indtil fred er sluttet, tilraader almindelig opstand, skatteveigrin og andet mere, men dette vil vist ikke føre til noget. Preussen med centralregieringen vil vist ey fravige, hvad engang efter ret og billighed er bestemt, saa lidt som de formæglende magter, England, Frankrig, Rusland og Sverrig; og folket vil vist lige saa lidt tage deel i den projecterede fremfærd, meget mere sætte sig derimod ved veigring af skattebeta-

---

1848 5/9. Ameute = opstand.

ling til den nu fungerende regering, som mand allerede i Heide og andre stæder i Dittmarsken skal have forenet sig om, hvilket sandsynlig for det meste overalt i hertugdømmene vil efterfølges. Og har mand ingen penge mere, som der ingen credit vil have, da vil snart alt gaae i staae, opløse sig og fred og roe vende tilbage igien, hvilket Gud vil give. Mand vil herefter paa-skionne, hvor got mand har havd det, og ey læt atter lade sig forlede til slige revolutionaire bevægelser.

1848 6/9 [Husum] . . . Brev fra Nagel med den glædelige beretning, at han er frii, og i morgen tager hiem; slemme beretninger fra Kiel, hvor forsamlingen ey vil annerkiende vaabenstilstandbetingelserne, men med ald magt vil sætte sig derimod. Der omtales meget, at en republik skal proclameres, alle kaldes til vaaben, og det seer saare betænkelig ud.

1848 7/9 . . . Forlod med Theodor endelig Husum, og tog giennem mærsken til Høyer — hvor vi forefandt Nagel, der var hiemkommen 4re timer for os, og hvor alt var sund og vel . . .

1848 9/9 . . . Var mod aften i Harris, hvor Brasen i gaar var kommen hiem, hvilken ieg fandt saa exalteret — forønskende alle tyskere, som var kiedelig og eekel at høre paa, og ieg har ingen lyst at komme der igien. Nu da vaabenstilstand ved de neutrale magters indvirkning er afsluttet, vil mand have sig selv, den egen kraft alt at takke for, vil nu have langt mere, som er vedgaaet, troer ved krig og egen vaabenmagt læt at kunne tiltvinge sig alt, men betænker ikke, hvor snart tingen kunde vende sig, og landet vorde ødelagd; mand maae her sige: „Herre forlad dem! thi de vide ikke, hvad de tale og gjøre“. Det gjorde mig især saa ondt at høre den gode konge Chr. VIII — saa ilde og foragtelig omtalt, der dog meente det got med alle sine undersotter, ville saa gjerne fremme alles vel, og havde forstand som villie at hæve og forædle sit folk, saa megen utak og miskiendelse ham ogsaa alt i livet til løn. Men vi leve i en tid, hvor mand selv ikke veed, [hvad] mand vil, kaster det gode, hvad mand har og nyder, foragtelig fra sig, hvilket herefter vist tusinde gange vil vorde angret og fortrudt.

1848 10/9 . . . Ferd. kom hjem fra Høyer, hvorhen han havde bragt en partie ulden trøyer at sendes til Norge.

1848 12/9 . . . Den for vort land som maaske for hele Europa sørgelige efterretning indløb, at rigsministeriet i Frankfurt er opløst, vaabenstilstandsbetingelser forkastet, og nu kand krigen for alvor bryde ud. De danske have disværre triumfehret for tidlig, og det kiere fødeland gaar en sørgelig fremtid imøde.

1848 13/9 . . . Disværre fandtes i Mercur stadfæstet, at vaabenstilstanden er forkastet. Rigsministeriet i Frankfurt derover som det limburgerske hollandske lignende spørgsmaal opløst, ligesaa ministeriet i Berlin, og det seer saare farlig ud; har kongen af Preussen endnu nogen magt, da vil han ey lade sig denne ydmygende forkastelse af, hvad han efter opdrag havde ordnet, befalde, og mand skulle tro, folket heller ikke. — Vist vil ogsaa England, Frankrig, Rusland og Sverrig protestere herimod, forlange vaabenstilstandsbetingelserne af dem annerkiendt opretholdt, og hvad saa? En almindelig europæisk krieg vil fremstaae, forenet med anarchie, og hele Europas velstand, roe og sikkerhed sættes paa spil, millioners velfærd gaae til grunde og især vort lille hidtil saa lykkelige land gaae til grunde. Dette alt for de ubetydelige ting, arvefølgen i Schlesvig — nei! Det duer ikke, naar efter navn folket, men disse skrivere og snakker skal raade. Dette fører kuns til fordærvelse. God er derimod en fast monarkisk regiering i forening med stænder. Her fremmes det almindelige vel saa ulige bedre, og roe, orden og sikkerhed kand opretholdes.

1848 26/9 . . . Placat fra den nye interims-regiering fra Sønderburg, der siden vil tage sæde i Flensburg, men som endnu kuns bestaaer af de 2, Danmarks konge har udvalgt. 2de har kongen af Preussen endnu at tilføye. . . .

1848 27/9 . . . Tegnede mig 10 drlr. til understøttelse for Peter M. Jørgensen i Ballum for at kunde frequentere seminariet.

1848 29/9 . . . Havde det behagelige at modtage skrivelse fra toldkammeret i Ribe med beretning, at general-toldkammeret paa førstes indstilling har resolveret, at mine sønners fabrikat frit kand indføres til Danmark uden materialtold, skjøndt hen-

hørende til Tønder tolddistrict, hvilket kand ansees som speciel bevilling og meget glædede mig; hvor er det dog got at være vel renomeret; neppe ville nogen anden have erlanget denne begunstigelse; ogsaa kniplinger kand nu frit indføres igien. Det har nu her ogsaa det gode at boe i blandet district.

1848 3/10 . . . Skrev til H. Nagel med alvorlig formaning ey at blande sig i nogen som heldst politisk ting mundtlig som skriftlig, da han vil blive nøye paaagtet og læt udsætte sig den fare at blive tagen til fange igien eller forvist landet. . . .

1848 5/10 . . . Der var i dag valg ved Bredebroe til en landsforsamling i Kiøbenhavn for at give riget en constitution. Mange sogne vare her sammenkaldt og pastor Gram fra Dahler blev valgt. Han og Knudsen fra Forballum fremstillede sig som valgkandidater og holdt begge taler til folket; første meget smukt og tilsigende, sidste taledede ogsaa ret got. — Provst Koch fra Døstrup som leder holdt ogsaa en smuk tale, pastor Hagen fra Meolden traadte ogsaa frem med en lang svada, men som ey var tilsigende; tilsidst Beck fra Trøyburg, der fraraadte at vælge pastor Gram, men anbefalede Knudsen, hvilket ingen biefald fandt, og han havde giordt klogere i ey at fremtræde eller yttre sig paa denne maade. Valgstædet skulle have været i kirken, men da samme henhører til hertugdømmet Schlesvig, frasagde mand sig dette, og forsamlingen blev holdt i frie mark paa Ribe amts grund i fordom sognefogdens fenne.

Gid dette nu maatte føre til noget got og det almindelige vel maatte vorde fremmet, men neppe troer ieg, vi faar det bedre, end vi hidtil har havd det, hvor alt gik i saadan fred og stille roe, alt gavnlige efter muelighed blev fremmet, og, skiøndt vi havde en souverain konge, loven dog var den herskende magt. Gud maae vide, hvilke vrøvlerier nu vil fremstaae; skal det gaae her som i Tyskland, Frankrige og andre lande, hvor mand har tilintetgiordt fyrstemagten, da havde vi af den kommende tid kuns lidet got at vente, og vist vil hos mange det ønske fremstaae: *Gid det var som før.*

1848 8/10 [Højer] . . . Theodor fulgte med til Trøyburg, hvor han skal have opsyn i den tid, Beck er fraværende, som vil vare

nogle uger. Efter Alt. Mercur lader det til, at vaabenstilstanden kommer til udførelse, og alt blive fredelig ordnet og afgjort.

1848 10/10 [Husum] . . . Tog gennem kogene til Husum. Meget korn stod i mærsken endnu paa marken, byg, havre og bønner; ved Muncksbrück fandt ieg endogsaa byg og havre ved roden; høe er ogsaa meget ude endnu, og det er ey her som hos os.

1848 11/10 [Husum] . . . Gang til havnen, hvor arbeidet ey er fremmet saa got, som ieg havde ventet. Der arbeides nu kuns med 200 istæden for med 15 á 1600. Det har manglet paa penge og vil holde svært at faa digen i saadan stand, at den kand modstaae vinterstormene og iisgang. Den lille sluse til vandafledning er færdig. Den sørgelige efterretning indløb, at der er frygtelig oprør i Wien . . . O! hvor er det dog en ulyksalig tid vi leve i.

1848 24/10 . . . Den trøstelige efterretning indløb, at vaabenstilstandsbetingelserne endelig bliir efterkommet, den provisoriske regering træder af og en anden dannes til freden er sluttet, bestaaende af Reventlow Jersbek, v. Heintze, v. Moltke, Preuser og Boysen; landsforsamlingen skal opløses; om det meget denne som den provisoriske regering har ordnet, vorder opretholdt, vil tiden vise.

1848 26/10 . . . Proclamationen fra den nye interimistiske regering, der nu træder i kraft, men som slet ikke behager de exalterede danske, især fordi den nye forfatning, stænderne har udarbejdet, skal opretholdes.

1848 31/10 . . . Politisk mærkværdig for vort land var, at vaabenstilstanden endelig kom til udførelse; den provisoriske regering bestaaende tilsidst af Beseler, Reventlou, Schmidt, Bremer, Bargum nedlagde og en fælledsregering blev ansat, hvis bestyrere bleve efter overenskomst Th. Revenlow, Boysen, Heintze, A. Moltke, Preusser. Landsforsamlingen opløste sig

---

1848 24/12, se Sønderj. årb. 1912, s. 3. Den nye regering for Slesvig og Holsten bestod af grev Theodor Reventlow til Jersbeck, baron Josias Fr. Ernst Heintze i Bordesholm, grev Carl Moltke til Nütschau, overappellationsråd Alex. Fr. Wilh. Preusser i Kiel og landfoged P. J. Fr. Boysen i Heide.

den 22. oct. efter i forening med den provisoriske regering at have udarbejdet en frie statsforfatning for hertugdømmene, hvilken af den fælles regering blev annerkiendt, til freden er sluttet.

De mænd, der hidtil have forestaaet regeringen, have viist utrættelig flid og virksomhed og have i sandhed udrettet meget. Gid det for den kommende tid maatte være og blive til landets gavn, hvad de have ordnet. Vist var dette hensigt som villien, og gid fred og roe med god forstaaelse mellem de forskiellige landsdele, snart maatte vende tilbage igien; hvor lykkelig var mand her i landet før, uden at mange, mange vidste at paa-skionne det, men disse skrivere og snakkere have saaet tve-dragts sæd, som disværrer got er trivendes og voxen . . .

1848 10/11 . . . Theodor med Niels til Tønder paa quæghan-delen, men købte ingen, da priserne vare for høye . . .

1848 22/11 . . . Samtaledede med Matthiesen angaaende den stakkels Drøhse, men ham vil disværrer ved enkelt mand ey være at hielpe, hans giæld er stoer; tilbød at tage andeel, saa-fremt Matthiesen og Nagel kunde virke noget til sand gavn for ham; hvor er denne mand, berøvet sit embede og levebrød i sine alderdomsdage, dog saa meget at beklage og er allene konen skyld i hendes trange kaar som i sit med børnenes . . .

1848 30/11 . . . I vores land svæver endnu alt i det uvisse og med forbitret fiendtlig sind staaer mand disværrer mod hinanden.

1848 7/12 . . . Den nye herredsfoged Thorup bivaanede første gang tingdagen i dag. — Brasens gaard, som var solgt, approbation forbeholden for 7000 rdlr., er der siden budt 500 rdlr. mere paa; forunderlig mand vil betale denne eiendom saa over-dreven dyrt ved disse usikkre tider, vi leve i.

1848 13/12 . . . Uventet kom denne aften Ferd. og kort efter

1848 22/11. Drøhse = herredsfoged i Tønder Marcus Gerhard D. Matthiesen, se noten til 1848 25/4.
Højer.

1848 7/12. Jacob Thorup, herredsfoged 1848—57. Brasens gård blev 12/12 1848 købt af Hans Christian Hansen, søn af kniplingskræmmer Dines Hansen, Møgeltønder. J. Wulff ville gerne have købt gården til Ferdinand, men ikke til den pris.

Hochb. hiem og vare tilfredse med resultatet af deres reise, og er os dette især kiert med hensyn til kniplingshandelen, da Hochb. herved finder sig opmuntret til at paaagte det danske land og her søge afsads for sit fabrikat; han var vel og munter, ligesom Ferd., og Gud ske lov, at vi alle kunde glæde os til sundhed.

... I Rendsborg har der været røre mellem militaeret, men som dog er bleven ordnet igjen ...

1848 15/12 ... Efter indbydelse tog ieg mod aften fod i haand og gik til Trøyburg, hvor i anledning af den nye herredsfoged Thorups herværelse var giestebud; sælskabet bestod af 14 personer, hvoriblandt 3 præster, alle ægte exalterede danske, sært at mand ogsaa ville anvitere mig. Nagel med Stadager komme iust, da ieg ville tage bort ...

Ved afskeed blev siungen den danske krigersang: Den tappre soldat!, hvor især præsterne ret ivrige sange med. Sal. pastor Lautrup ville neppe have gjort dette. Vores nye herredsfoged lader til at være en sindig betænkksom mand, der haabentlig vil rygte sit kald med villie at fremme alt gavnlig.

1848 21/12 ... Hørte i gaar var kommen tyske tropper, sandsynlig for at exequere skattevegrer, og vil det maaske komme de Medolden, Reisbyer etc, dyrt, at de med magt har villet sætte sig imod skattebetalingen, foriaget flere militair, som skulle inddrive samme. Flere tusinde skal være rykket til Apenrade og videre nær paa. Als er bleven betydelig med danske tropper forstærket, truende staar mand mod hinanden, og det seer krigerisk og farlig ud.

1848 27/12. [Højer] ... Ubehagelig var det mig i gaar, at først en trop, for det meste drenge, toge, den tappre landsoldat syngende, apotheket forbi, men siden kom med music det modsatte partie, istemmende Schleswig-Holstein meerumschlungen med matadorerne i Høyer til følge, der især vare høyrøstede for Nagels huus, og vidnede om, at fred og god forstaaelse, hvad det politiske angaar, ey var hjemmehørende her, og at især Nagel stod ilde anskreven. O, vilde han efter min formaning dog blot passe sit apothek og ey blande sig i politiske ting, da gjorde han

vist vel mod sig, mod kone og barn, men fædrelandskierlighed vildleder disværre ham og lader ham glemme, hvad han skylder sig og familie.

1848 29/12. . . . Jeg gik til . . . Storde, hvor ieg tilstillede Christiane et par theekopper med dronningens navnetræk og 8. sept. 1848 og gjorde hende en stoer glæde ved dette som med mit besøg, da ieg ey har været der i lang tid. . . .

1848 31/12. . . . Havde formiddagen den skræk, at der gik ild i kakkelovnen i rørene, der brændte længe og fyldte huset med røg og qualm. Got røret ey berører træ eller andet brændbar. Havde dette været tilfældet, kunde aaret have endt sørgelig for os, og vi berøvet huus samt en stoer deel af vore eienomme. — Lovet være Gud at vi slap med skrækken derfra. . . .

. . . Sørgelig berørte verdensbegivenhederne vores land i afvigte aar. Vor gode konge døde d. 20. jan. og med ham gik landets roe og lykke til grunde. Kort efter Fr. VII havde tiltraadt regieringen, opstoed revolte i Kiøbenhavn, og kongen blev tvungen til at afskedige det gamle ministerium og indføre et nyt med andre principer. Denne begivenhed afbenyttede augustenburgerne vist med hensyn til arvefølge, erklærede i forening med flere af landets dueligste mænd kongen for ufrie, ilede i spidsen af lidt militair fra Kiel til Rendsburg, hvor denne fæstning uden modstand overgav sig, en provisorisk regiering blev indsat, som forundelig nok, strax blev annerkiendt; siden bleve stænderne indkaldte for begge hertugdømmen at ordne landets anliggender og udarbeide en nye forfatning. Nu opstod krieg, de danske rykkede ind i landet, besatte Schlesvig med omegn, men nu kom Preussen og andre tyske tropper insurgenterne til hielp, en trefning fandt sted ved Rendsburg-Schlesvig, de danske maatte vige, forlade fastlandet og toge over vandet til øerne. General Wrangel rykkede nu ind i Jylland, besatte Colding, Frideritz og Weile, men formedelst dipplomatiske underhandlinger, maatte han rømme Jylland og trække sig tilbage til hertugdømmene. Omsider blev vaabenstilstand sluttet i Malmøe, der skal vedvare til 1. marts. Om fred underhandles nu i Lon-

don, men Gud veed, om samme vil vorde sluttet, da ingen af parterne vil give efter og begge paastaae at have ret. Stoer er disværrer giensidig forbittrelsen; de danske hæde, foragte og bagvaske de tydske, ligesaa de tydske de danske, og vil der vist hengaae lang tid, før dette nationalhad udslettes; hvor sørgelig dette; mand befandt sig giensidig saa vel ved at gaae broderlig med hinanden haand i haand, det almindelige vel blev derved fremmet, og vee disse skrivere og snakkere, der har frembragd denne misforstaaelse, der siden af egennyttige som forfængelige havesyge blev saa rigelig udbyttet.

Den hedengangne gode konge Chr. VIII, der saa inderlig elskede sit folk, tysk som dansk, saa gierne ville fremme alles, det almindelige vel, havde paataenkt og forberedt en frie forfatning tilsvarende vor tid, hvorpaa han arbeidede til sin sidste time slog, og som blev bekien dtgiort strax efter hans død ved sønnens trohnbestigelse, høstede ringe løn for sin gode villie som vise bestræbelse, blev miskien dt af tysk som dansk, og mand bander i stæden for at burde velsigne hans minde, men hos mig, som vist hos enhver rolig fornuftig tænkende vil han til sidste stunde erindres med største høragtelse og taknemmelighed.

Det ubesindige folketog, fra Ribe udgaet, mod Tønder — hvortil ogsaa herredsfoged Brasen tvang dette sogns beboere til at tage deel — findes anført 10de april, og kunde mand glæde sig til, samme ey havde videre sørgelige følger, at en indbyrdes krieg ey fremstod.

Ogsaa min sviegersøn lod sig ved patriotisme forlede til at tage deel i den politiske røre, ved at udbrede danske skrivter og proclomater, hvilket havde til følge, at han først maatte flygte, efter sin hjemkomst bragd som fange til Tønder, hvor ieg fik ham frie, men siden blev afhentet igien og ført til Bredsted, hvor han som fange sad i 10 uger. . . .

Aaret var iøvrigt i det hele frugtbar, men da ald speculation standser, kornpriserne usædvanlig lave. Rug 5 ú 5 mk. 8 s., i Ribe endog 2 mk. 12 s., byg 2 mk. 12 s. ú 4 mk., havre 2 mk., boghvede 2 mk. á 2 mk. 8 s. Men mand holder her tilbage og vil

endnu ey sælge til saadan priis. Uldhandelen gik ringe, af iydske uld blev intet kjøbt, mærske uld kuns [?] pund, der tildeels helliger endnu, ligesom en deel fra forrige aar, hvor der vil tabes mange penge paa. Med mine sønners bomuldstøj gik det got, men med kniplinger ringe.

1849

1849 1/1 . . . Et nyt aar er da nu atter begyndt. Herren give at samme maae medføre fred og roelig enighed og de usalige politiske forviklinger i samme maatte løses, her som i andre lande af vor verdensdeel. Gid mennesket maatte paaagte og behierte, at fred ernærer, ufred forstyrrer! . . .

1849 4/1 . . . Ieg tog . . . skøyter i haand, gik til Smedeng, bandt remme derpaa og løb et par gange engen rundt, saa ieg dog endnu ey har glemt at skøyte, skjøndt det trættede mig . . .

1849 6/1 . . . For en deel af vore kniplerinder blev det en glad kongedag og aften. Af dronningens milde gave var lidt tilovers bleven, 28 mk., 1847. Ieg anvendte nu samme med tillæg af 10 mk. til at foranstille en lille festlighed i Bredebroe, Abild, Scherbeck og Nør Seiersleff — 24 eksemplarer, 6 paa hvert sted, 2 i Brede til Mitte og Boldmari medregnet — af pastor Grams smukke andagsbog: Efterklang kaldet — bleve uddelte eller loddet om, hvor foran i bogen stod skreven:

Denne andags bog, nyttaarsgave fra hendes majestet, enke-dronning Caroline Amalia ved høystsammes milde bidrag; til trøst og opbyggelse, styrke i troe og gierning og til anerkjendelse af flid og virksomhed uddelt af Iens Wulff.

Brede den 1. ian. 1849.

1849 12/1 . . . Brev fra Sommer med beretning, at den der liggende uld er solgt til 16 s. og tabes paa 1847 aars ulden vel 4 s. a ⌘ . . .

1849 19/1 . . . Da ieg gik for i kroen at modtage posten, kom uventet en trop soldater, der havde været i Forballum for skattevegring og toge tilbage til Kloster; ogsaa i Medolden, Scher-

---

1849 6/1, jvnfr. 1848 26/8.

bek, Brøns etc. havde der været militair, men bønderne skal have bevæbnet samlet sig og foriaget dem. Scherbek postkarl blev i Tønder forfulgt af pøbelen, kastende iis og snavs paa ham.

1849 21/1 . . . Eftermiddagen kom fra Kloster en trop militair-infanterie og cavallerie her igiennem og vilde til Forballum til excecution hos Niels Andersen, der vægrer skattebetaling, men komme aftenen tilbage igien, da militair fra Tønder var kommen for dem der, og skal have bortført 3 hæste, ville ogsaa have tagen Niels Andersen selv med, men han var flygtet.

1849 23/1 . . . Den usalige efterrettning indløb, at ved Brøns blodudgydelse har funden sted, mellem militaret, som var der at tiltvinge skattebetaling, og bønderne der i egnen, som havde forenet sig til landstorm og vare bevæbnede; disværre skal paa begge sider være dræbte, flere saarede og en deel bønder med tjenestekarle tagen til fange og transporteret til Flensburg etc. Mandfolkene, som undkom, vare flygtede til Ribe, og seer det i denne egn sørgelig ud, kand maaske for hele landet have ulykkelige følger. Vee over disse skrivere og snakkere, der opirrer og vildleder folket og saae den onde sæd. Gud være lovet, at mand i vores bye og sogn forholder sig roelig og føyer sig i tiden.

1849 28/1 . . . Niels, der gik til Brøns, kom aftenen tilbage, men havde en slem tour og blev temmelig vaad. Han fandt det nu temmelig roelig i Brøns og omegn. Døde var af bønderne ingen, men mange saarede; militaret havde 2 døde; 30 landstormsmænd vare fangentagne og bragde til Hadersleff; militaret var gaaet videre nør paa, og det hedte, de ville tage over Ribe til Nør Farrup — og hvad der i egnen hører til Haderslev amt; fast alt mandskab i Brøns og øvrige nør sogne vare flygtede, nogle til Ribe etc., andre til Ballum og Røm, og vilde mand nu bequemme sig til at betale skatter, og hvortil har denne modsættelse nu ført, til hvilken mand har ladet sig forlede? Kuns til ulykke og fordærvelse!

1849 31/1 [Højer] . . . Ieg tog ved middagstid med vores

1849 23/1. Ang. fægtingen ved Brøns se Axel Linvalds afhandling i Festskrift til H. P. Hanssen, s. 134—163.

moder til Høyer, hvor vi siden 28. dec. ey havde været, men hvor vi Gud skee lov fandt alt vel, kuns kom ieg i temmelig stærk og ubehagelig berørelse med Nagel over de politiske virrer, hvor det er mig saa meget imod, at han blander sig i noget, men allene passer sine ting og forholder sig roelig bidende, men han er for overspændt dansk til at tage imod nogene grunde eller adlyde mine formaninger. Gid dette kuns ey i tidens løb maatte komme ham med familie atter dyrt at staae . . .

De usalige optøyer i Brøns etc. gjorde denne maaned for vores egn sørgelig tænkelig, og forbitnelsen mellem de forskiellige parthier blev derved forøget; alt vil nu krieg, og er der kuns ringe haab til fred, kuns naar de større magter gjør bydende bestemmelse, hvorledes tingen skal ordnes, er fred at vente. . . .

1849 7/2 . . . Der var søsesession i Ribe i dag, før afholdt i Br[ede]broe, hvor alle, der mødte, uden lodtrækning bleve udskreven.

1849 15/2 . . . Begyndte i dag 46de aargang af denne min dagebog og glædte mig til samme, thi hukommelsen svigter nu, men hvad skrevet staar, staar skreven . . .

1849 26/2 . . . Nagel blev stevning forkyndt at møde paa amtshuset i Tønder til undersøgelse af hans politiske forhold og udbredelse af proclamationer . . .

1849 1/3 . . . Havde denne middag besøg af vores nye herredsfoged Thorup, hvilket glædede os, og vandt denne mand ved fortroelig underholdning min som min kones biefald, da han viste sig saa aaben og veltænkende, og have vi vist ikke tabt ved dette skifte . . .

1849 2/3 . . . Havde den glæde som ære at modtage et meget smukt, gemythlig brev fra dronningens overhofmesterinde frue v. Rosenørn . . .

1849 3/3 . . . Havde den glæde at see Nagel hos os, der i gaar med megen frimodighed havde bestaaet sit forhør i Tønder; mand dømte ham til en mult af 40 mk. for at have udbredt proclamationer, men hvorimod han protesterede og ville appellere til overretten . . .

Vævere som væverinder havde denne aften hos Lorens en lille gilde, hvor det gik lystig og munter til.

Det stadfæstes, at vaabenstilstanden af den danske regering er opsagd. Gud maae vide, hvad dette vil føre til, ieg haaber, som saa hiertelig ønsker til fred.

1849 7/3 . . . Konciperede et brev til frue von Rosenørn og afskrev til vedlæggelse det i min dagebog anførte smukke digt af Christiana paa vor konge Chr. VIII begravelsesdag, der vist vil vorde læst af dronningen . . .

1849 14/3 . . . Kort besøg af cancelieraad Brasen, der lader til at befinde sig vel og være tilfreds med sit embedsskifte . . .

1849 16/3 . . . Der var auction over Brasens indbo i Harris i dag . . .

1849 20/3 . . . Skrev til Eduard Wulff i Bramsted og tilbød ham ophold her eller anden understøttelse, ifald han ingen understøttelse skulle finde, da han nu er uden condition, og den haarde fader har forviist ham huuset og forstødt ham, fordi han var ham for tydsksindet; en smuk handlemaade af en præst. Ikke mildere har han forfaret mod sin ældste søn Adolph, hvis kone var kommen i barselsseng, og hvor præsten første gang var bleven bestefader, var ombedet at staae fadder, hvor barnet skulle tillægges hans navn; men han svarede ikke et ord, og hans kone maatte skrive i hemmelighed og sende af hendes sparepenge nogle daler til faddergave. Dette alt fordi ogsaa Adolph er ham for tydsksindet og tager deel i det folks vel, han boer imellem. Er dette vel et christeligt sind, der svarer til den lære, han har at forkynde? Og hvor kand en fader handle saaledes mod egne og brave børn?

Var mod aften i Harris, hvor ieg underholdt mig ret interessant med den sindig betænkksom forstandige Hans Beyer, der glædte sig til, at den opbrusende exalterede Brasen var tagen bort.

1849 21/3 . . . Gik paa eftermiddagen til Wisbye at besøge herredsfoged Thorup og familie, hvor ieg ey fandt mig fremmed,

---

1849 3/3. Lorens = Lorens Ebsen Hansen, Wulffs nabo og altnuligmand (død 9/9 1850).

skiondt ieg forefandt mennisker, ieg saae første gang og besynderlig nok, at mand vidste om de breve ieg i fordoms dage havde tilskreven broder Hans. Fredsunderhandlinger skal være begyndt i London igien.

1849 25/3 . . . Ferdinand kom aftenen silde hiem fra sin Colding reise og har været i Middelfart, ogsaa i Nebel Mølle, hvor onkel Hans som alle der vare vel. Alt var endnu roeligt saavel denne som hiin side Kongeaaen, og saa det ey saa truende ud, som mand skulle have ventet; uden hindring eller forespørgsel kunde han passere allevegne frit.

1849 26/3 . . . Vaabenstilstand udløben i dag. Gud veed, hvordan det nu vil gaae.

1849 28/3 . . . Hochberg var i Tønder med knipl. til post, ingen militair der og havde der været opløb, borgemesterens vindver indslagne, da mand holder ham for dansksindet og andre spektakler der; got mand boer i en fredelig roelig landsbye. — De tyske forbundstropper rykke i tusindevis ind i landet. 40 000 mand skal have denne bestemmelse, og Gud trøst vort stakkels land, hvis velstand vil vorde ødelagt, og gaer mand en sørgelig tid imøde.

1849 29/3 . . . Efterretning om, at vaabenstilstanden er forlænget til 3die apr., og at fredsunderhandlingerne fortsættes.

1849 31/3 . . . Med hensyn til politik meget ængstlig spændt sluttede denne maaned.

1849 3/4 . . . Ieg læste Merkuren, som disværre kuns indeholdt lidt trøsteligt. Krieg fast overalt, her i landet den forlængede vaabenstilstand i dag udløben og Gud maa vide, hvad nu vil skee. Ieg frygter, vort før saa lykkelige land bliir ødelagd. I Frankfurt er kongen af Preussen valgt til kayser. Storken kom i dag paa præstens huus.

1849 4/4 . . . Hørte her [i Visby], at kriegten atter skal være udbrudt i Sundevit i gaar og trefning fundet sted, dog vides ey resultatet. — Theodor bragde samme beretning fra Høyer, i Aasp vil mand i dag have hørt kanoners fierne lyd.

1849 6/4 . . . Kom noget i ubehagelig politisk berørelse med

min dansk exalterede søster Grethe; men hun kiender og forstaaer ikke bedre, har ladet sig alt for meget eensidig forensnakke, kand derfor ey skielne, hvad der er ønskelig for landets roe og fred, ey bedømme de forskiellige nationale forhold og anskuelser, hvilket io ey heller kand forlanges af hende, og gjorde det mig ondt, hun tog sig denne ting, vores ordvexel saa nær, samt at finde hendes gemüth saa hadefuldt forbitret mod alt, hvad der er tydsk og alle dem, der interesserer sig for den tydske nation. —

En behageligere underholdning havde ieg med beboerne af fattighuset, der glædede sig saa meget mit korte besøg, med saa megen taknemmelighed modtog de smaae gaver, ieg bragde dem og vist derved vil have en gladere paaskefæst. . . .

Krigen er disværrer nu udbrudt. De danske ere fra Als som fra Iylland trængt frem, og fægtninger have fundet sted. Resultatet vides ey endnu. Haderslev skal være tagen og de tydske trække sig tilbage til Flensburg . . .

1849 7/4 . . . Hochberg med Carl komme eftermiddagen hiem fra Ries, hvor der var stærk indquartering i gaar, hos præsten 200 mand. De danske havde været i nærheden, men trukken sig tilbage, da de tydske med forstærkning rykkede frem og ville nu sandsynlig gaae tilbage over Kongeaaen igien.

1849 9/4 . . . Disværrer stadfæstedes, at ved Ekkernførde lineskibet Chr. VIII er fløyet i luften med 84 kanoner og frengatten Gefion med 42 kanoner er taget . . . .

5. apr. var for Danmark en ulykkelig dag, som vil kunde have vigtige følger, nedbøye modet paa den ene side, forhøye samme paa den anden, og Gud maae viede, hvad dette vil føre til, han give — til fred!

1849 10/4 . . . Gik paa eftermiddagen til Dahler, hvor vi hørte efter skrivelse fra præstekonens moder i Colding, at de danske tropper vare retirerede tilbage. Sønder Porten var i Colding tillukket, og mand ventede hvert øyeblik de tydske; skriverinden havde pakket sammen for at flygte til Wiborg; Gud trøst de stakler nu i Iylland; der kommer de fremmede krigere med hertugdommenes hærstyrke ey som venner, men som fien-

der, og landet vil have meget at udholde, dets velstand vil maa-
ske gaae til grunde . . . .

1849 11/4 . . . Man havde hiemme det usalige rygte, at Als
skal være tagen, flere tusinde faldne, kongen skudt og 7000
danske tagen til fange, men dette er vist fias, som ogsaa Gud
ville give, og han give os snart roe og fred i landet igjen.

1849 13/4 . . . Det hedte i Tønder, mand havde stillet den
danske regering det alternativ at rømme Als eller priisgive
Iylland til occupation . . .

1849 17/4 . . . Dübbel skandse samt broehoved til Als er
tagen ved storm af de tydske og flere tusinde skal være dræbte
og saarede; felttoget til vands som til lands begynder med
ringe hæld for de danske vaaben. Gid mand ville slutte fred . . .

1849 18/4 . . . Nagel kom med efterretning, at pastor Gram
er kommen hiem, og at Trøyburs eier, kammerherre Neer-
gaard er død, samt at ministeren for det udenlandske havde
dagen for Grams afreise bestemt forsikkert, de tydske forbunds-
tropper ville ey overskride Iyllands grendse, da dette kunde
føre til krig med Sverrig og Rusland.

1849 21/4 . . . I gaar kom fra Flensburg en deel militair
til Tønder, Møgeltønder, Høyer etc. at besætte vestkysten med
dens havne.

1849 22/4 . . . Rygtet gik, at Colding skal være besatt, alt-
saa grendsen overskreden.

1849 23/4 . . . I Dahler, Gerrup indquartering, der ligeledes
blev ansagd for Wisbye, og ieg frygter vores egn vil nu blive
haardt medtagen, især frygter mand de Posen polakker; de
tydske tropper ere den 20de gaaet over grendsen og ind i Iyl-
land. . . .

1849 25/4 . . . Hochberg var i Møgeltønder. De der og i om-
egnen liggende tropper vare tagne bort og marserede til Ha-
derslev. Det hedte, at i og ved Colding en blodig trefning hav-
de funden sted, noget af byen brændt, og nu vil det vist gaae
løs paa det stakkels Iylland.

1849 18/4. Gram; jvnfr. 1848 26/8 og 5/10.

1849 26/4 . . . Brev fra Nagel med beretning, at Orle Lehmann, nu amtmænd i Weile, er tagen til fange og bragt til Gotdorf. Ved Colding skal der have været blodig bataillie, og skal efter danskes udsigende de tyske der have tabt.

1849 27/4 . . . [Brev fra] den dansk exalterede Ferdinand, der paa een os alle uventet maade ytrer sig, hvorved trues det baand sønderrevet, der hidtil i kierlig forstaaelse kiedede ham til sin omgivelse, og dette alt formedelst forskiellig politisk anskuelse, men han vil haabentlig komme til besindelse igien . . .

1849 29/4 . . . tog *en familie* til Høyer, hvor der laae et tysk kanonbaad i havnen, et uden for . . .

1849 30/4 [Højer] . . . Hørte at de herliggende kriegsskibe var natten gaaet til Røm og der kapret Tøge Tygesens islandsfarer med fuld ladning, der skal have en værdi af 10000 mk. . .

Ieg slutter dette hefte af min dagebog med ængstlig bekymring for det kiere fødeland som for størstedelen af Europa. Krieg her som fast overalt, og seer det for menneskeheden faretruende ud. Gud veed, hvordan alt vil ende . . .

1849 1/5 . . . Mit 76de aar tiltraadte ieg i dag og helligede samme ved *en familie* i vores boelig at nyde alterens sacramente — og søgde mand tillige ved et med blomster prydet bord og smaae foræringer at glæde mig. Men sindet er ved dagens sørgelige begivenheder og det mørke udseende af den kommende tiid saa meget nedbøyet og forstemt, har kuns liden sands for glæde, alderdomstryk kommer til, og maae ieg sande, hvad ieg denne dag 1847 i min dagebog sagde:

Sie sind dahin de frohen Jugendtage etc. skiøndt ieg der ved med taknemmelig hierte paaskiønner det meget gode, Herren i livet gav mig, de mange glæder, der bleve mig til deel.

1849 2/5 . . . I Medolden afbrændte i aftes Peter Bossens gaard, som det heder med hele besætning paa en hæst nær, samt 2de smaae huuse. De stakler ere at beklage især denne tid, hvor enhver har saa meget at paataenke og sørge for sig selv.

1849 9/5 . . . Var i Storde at betale mine renter, fandt

Christiane med hendes mand munter og vel. Siden 20de ian. var ieg ikke der. Politik blev ikke berørt af os.

1849 11/5 . . . Niels var i Tønder, men kiøbte ingen stude, da de vare saa urimelig dyre . . . .

Aviserne bekendtgjorde i dag, at forbundstropperne nu ere rykkede ind i Iylland og bragde tillige den sørgelige beretning, at Dons mølle total er nedbrændt og skudt i brand. Gud veed, hvordan det er gaaet i Nebel mølle. Min stakkels gamle broder, hvor beklager ieg ham! O, at han endnu skulle opleve sligt. Brev fra Nagel, at mand i morgen ogsaa i Høyer er tilsagd indquartering — 300 mand.

1849 13/5 . . . Giennem Bredebroe kom denne formiddag en deel tydske tropper, der skulle overnatte i Døstrup og siden til Ribe, skrev med Niels til mine børn i Høyer . . .

Der blev i dag her i sognet meget requireret af de dansk tilhørende at levere til Colding.

Ogsaa her var grande disangaaende, hvor mine smaa danske eiendele kom i betragtning og skulle levere havre, høg, halm, flesk, brød.

Ja! mand vil nu ogsaa her faae krigens tryk at føle, og vil der nu vist ønskes fred . . . Indquarteringen var denne morgen fra Høyer taget til Ballum.

1849 15/5 [På rejse.] . . . Tog over Mungsbrück til Husum og til Kleve. Uldhandel bliir kun lidt omtalt, og vil det sandsynligvis give lave priser. Mange glæder sig imidlertid til at see mig. En deel af faarene gaa endnu i uld. — Ingen tropper, hvor ieg kom, alt stille og roelig.

1849 27/5. [Munkebro, på hjemrejse]. . . og vil der neppe være udsigt til i aar som for den kommende tid at kunde konkurrere med fabrikanterne, saa længe disse have brug for megen uld og søge at forhøye hinanden prisen. Disvære! den gyldne tid i denne brange er forbi, men ieg takker Gud for det gode, ieg har havd . . .

1849 15/5. W. er på rejse til Altona - Hamburg, for at besøge gamle venner og forretningsforbindelser.

1849 28/5 . . . Disværre hørte ieg, at Nagel var bleven søgd af en ordonance fra et s[lesvig]-h[olstensk] dampbaad og indkaldt til en bestemt tid at møde om bord. Gud veed, hvordan det nu vil og kand gaae ham. O! havde han fulgt mine gientagne alvorlige formaninger, undslaaet sig alt, hvad der berørte politiken, hvor got for ham og sin familie.

1849 30/5 . . . Ferd. tog med Nagel til Høyer. For et par dage siden var han bleven stevnet af den kommanderende paa kanonbaadet. Han maae altsaa være bleven angiven og beskyldt igien for sit danske sindelaug, for sine uoverlagde yttringer. Det var mig ellers kierd, at han strax efter sin hiemkomst gik hen og meldte sig hos den derværende officeer, traadte aaben frem, hvilket vil gavne ham mere, som naar han havde søgd at skiule sig og har her forfaret, som ieg i hans sted vilde have giort, hvilket [jeg] ved afreisen ogsaa havde sagt ham . . .

1849 31/5 . . . Sørgelig var ogsaa denne maaned for det kiere fødeland, og krigens tryk som redsler føles dybt. . . . Overordentlig meget requierereres, kriegs- eller brandskat paalægges (Ribe maatte betale 1200 rbdlr.), derved handel og skibsfart standses. Landets producter have liden værd, ere fast ey at anbringe, og skulle denne tilstand længere tid vedvare, da gaar landets velstand til grunde, fast kand mand sige, at eiendommene allerede have tabt den halve værd, derved ingen haab til fred, da de danske ey vil give efter, stolende paa Russlands hielp som Tysklands uenighed, ligesom Schl[esvigerne] og Holstenerne heller ikke vil føye sig. . . .

1849 4/6 [Husum] . . . Der var megen liv i uldhandelen, mange kjøbere, og gik prisen langt høyere, som mand skulle have ventet. Petersen kjøbte i dag Asmussens med Finkhusens uld til 16¹/₂ s. Den ringe Taatinger uld er solgt til 12 s. og Hallig uld betaltes med 10¹/₂ til 11¹/₂ s. Vi kjøbte intet og ville vist dette aar kiøbe lidt.

1849 10/6 [Husum] . . . Politisk seer det i Tyskland meget braaget som faerlig ud, og en indbyrdes krieg truer at ville fremstaae, hvorved krigen ogsaa forlænges her i landet. Paa fred

er under disse omstændigheder ey at tænke, og Gud veed, naar og hvordan denne sørgelige crisis vil ende sig.

1849 21/6 [Husum] . . . Vort hele quantum her blev kuns 2742 $\mathfrak{U}$ [uld], og havde vi fordoms dage flere tusinde som nu hundrede, men ieg er glad til ikke at have kjøbt mere. Gienemsn. priis 12 s. 2 p.

1849 24/6 . . . Pastor Gram holdt i Dahler sin afskeedspræken i dag og har faaet ansættelse i Kiøbenhavn ved Holmens kirke. Skade for sogn som egn, at denne vakkre mand tager bort . . .

1849 25/6 . . . Besøg af Wilhelmine fra Ries, der denne tid er hos Mikkelsen, hvor nu familien tager til, og dette er mig rett kiert, især naar den vrantne broder præst er med, som det er saa vanskelig at omgaas og underholde sig med.

Hochberg tog til Ribe for at faae sine kniplinger stempede . . .

1849 26/6 . . . Brev fra Nagel med den ubehagelige beretning, at kriegsfolkene paa kanoonbaadene havde giort spektakel; de danske hviid rød farvede kugler paa staketpælene og porten nedtagen og overmalet. Mand ville tillige have slaet vindverne ind, vel spoleret huset sandsynlig i drukkenskab, men Nagel og Møller toge bøsser i haand og skrækkede dem bort. Gierningsmændene skal være fængslede og stillet til kriegsforhør. Vor stakkels Dora! Hvilken angst og skræk vil dette have været for hende. Skrev til Nagel. . . .

1849 28/6 . . . Paatænkte enkedronning Caroline Amalies fødselsdag med taknemmelig hierte; hun fyldte i dag hendes 53. aar. Gid hun maa forleve denne dag glad, hvilket imidlertid vel mere er at ønske end haabe, thi hendes stilling med politisk hensyn er saare vanskelig, og neppe bliir hendes gode sind og villie uden af enkelte annerkiendt. . . .

1849 29/6. [Gredstedbro] . . . Tog hiemmefra kl. 9. 5¹/₂ i Gredstedbroe, i Ribe temmelig megen militair, ligesom i Gredstedbroe,

---

1849 21/6. Det drejer sig kun om den uld, J. Wulff har kjøbt i Husum.
1849 26/6. Møller er Nagels provisor.

men som toge videre; fandt ingen vanskelighed at fortsætte min reise. . . .

1849 30/6 [Varde] . . . Underweys til Warde fandt ieg alle-
vegne militair, overalt skildtvagter, enkelte kom mig imøde. En
trop Schleswig dragoner med lange skieg, der saa fæle ud,
kiorte ieg forbi, men ingen tiltalte mig, før ieg kom til Warde-
broe og port, men her blev ieg anholdt, maatte til den høyst
kommenderende, en obristlieutenant, hvor ieg stod længe, før
ieg fik ham i tale, men nu kunde ieg for i dag ingen forlov faae
at reise videre, og neppe blev det mig tilladt at tage ud af por-
ten til møller Nørup. — Her ligger ieg nu og kand ingensted
komme, heller ikke engang komme ud af Sønderport og til Ribe
igien. . . . Gid ieg var vel hiemme igien, thi at reise videre vil
der neppe være at tænke paa. Et par dage før kunde ieg nok væ-
re kommen ned i landet, men Gud veed, naar tilbage igien. W.
Nissen vil haabentlig have naaet sit maal, Fast alle i Warde
liggende tropper toge eftermiddagen nord paa, og lader det nu
til, mand vil trænge videre ned i landet . . .

I det politiske ingen forandring, kriegens vedvarer i vort land,
mand underhandler om fred, men kommer disværre ikke videre
og kand ikke enes. Landets velstand, tydsk som dansk gaar der-
ved til grunde; det stakkels Iylland lider især meget . . .

1849 1/7. [Varde] . . . Alle tropper toge denne nat fra byen,
som endnu vare der i aftes, og skal det gaae løst paa Ringkiøbing
og omegn, der have nægtet at levere fourage og levnetsmidler
til de tydske tropper; ia, endogsaa iaget 30 dragoner bort fra
Ringkiøbing, der vare didsendt at fordre leverance, hvilket nu
vistnok komme byen som amtet dyrt at staae, og er det i saa-
dan tid klogest godvillig at føye sig i omstændigheder og hvad
ey staar til at ændre.

Ieg kand nu ingen sted komme. Istedes for denne eftermid-
dag at være i Holstebro ligger ieg endnu i Warde og kand maa-
ske glæde mig hertil, thi Gud veed, hvordan det kunde have
gaaet mig, og naar vendt tilbage igen. . . .

1849 3/7. [Varde] . . . Mit bud [til Holstebro med brev til
stedsønnen Wilh. Nissen] gik af, et ungt menneske med forkryb-

lede hænder, men raske been og dristig mod. Gud veed, om han vil komme giennem og naae sit maal. — De fiendtlige tropper skal fra Tarms have besat Skiern aae videre til øster og hemmer derved kommunikationen. . . . Og finder ieg ogsaa her som syd paa hos tydsk som dansk overalt venlig modtagelse, hvilket saa meget glæder mig; ieg mener det io ogsaa vel med alle, hver brav dansk som tydsk er mig kier, der forholder sig rolig, ønsker enighed og fred, og er kuns mit ønske, at den gamle gode forstaaelse mellem tydsk og dansk atter maatte finde sted igien. . . . Amtmand Sch[ul]lin i Ringkiøbing er imidlertid tagen til fange og bragt til Tarms, fordi han før havde nægtet ald levering af fourage og levnetsmidler, ligesom i Tarms, Skeern 170 kreature med vold ere borttagne, da amtmanden nægtede at udskrive, bonden at levere noget. Havde mand funden sig i tid og omstændigheder, ville alt være bleven mere ligelig fordeelt og for enkelte denne ulykke ey være fremstaaet; nu treffer disse en haard sørgelig skiebne, hvilket saa meget er at beklage.

1849 5/7. [Hjemme i Brede igen.]

1849 7/7 . . . Et expresse bud fra Holstebro bragde 2de breve fra W. Nissen, der Gud ske lov er vel, men har kuns kiøbt 40 skk., 12 800 R uld a $10\frac{1}{2}$ s. Han havde havd megen angst over min udebliven og ville nu til strømpeegnen; men det var tvivlsomt, om han kunde komme ud af landet igien, maatte maaske tage over Aalborg, Kiøbenhavn og Lübeck. Got ieg ikke kom derned. . . .

1849 9/7 . . . Efterretning om en svær trefning ved Fredericia, hvor de danske sloge de tydskes angreb tilbage, gjorde udfald, foriagede samme af alle deres skandser — erobrede mange kanoner, forbrændte fiendens telte og leier og forioge samme flygtende til Weile og Colding egn; der skal være mange dræbte, mange saarede, især af Schlesv. Holstener, og var den 6. juli en blodig dag, sørgelig for mange og smertelig for den følende, at slige blodige optrin finder sted i vort før saa roelig fredelige, lykkelige land.

1849 7/7. skk. = sække.

1849 15/7 . . . Brev fra Nagel med den gode efterretning efter Alt. Mercur, at der er sluttet vaabenstilstand og vil blive fred.

1849 16/7 . . . Efter Mercur seer det tvivlsom ud med vaabenstilstand, nogle stater i Tydskland skulle ey ville anerkjende Preussens afsluttning, ligesom hertugdømmene med magt ville sætte sig herimod, saa der endnu seer farlig og truende ud, og har mand aarsag til med ængstelig frygt at see den kommende tid imøde. Vee dem, der have fremkaldt denne ulykke over vort før saa lykkelige land.

1849 17/7 . . . Rehhof — provst, nu ogsaa supperr[int]endent for det nordlige Schlesvig — kom denne eftermiddag og var ieg efter indbydelse aftenen lidt hos præsten.

1849 20/7 . . . Birkefoged Wartenburg fra Kloster var hos præstens denne eftermiddag til modtagelse af angivelse til indkomstskat, hvor ieg lod mig ansætte til 2000 mk. og blev naturlig her den højeste.

1849 21/7 . . . Hochb[erg] var i Tønder og medbragde sidste Mercur med beretning, at den den 10de i Berlin sluttede vaabenstilstand med fredsbetingelser nu er ratificeret og udvexlet, saa nu haabentlig intet blod vil flyde mere for disse usalige forviklinger. I Tønder var mand ilde tilfreds med betingelserne, da Schlesvig skilles fra Holsten og bliir paa en maade et land for sig, men dog i forbindelse med Danmark uden at vorde indlemmet i Tydskland, hvilket mand der som mange stæder ønskede og selv med magt ville søge at giennem sætte, hertil bringe de største ofre, men som Gud skee lov nu haabentlig ey vil komme til udførelse. Ja! Gud give vort før saa lykkelige land fred og roe igien, men saa lykkelig som det var, bliir det i nu levendes tid vist ikke.

1849 23/7 . . . Ieg vandrede ved det deilige veyr til Reispold, tog Mercuren med, som ieg der læste, og glædede mig til at erfare, vaabenstilstanden med fredsbetingelser nu er ratificeret og udvexlet; tillige det haab, at freden snart vil vorde sluttet. . . .

1849 31/7 . . . Slaget ved Fridericia den 6. juli, hvor de danske vandt en hæderfuld seyr og vaabenstilstand sluttedes den

10de i Berlin grundet paa fredsbetingelser, gjør denne maaned tænkelig. . . .

1849 5/8 . . . Deilig mild stille veyr, der vedblev den ganske dag, og var det et meget behagelig veyr, som vi afbenyttede at gjøre en tuur til Drouet skov, hvor ieg end aldrig var, for at adsprede og opmuntre os lidt. Anthon, Dettlef Smed og søn vare med. Vi drack caffe ved skoven, der blev musiceret og vi morede os got. . . .

1849 9/8 . . . Theodor blev indkaldt at møde i Tønder til session den 15de morgenen kl. 8. Got han ikke er hiemme, heller ikke kommer hiem for det første, hvor omstændighederne da haabentlig vil ændre sig. . . .

1849 12/8 . . . Skrev til Lundius angaaende Theodors sessions møde. . . .

1849 17/8 . . . Lundius . . . meddeler den gode efterretning, at Theodor som gammel mands søn var overgaaet ved sessionen og kand nu komme hiem igien. . . .

1849 19/8. . . . Hos vore sønner var denne eftermiddag og aften gilde — foranlediget ved det lille badehuus opførelse, hvor mange blev glædet, og var der talrig sælskab, for det meste arbeidere — 60 til 70 mennesker med talrig skare tilskuere uden for. Og var det et sielden skue for denne lille bye at see saa mange glade mennesker samlede, rart at veyret var saa smuk. Hele natten blev dandset, siungen, spist og drukken til kl. 5 om morgenen. Vi gik kl. 11 til hvile.

1849 24/8 . . . Var eftermiddagen med vores moder og Trina til Kloster market, hvor der var en stoer vrøvl af mennesker, megen liv og munterhed og ingen spor af her vare trykkende tider, men mig kedede saa meget denne staahei og var glad til at komme hiem. . . .

1849 31/8 . . . I vores land kom svenske tropper som neutrale til besætning af Nörre Schlesvig til freden er sluttet; paa nogle preusser nær, 4000 mand, der besætte Süüd Schlesvig, er dette hertugdøm af tyske rømt. Schlesvig blev forladt af statholderskabet som landforsamlingen, og mand tog sæde i Kiel.

1849 5/8. Drouet skov = Draved skov.

Spænding og forbittrelse mellem de forskellige nationaliteter vedvarer, disværre, og iubler de danske nu ligesom de tyske sørger, og der er had og fiendskab overalt — ogsaa indbyrdes i familier, saa det er en ret sørgelig tid, vi leve i. Give Gud dog snart fred og roe overalt igien. . . .

1849 7/9 . . . Efter Mercur træde mange embedsmænd i det schlesvigske af, blandt andre amtmand v. Kaup i Husum, mange vil vist følge. . . .

1849 8/9 . . . Vi erindrede denne dag 1847 — kongeparrets besøg — og blev kronen paa forstuen i dag prydet med nyt grøn og blomster. For at glæde armhuusets beboere og erindre samme om denne for vor bye saa ærefulde dag, gik ieg mod aften med en kurv æbler didhen, gav tillige 24 sk. at gotte sig i morgen med, hvor mand vist vil forleve en glad dag, og min gave blev taknemmelig modtagen. Saadan kand mand glæde med lidt og agter ogsaa for den kommende tid at bringe denne dag paa saadan maade i minde.

1849 9/9 . . . Uventet kom den dristige Nagel mod aften med en skipper fra Norge, Anders Ofuedsen, Lillesand, skib „Den norske Bonde“, en slup, hvilken [jeg] befragtede med det i Ringkiøbing liggende rug og byg til Christiansand; fragt 12 sk. a tønde, adresse Ole Stromme, og er ieg glad til, at dette korn kommer bort, skiondt det vist vil lønne daarlig. . . .

1849 19/9 . . . Søster Grethe frasagde sig kniplingshandelen i dag og sendte alt dertil hørende herved — hvilket gjorde mig meget ondt og vil vist giensidig vorde fortrødt; hun var saa got tient med at have lidt at virke paa, ligesom Hochberg nok vil komme til at erkiende, hvor gavnlig hendes virksomhed har været ham som mig. — Men hun er io nu gammel og svag. — Det ubehagelige forhold i familien, *der* og *her*, vil imidlertid have

---

1849 9/9. Jvnfr. 1849 31/12, hvoraf fremgår, at kornet alligevel ikke er kommet af sted.

1849 19/9. Der har kort forinden været en alvorlig uoverensstemmelse mellem de to fætre Joh. Andr. Mikkelsen og Hochberg. Det kommer til alvorlige optrin mellem den Mikkelsen'ske og den Wuff'ske familie, og herunder tager Grethe W. parti for Joh. Andr. Mikkelsen. Uoverensstemmelserne skyldes til dels forskelligt syn på de nationalpolitiske forhold.

foranlediget hende til at gjøre dette skridt. Hun, stakkel, lader sig lede eller rettere mislede af disse ensidige mennesker, men dette vil vist komme til at angre og fortryde hende, hun vil snart føle sig enestaaende og forladt. — Hendes stilling beklager ieg høylig.

1849 27/9 . . . Var i Storde med æbler til erindring af deres bryllupsdag, men som det lod til, at mand ey paatænkte, før ieg bragte det i erindring. Ieg var her ikke i lang tid, mit besøg glædede derfor om saa mere, ligesom det glædede mig at finde Christiana glad og lykkelig, det sære givtermaal af et saa ulige par ey er vorden fortrødt, men at denne dag endnu velsignes og paatænkes med glæde.

1849 28/9 . . . Der var spektakel i Tønder i gaar i anledning af, at en nye amtmand skulde indsættes. . . .

1849 30/9 . . . Her i landet tiltog giensidig forbitnelsen især i hertugdømmet Schlesvig. — Embedsmænd, verslige som geistlige, protesterede imod en deel af landsforvaltningens forføjelser og flere, især høyere embedsmænd, blev afsatte, men folket satte sig herimod, ville ey antage og anerkjende de nye embedsmænd, og herover opstod spektakler og oprør i Husum, Tønning, Tønder og flere andre stæder, saa mand paa flere stæder for tiden fast ingen øvrighed har, og det seer i vores før saa lykkelig land sørgelig ud. Gud veed, naar og hvordan dette vil ende?

1849 5/10 . . . Brev fra W. Nissen, Paap og Iantzen i Döringworth med opsigelse af sin capital. Der maae være penge nok i cirkulation, thi fast allevegne kyndiges. Ia! Krieg bringer ulykke, men ogsaa mange penge i gang, og paatænker ieg, hvad en kone i Mecklenburg 1814 sagde, da ieg forespurgte om forholdene og næringsdrift der — hvortil hun svarede: „Ach! Wir haben schlechte Zeiten, kein Geld! Wenn der liebe Gott doch ein guter Krieg geben wolte, dann käme Geld unter den Leuten!“ men frielig ville hun ingen krieg i hendes egn. . . .

1849 28/9. Den nye amtmand, Hugo v. Plessen, måtte tage bort fra byen med uforrettet sag; jvnfr. P. Lauridsen: Mellem Slægene 1849—50, Kbhvn. 1900, s. 67 ff.

1849 17/10 . . . Tog med vores moder til Tønder, hvor vi ikke vare i lang tid, fandt alt stille roelig der, men seer mand med spændt forventning det kommende imøde, samt følgerne af de optoyer, mand her som i Husum, Tønning etc. har havd. 400 mand preusser ligger her som straf execution og maae forpleies paa borgernes bekostning. Radoor havde 11 mand — 1 mayor beregnet for 3 — og 8 gemene. Det var meget død og stille i byen, og alle næringsgrene lider; skal dette vare længe, bliver Tønder en arm bye, før var her saa megen velstand, men mand har disværre ey vidst at paaskiønne det gode. . . .

1849 22/10 . . . Ieg fik ved at søge i mine gamle papier min *Bettler* til haand, som ieg ikke havde læst i mange aar og blev saa glad, mit sind saa opmuntret ved at læse samme skiøndt ey uden vaade øyne. Ieg troer denne fortælling og fremstilling fortiente at offentliggjøres, og kunde maaske mange opbygges deraf. — O! hvor er det dog got med saadan roe og glæde at kunde paatænke sine ungdomsdage, den forgangne tid, og hvor kiert er mig alt, hvad ieg til sin tid har skreven; i alderdoms dage gjør det hiertet saa got at vorde paamindet, hvad mand i ungdomsdage vilde som gjorde, og vil ieg herefter mere afbenytte mine skriverier, hvorved dagens ubehagelige begivenheder svinder, sindet lættes og ved erindring af det forgangne mand kand nyde glæde roelige øyeblikke igien.

1849 27/10 . . . Der blev sidste natt indbrækket og røvet i Bosholm, ligesom indbrækket ved Hansen i Harris, Hans Nielsen, Br[ede]broe, i Dahler præstegaard og hos en smed der, og saa i Gerrup og Gud veed hvor mange steder flere, saa det er en ængstlig usikker tid vi leve i.

1849 28/10 . . . Var i dag i Tønder for at see og høre, hvordan alt stod der, da det hedte v. Plessen skulle i dag som amtmand atter komme did, men derom vidste mand i byen intet, og alt var stille roelig der. Med militaeret forestod en vexel; de derliggende 450 preusser skulle bort og afløstes af 900 directe fra Preussen kommende som executions-tropper, og vil dette komme byen dyrt at staae; borgerne ville imidlertid paa ingen maade give efter, men forsvare deres paastande til det yderste.

I Hoyer seer det disværrer truende ud, og de forskellige partier staae meer og meer forbittrede mod hinanden. Himlen maa vide, hvad ende ald denne usalige virrvar vil tage. . . .

1849 29/10 . . . Gik efter middagen til Wisbye for at samtale med herredsfogden angaaende den usikkerhed, der hersker, de idelige indbrud og tyverier, som finder sted, og var det mig kiert, at høre samme havde ved indberetning til amthuset forlangt gensdarmen til beskyttelse, hvilket saa meget stemmede med mine ønsker. Alt længe havde ieg dette ønske og ville der ved den almindelige sikkerhed saa meget vorde betrygget . . . .

1849 30/10 . . . Skrev til min broder Hans samt Campen og til stiftamtmanden i Ribe den her herskende usikkerhed angaaende og med ønske, at bevæbnet politie eller gensdarmen her blev indført, mig beraabende paa min erfaring af det gavnlige ved denne foranstaltning i andre lande. . . .

1849 5/11 . . . Breve fra W. Nissen . . . og Hochberg; sidste sund og vel kommen tilbage, men har disværrer kuns udrettet lidt og den mig saa kiere kniplingshandel gaar meer og mere i staae, vil vel endnu i min tid maaske gandske bortfalde, i det mindste for mine sønner.

1849 21/11 . . . Brev fra Campen med sørgelig beretning fra min gamle broder, hvis timeglas vist snart er udrunden og som saa inderlig længes efter at tale mig. Vore sønner vare denne eftermiddag paa Trøjburg til musicunderholdning.

1849 26/11 . . . Ferd. kom hjem. I Hoyer megen røre og forbittrelse imellem tysk og dansk. Hvor got denne tid at boe paa landet og i en stille rolig fredelig bye som Brede er.

1849 29/11 . . . Der var i dag prøvevalg til rigsforsamling i Bredebroe, men ieg var ikke der, hvorimod Ferd. indstillede sig. Det lader Knudsen vil blive valgt. . . .

1849 30/11 . . . Med bange frygt for krieg endte maanedens og seer det farlig truende ud. De forskellige landsdeele staae fortvarende fiendtlig mod hinanden og ingen forsoning vil fremstille sig. Mand ryster sig stærk paa begge sider, og himlen maae vide,

---

1849 29/11. Knudsen = Knud Læusten Knudsen, Trøjborg (1806—66).

hvad ende dette vil tage. Landet trues med ødeliggelse; ville dog stormagterne forene sig og byde fred. . . .

1849 3/12. [Nebel mølle] . . . Min stakkels blinde broder fandt ieg kræftigere end ieg havde ventet, men sit humeur er daarlig. Han har saa mange fatale ideer at trækkes med, ogsaa i det religiøse; troer sig langt svagere end han er og længes efter at gaae herfra. . . .

1849 4/12. [Nebel mølle] . . . En vigtig dag var denne dag for landet, da overalt i kongeriget valg fandt sted af deputerede til rigsdagen. Gid mand maae have valgt got og til hæld for landet. . . .

1849 12/12. [Nebel mølle] . . . Tilstanden er i det hele sørgelig her, ogsaa hvad pengevæsen angaaer. Skatter og afgifter med saa meget andet mere maae betaales, men korn ikke at sælge, og hvor skal det saa komme fra? . . .

1849 31/12 . . . Aaret var frugtbar og bragde riig velsignelse for mennisker og quæg, men disværre forstyrrede krieg og strid nydelsen af det gode, Herren gav . . .

Hertugdømmet Schlesvigs nørilige deel blev besatt af svenske, sydlige af preussiske tropper. En regeringsforvaltning, bestaaende af en dansker, en preusser samt en englænder som opmand blev nedsat, men som det blev vanskelig at forskaffe sig lydighed, og neppe vidste mand i denne provinds, hvem mand havde at adlyde, saa mange steder fremstod forvirring og usikkerhed, især dette i Tønder, Haderslev, Schlesvig, Tønning, Husum, hvor embedsmænd bleve af —, nye indsatte, men som mand ey ville anerkjende og satte sig imod, hvilket da ey heller med magt blev giennemført, men mand lod saa at sige folket raade. —

Had og forbittrelse mellem tydsk og dansk tiltog disværre, og mange, der før vare venner bleve bitre fiender. I mange familier fremstod strid og uenighed, had og fiendskab, hvorved saa manges vel, roe og lykke blev tilintetgjort. . . .

Kornpriserne vare ved aarets sluttning: hvede 11 mk., rug 5 mk., byg 4 mk. 8, havre 3 mk. 8 s., boghvede 5 mk. Kniplingshandelen gik det daarlig med afvigte aar, og er det ikke nu som

i min virketid. Kniplerindernes antal formindskes, ligesom afsadsen svækkes, og det staaer at befrygte denne industrie vil her til lands gandske gaae til runde. Med bomuldstøyt væverie gik det derimod meget got. 42 stoele vare i gang, og dog kunde neppe saa meget tilfærdiges, som bliir forlangt. Maatte kuns den frie forsendelse til Iylland vedvare, thi derhen gaar det fleste tøy. Uldhandelen blev ikke betydelig dette aar. Mærskuld blev kiøbt Ƨ, ydsk . Ingen forsendelser til Frankrige, intet solgt i Neumünster, Glückstadt, hvor intet søges mere, alt blev forhandlet i Hamburg Altona. Med nogen rug og byg, ieg paa speculation lod kiøbe i Ringkiøbing — 450 t. — havde ieg ingen held, og ligger samme der endnu usolgt. Kreaturene fandt sig nogenlunde i priis, men med korn daarlig, og ved slige priiser, som for nærværende tid finder sted, kand landmanden ikke bestaae. Skatter og udgivter for stoere, folkeløn for høye, de i senere tid tilvænnede nødvendigheder for overdrevne, og skal denne tilstand længere tid vedvare, da vil mange gaae til grunde og landeiendomme tabe betydelig i værd, prisen ogsaa for tiden alt for overdreven høy, og det vil som min fader til sin tid sagde nok blive anderledes igen.

Ubehagelig var tvisten med den utaknemmelige, havesyge Mikkelsen med søn, der neppe nogensinde udievnes igien. . . .

1850.

1850 1/1 . . . Aaret begynde med en sørgelig begivenhed, idet en af fabrickfolkene, Peter Trender, ved dum uforsigtighed med en pistol skiød sig pengefingeren fast af paa høyre haand, saa Gadolin maatte hentes og fingeren afskieres. Det er en usalig vanskik med det nyttaarssskyderie. Gid dog dette vorde afskaffet og med strengthed forbudt . . .

1850 8/1 . . . Mine sønners opgave: Knipl[inger] 4000 rbd., 200 kniplerinder, bomuldstøyt 16 000 rbdlr., arbeider 80, 1800 t. uldne trøyer. . . .

Da ieg kom hiem [fra pastor Ratenburg] forefandt ieg det

1849 31/12. Uldhandelen, tallene ikke anført.

1850 1/1. Gadolin = lægen Ellis Gadalin i Løgumkloster (1788-1854).

sorgens budskab, at den omtalte [broderen Hans Wulff] var ikke mere; han havde forladt denne verden den 6te morgenen kl. 2. I 13 dage havde han intet kunnet nyde, ikke tale og har vist lidt meget, men havde tilsidst en rolig død. Kl. 1^{1/2} faldt han i søvn, kl. 2 var han død.

Han opnaaede en alder af 85 aar 3 maaneder og sine fleste dage vare sunde og glade, han var begavet med sieldne aands evner og havde et meget munter humeur, hvorved han glædede saa vel sig selv som alle, han kom i berørelse med og have fra ungdom af ham mange muntre fornøyelige timer at takke. Ved sine forældres trange kaar havde han i ungdoms dage saare meget at døye. Han maatte først løbe omkring med smaating til salg, siden prøvede han kniplingshandelen, vedblev hermed i 3 aar, men denne beskæftigelse tilsagde ham ikke og kom ingen veie dermed. Ogsaa skoleunderviisning havde han givet, hvilket meer tilsagde ham, og da en plads som informator hos assessor Lautrup paa Estrup blev ham tilbuden, antog han samme med glæde, fratraadte sine hidtilværende beskæftigelser, dog til sorg og bekymring for sine forældre, der havde sat deres haab og tillid til ham, men nu med 6 uopdragne børn fandt sig saa enestaaende og forladt i trængende omstændigheder.

I 3 aar var han paa Estrup informator, siden blev han der ridefoged, forvaltede sin function til sin principals fuldkommen tilfredshed, der viste en særdeles godhed mod ham, som denne var ved blid karakter, en udmærket mand, tiltalende — tilkiendegav ogsaa derved sin tilfredshed, at han ved udtrædelse af sin tjeneste skienkede ham en sum af 500 rdlr., hvilket til den tid var meget og blev for min broder et betydelig hielp, da han havde købt Nebel mølle og var i forlegenhed at præstere det nødvendige, da han i ingen formue havde, konen heller kuns bragde ham lidt. Han givtede sig med forpagter Paulsens datter paa Endrupholm og traf et heldig valg, thi den gode Caroline var en godmodig veltænkinde siel, der var saa kierlig mod mand og børn, saa virksom i hendes husholdningsanliggender, saa venlig mod alle, hun kom i berørelse med og gjorde alt, hvad der stod i hendes magt for at gavne og for at glæde.

Meget ubetydelig var Nebel mølle med eiendomme, da min bro-

der kom i besiddelse heraf. Der kunde holdes 14 kreature og møllen var saa daarlig, at den strax maatte nyebygges og blev forlagd til den anden side af aaen, men med omsigt, forstand og overlæg foretog den afdøde sig forbedringer, der kom til at svare til haab og forventning, og i stæden for 14 kunde tilsidst 100 kreature opstaldes med tilstrækkelig foder.

Der var ubetydelig eng til gaarden, noget heraf laae ved Dons søe. Nu fik min broder tanke om at faa samme udtørret og forvandlet til eng, lod undersøgelse eller neveltering anstille og planen fandtes udførlig, men da tingen skulde foretages og landliggerne vartog, at dette ville koste penge, trak samme paa et par nær sig tilbage og projectet gik i staae, men for atter at fremme samme, tog ieg med min broder halvpart, saa nødvendig ieg ogsaa kunde undvære pengene og saa ubetydelig min formue end den tid var; bønderne i Nebel frasagde sig deres deeltagelse som rettigheder; kanalgravere bleve forskrevne fra Lübek egn, en kanal $\frac{1}{4}$ mil lang blev gravet, vandet afledet og en høvinding af 250 læs er derved bleven Nebel Mølle[s.] hvilket især har bidraget til saaledes at hæve dens landeieendom, hvilket saa meget glæder mig, skjøndt ieg ved dette foretagende lidte et betydelig tab, thi ieg gav slip paa min andeel i det udtørrede land, fik først efter 20 aars forløb mine penge gienbetalte uden rentegodtgjørelse, og saaledes som mig til den tid kunde have afbenyttet mine penge, kand ieg sige at have tabt capitalen tvende gange; men ieg fremmede det gavnlige og dette var for mig tilstrækkelig erstatning.

Min broder forøgede ved tilkiøb af forskiellige landdele sine eiendomme, og blev derved Nebel mølle en betydelig avls-gaard.

Sine bestræbelser at hæve landkulturen bleve annerkiendte og Landhusholdningssælskabet i Kiøbenhavn skienkede ham 3de [gange] et sølvbægge. Han blev af kongen Fr. VI bæret med dannebrogsmands kors og blev kammerraad. Chr. VIII gav ham ridderkorset — med rang af iustitsraad, og ved mange leiligheder blev sine betænkninger indhentede. Han blev siden valgt til deputeret ved stænderforsamlingen i Wiborg og fungerede her som alderspræsident i flere aar, hvor han fandt biefald hos

høye og lave, bestræbte sig efter kræfter at virke til gavn for det almindelige, at fremme landets vel. Han holdt her mange smukke, indholdsrige taler og foredrag, og længe vil han af forsamlingen vorde mindet, ligesom han overalt i landet vil vorde paatænkt med agtelse og taknemmelighed.

I den senere tid var han tillige landvæsenscommissair; under Fr. VI regering foranledigede han, at quægdulførselstold ved Kongeaaen blev hævet; saa meget arbeidede han paa, at denne toldgrendse gandske maatte bortfalde, den fatale consumptionsafgift vorde afskaffet, men det lykkedes ikke, at dette kom til udførelse i sin levetid, saa inderlig han ogsaa ønskede at opleve den dag.

Han havde den ulykke, at møllen og fast alle bygninger brændte 1824, hvorved han lidte et stoer tab, helst han aaret i forveien havde ladet sine bygninger nedsætte til det halve i brandkassen for at spare præmie.

Meget lod han bygge, men ey saa got og varig, som det burde have været, men han maatte io spare, thi det manglede den stakkel fast altid paa penge. Sit Bloksbierger huus kostede meget, men bragde kuns liden nytte og vil sandsynlig snart vorde nedtagen igjen, helst det er saa uvarig bygt.

Han efterlader sig 6 børn og mange børnebørn, saa sin slægt ey saa læt vil uddøe. En vakker sviegerson fik han i Campen fra Otterndorf — nu eier af sine besiddelser. Sammes godmodige sindelaug forenet med forstand og virkelyst har saa ofte glædet ham og gjort sine sidste dage saa behagelige, som sin blinde sørgelige tilstand tillod; thi for 4 aar siden blev han gandske blind. Fra barndom af havde han kuns synet med det ene øye, det andet mistede han som barn i mæslinger.

At ieg endnu engang havde den glæde at samtale ham, o! dette er mig nu saa kier, ogsaa at ieg opholdt mig saa længe hos ham. Det var ogsaa paa den høye tid, derfor Gud ske lov, at det endnu skeede. Ieg kand nu paatænke den hedengangne, der i livet var mig saa troe og kierlig en broder, med mere rolighed.

1850 8/1. Otterndorf, en lille by i Kreis Hadeln i Hannover.

Nu sover han i fred, og fred være med hans aske, han var saa bange for endnu at maatte leve længe, thi livet var ham i senere tid saa kiedelig; dog nu er denne frygt ham betagen, og mand kan glæde sig hertil. Havde han beholdt sit syn, kundet virke og bevæge sig i frie luft, da ville han sandsynlig have kundet leve flere aar endnu, thi han var endnu sund nok, kunde spise, drikke, sove got, sit bryst ogsaa usvækket, hvilket sin stærke røst kundgjorde; ogsaa hans sieleevner vare temmelig usvækkede, hukommelsen god, som god dømmekraft, hvilket sielden findes i saa høy en alder i slig grad. Dog blev tilsidst disse sieleevner og aandskræfter ham til byrde, thi han maatte have noget at beskieftige samme med, og nu ville han udgrunde ting, der her ere urandsalige for os, og hvorfor der kuns gives troe og haab — men nu er for ham skiulet løftet, nu skuer han i det klare, hvor han her kuns saa mørke, og sielen vil nu finde fred og roe, intet mere forstyrre dens glæde.

1850 15/1 . . . Der var i dag søsesession i Bredebroe, mange bleve udskrevne, men som haabentlig ey vorde indkaldte; ey friekiendes enkers som gammel mands sønner mere. Alt maae med, hvad der er tienesteduelig. Hvilken lykke for vores Theodor, at han denne tid slipper frie.

1850 18/1 . . . Modtog ved Hans Brodersen 20 rbdlr. 37 s. . . . for sin broder Andres, nu degn i Iylland af de ham til sin underviisning forstrakte 100 mk. 1840, og finder sig da een af de flere ieg har forstrakt i denne classe, der paatænker sine forpligtelser, de øvrige ere tause.

1850 1/2 . . . Hørte at pastor Neiling i Kloster er entlediget sit embede og den forrige til Kiøbenhavn rømte dansksindede pastor Höcker skal indsættes igien, men hvormed menigheden ey skal være tilfreds og protesterer derimod. Ogsaa den dierve provst Rehoff i Apenrade er af landsforvaltningen afsatt, og pastor Hansen i Iordkier skal fortræde hans sted, men som præsterne vil sætte sig imod, ligesom i Haderslev, hvor ogsaa provst Prahll er afsat, og Gud maae vide, hvad dette for vedkommende som for menighederne vil føre til. Ia! det er en sær forvirret tid, vi leve i. Gid der var fred, roe og orden igien.

1850 4/2 . . . Veien fra Døstrup til N. Vollum staaer fast gandske under vand og er paa sine steder saa høyt, at det gaaer op i vognen. I Scherbek skal vandet være steget saa høyt, at det strømmede ind i huusene, og blandt andre i præsteenens huus have anrettet megen skade. Aaen her er meget høyt, og hvis det stiger høyere endnu, kunde det blive faerlig for broen.

1850 4/3 . . . Læste i Ribe Avis et for pastor Rathenburg meget krænkende inserat, uddragen af „Dannevirke“. Gid han maatte og kunde tage til gienmæle og forsvare sig. Ia! mand har denne tid nøye at paaagte, hvad mand taler og hvad man gjør, thi alt bemærkes.

1850 6/3 . . . Der var i dag licitation i Bredebroe over bygnings opførelse af et tinghus i Wisbye for Løe herred og Møgeltønder-Ballum birk. 'Quitow, fader og søn fik tilslaget, approbation forbeholden. Ieg tilbød skriftlig caution. . .

1850 9/3 . . . En stoer ulykke fandt igaar og forgaars sted paa Trøzburg heede- eller brænderiegaard. Først opstod ved skorstenen ildebrand, men som mand fik dæmpet. Dagen efter sprang dampkiedlen, en deel af bygningen blev derved ødelagd og 1 menneske skal have mistet livet, maskinmesteren. 2de saarede.

1850 13/3 . . . Peter var i Tønder for vores moder, de preussiske executions tropper vare tagne bort fra byen. . .

1850 21/3 . . . Skrev i dag første gang med en egen staal-penn, faaet i Høyer; hidtil holdt ieg mig til den vante penn af gaassefier og kunde som oftest have saadan penn et halv aar. Men alt omskabes og forandrer sig i vore dage, og saa maa mand io gjøre med, skiøndt den gamle bliir helst ved det gamle. Altsaa! nu ret farvel min gamle kiere penn; saa meget der af mig blev skreven ved dig, vil ey vorde skreven med den nye og i min dagebog ey saa mange blade i samme fyldes mere, som hidtil er sket. . .

1850 23/3 . . . Brev fra Bek med extract af pantebogen [for] Lø herred angaaende Trøzburg gaard og gods. Protocollerede giæld — 32 000 rbdlr. forrige Danske Cancellie, 16 000 frue thor

Straten, 16 000 Nationalbanken i Kiøbenhavn med senere 2386 rbdlr. 44 s. fra samme; i det hele protocolleret giæld 66 386 rbdlr. 44 s. eller i cour. 41 492 rdlr. Gaarden hvad avlsbrug angaar er til Knudsen i Forballum fra 1. may 1848 af paa 10 aar forpagtet a 3200 rbdl. eller 2000 rdlr. cour. for uden adskillige præstationer til beløb 273 rbdlr. 42 s. Denne meddelelse i anledning af muelig fæsteafløsning, saa arvefæste fandt sted, og behøves der hertil frue thor Stratens indvilling, da hendes capital ey kand opsiges i sammes levetid, og beder Beck i denne anledning at forvende mig hos samme.

1850 27/3 . . . Skrev til frue thor Straten efter Beks ønske og ombad hende[s] bevilling, at Trøyburgs festepligtige faaer arvefæste istæden for livsfæste imod billig gotgiørelse. Denne bevilling fordres, da hendes fader, der skuede hen til den kommende tid og ahnede, hvorledes det kunde komme for sit barn, udsatte 10 000 rdlr., som hun skulle have renter af, saa længe hun levede og være uopsigelige til hendes død. Pengene staaer paa anden prioritet nest efter 20 000 rdlr. Ieg tilbød at være hende[s] borge for renternes prompte betaling og tilkiendegav mit ønske, at det attraaede forehavende maatte gaae i opfyldelse, hvilket ret meget ville glæde mig, da herved saa manges vel for den kommende tid blev fremmet. . . .

1850 30/3 . . . I Høyer blev controlleur Hinricksen i dag afsat ved toldforvalteren fra Tønder efter ordre fra stattholderskabet i Rendsburg; ubegribeligt at sligt her i norden kand finde sted.

1850 31/3 . . . I vores land staaer alt tvivlsom og forvirret, der underhandles om fred, men mand kommer ikke videre dermed, vaabenstilstanden saa lidt opsagd som forlænget; det lader til, mand staaer giensidig paa luur ventende paa et gunstig øyeblik for at kunde giøre sine paastande giældende, og meer og meer opirres gemytterne; usikkerhed, især for embedsmændene tiltager; giensidig afsættes embedsmænd, geistlige som verd[s]-lige, nye indsættes igien, som mand til deels ey vil adlyde og antage, og forvirring, usikkerhed tiltager. Her i hertugdømmet

---

1850 30/3. Hinricksen = toldkontrollør Hans Stephanus Hinrichsen.

Schlesvig veed mand ikke, hvilken regering, der er at anerkende; landsforvaltningen, der skulde medens vaabenstilstanden styre landet, har ingen autoritet, da ogsaa stattholderskabet vil regiere, ey anerkender landsforvaltningen, befaler cassebeholdningen indsendt til Rendsburg, hvilket i sidste maaned af embederne for en stoer deel er efterkommet, og hvem der ey vil adlyde bliir afsat, ligesom de af landsforvaltningen afsættes, der efterkommer stattholderskabets befalinger. De svenske som preussiske troper, der skulle opretholde orden i landet, ere roelige tilskuere og lader hver giøre, hvad den vil. — Himlen maae vide, hvad dette vil føre til, og hvordan alt vil ende sig, mand kand med angst og bekymring see den kommende tid imøde.

O! havde den gode, vise konge Chr. VIII levet endnu, da vilde denne usalige forvirring ey være fremstaaet, eller havde vores nuværende konge Fr. VII havd en søn, en thronarving, da heller ikke; men det var nu forsynets villie, at det saadan skulle komme, landets beboere skulle komme til erkendelse af det gode, de har havd, som saa mange ikke vidste at paaskiønne, og vil vi haabe, det kand tiene til gavn for den kommende tid, saa sørgelig det ogsaa er for de nu levende.

De preussiske tropper forlode denne maaned Tønder som alle byer paa vestkysten og koncentrere sig i midten af landet. — Hvorfor dette maa himlen vide? Preussen spiller her en sær rolle og giør sig ingen ære.

1850 5/4 . . . Fandt paa amthuset [i Tønder] venlig modtagelse og underholdt mig længe med amtmand Hansens kone, en datter af Iaspe Nissen — Sophie Magdalene Kog.

I Tønder ellers alt roelig, det preussiske militair borte, men mand er nedtrykt stemt, ingen forhaabninger har mand til fred og adlyder ikke landsforvaltningen i Flensburg, men stattholderskabet i Rendsburg, og himlen maa vide, hvad dette vil føre til; det kan komme byen, især embedsmændene dyrt at staae. . . .

1850 8/4 . . . Mine sønner begyndte med deres bygværk i dag ved bagehuset til væve local.

1850 9/4. . . . Fuldendt mit 4re sider lange tætskrevne brev til frøken Walterstorf, vedlagd Christianas smukke digt paa

kongens begravelsesdag, som maaskee vil glæde hende, da hun saa meget elskede og agtede den gode konge, var overværende ved hans død og forlod ham først, da han var liig...

1850 13/4 ... Toge fra Høyer kl. 1¹/₂, 4 i Brede, hvor vore sønners nye fabrickbygning blev reist tæt til bagehuset, 6 fag. Gid dette i tidens løb maatte svare til haab og forventning.

1850 29/4 ... Tog formiddagen fod i haand og gik til Høyer ... Gik eftermiddagen hiem igien og for en 76aarige gammel mand var dette en temmelig lang tour, som ikke mange i denne alder ville gjøre efter, og var ieg ved min hiemkomst ikke synderlig træt, kuns mine fødder smertede mig... frem og tilbage 4¹/₂ miil. I Høyer var quæg marked, men lidt besøgd og ingen handel. Paatænkte at ieg i dag for 2 aar siden ogsaa vandrede til Høyer, hvor de tydske friskarer rykkede ind, Nagel med kone og barn flygtede, og det her saa faretruende ud, dog Gud lov, at det endnu gik saa got af....

1850 30/4 .. I vores land jere forholdene endnu meget spændte, mand snakker, underhandler om fred, men kommer ikke videre — ingen af parterne vil give efter. Preussen hiemkaldte general Bonin med officerer fra den holstenske armee.

1850 1/5 ... For mig er nu den største glæde at gaae tilbage til den forgangne tid, erindre mig alt det gode, alle de glæder, Herren i livet gav mig, med taknemmelig hierte og tillige glæde mig den bevidsthed at have afbenyttet den beileilige tid, efter kræfter virket, medens det endnu var dag og derved ey smaaelig har paaagtet allene mit *ieg!*, men ogsaa efter muelighed søgd fremme mine medmenniskers velvære og efter muelighed søgd fordre det almindelige vel, søgd lindre den lidendes trang, saa meget dette stod i min magt!

Og hvor kier er mig min dagebog; her kand ieg saa mange aar gaae tilbage i tiden, kalde saa mangt tilbage i min erindring, see hvad ieg ville og hvad ieg gjorde, hvorved som oftest de ubehagelige fornemmelser svinde, som dagens berørelse undertiden frembringer....

1850 12/5 [Munkebro] ... Uldquantum her 11444¹/₂ ℔.

Accorderede med Bredstedes foermænd, som ieg tilfældigviis her traf sammen med at bringe ulden herfra til Rendsburg for 16 s. med forbehold, at ulden her for toldvegne kand veies og ey i Bredsted tør af og paalades igien. Schwedler [og] Iuel, der paa samme maade lader deres uld transportere, maae fra Bredsted give 18 s. Giennemsnitpriis skal her kuns være lidt over 16¹/₂ s. Afgav her 15, før 10 uldsække, i Klixbøll 4re, hvor ieg kuns fandt 1500 $\mathfrak{R}$ à 14⁵/₈ s. efter sigende.

1850 13/5 [Altona] . . . Fra Nienbrock, hvor mand havde megen indquartering af schl. holst. tropper, kl. 8, kl. 5 i Altona. Underveis bemødte ieg megen militair, og det vrimlede her i egnen af krigere. . . .

Politisk intet mærkelig, alt svæver endnu i det uvisse, ingen veed, hvordan bladet vil vende sig. Kriegstropper marschere fra et sted til andet. Holstenerne gaae mod nord, og preusserne følge efter og besætte deres hidtil havde stationer. Det heder, at 15,000 preussere endnu skulle komme til, men dette er vist kuns snak.

1850 30/5 [Husum] . . . Gang mod aften til havnedigen, hvor nu io ald arbeide til havneanlæg er standset; havde den gode Chr. VIII levet et par aar længere, da ville samme have været fuldført til stoer nytte og gavn for byen med omegn; om dette nu nogensinde vil skee, maa Gud vide, i min levetid vist neppe, hvilket ieg beklager, thi det ville meget have glædet mig her at finde en god havn, der paa vestkysten fast gandske savnes.

Besøgte Smith, der med datter lever i en meget isoleret stilling, fast gandske fiernet fra sine medborgere og dette for deres danske sindelaugs skyld. — Han agter at sælge og tage her fra. Ogsaa kontrolleur Evers befinder sig af samme grund i en piinlig stilling og har meget at døye; besøgte den afsatte postmester Iensen, hvilken mit besøg meget glædede, ligesom konen. Disse høre nu til det tydske parthie, og var det mig saa kiert at finde mig velkommen hos begge, skiøndt ieg sande-

---

1850 12/5. Foermænd = vognmænd.

1850 30/5. Smith = P. Schmidt, vært på »Stadt Hamburg«.

lig ikke hykler, men allene ønsker og vil alles vel, fred og enighed, og er mig tydsk som dansk lige kier, hvor ieg finder rettlig sindelaug, agter enhver der føler varm for sit fødeland. Kuns maae efter min anskuelse og fornemmelse fædrelands kierlighed ey udarte til had og forbittrelse mod andre nationaliteter, men lade enhver skue og tænke, som den vil, naar samme kuns forholder sig roelig og fredelig.

1850 31/5 [Husum] . . . Brev fra I. W. Paap, der intet har at indvende imod de opgivne priiser, gierne vil have kiøbt, og min ængstlige frygt var ugrundet, saa det nu fortryder mig ved mine expresse budskaber at have standset indkiøbene. Men ved høye priiser veed mand io neppe, hvad mand har at giøre eller lade, og de ubehageligheder, ieg i de sidste aar havde med Beneke, har hos mig tilveiebragd en ængstlig stemmelse og vel overdreven forsigtighed, dog bedre dette end ubetænk-som at fremfare og heller kiøbe for lidt end for meget, thi det er lettere at kiøbe end sælge igien. Men frielig har mand derved at tage tiden vare, og er der ved denne handel ikke ret længe tid at betænke sig . . .

1850 1/6 [Munkebro] . . . Tog til Munksbrück og Klixbøll. I Munks[brück] megen røre, som ret fornøiede mig. Der er bleven uld leveret i dag og huuset vrimlede af folk. Her samles mere uld, end ieg havde ventet, over 10,000 R er allerede kiøbt. I Klixbøll derimod kuns 1000 R til 14 à 15 s. Her kom Momme Iantzén og forstyrrede handelen ved at give 16 s. for gestuld og skal have kiøbt af denne uld 7 til 8000 R . Mueligt han blander samme med mærskulden for paa denne maade at lætte giennemsnitsprisen. . . .

1850 5/6 [Husum] . . . Underholdt mig lidt med borgemester Davids, der boer i P. Iensens huus, en meget artig godmodig og forstandig mand, som det fornøiede mig at lære kiende. Hans stilling er sørgelig og maae være høyst ubehagelig — saalidt magistrat som borgerskab med faae undtagelser har anerkjendt eller vil anerkjende ham, fordi han er indsat af landsbestyrelsen i Flensburg, og er som mand troer for dansksindet. Den stakkels mand staaer nu her saa ene for-

ladt og forhadt, ingen vil komme i berørelse med ham, fast alle skyer og foragter ham, og dette allene af grund forskruede politiske anskuelser. Moralisch er manden af forstandige agtet, og var i Friedrichstad, hvor han fungerede som stadsecretair, meget elsket og agtet, og ville mand der saa nødige give slip paa denne vakre embedsmand, hvilken mange skal have havd meget at takke. Men nu skal han ogsaa der være bleven forhadt, og dette ikke for, hvad han gjør, men hvad han, som mand troer, tænker. Ia! det er ret en forrykt tid, vi leve i.

1850 13/6 . . . Skrivelse fra regierings kommitteen i Kiøbenhavn for udstillingen af en forestaaende industriudstilling i London 1851 for hele Europa — hvor ieg med mine sønner meget smigrende bliir opfordret til at sende af vore kniplinger didhen, men som vel neppe vil ske . . .

1850 17/6 [Husum] . . . I Husum lidt [uld] tilkiøbt, saa vores quantum nu er her 11500 R , giennemsnitspris 15 s. De stoere commüne parthier [fra] Poppenbøll, Oster [og] V[ester] Hever vel en 30000 R ligge endnu usolgte, hvilket slet ikke er mig kiert, helst ieg ikke veed, om Paap vil have den kiøbte uld eller ey, ombad i dag bestemt at erklære sig herover, ligesom angaaende de af Hochb. kiøbte 995 R . Det lader til, mand lurur for at see, om der maaskee kand endnu kiøbes til lættre priser. Men da den her kiøbte uld for det meste er god, kand der ikke være meget risikeret ved at beholde den selv til videre speculation.

1850 19/6 . . . Tog over Tønder til Høyer, hvor denne formiddag var ankommen svenske beskyttelses tropper for de dansksindede, 90 mand til Høyer, 50 til Emmerleff. Tillige kom en regierings-chef, kammerraad Boolsen for at ordne tingene, indsætte andre toldofficianter, afsætte de af statsholderskabet indsatte, tillige beskikke i Lundius' sted en anden herredsfoged i Høyer herred, hvilket for Lundius og familieskyld gjorde mig saa ondt. Samtalte lidt med ovennævnte kam-

---

1850 19/6. Boolsen = sen. justitsråd og toldforvalter L. Chr. J. B., d. 1854.

merraad Boolsen, der viiste sig særdeles artig imod mig, og glædede sig til at have lært mig personlig kiende. Han var før i Generaltoldkammeret og Commerz-Collegiet i Kiøbenhavn, hvor mine aarlige indberetninger over industri- og handelsbedrivt vare gaaede giennem sine hænder, medhen vores firma ham velbekiendt. Ogsaa [var] han fra Kloster tagen veien over Brede og fornøyet sig til at see vore bygninger som hyggelig omgivning . . .

1850 22/6 . . . I Høyer var en nye herredsfoged, Wolfhagen ved navn, indsat, Lundius altsaa her afsat, og boer hos Nagel, da ingen af de formuende i byen ville huuse ham, ligesom mand ikke vil annerkiende ham, og maa denne mands stilling være meget ubehagelig. Nagel faae ved denne leilighed end mindre ynde . . .

1850 25/6 . . . Ved slusen [ved Højer] havde denne morgen været spectacel wegen toldklarering. De tonderaner med flere truede med at giøre angreb paa de derværende svenske og vare bevæbnede, men da sidste fik forstærkning fra Høyer, trak mand sig tilbage og løb sin vei . . .

1850 30/6 [Holstebro] . . . W. Nissen kom med mig til samme tid til Holstebro, og er Gud skee lov sund og vel. Han har til dato kiøbt circa 22400 R [uld]. Skipperen med sækkene var disværrer endnu ey ankommen og er det at befrygte, han har forliist. I uldhandelen er der for tiden stille og roelig, og vil prisen sandsynlig dale, saa vi kand have kiøbt for dyrt . . .

Hvad det kiere fædrelands politiske stilling angaaer, da svæver endnu alt i det uvisse. Mand underhandler om fred, men kommer som forrige aar ey videre, og Gud maae vide, hvad ende det vil tage. Den uenighed, der vedvarende hersker i Tyskland, giør at ogsaa hos os ingen enighed kand tilveiebringes, og leve vi i en usalig tilstand paa grensden, neppe veed hvor hen mand hører, og hvem mand har at adlyde.

En lykke derved landets beboeres roelige sind, ellers ville læt anarchie være fremstaaet, sikkerhed for person som eiendom være tilintetgiordt, men nu hersker Gud skee lov dog overal roe og sikkerhed . . .

1850 1/7 [Holstebro] . . . Der var i dag kuns liden handel og kuns liden uld til marked, tillige faae kiøbere. W. Nissen kiøbte kuns lidt, og ulden var ikke tør. Husted kom denne morgen her-til, men agter kuns at kiøbe lidt, sandsynlig vil prisen dale, og er der bleven for tidlig som for meget kiøbt af os.

Besøgte cancellieraad Brasen med datter, hvilke glædedes ved mit besøg, ligesom det fornøiede mig at samtale med dem og tage deres smukke boelig i øyesyn.

Alt er allerede her i sin gamle orden, kuns disværre megen national had og forbitrelse mod de tyske ligesom i hertugdømmene mod de danske, dog troer ieg, at her denne følelse har overvægten i det almindelige, og at mand sydpaa tænker mere moderat.

1850 5/7 . . . Paa eftermiddagen tordenregn. Et svær torden-slag forskrækkede mine muntre hæste saa meget, at de snart var løben deres vei; da ieg havde at holde regnskiermen med høyre, havde ieg kuns venstre haand at styre dem med og lystrede mere min røst som tømnen. Samme vare paa hiemtouren særdeles raske og muntre og ilede hurtigere frem, som blev fordret af mig. Saaledes tilbagelagde ieg de fem fierding vey fra Gredstebro til Ribe i 40 min. . . .

I Ribe port havde ieg det særegne, at portbetienten, da ieg anmeldte de røgede lachsørreder, ieg kiøbte i Warde, sagde, at han maatte have vægten og ieg et portseddell for at passere giennem byen. „Hvor er De fra“, spurgte han nu. „Brede“ var mit svar. „Er det da Wulff“, sagde han. „Ja,“ svarede ieg. „Nu, saa er der intet i veien, saa kiør kuns“, og ieg kiendte dog slet ikke denne mand, og var det mig kiert at varetage, navnet var saa got renomeret. . . .

1850 8/7 [På rejse til Husum] . . . Ieg tog kl. 11 hjemmefra til Høyer, hvor for saa vidt alt var vel, men megen uroe i huset, da alt dansk koncentrerer her, hvilket anstrenger den gode Dora, der snart seer hendes nedkomst imøde, alt for meget, tog herfra efter Rosenkrands, hvorfra ieg bøiede af efter gesten, da mærskveiene ere saa daarlige og tog til Lygum. . . .

Der er megen røre, had og forbitrelse mod de danske, naar

mand kommer over grendsen af Schleswig, ikke vil mand indgaae i den fred, Danmark har sluttet med Preussen, men sætte sig imod med alt magt og henholde sig til de egne kræfter; de indkaldte militairpligtige i det schlesvigske iile frievillig til armeen i Holsten og ere meget begejstrede, ville vist vove det yderste, skulle det komme til krieg; endogsaa fra Apenrade, Haderslev egn skal mange indstille sig . . .

1850 9/7 [Husum] . . . Efter Folkert Iansens fortælling skal det i Lygum være gaaet meget uroelig til. Arbejderne ville vide alle danske fordrevne, og han maatte endledige sin iysdske staldkarl, der havde tient her i mange aar. Morderiske slagsmaal havde fundet sted, vindverne itoslagen, steen indkastede i de danskes huuse og ingen betryggelse for sikkerheden af person og eiendom havde fundet sted, dog var der ey bleven plyndret. O! hvor er det dog en usalig tid, vi leve i; maatte dog fred og roe og orden snart vende tilbage igien. Hvor takker ieg Gud for at boe i det roelige, fredelige Brede og dets roelige omegn.

. . . I Husum ser det uroelig ud. De preussiske tropper skulle om nogle dage tage herfra, og Gud maae vide, hvad saa vil skee . . .

1850 10/7 [Husum] . . . Denne nat var borgemester Davids flygtet herfra, tillige toldforvalteren, kontroleur Evers med kone, postmesteren og vel flere, da de ey troede dem sikkre, naar preusserne toge bort, og seer mand med spændt forventning det kommende imøde, her som overalt i landet. Drengene begyndte allerede eftermiddagen med vaiende fane at bringe kattermusic for dansksindede. En opfordring fra den før afsatte borgmester Thomsen med magistrat til byens beboere efter kræfter bidrage til at opretholde rolighed og orden vil haabentlig indvirke got, ogsaa borgervagt blev ordnet at være paa færde nat og dag for at styre pøbelen, thi preusserne kymre sig om ingen ting, for dem kand mand giøre, hvad mand vil. Besynderlig dette, thi hvorfor ligge de her og i landet, naar de ey vil som skal oprethold rolighed og orden, styre de forvildede, beskytte sikkerhed af person som eiendom?

1850 11/7 [Husum] . . . Hørte at i Schlesvig og Kiel mange

flygte, og skal frygten for det kommende der som vel overalt paa østkysten være stoer, dog haaber ieg, at denne frygt ey vil have grund, thi skulle det ogsaa komme til yderlighed vil dansk som tydsk vide at holde orden og mandstugt vedlige. Vi leve Gud skee lov dog ikke mere i den barbareske tid, og vil sikkerhed for person som eiendom haabentlig vorde betrygget.

1850 13/7 . . . Tog over Lygum, Rosenkrands til Høyer, hvor ieg havde den glæde at erfare, min kiere datter var i forgaars den 11te kl. 5 eftermiddagen bleven forløst med en datter, et sund, velskabt barn, og befandt sig efter omstændighederne vel, men megen uroe er i huuset — da embedsmænd med alt dansk samles som opholder sig her. De svenske tropper forlode i morgen Høyer og Gud veed, hvad saa vil skee . . .

1850 14/7 . . . Der kom ekspresse bud fra Høyer, at da de svenske toge bort fra byen, den nye herredsfoged Dettlefsen med toldofficianter og flere havde tagen flugt, Nagel og Pedersen med, da mand frygtede voldsgierning. Den stakkels nu saa forladede Dora i hendes barselseng! Hochberg gik middagen did for at trøste hende og vise hende den hielp og bistand, han formaar, dog vil det vist ikke komme til nogen yderlighed, helst Nagel nu er borte, og vist er det godt, han fiernede sig. — O! havde han fulgt mit raad, ey blandet sig i ting, der var uden for sin function, da kunde han have levet tryg og roelig i sit apothek, og ingen vilde da have fornærmet ham, men han vidste ey at styre sin begeistring for sit fødeland, hvilket kand komme, som og alt er kommen, ham med familie dyrt at staae; dog ogsaa muelig, det kand med tiden tiene ham til gavn, thi han staaer vist høyt anskreven ved regieringen, der sikker ved hver leilighed vil søge fremme hans vel.

De svenske tropper droge denne formiddag til vogns giennem Bredebroe, hvor mange danske flagge vare heisede . . .

1850 15/7 . . . Hochberg kom aftenen hiem fra Høyer. Ferd. tog did. Dora Gud lov vel. Lundius med 2 gendarmer havde været i gaar, forsegleet Nagels skrivepult og havde samme været tilstæde, sandsynlig tagen ham med. Got derfor han var rømt.

1850 16/7 . . . Jeg tog kl. 9 hiemme fra til Høyer, hvor Nagel med sølieutenant Hamlet og nogle bevæbnede matroser var denne nat kommen tilbage, havde tagen controleur Krog med Ianssen til fange. Byen var sperret og uden skriftlig bevilling kunde man til syd og ost ey komme ud. Ved Snorom var broen til deels optagen, saa ingen ad denne vei kunde komme til Tønder eller derfra. Nagel spiller her en temmelig vigtig rolle, hvor længe det vil vare, vist til stoer ærger for mange af sine tysksindede medbeboere, der ey for det første ville blive venner med ham igien, maaske aldrig.

. . . I Munksbrück fandt ieg venlig modtagelse. H. Chr. var ikke hiemme, men tagen til Rendsborg med hæste. Ved broen stod 4re mand af egnens beboere vagt, og ingen kunde passere norr paa uden at have nøyagtige beviisligheder fra amtmanden i Husum eller landfogden i Bredsted . . .

Rygtet gik, at de schl. holst. tropper vare gaet over grendsen, havde besat Schlesvig og trængt frem til Bilskov. Tillige hedte det, at de danske vare i Flensburg, og vil da sammenstød og blodudgydelse disværre snart finde sted.

1850 17/7 [Husum] . . . Tog til Husum i 4^{1/2} t[ime]. Veiene ere nu tørre og gode, men giver megen støv. I Husum fandt ieg ogsaa byen sperret — 4re borgere stode vagt, hvor ieg kiorte ind, men mig tiltalte mand ikke; alt var ellers roelig her, men der har været optøyer, og blandt andet har mand slaaet alle vinduer ito hos P. Schmidt, fordi han skal være dansksindet, skiøndt manden ey var hiemme; men dette var drenge optøyer. — Da de preussiske tropper søndag morgen toge her fra, var gaden bestrøet med torne og tidslær, hvilket natten i stilhed var giort; en deilig afsked, og dog havde militaeret ført sig meget got op, og der var strenge mandstugt. Dog gialdt dette symbol vist mere regieringen som soldaten.

Ulden endnu ey alt stoppet og var det mig kiert, at intet var forlad. Theodor havde afsagd skipperen, thi under disse omstændigheder at sende ulden til søes vilde være alt for ove-

---

1850 16/7. Hamlet = Otto Chr. Hammer, den senere så berømte kaptajn H

lig. Theodor havde tilskrevet Semper og meldt dette, samt at ulden nu vil gaae over land. — Ingen uld tilkiøbt.

Mange læss med frievillige eller indkaldte saa ieg denne morgen passere Munksbrück, og i tusindtal strømmer det alle vegne fra til Rendsburg for at tage deel i kampen, og slig entusiasmus havde ieg aldrig troet, mand her i landet vilde opleve. Kommer krigen til udbrud, o! da vil det gaae blodig til. I dag, den 17de kand kriegem efter bestemmelse begynde, ligesom blokaden paa den schl. holst. kyst.

1850 18/7 [Husum] . . . Brev fra J. W. Paap; skrev til samme og bad omgaaende melde, paa hvilken maade [uld]forsendelsen skal skee. En foermand ville levere dette til Altona for 19 s. 100 $\mathcal{R}$ pr. iernbane fra Rendsburg; meldte at være tilfreds med $\frac{1}{2}$ s. avance paa den her kiøbte uld. . . . Bad tilstille Sommer circa 2000 mk., det øvrige havde tid, da ieg maaske ville forvende pengene til rapsspekulation og tilbød andeel, i fald mand ønskede det. Forespurgte tillige, om ieg skulle sælge udskudsulden circa 200 $\mathcal{R}$, for 8 s. eller sende samme med.

Mod aften gjorde ieg vandring havnedigen rundt, $1\frac{1}{2}$ times vey og kom derved stærk i sveed, da det var saa varm.

. . . Besøgte den stakkelse forlattede P. Schmits datter, hvilken dette meget glædede; ingen kymrer sig om hende; mand som fader borte og kunde for tiden ey engang tilskrive hinanden; saa hvor skiendig drengepøbelen havde forfaret; mange spor af stenkast var endnu synlig paa væggen, en steen var falden ned tæt ved hendes lille barn; fast alle vindverne vare i to slagne, og dette alt, fordi faderen skal være dansksindet og modtog Davids i sit huus, da denne som nye borgemester kom til byen.

1850 19/7 [Husum] . . . Rygtet gik i dag, at de tydske tropper havde besat Fiøl samt et dansk forpost tagen fange og bragt til Rendsburg, en eller to faldne. Gid dette ey være saae, da var krigen io begyndt. Med stopning bleve vi til middag for saae vidt færdige i dag . . .

1850 20/7 [Husum] . . . Skrev til mine kiere hiemme, got at posten nu gaer directe til Tønder, men Gud veed, om samme

vil komme tilstæde, thi den efterretning indløb, at de danske fortropper stode denne side Fiøl, hvor i gaar de tydske vare, og mueligt byen i morgen af danske kand vorde besat. Mange ere her i angst og frygt. Jeg frygter nu for min uld . . .

En hæstehandler fra Iylland, Wollesen, hvis fader havde reven Marcussen fra Haderslev i skieggem, da samme 1848 blev fangetagen af de danske, bragt til Fyhn og passerede Colding, blev af borgerne her fangetagen i dag og transporteret til Schlesvig. Han havde en kobel hæste, som nogle af borgerforeningen ogsaa ville have lagd haand paa og vide solgt, men som de fornuftige og veltænkende dog satte sig imod og hindrede.

1850 21/7 [Husum] . . . Hørte at de danske havde besat Tønder og Leck, de tydske Bredsted, hvor posten til Tønder var bleven standset.

. . . Hvordan det vil gaae til i Tønder, maae Gud vide. Amtmand Hansen — Lundius — Iversen med flere ere vist flygtede. Gud lov mand ikke boer der. — Her var i aftes amtmanden og borgemesteren tagen ud til Rødemis og tilbragde natten der, da de ey troede sig sikker hiemme, dog toge de morgenen hiem igien. Nogle frygte her, at en trefning denne nat eller i morgenstunden vil finde sted. Gid dette ikke skee. . . .

1850 22/7 [Husum] . . . Hørte i Hever, at en forening mellem dagleierne i Eidersted finder sted, ifølge samme ingen maae arbeide under 30 a 40 s. med frie kost. Overtræder han dette og lader sig nøye med mindre dagleie, da bliir han giennempryglet.

1850 23/7 [Husum] . . . De tydske skal være i Bredsted, de danske i Tønder, Leck med forposter i Soeholmbroe etc. — Det schl. holst. dampskib v. d. Tann, der havde kappret et dansk handelsskib og ville løbe ind med samme i Travemünde, men blev tilbageviist, fløy i luften, da det blev forfulgt af et dansk kriegsskib, ville anløbe Neustadt, men kom paa grund og nu forlod besætningen samme og flygtede bort i baade efter at have satt skibet i brand. Dette var maaskee det beste kriegsskib schl. holst. eiede, og neppe vil nu andre vove at gaae i søe.

Der tales om nye fredsforhandlinger. Gid dette være saa og føre til et ønskelig maal. . . .

1850 24/7 [Husum] . . . Her var megen røre i dag. Byen fuld af flygtige. — Hos Thomas mange tonderaner, hvor ieg ogsaa saae Lundius, men talte ham ikke, da han ikke lod til at vartage mig. — Landfoged Carstens, der ogsaa med andre fra Bredsted er paa flugten, samtalte ieg med paa gaden. Ieg spurgte, om der var danske i Bredsted, men dette nægtede han sigende: „De danske vil have andet at tage vare paa“, og lod til at være ved frit mod, men han føler som tænker vist anderledes, som han taler. Gud lov denne tid, at mand ey er i embedsstanden.

Laante den stakkels P. Smiths datter, forladt af mand og fader, intet havde at lønne de mange arbejdere med, hvis virksomhed er saa nødvendig, 150 mk., hvormed ieg gjorde hende en stoer glæde og littede det bekymrede sind, thi ingen her vil tage sig af hende, og faderen, der er paa flygtig fod, kand hun ey faa understøttelse af, da ald forbindelse med Flensburg, hvor han sandsynlig opholder sig, er gandske afbrudt.

Det var mig en stoer glæde at kunde hielpe, trøste og opmuntre den forladte, og for mine penge vidste ieg sandelig ingen bedre brug.

Ved at gaee paa digen til havneanlægget henimod aften hørte ieg et længe anholdende fiern kanonlyd mod østen, og sandsynlig har mellem Flensburg og Schlesvig en trefning funden sted, saa disværre nu en blodig krieg vil være udbrudt, der kan koste tusinders sundhed og liv samt bringe landet i armod og fordervelse. Forbandelse over dem, der har bragt denne ulykke over vores før saa lykkelige, fredeløge land, saadet tvedragtens sæd, opvakt had og fiendskab mellem de forskellige nationaliteter af landets beboere, der saa fredelig vandrede med hinanden haand i haand, giensidig fremmede hinandens vel, og himlen maae vide, naar denne disharmonie vil tabe sig, der alt meer og meer med forbitrelse fæster rod, og hvor den uskyl-dige maae lide for den skyldige.

Fra Tønder flygter mand i hobetal. Byen skal være besat af

800 mand, og vil det der see sørgelig ud. Amtmand Hansen fiernede sig i tide; Niels Jacobsen, kornhandler og værtshusholder der, ogsaa exalteret tydsk, skiøndt det er en fød dansker, var forsildig paa vei, blev eftersat, sprang i dyb vand til skuldrene, mand lagde an paa ham, dog uden, at skyde, tilbragde derefter natten i en høestak og undkom lykkelig. Saadan fortalte en gensdarm, der den aften kom hertil og logerede her i huuset, før gartner her i byen, der nær var bleven fangetagen i Lygum og undslap ved at aflægge sin uniform og forklæde sig.

Gud veed, hvordan det vil gaae mig og Theodor med at komme hiem; som det heder lader mand ingen passere nær paa og over linien, hvor tydsk og dansk staae, saa vi kand ansee os for gandske afskaarne.

1850 25/7 [Husum] . . . Det skal natten have regnet frygtelig, og gaderne vare fast gandske blanke og under vand. Har saadan regn ogsaa der funden sted, hvor armeerne staar, da have de stakkels krigere, som for en deel vel ingen telte have, havd meget at døye og kand svække manges sundhed, og hvor mange vil have ønsket at være hiemme og under tag.

Mange rygter gik i dag, og at svære trefninger har funden sted er disværrer ey at betvivle. Mand hørte morgenen fra kl. 2 af kanoners fierne torden, der vedholdt hele formiddagen, og folk, som kom fra Schlesvig og omegn, havde seet stoere række af vogne belæssede med døde og saarede, der bragdes til Schlesvig. En stoer virvar skal herske der — snart hedte det, de danske vare slagne, 700 fanger bragd til Schlesvig, den danske armee over hals og hoved var retireret, rømt Flensburg o. s. v. — snart igien de tydske havde ledet underlag, den venstre fløy gandske sprængt og alt i flugt. Ved Hellebek skal en svær træfning have fundet sted og stedet afbrændt; ved Luusbusch skal det især være gaaet blodig til, mange dræbte og saarede.

Efter min formening vil de tydske have ledet underlag, de

1850 25/7. I margin senere tilføjet: Slaget ved Idsted, for vort land en mærkelig som hæderfuld dag. Luusbusch. Stednavnet kan ikke identificeres, formentlig fejlhøring af W.

danske seirede, da disse trænge videre og videre fremad, og er dette tilfældet, da vil schl. holstenernes mod falde og en stoer, stoer deel søge fierne sig og komme i sikkerhed.

Saa sørgelig det er for den følende at være kriegsskuepladsen saa nær, hvor saa meget uskyldig blod udgydes, har dette dog ogsaa sin interesse, thi mand fornemmer, hvordan det gaae til, hører saa snart, hvad der tildrager sig og varetager folkets stemning, dets frygt som haab, efter som anskuelser og ønsker ere. — Gud give snart fred, dette er allene mit ønske.

1850 26/7 [Husum] . . . Mange rygter gik i dag, snart hedte det, de tydske vare retirerede, Schlesvig af danske besat, von d. Tann afskaaren og ville blive fangetagen — snart at de danske stode ved Swesing $\frac{1}{2}$ m. herfra og mand inden 24 t. ville have dem her — snart at de danske vare afskaarne og trængt til vesterkanten, hvor de ville gaa i fælden og vorde fangetagen; men mand kand af denne snak intet troe.

Asmus kom denne morgen fra Rendsburg tilbage og maatte tage omveie for at komme hiem; neppe vil han vove sig paa en tour igien. Han havde i nærheden af Schlesvig hørt frygtelig skyden. Mænd med kone og børn vare flygtede af landsbyer, og havde given alt til priis. Circa 400 vogne havde han seet tage til Rendsburg, belæssede med døde og saarede, som havde været et græsselig syn. Ogsaa enkelte danske soldater eller ryttere havde han paa veien seet og var glad til ubeskadiget at være kommen igiennem og hiem.

Her blev i gaar samlet for de tydske tropper alle haande levnedsmidler — skaaren smørrebrød og andre ting, viien, rum etc., som denne morgen gik af, svær belæssede vogne, hvorpaa allene 15 anker viin, som blev ledsaget af borgere, men alt dette skal være falden i de danskes hænder og borgerne fangen tagen, saadan gik rygtet, men aftenen silde kom vognene tilbage og havde got og vel afleveret de runde gaver til deres fægtende medbrødre, der havde vederquægelse haardt behov og her til vist have glædet sig. De danske skal have heiset det hvide flag,

---

1850 26/7. Asmus er formentl. en af de vognmænd, der kørte uld til Rendsborg for Wulff.

og der skal være vaabenroe, vist for at begrave de døde og pleie de saarede.

1850 27/7 [Husum] . . . Det heder i dag, at der skal være sluttet vaabenstilstand for at begrave de døde, sørge for de saarede, hvilket ogsaa er tænkelig som det er menneskelig. De faldnes og saaredes tal skal være stoer, og mange, mange familier vil lide sorg, smertelig savn af deres kiere. Nogle siger, Schlesvig er endnu besat af de tyske, andre af de danske. Jeg troer det sidste, hvilket for hertugdømmerne ey tyder hen til seier, saa meget mand ogsaa bestræber sig i blade som taler at udbrede dette. Mand vil have taget mange tusinde danske til fange, hvorimellem mange russer, svenske og normænd og dette i deres lands uniform. Men sligt er kuns snak, ligesom det for mig var latterlig at høre fortælle, den danske overgeneral havde opstillet parlamentair flag og forlangt vaabenstilstand, men hertil skal general Willesen have svaret, dette kuns naar de danske strakte gevêhr. Hvor vil de danske blade og beretninger lyde saa gandske anderledes og vist det modsatte af, hvad mand her siger, skriver og fortæller. Det kand være interessant at høre som læse dette, og vil det da vise sig, at mand vel fra begge sider er skeiet ud fra sandhedens vey, ligesom følgerne snart vil kundgiøre, hvo der tabte og hvem der vandt.

Den upartiske, der allene ønsker alles vel, er ellers i en kritisk stilling denne tid og kand læt hos begge parthier giøre sig mistænkt og forhadet, derfor best ey at blande sig i disse samtaler, men forholde sig still og roelig overladende Gud at styre som ordne det hele, samt haabe, at fred og roe snart vil vende tilbage til vort før saa lykkelige land igien, denne had og forbittrelse mellem landets beboere da vil tabe sig og de vorde venner igien. Dog! i min levetid ville dette neppe skee.

Wilh. Boysen fortæller, at i slaget 15.000 danske ere faldne, men kuns 1000 tyske, og sligt troer mand?

Det er ellers ringe tegn til seier, at de danske ere i Hollingsted og der sætter den afbrændte broe istand . . .

1850 27/8 [Husum] . . . Tog i dag til H. Frahm, Coldenbüttel,

hvor jeg lod min vogn staae og gik til Friedrichstad for at høre, om ulden kunde denne vey med skibsleilighed gaae til Rendsburg, men som ey mere lader sig udføre, da Rendsburg nu er i beleiringstilstand og faaer ieg nu lade ulden ligge til tingene forandre sig . . .

I Husum var stoer uroe denne nat, da mand frygtede de danskes komme og mange især af embedsstanden flygtede. Ogsaa i Eiderstedt havde mange satt sig paa flygtig fod og tagen over Eideren, især stoere gaardbesiddere forladende huus og eiendom, og dette alt hvorfor? Tænker og troer mand da, det er barbarer, der komme? Hvor lader mand sig dog saa læt vildlede af disse skrivere og snakkere i et og alt.

Det var mig kiert at høre af Johan Mum, der i aftes var kommen hiem fra Rendsburg og havde hørt som seet meget, tillige er en ægte tysker, altsaa intet mindre end smigrer de danske, og disse, hvor de komme, føre sig meget got op, betale hvad de faae, og ingen kand besvære sig over dem, der ey selv er skyld deri. Dette siges nu ogsaa i Husum, hvilket meget beroliger gemytterne.

At Schlesvig nu af danske er besat er uden tvivl, ligesom Ekernförde, og hvem der har seiret, viser følgerne, og ald denne pral i aviserne, især pressen, er fias. Havde de tyske ey havd Rendsburg at henholde sig til, da vilde det slemme leeg snart være bleven endt, og hvortil nu den megen blodudgydelse? . . .

1850 29/7 [Husum] . . . Hørte at i gaar aftes 2 dampbaade med 500 mand vare ankommen til Friedrichstad, 3 dragoner lode sig see her idag, men toge strax bort, om de danske hørte mand intet, og vil de maaske være gaaet længere til øster. Som det heder concentrerer mand sig ved Sehested, og mueligt der en trefning kand finde sted, atter uskyldig blod kand komme til at flyde, nye sorg og bekymring fremstaae for saa mange.

Det overraskede mig at høre, mand i Bredsted ville ansee mig for spion, da ieg reiste saa ofte frem og tilbage. Apotheke- ren i Høyer var min sviegerson, som ieg læt kunde meddele, hvad ieg hørte og saae, og ham har mand i kikkerten. Han har disværre giordt sig meget forhadt ved sit exalterede dan-

ske sindelag og indblanding i ting, der ey vedkommer ham. — Dette var mig saare ubehagelig, og aldrig havde ieg kunnet drømme om sligt, da mand overalt saa got kiender mig og mit roelig stille sindelaug. Sandsynlig har ieg dette skomager, giest-giver Jessen at takke, fordi ieg over sin politiske opfusenhed forlod sit huus, i sidste tid ey giestede ind hos ham og af harme herover nu vil søge hevne sig.

Ieg ville lee herover, hvis vi levede i en tid, hvor lov og sikkerhed fandt sted, men embedsmændene ere io for det meste borte, mand gjør nu, hvad mand^d vil, og enhver kand være priis-given for mishandling, ligesom der hersker mistillid overalt, og enhver kand blive anset for mistænkelig for spion, som mand har exemplar nok af. — Gid ieg med Theod. var i vort roelig fredelige hiem. Dette er nu mit inderlige ønske, men maae dvæle her et par dage endnu.

Mand ventede, at de danske ville komme denne nat, ligesom rygten gik, hvad mange troede, at 8000 hanoveraner vare i Holsten og allerede i Rendsburg.

En mand fra Tönning, der denne aften var her, berettede, at der i byen blot var en patrullie af 9 m., og hensigten der som i Friedrichstad vil være at bevogte færgestæderne, forhindre de danskes overgang ved at bringe alle færger som andre fortøjer paa den anden side af Eideren, saasnt de danske nærmer sig og da vist selv sætte over med.

1850 30/7 [Husum] . . . Mand hørte middagen atter kanon-skud og nærmere som den 24de, men som dog snart hørte op.

Ieg kiedes nu ved at være her, thi alle fremmede fra nord ansees som fordægtige, vel speidere, og den aabne tillid mangler, som ieg dog troer at kunne gjøre krav paa, thi Gud veed, ieg meener det godt og oprigtig med alle, de være dansk eller tysk — men i denne usalige tid hersker mistroe overalt, og fast ingen troe og stoele paa hinanden . . .

Mange rygter gik atter, snart hedte det, de schl. holstener ville atter angribe og besætte Schlesvig, trænge de danske tilbage, hvilket i morgen skulle see, snart at sammes hoved-quarter var forlagd til Rendsburg, og at den udmattede krieger

i nogle dage maatte udhvile sig for at samle kræfter igjen. Hannoverske tropper skulle være i Rendsburg og besætte fæstningen, og mand strømmede hertil i tusindtal for at staae hertugdømmene bie o. s. v. Mange frygtede imidlertid de danskes komme her til byen og saae med angst det kommende imøde.

1850 31/7 [Tinglev] . . . Vi ville afsted herfra og tage hjem, thi Theodor som ieg længtes saa meget efter at komme bort, da mand i de sidste dage ansaae os som fordægtige danske speidere, der stode i forbindelse med den her som overalt, fra Tønder-Høyer hertil, saa ilde forbitret anskrevne apotheker Nagel, der overalt er saare forhadet, og vil den snavs I. I. Petersen vist have bidraget alt ham mueligt til at vække denne mistanke, da min forbindelse med Semper saa meget har krænket sin smaaelige egennytte. Da ieg i saa mange aar har været æret og agtet hos alle her som i landet, smaae og store, rige og fattige, saa var denne varetagelse saare fornærmende for mig, men hvordan komme herfra og til mit roelig fredelig stille hjem? At tage giennem mærsken var ey at tænke paa, da Theodor havde hørt, at mand fra Bredsted af sandsynlig ved snakkerie af den gale Iessen, der vist vil have ærgret sig meget over, at ieg ey mere ville gieste ind hos ham — var ey tilraadelig, da det hedte, mand ville søge gribe mig og bringe mig til Rendsburg som fordægtig danske. Skiøndt ieg neppe troer, de exalterede ville kunde have udført dette, da de fleste af egnens beboere ville have været paa min side og antagen sig mig, saa fordrede dog forsigtighed at være betænkt paa det værste, da denne tid ingen lovlig beskyttelse finder sted, ingen øvrighed og mand gjør, hvad mand vil; derfor besluttede ieg at tage veien over Flensburg — hvilken vei ieg troede ville være den sikkreste. Men pass eller beviis fra øvrigheden her var nødvendig, thi ieg med Theodor havde intet fra senere tid at kunde legitimere os med, og W. Boysen mente dette ville være let at faae og ville forskaffe mig samme. — Han gik til landfogden, der henviiste ham til borgmesteren, men her var ingen beviisligheder eller pass at faae. Ville ieg tage til sønder da gierne,

men til nør og øster maatte ingen tage, her var gandske afspærret.

Og hvad nu? Blive liggende her var mig som min søn saa meget imod, helst vi saa meget længtes efter at komme hjem og see, hvordan det stod med den kiere syge moder, fra hvilken vi intet havde hørt, siden ieg tog hjemme fra. Vi besluttede nu at lade det komme an derpaa og tage bort efter Flensborg. — Ængstelig paatænkte ieg første chaussehuus, hvor der kunde være spærret, men vi bleve ey anholdte eller udspurgte, og kom til første værtshuus — Engelsborg, hvor ieg steg af for at høre, hvordan det stod videre hen af. — En bondemand til hæst steg her af, lidt førend ieg traadte ind, hvor ieg fandt 3 mænd siddende, der strax toge den ridende for og hørte dem sige, hvis han ingen beviisligheder havde og forlow at reise, da maatte de holde ham fast og bringe ham tilbage til Husum; at ieg blev ey glad herved lader sig tænke, mig sagde mand intet og ieg stræbte at komme ud, men da ieg ville stige til vogns, traadte een af mændene frem og spurgte hvorhen? Til mit hjem, til Brede ved Kloster svarede ieg. Ia saa boer De io i det danske og er dansk. Nej! var mit svar, ieg boer i Tønder amt, der henhører til schlesvigske — og afbrød denne samtale ved at berøre det yndige frugtbare veyr vi havde, steg til vogns og uden at spørge videre lod manden mig kiøre, sandsynlig han har kiendt mig.

Ikke uden ængstlighed toge vi videre, frygtende for hvert øyeblik at kunde vorde anholdt, men ved bommene sagde mand os intet, var endogsaa meget venlige og gave oplysning om vort videre fremkomme, saa vidt mand vidste. Een nævnede mig ogsaa ved navn og kiendte mig got. — Da vi kom til Bredsted amt, frygtede vi for at blive anholdte ved Akkerbroe i nærheden af Viøl, hvor de bredsteder nyelig havde vagt opstillet, men nu var borte, og vi blev ingensteds tiltalte. [Paa] første chaussehuus i Flensborg amt fandt vi kongens navnetræk med dansk vaabenskioldt paa tavlen, og derved fandt vi os end mere betrygget, thi skulle vi ogsaa finde dansk skildtvagt og maaske blive bragte til Flensborg, frygtede vi ikke saa meget derfor,

da mand ey ville formene os at tage hiem, og det i Flensburg ey manglede paa bekiendte, der ville have antaget sig os, skulle dette behøves.

Men vi traf ingen og vare glade til, da vi kunde bøye af fra chausseen og tage efter Schäferhuus —. Den hele strekning fra Husum af hertil saa vi kuns torvvogne, ellers ikke en eneste vogn, ingen reisende saa lidt til vogns som til hæst eller fods, og vi vare de eneste, der trøstede sig til at tage denne vei og antræde reisen.

I Woldemarstoft kørte vi for hos Jessen, Thom. Ludvigs kones hiemmested, hvor mand glædede sig mit korte besøg, men mand vidste her intet hiemmefra, da det var 3 uger siden, mand havde brev.

Her vaiede danske faner, og vare vi nu i fuldkommen sikkerhed. At tage til Flensburg — hertil havde ieg slet ingen lyst, skjøndt mand kunde have faaet meget at see og høre, men intet glædeligt, da byen er overfyldt af saarede, og mand fik kuns elendighed for syn som øre — der kuns ville have bedrøvet, men intet glædet os; vi toge derfor over Bau til Tingelleff, hvor det i den stille landsbye var mere tilsigende for os, og vare vi saa inderlig glade til got og vel at være her, vide os nu i sikkerhed og at den farlige dagreise var endt.

Vist got vi toge denne vei og ey giennem mærsken. En mand fra Soph[ie] Magd[dalene] kog, født i Lindholm, fortalte mig denne morgen, at han ey uden stoere vanskeligheder kunde komme til sit fødested, sine forældre og dog boer manden der i landet, som og er fød og baaren der, men alt bliir anseet for spion, hvad der bevæger sig paa veien, og Gud veed, hvordan det ville være gaaet os, hvis vi var tagen denne vei, thi disse mennesker dér ere for tiden reent gale og forrykte.

En westpfalinger, som handler med iernvare kom fra Flensburg og logerede hos Spragset, naboen i Husum, dagen efter tog til Friedrichstadt, men her blev han som spion fangetagen, fordi han kom fra Flensburg, og saadan er det gaaet mange, thi mand gjør, hvad mand vil, ingen lovlig beskyttelse finder mere sted, da mand for en deel er uden øvrighed, idet saa mange ere

flygtede. Og er det en herlig tid for den ondsksfulde, der vil øve hev, thi han tør kuns sige og udbrede, denne eller hiin er spion! Og læt kan den uskyldige herved komme til at lide, blive som forbryder bragt fra sted til sted og i det mindste for en tidlang vorde sin frihed berøvet.

Gud! hvor er det dog en sørgelig tid, vi leve i; maatte dog snart roe og orden vende tilbage igien, vilkaarligheden ophøre og loven igien faa sin beskyttende magt. At sidste finder sted i den egn, ieg med mine boe, derfor takker ieg Gud, og dertil glæder ieg mig saa hiertelig.

Paatænkte denne dag 1847, som ieg ogsaa mindede de hussommer om. Da kom kongen med dronningen til Husum og tog til Föhr; alt iublede da, og den danske konge blev forgudet. Alt følte sig lykkelig under sammes milde regering, men nu bandes og forønskes samme, og i stæden for at minde sig den gode hedengangne konge med tak og med velsignelse, paatænkes han nu med had og med foragt, men saadan gaar det io i denne verden. Utak er verdens løn.

Andet sindelaug fandt ieg her og mod nord; her agtes som elskes kongen, her ønsker mand at være og blive, hvad mand hidtil var, ønsker fred og roe og enighed og ingen forandring i den politiske stilling, dette, som ieg troer, med faae undtagelser — og dette ville ogsaa for landets beboere være det gavnligste, thi hvor *mange* skal raade, fører til intet got. En styrmænd maae der være, hvis skibet skal naae sin havn . . .

Støer er forbittelsen mellem tysk og dansk, og dette had vil i lang tid ey svinde; saa mange, der før vare venner, ere nu fiender og ønsker sig giensidig fordervelse.

Derved denne usikkerhed især for embedsstanden, der flygter snart hid, snart did, hvorved fast ald lovlig bestyrelse gaar i staae, og mand neppe veed, hvem mand har at henholde sig til; en lykke derved, at hidtil ingen anarchiske udskeielser har funden sted, ingen forgribelse paa eiendommene, og haaber ieg, at dette heller ikke for den kommende tid vil skee.

Høyer med Tønder blev besat af de danske. Amtmand Hansen som herredsfoged Lundius, indsatte af stattholderskabet,

flygtede med flere borgere. Niels Jacobsen skal være bleven skudt i armen, men dog undkommen; det skal ellers dog være gaaet roelig til i Tønder, mand har føyet sig efter tid og omstændighed og deri giordt vel. En nye amtmand er af kongen indsat — greve Arthur Reventlau, Sandberg. Drøhse er atter kommen i embede og for tiden borgemester. I Høyer lærte de exalterede tydsksindede ogsaa at finde sig i tid og omstændigheder, og forskaffede sig her en lieutenant Halla ved prygel lydighed, men dette kand maaske have været til gavn. Friserne her i nærheden forholde sig roelig . . .

1850 1/8 . . . Vi toge denne morgen fra Tingelegg, hvor vi for det meste havde tung sanden vey, især med min vide vogn og ankom kl. 2 til vort kiere hiem og fandt den gode moder nogenlunde vel, men ey ved kræfter endnu . . . Mine sønners huuse vare smukt pyntede og malede og toge sig fra Bredebroe meget got ud, især ved de mange smukke træer, der laae bag og ragede over samme. Alt var i fraadig vext og havde forskønnet sig meget, siden ieg tog hiemme fra. Alt høe, i det hele nu 52 læs er kommet tørt og got i huus som ogsaa 18 læs tørv . . .

1850 3/8 [Højer] . . . Skrev til P. Schmidt [fra Husum] der er for sit danske sindelaug skyld flygtet til Flensburg og tog med vores moder og Theodor til Høyer, hvor Gud skee lov alle vare sunde og vel, men en stoer murlomhei af embedsmænd og officerer, der vel raadsloges, og vil der sandsynlig rykkes frem mod Husum etc.

1850 4/8 [Højer] . . . Herfra tog lidt militair og nogle matroser til vogns østen ud af byen, sandsynligvis for at recognisere eller eftersøge flygtige . . .

Besøgte siden pastor Momsen, som ieg ret behagelig underholdt mig med. — Hørte her, at Niels Jacobsen skal være død af et skud i skulderen, som mand ved sin flugt havde biebragt ham. Hvor er det dog got i saadan spendt tid at forholde sig roelig og ey blande sig i ting, som ikke vedkommer een. Han

---

1850 31/7. Halla = formentlig løjtnant Hammer, jvfr. 1850 16/7.
1850 1/8. Fru Wulff har været alvorligt syg.

med Iversen og vel flere havde 1848 med vold taget amtstuekassen fra v. Holstein, den tid amtsforvalter i Tønder, og bragt samme til post for at transporteres til Rensburg, for at forhindre samme ey blev sendt til Ribe, og dette ubesindige foretagende kostede denne mands liv. Gud veed, hvordan det vil gaae hans medhielpere og deeltagere; Iversen vil neppe vove at tage hjem igien, ieg saae ham paa sin flugt i Husum. — Han kand nu mueligt blive en fattig mand.

1850 5/8 . . . Rasmus Brodersen Andersen ved slusen blev fangetagen af militairtoget i gaar; de andre, mand eftersøgte især fra Tønder flygtede, traf mand ikke; som ieg siden hørte var det Chresten Thomsen fra Rosenkrands, mand havde fange- tagen og ikke R. Br. Andersen ved slusen. Tillige hørte ieg af doct. Dirks, at N. Jacobsen ey skal være død . . .

Nagel spiller en stoer rolle denne tid og alt dansk civil som militair koncentrerer sig hos ham, men skulle bladet vende sig, som Gud forbyde, da ville han være en forloren mand, thi som yndet af danske er han i end høyere grad forhadet af de tydske, og ville være nødsaget til at rømme sit hjem og sætte sig paa en flygtig fod; klogest er det i denne bevægede tid at forholde sig stille roelig og ey blande sig i noget, som mand kand undgaae.

Jeg kom meget svedig og træt hjem, thi det var saare varm og forefandt Toft med brødrene Nielsen fra Kiøbenhavn, musikere, der spille med stoer færdighed og ladet sig høre i de fleste af Iyllands kiøbstæder. Den ældste spillede som dreng af 10 aar for Chr. VIII, der blev opmærksom paa barnets musicaliske talent, antog sig ham og sørgede for drengens undervisning. Ia, denne gode konge beagtede alt . . .

1850 7/8 . . . Hørte i aftes med beundring den uhyre færdighed, med hvilken Nielsen spille violin, Lehmann fortopiano og kand sandelig lade sig høre. Nielsen især vil med tiden maaske blive en berømt mand . . .

1850 8/11 . . . Musikkerne kom først ved medienats tiid

1850 5/8. I margin tilføjet: »De 2de kiøbenhavnere ere ey brødre, den enes navn er Nielsen, den andens Lehmann.« Lehmann er formentl. læge Heinrich L. (1815—90), broder til Orla L.

hiem fra Trøymborg; mand gik ikke til sengs og kl. 5¹/₂ tog Toft med Nielsen og Lehmann bort herfra. Et sær levnet dette, der ey ville tilsige mig, mand gjør nat til dag og dag til nat, hvilket ey kand være sundheden tilsigende. Saa tør denne Lehmann ogsaa er i samtale, skal han dog være meget vittig og kand faae alle til at lee, helst naar han har faaet got at drikke . . .

1850 11/8 . . . Leiede i Peter Pallesens sted, der mikkelsdag gaar af, et ungt menniske, rigelig 18 aar gammel, Peter Lausten Hansen ved navn, fød i Kloster, for 90 mk. og 10 mk. tillæg, naar han skikker sig got og ieg er tilfreds med ham. — Hvor urimelig høy er dog folkelønnen denne tid, men det vil vel forandre sig igien . . .

1850 12/8 . . . Et dansk kriegeskib Geiser med 3 kanonbaade lode sig see ved List og ville vist gjøre jagd paa de tyske dampbaade, der ligge ved Føhr. I gaar gik ogsaa militair efter Dagebøl til herfra, og ville der vist operere i forbindelse med hinanden.

1850 13/8 . . . Hochberg var i Tønder i dag og fandt tilstanden der meget nedbøyende og trykkende, alt død stille der, ingen næring og forkehr. Havde de godt folk holdt sig stille og roelig, adlydt hvem der havde at byde, hvor godt for embedsstanden som for alle byens beboere. Militairtoget til S. V. Hörn kom middagen tilbage, men havde ingen bytte giordt — ey kundet bemægtige sig de tyske kanonbaade, heller ikke besætte Føhr, men som mueligt redde ankomne kriegsskibe . . .

1850 14/8 . . . at bemerke fra i gaar, at da leutenant Hammer med sine faae tropper kom til Niebøl, bleve de anholdte og adspurde af en friiserflok, men leutenanten viiste den spændte pistol og nu løb alt sin vei.

1850 18/8 . . . Smukt veyr, især eftermiddagen, hvilket passede got for de smaae piger fra kniplingskolen i Seiersleff, hvilke Hochberg lod hente og gav dem et lille gilde, hvor alle vare saa glade og vel længe vil paatænke den glade eftermiddag og aften, de forlevede her, der saa meget moerede dem. — Ia, børn kand mand glæde med lidt.

1850 13/8. S, V. Hörn = Sydvesthjørne i Emmelsbøl sogn.

Besøgte idag kirken, hvor ieg ey havde været i lang tid, men hvor præstens foredrag ikke tilsagde mig. Han holdt en besynderlig tale, der neppe vil have tilsagd nogen tænkende tilhører. At paatænke og være sig bevidst efter kræfter at have aagret med det pund, Herren anbetroede os, virket til gavn og velsignelse for sine medmennesker — var synd og førte forbandelse med sig, og ville I ikke troe mine ord, føyede han siden til, da træder frem for den syges leie, der ligger i dødens kamp, trøst og styrk ham ved erindringen om alt det gode, han i livet har giordt, det meget han har gavnet, de mange han har glædet, de mange han har bragd hielp og trøst, dem han har bragd fra syndens paa dydens vei og see om dette vil hielpe, lætte det betyngede hierte, saa han gaar døden roelig imøde; men nei! Dette giver ham ingen trøst, hans hierte banker, hans taarer rinder, og skræksom er ham tanken om død og evighed. Kuns *naade* maae han henholde sig til og ikke til egen fortieneste, hvis han skal see døden og evigheden roelig imøde, ikke loven kand berolige ham, har han ogsaa efterkommet samme o. s. v.

Men den gode mand har ved denne leilighed ey paatænkt bibelens ord, hvor det hedder: Viis mig *din troe ved dine gjerninger!*

Eftermiddagen besøg af Beck med kone og børn samt flere, nemlig sviegermoderen med 2de børn. Der blev som sædvanlig temmelig musiceret, alt var munter og fornøyet, og vi saae ude som inde mange glade ansigter, ogsaa mange tilskuere og tilhørere vare tilstæde, og mand fornøiede sig især til Hochbergs smukke vandspring, hvor saa mange forskellige afvekslinger fandt sted.

Men efter præstens tale i dag tør og maae mand ey glæde sig til sligt, thi han sagde: „I rige og velhavende, der glæde sig til at kunde gavne som glæde saa mange, troer ikke, dette fører til velsignelse, nei! til forbandelse, thi mand maae ey paaagte sig selv, egen daad, men allene til Christi fortieneste og hans naade“ . . .

1850 20/8 . . . Ferdinand tog til Høyer denne eftermiddag

og kom aftenen hiem igien. Som ieg formodede havde floden været meget høyt oppe, en deel høe var bortdreven, et skib strandet, hvor mandskabet blev reddet ved leutnant Hammers mod, da han viiste megen aandsnærværelse; ellers alt vel i Høyer.

1850 26/8 [Højer] . . . Vinden tiltog, og det blæste fast storm. Floden var høyt oppe, og en deel høestakke som mand fra forrige flod havde opbragd paa det tørre stode nu atter i vand, og kand mand dermed begynde forfra igien . . .

1850 29/8 . . . Skrev til comiteen i Kiøbenhavn for kunst- og industrie udstillingen i London . . .

1850 3/9 . . . Niels var i Tønder til marked med et plag, et meget smukt dyr, hvorfor blev buden i Kloster marked 48 dlr., men maatte nu sælges for 38 dlr. Det er overordentlig som kreaturerne [af] alle slags falde i priisen, og læres mand nu kiende, hvad indvirkning det har, naar ingen tyske kiøbere ere der, og seer det for landmanden her som i Iylland sørgelig ud; vedvarer denne sørgelige tid noget, da vil mange gaae fra gaard og grund. Ia! den gyldne tid har mand her i landet havd og uden at paaskønne samme; man læres nu først kiende, hvor got vi have havd det . . .

1850 11/9 [Munkebro] . . . Tog med Hochb[erg] over Tønder, Klixbøll til Munksbrück; hørte at en træfning ved Friedrichstad havde funden sted den 7-8. De tyske vare satte over Eideren og angreben de danske eller og havde været paa denne side Eideren ved Syder Stapel. En deel saarede bleve bragde til Husum; 80 døde og saarede de danskes tab. Affairen var ved S. Stapel, ey ved Friedrichstad og blot recognisering.

1850 12/9 [Husum] . . . Vi toge formiddagen til Husum, hvor alt er roelig, men mange flygtede, hvoriblandt Wilh. Boysen, I. I. Petersen, men Schaefler er dog bleven roelig her; en deel ere arriterede og flere staar mueligt dette for. Schmidt er vendt tilbage og var saare taknemmelig, fordi ieg havde understøttet datteren i hendes forladte tilstand og stoere pengeforlegenhed.

1850 13/9 [Munkebro] . . . Det har interesseret ham [Hochberg] meget at tage Schaeflers uldentøysfabrikation [i Husum]

i øyesyn og faae mange oplysninger i dette anliggende, da han agter at anligge noget lignende.

Der skal i gaær have været en trefning i Schlesvig egn, i det mindste har mand hørt stærk kanonade.

1850 15/9 [Munkebro] . . . Fra Høyer til rapsauktion i C[hristian] Alb[rechts] kog. 973 tdr. bleve tilbuden, men Friedrichsens høyeste bud 17 mk. 11 s. blev ey antagen, for 18 mk. ville mand have solgt. Ieg gjorde først bud 16 mk., siden Niels Jacobsens søn og Friedrichsen. Min tilstedeværelse vakte nogen opmærksomhed som frygt hos kiøberne . . .

1850 22/9 . . . Hørte det meget ubehagelige at Semper eller Paap ey har villet betale Petersen denne vixel paa b. mk. 1000, som ieg den 26. aug. udstillede, og indvirkede dette meget krænkende paa mit melancholske humeur. Gud veed ogsaa, hvad her kand forestaae mig og hvilke ubehageligheder, ieg her kand vorde udsat for. — Ia! ieg er i sandheden daare, at ieg i saa høy en alder priisgiver mig for sligt og ey forlever mine sidste dage i stille roe; men det ligger nu engang i min natur at virke til gavn, saa længe ieg kand for mine medmennesker som for mine børn. For mig selv skeer dette sandelig ikke, ieg behøver og fordrer kuns lidt, og har penge og riigdom kuns for saa vidt værd for mig, som ieg dermed kand virke til gavn for mine medmennesker og efterkomme min bestemmelse heneden, hvør hver efter kræfter har at aagre med det pund, Herren anbefoede ham. . . .

1850 23/9 . . . Tog til Tønder. Ines kiørte med til Møgeltønder, mod aften tilbage til Høyer. I Tønder fandt ieg stemningen forknyt og forbittret, fast alle næringsgrene standsede. Besøgte gamle Wildenradt, hvilken med kone dette meget glædede, som det glædede mig fortroelig at samtale med gamle bekiendte.

1850 24/9 . . . Blev denne nat forstyrret i min roe ved budets tilbagekomst fra Munksbrück, der bragde brev fra H. Chr. Hansen, som har kiøbt 900 tdr. raps; om dette til gavn eller skade vil tiden lære; mig beuroligede dette for pengenes skyld,

---

1850 23/9. Ines = apoteker Nagels søster, der var på besøg. Wildenradt = postmester Joh. Roikiær v. W. (1777—1865).

da Paap har vægret sig ved at betale, men haabentlig vil dette ievne sig, og ellers findes andre udveie. Raps er io ellers en courant artikel, der nok vil lade sig anbringe og haabentlig bringe renter af capitalen . . .

1850 29/9 . . . Gang til Storde, hvor Christiana endnu ligger daarlig og intet kand nyde, nu i lang tid lever allene af medicin. Det skal være mavesygd, hun lider af. Dog trøster Gadolin, at hun nok vil komme sig og blive rask igien . . .

1850 30/9 . . . Armeeerne staae i det schlesvigske i samme stilling fiendtlig mod hinanden og smaae skarmütsler finder ievnlig sted uden at føre til noget. Kongen af Danmark kom i de sidste dage til Schlesvig, men neppe tør mand deraf vente noget gunstig resultat. O! havde vi dog fred!

1850 3/10 . . . Rygtet gik, at en trefning ved Friedrichstad skal have funden sted og en deel af byen brændt.

1850 5/10 . . . Breve fra W. Nissen og endelig fra den chikaneuse I. W. Paap af meget ubehagelig indhold, og vil vist fremstaae for mig mange ubehageligheder og indvirke dybt paa mit melancholiske humeur, saa lidt ieg ogsaa agter pengetab, hvilket mand maae være belavet paa ved handelsforetagender . . .

1850 13/10 [Husum] . . . Afgav til H. C. Hansen 4950 mk. i spec., beløbet af de b. mk. 4000 disconteret ved Flensburger bank; de herved manglende 50 mk. fordeles. Modtog fortegnelse over den kiøbte raps 857 tdr. 4 skpr., beløb 15396 mk. 13 s., hvori han til dato har modtagen 12463 mk., mangler altsaa endnu 2932 mk. Tog giennem kogen til Husum, for en deel daarlig vei, men dog bedre som ieg havde ventet. I Husum alt roelig og i orden, men i Bredsted skal det see gyselig ud, og mange beboere ere flygtede hertil. Mellem militair og borgere gaar det i Husum fredelig til, og de bortrømte mænd kunde gjerne være blevne her. Der var megen uroe og snak i mit logie, saa aftenen blev mig lang og kiedelig, og ieg derfor tidlig til sengs mig begav.

1850 14/10 [Husum] . . . I Friedrichstad skal det see ynkelig ud. Den største som smukkeste deel af byen ligger i ruiner, 152 huuse ere total afbrændte og ruinerede liggende i gruus, 170 til

deels forskudte eller brændte og ubeboelige. Byen skal i det hele med smaae og stoere have havd 400 huuse, hvoraf altsaa kuns 80 ere ubeskadigede, skrækkeligt skal det være gaaet til, mange af beboerne dræbte eller saarede, derved røvet og plyndret, for en deel efter sigende af soldaterne, og det har været en scene som i de barbariske tider.

1850 16/10 . . . I Tønder meget død og stille, fast alle næringsveie ere stoppede, og her som i Husum og vel over alt i hertugdømmen komme fast ingen fra landet til stad. Det seer for den kommende tid sørgelig ud; hvis vi ey snart faaer fred, da vil landets velstand gaae til grunde; det magre kree har neppe den halve priis mod forrige aar. I Lygum fortalte en quæghandler, han havde for 10 iydske stude buden 100 rdlr.: 10 rdlr. pr. styk. Vilde han have givet 12 rdlr. kunde han have faaet dem. Hvormed vil nu landmanden dække sine svære udgivter? . . .

1850 18/10 . . . Farvebygningen ved aaen blev denne eftermiddag og aften reist, men denne bygning har ikke mit biefald. Rummet er alt for beskrænkt og vil ey være tilstrækkelig. Heller bygge et par fag mere end mand troer at behøve, dette var alle tider mit princip og fandt samme stedse rigtig; i stæden for overflødig fandtes ofte endog ved tidens forløb mangel af rum og leilighed. Men det er ikke alletider, mand følger gode raad. . . .

1850 31/10 . . . Politisk sørgelig vare begivenhederne ved Friedrichstad, hvilken smukke bye ved det skiendige af tyskerne blev forvandlet til en gruushob, afbrændt og til deels plyndret, mange mennisker dræbte og saarede, beboerne fast alt berøvet og i en fortvivlet stilling, saa det for disse seer sørgelig ud. Med tapper udholdenhed forsvarede sig de danske og vandt i ære, som den holstenske armee eller dens anfører ved dette barbariske angreb tabte. . . .

1850 3/11 . . . Var i dag til kirke, men fandt mig saa ulige mere opbyggt af de vers pastor Gram i sin efterklang paa reformationsdagen anfører end af den hørte prædiken. Hvor meget savner ieg med mange dog pastor Lautrup. Hvor gandske an-

derledes var sine foredrag. Der kunde mand opbygge i stæden for her kiede sig. . . .

1850 5/11 . . . Brev fra vor gode, fromme Hochberg, der med et dampskib agtede at gaae til Husum med Carl Trenckner. Gid de vare got og vel her, tilligemed skipper Andresen, som vi ere meget bekymrede for, da han har en mængde tvist om bord, som mand er meget forlegen for, og mange stoele staae allerede stille, da der er intet at væve af. Ia! denne industrie er forbunden med mange vanskeligheder; hvor ulige bequommer var det med kniplinger. Skade at denne industrie gaaer meer og meer i staae.

1850 10/11 . . . Ferdinand tog til Ribe for om mueligt faae nogen tvist, da mand har intet at væve af, og mange stoele staae stille. Fra skipper Andresen, der har tvist om bord, høres disværrer intet . . .

1850 30/11 . . . Disværrer bragde ogsaa denne maaned ingen fred eller fredelige udsigter; i vores land som i hele Tydskland staaer mand overalt fiendtlig mod hinanden. Her i landet seer det sørgelig ud og trues ald velstand med undergang, ligesom mange tusindes liv og sundhed staaer paa spil. Mellem de forskellige nationaliteter er had og forbittrelse stoer, fast alt er kaldt under vaaben, og mand staaer vedvarende slagfertigt mod hinanden, og de arme kriegsfolk have i denne kolde aars-tid meget at døye. Manges sundhed vil, som alt er gaaet til grunde, uden at dette fører til noget resultat . . .

Der skulle 40 000 mand osterriger, bayerer etc. tyske tropper sendes til Holsten for at tvinge hertugdømmene til at nedlægge vaaben, men Preussen med Brunsvig, Hannover vil ey tillade giennemmarsch.

1850 15/12 . . . Var eftermiddagen i Schwanstrup hos Christian angaaende parcellisternes andeel i de af stamparcellen præsterede kriegsbyrder, efter mit forslag for at samtale og enes her om. Mikkelsen har vægret sig at svare andeel, de andre lode til at være villige, og ieg finder denne fordring billig og

---

1850 3/11. Carl Trenckner skal bestyre farveriet.

ret, — thi hvor kand forlanges, at manden skal bære byrder af noget, som han ikke eier. Det kom til ingen resultat og blev blot bestemt, at samles herom efter nyæaar igien. Alt gik ellers roelig og fredelig og ingen strid og køvlerie fandt sted, hvilket var mig meget kiert.

1850 23/12 . . . Tog med min kone til Tønder for at købe adskillige smaating til julegave; fandt stemningen overalt meget nedbøyet, alt som livløs, død og stille, og takkede vi Gud for ey at boe der, hvor velstand alt meer og mere aftager og trues med at blive en fattig bye. Hvor var det her saa anderledes i gamle dage. Da var her fast overalt velstand og mange rige mænd, som mand især havde kniplingshandelen at takke for.

1850 28/12 . . . Christiana var i gaar med en ansøgning til underskrift om pastor Rotenburgs forflyttelse, hvilket for menigheden sandsynlig ville være til gavn, skøndt vi næppe tør haabe og vente en Lautrup igien.

1850 31/12 . . . Som forrige aar gik ieg til fattighuset og glædede der beboerne med 2 R caffe, 10 R sukker, 2 R tobak. Børnene gav ieg 1 s. hver, hvorover de smaae bleve saa glade, thi børn kand mand glæde med lidt. . . .

Ogsaa vores før saa lykkelige land blev haardt medtagen af denne usagelige røre, en sørgelig krieg fremstod, der nu har raset i 3 aar, hvorpaa mand endnu ingen ende seer, og hvad vindes ved enden derved? Landets ruin og fordærvelse. De vigtigste kriegeriske begivenheder i vores land afvigte aar var trefningen ved Idsted mellem Schlesvig og Rendsborg, hvor schlesv.-holstenerne maatte rømme valgpladsen, ligesom siden ved Medsunde. Friedrichstadt blev angreben, skudt i brand og forvandlet til en steengrube, uden at dette førte til noget; de danske beholdt deres stilling her som overalt, ligesaa holstenerne deres og den megen blodudgydelse, de mange offre, der maatte bringes for at holde de mod hinanden staaende armeer paa benene, var forgieves og førte til intet uden opretholdelse af had og forbittrelse mellem de forskellige nationaliteter, der

---

1850 31/12. Rendsborg. W. er åbenbart ikke klar over, hvor Idsted ligger, eller også er Rendsborg skrivfejl for Flensborg.

beboe et og samme land, havde een og samme første til hersker og befandt sig saa vel ved at gaae med hinanden haand i haande.

O! maatte det kommende aar dog bringe mere roe, fred og velsignelse over vort land, maatte begge partier dog lære indsee, erkiende og paaagte, at kuns fred ernærer, ufred derimod forstyrrer . . .

Med iernbaneanlæg gik det rask fremad, i Europa som i fast alle verdensdele. Mange nye anlagde baner bleve fuldendte afvigte aar, og gaar det saaledes fremad, vil med tiden kuns liden anden befordring finde sted. Kuns i vores land skete intet, mand havde disværre kuns krieg at tænke paa og hertil anvende pengene.

Kreature faldt meget i priis, foranlediget ved at ald forbindelse syd paa og med Hamburg var hævet, noget fedt quæg blev forskibet til England, men som kuns svarede daarlig regning.

Kornpriserne vare temmelig gode. Rug 9 mk., byg 6 mk. á 6 mk. 8 s., havre 4 mk. á 4 mk. 12 s., boghvede . . . Høehøsten var ey rigelig, men blev i det hele dog got bierget.

Med handelen gik det for mig daarlig dette aar; en stoer deel af den iydske uld henligger i Altona og Amsterdam usolgt endnu. Mærskuld købte [jeg] allene for Semper eller I. W. Paap i Altona, men som chikanerede, da prisen dalede noget, og denne ting er ey afgjort endnu. Ved H. Chr. Hansen lod ieg købe 857½ t. rapssæd á 18 mk., som henligger og maaskee kand bringe et ringe resultat. Paa rug og byg, ieg lod købe forrige aar i Ringkiøbing til lave priiser, blev der betydeligt tabt, og vil det være klogest, ieg med mine speculationer holder op, helst samme ey tilsiger mig mere, og kand min virketid ogsaa nu være endt, kuns faae vedblev saa længe.

For mine sønner gik kniplingshandelen kuns ringe. Opgivelsen var — 150 arbeiderinder — 3500 rbdlr. Med bomuldstøys fabrication gik det derimod bedre og var i tiltagende. 80 personer vare i arbeide, og der blev tilfærdiget til værdie af 21 000 rbdlr., sylter uldne trøyer 1500 rbdlr. Paa afsads manglede det

---

1850 31/12. Boghvede, prisangivelsen mangler.

paa bomuldstøi ikke. Et farverie blev anlagt ved aen og Carl Trenckner kom hertil at staae samme for . . .

1851.

1851 1/1 . . . Vi var som sædvanlig denne dag i kirken, men præstens tale kunne ikke opbygge nogen tænkende. Det var for en deel sær forskruede ideer, han frembragde, der ey stemmede overens med Christi lære, meget mere modsagde samme, og bliver det meer og meer kedelig at paahøre denne mand, der ey opfordrer til at vise troen ved gierning, allene vil vide[af] tankeløse bøn og vil fast gjøre gode gierninger til forbrydelse; hvor gandske anderledes lærte den fromme, gode pastor Lautrup; ia sandelig! menigheden har giordt et daarligt bytte, hvilket disværrer meer og mere fremviser sig.

Der blev offret i kirken til de ulykkelige i Friedrichstad og var det glædelig at see så mange bringe deres gave. . . .

1851 2/1 . . . Læste i Ribe advis at H. Nagel er bleven bærer med ridderkorset, og har han for sin patriotismus og fædrelandskierlighed, samt hvad han 1848 måtte døde herfor, sine mange bestræbelser for den danske sag, fortientd denne udmærkning, og som han sikkert meget vil glæde sig til.

1851 12/1 . . . Denne aften gav mine sønner musicunderholdning i Bredebroe til beste for de saarede danske kriegere med faldnes enker og børn, entre 4 s. forbunden med lodtrækning af givne gienstande samlede i Ribe. — Tilløbet var overordentlig og saa mange mennisker har der vist aldrig paa en gang været tilstæde i værtshuset i Bredebroe. Kuns skade, at localet slet ikke var passende og alt for beskrænket, det dobbelte rum kunde vist være bleven fyldt, mange maatte blive uden for, kunde ey komme ind og havde forgieves bemøyet sig didhen. 290 billetter bleve anbragde, men dobbelt saa mange kunde være bleven anbragde, havde der været rummelighed.

Mine sønner havde 7 medhielpere, en deel af hvad de spillede var deres egen, især Theodors composition.

Skade at localet var saa upassende, havde det været i kir-

ken, ville musicken have tonet anderledes, hornmusic tog sig best; der var en græsselig qualm og heede i rummet, saa mand neppe kunde drage aande, og ieg med vores moder vare glade, til det lykkedes os faae et vindve aaben; — ingen vanhæld fandt Gud lov sted, hvilket læt kunde være skeet med denne græsselige vrimmel af tæt sammentrængte mennisker. Mand forholdt sig saa temmelig roelig, og naar der ved pauserne blev dygtig snakket, men Ferdinand kaldte til roe og orden, da blev alt stille; kuns Lausens fordrukne tjenestekarl gjorde nogle optøyer.

Ogsaa fra fiernliggende byer indfandt sig tilhørere og kunde mine sønner være stolte af som musikker ogsaa at være saa got renomerede, hvilket ligeledes meget fornøyer mig, og finder mand i hele landet neppe en bye, der med hensyn til music kand stille sig ved siden af Brede. Ferdinand har mand fra begynd af denne kunstfærdighed at takke for — fra barndom af havde han en sielden lyst til music, og viste det sig siden, han ogsaa havde sieldne gaver for denne kunst. Her gaves ingen, der kunde undervise ham uden byens smed, der kiendte lidt til noderne. Da han begyndte at spille, fulgde alle sine søskende efter, og alle vandt en sielden færdighed i denne kunst. Theodor er især begeistret heraf, og er det at beundre, hvor han kand componere, med stoer færdighed frembringe nye stykker, smukke melodier, hvilke for en deel ere meget tilsigende, og selv af kyn-dige vorder skattet.

Det er io saadan uskyldig fornøjelse, og derfor er det mig saa kiert, mine børn finde heri saa megen glæde, og at deres fra forretninger øvrige tid herved saa behagelig udfyldes.

1851 14/1 . . . Skrev til commiteen for udstillingen i London i Kiøbenhavn, hvorhen mine sønner efter opfordring vil levere nogle kniplinger, men især efter deres som mit ønske fuldstændig prøvekort saavel af kniplinger som bomuldstøyt, der skulde ophænges og saaledes kunde give fuldstændig oversigt af vores industrie. Det er ellers smigrende for vores firma, at commiteen allene har henvendt sig til os i denne egn, og glæder det mig, at mine sønners virkelyst med forstand og betænk- som

overlig fortiener denne udmærkning, og har ieg aarsag til at glæde mig til mine børn . . .

1851 15/1 . . . Hochberg var i Tønder sit projecterede fabrik-anlæg af uldne tøyer angaaende. . . .

1851 16/1 . . . En trende maskine, kiøbt i Flensburg, blev paa farvehuus loftet opsat, men er vanskelig at faae i gang og orden . . .

1851 21/1 . . . Fornøiede mig i farvehuuset nu at see dubbler-maskinen i god gang, hvilket har havd sine vanskeligheder.

1851 27/1 . . . Besøg af Beck og skrev efter sammes ønske til frue thor Straten i Flensburg angaaende hendes bevilling med hensyn til den capital, der staaer rentebærende paa Trøysburg gods, 10 000 rdlr. — til salg af fæstegaarde og huse som eiendom eller arvefæste, hvorved hun efter min anskuelse intet risikerer, har sikkerhed nok, men hidtil ey har villet samtykke.

1851 29/1 . . . Gik mod aften med Theodor til Reispold, hvor vi bandt skøyter paa, hvor ieg forsøgte at løbe paa iis, hvilket [jeg] i flere aar ey har giort, og gik det endnu temmelig, og ville ieg øve mig, troer ieg nok at kunde komme til nogenlunde færdighed igien. Neppe er der nogen her i egnen, der i min alder endnu tør tage skøyter paa og som i ungdomsdage kand løbe paa iis.

1851 31/1 . . . Politisk vigtig for vort land var overenskomsten med de af Preusen og Østerige hidsendte commissairer til Holsten, hvis trudsler bevægede stattholderskabet til at ligge ned, ophøre og tilbagetrække arméen, landforsamlingen at opløse sig, da mand ellers med vaabenmagt ville tvinge hertil, og en osterrigsk hær af 20 000 mand blev satt i bevægelse, og uagtet holstenerne efterkom det forlangte, rykkede osterriger med preusser dog frem, gik over Elven og besatte Hamburg, Lübeck og Holsten med Rendsburg og saaledes ret vorde herrer og dominere i nord, hvilket maaske i dette øyeblik alt er skeet, og himlen maae vide, hvad heraf vil fremstaae; det seer for vores før saa lykkelige land faretruende ud og læt kand fremstaae en blodig krieg igien. Den danske armee er ey opløst, men staaer i sin fulde styrke ved Schlesvig og omegn endnu. . . .

1851 4/2 . . . Skrev til kiøbenhavner comité for industriudstillingen i London med mine sønners indsendinger: 23 stk. knipl. af forskiellig bund, nogle krager og manchetter samt 2 smukke prøvekort af kniplinger og bomuldstøy. Og var det mig saa kiert, mine sønner kunde have den ære at tage deel i denne verdens industrie udstilling, den lille landsbye Brede med omegn ogsaa hertil kunde levere bidrag.

1851 6/2 . . . Hørte at mand i Tønder havde faaet indquartering. Armeen blir altsaa opløst, i det mindste for en deel, og krieg er nu ey mere saa læt at befrygte. — Søfolkene her fra sognet kom ogsaa hjem i dag. —

1851 17/2 . . . Mine sønner kiøbte i dag af Lausens enke en lille fenne 2½ demat stoer, Trædvang kaldet, ved veien tæt til Niels Nyemands have og toft, for 550 rdlr. crt. . . . Ieg er ellers got tilfreds med denne handel, da beliggenheden er saa tilsigende for deres industridrivt. . . .

1851 11/2 . . . En doctor kom fra Kiøbenhavn, der vil praktisere her [Højer] og forbliver for det første hos Nagel, hvilket for doctor Windings skyld, med hvilken Nagel i senere tid staaer paa spændt fod, slet ikke var mig kiert.

1851 14/2 . . . Det blev i dag officiel stadfæstet, at vore danske tropper have besat alt indtil Eideren og Kanalen, Rendsburgs Kronværk eller norder deel af fæstningen med, oster-riger og preuser den øvrige deel af fæstningen og er derved paa en maade grendsens mellem dansk og tydsk ordnet; toldlinien ogsaa forlagd fra Kongeaen til Eideren. Gid nu alt øvrige var ordnet, og vi havde defenitiv fred, men det seer endnu braaget og forviklet ud.

1851 16/2 . . . I Wisbye vaiede mange faner i anledning af, at herredsfogden gav reeshytte i dag, hvilket efteraaret ey fandt sted, men var bleven opsat til nu.

1851 20/2 . . . Gik . . . til Storde, hvor ieg underholdt mig ret behagelig med vores digterinde, der til gavn for de saarede

---

1851 11/2. Lægen Niels Thomas Wolters, senere praktiserende i Tarm.

vil give hendes digt i tryk. Ieg bad mig tegne for 10 exemplarer og blev hendes første subscriber . . .

1851 22/2 . . . Ferdinand med Mikkelson vare eftermiddagen i Høyer, hvor Tillisch kom for at eftersee og høre, hvordan alt stod der og stemningen var, steg af hos Nagel, tog tilbage til Tønder og ville i morgen til Kloster. En æresport var opreist i Høyer. Danske flag vaiede, men som for de tysksindede ey har villet være et behageligt skue.

1851 24/2 . . . Der manøvreres denne tid her i sognet af den dannede klasse at faae pastor Rotenborg forsat til en anden menighed og blive ham quit; have saavel i forgaars i Høyer som i gaar i Kloster ansøgd Tillisch, for tiden den regierende i Schlesvig hertugdøm, herom, men det vil nok blive vanskelig at opnaa maalet, da vel ingen tilstrækkelig grund vil være herfor.

1851 26/2 . . . Ved samme [nemlig dagbogen] blev ieg ogsaa mindet om salig Boy Boysen i Tønders smukke skrivelse denne dag 1816 med den vedsendte skildtpad tobaksdosse, hvilken ieg tog til haande og var mig en kier erindring af denne brave, virksomme mand, vist den første eller vigtigste kniplingshandler i vores egn, og som denne industrie havde saa meget at takke for; tillige mindede [jeg] hans faderlige godhed for mig, den tillid og fortrolighed, han til sin tid viste mig og glædede mig den bevidsthed, at hos mig det gode ey bliir glemmt, men mindet med taknemmelighed.

1851 28/2 . . . I vores land er Holsten besat af østerriger og preusser paa Rendsburgs Kronværk nær, der er besat af danske tropper. Den schl.-holstenske armee er gandske opløst, ligesaa for størstedelen den danske. Besøgte præsten, hvis søns fødselsdag det var i dag, men traf ingen hiemme . . .

1851 3/3 . . . Der var ringriden i dag i Wollum og Apterp. Stakkels Anthon blev oppidsket denne morgen og maatte ofre hedevinger. . . .

1851 9/3 . . . Ieg var med vores moder til kirke, hvor som sædvanlig dievlen blev omtalt og i dag var hovedthemaet for Rotenburgs prædiken, hvilket saa lidt tilsagde os. Dievelen, den

onde aand, var fast uddød i pastor Lautrups tid og blev yderst sielden berørt, men nu er han ved Rotenburgs foredrag ret kommen til live igjen, hvilket neppe vil være tilsigende og opbyggelig for fleertallet af menigheden, i det mindste er det ikke for os, og gaae vi kuns til kirke for ey at fierne os menigheden, ikke at opbygge os, hvortil mand ved denne mands foredrag sielden finder anledning, da det mystiske ikke tilsiger os. Vi allene hylder Christi rene, uforvanskede lære, hans formaning til at vise troen ved vore gierninger . . .

1851 11/3 . . . Mine sønner bleve i gaar færdige med deres afslutning, der Gud skee lov faldt got ud og gav et resultat over min forventning. Det bliir rige folk, kand de saaledes fremtoure, og Gud lov, at de paa rettviiis maade gjøre brug af, hvad de have og eie til gavn for dem selv som deres medmenisker.

Gang til . . . Storde for at gøre brug af den mig der for 4re aar siden tilstillede piibe, arv efter pastor Lautrup, hvor da den hedengangne taknemmelig blev erindret og omtalt. — Hvor anderledes med den nuværende præst, der saa gandske ikke svarer til sin værdige forgienger, især hvad lære angaar. Derfor have ogsaa flere, og de meest oplyste, i menigheden ved en petition ansøgd regieringen om at forsætte Rotenburg til et andet sted. Dette vil han med sine mystiske tilhængere have erfaret. Mikkelsen beskyldt for lederen af omtalte ansøgning, og paa leiehusets hiørne lige over for Mikkelsens vindver var denne morgen en placat opslagen: Ulven i faareklæder betitlet, og faae vi da ogsaa her hiørne placater til skue. . . .

1851 16/3 . . . [Johan Andreas] kom i aftes fra Flensburg silde hjem, havde overnattet i Ries, men her var efter hans sigende ey got at være. Huusfaderens haarde, bittre, ukierlige sind forøger sig disværre. Kone som børn have meget at døye. . . . Med sin ældste søn Adolph, som med kone og barn var der, skal han især viise sig meget haard og uchristelig . . . og denne bitterhed fremstaar allene deraf, at sønnen som hans brødre er ham for tydsksindede.

1851 20/3 . . . Adolph Wulff tog denne morgen herfra, og

ham seer ieg vist aldrig mere, da han med kone og børn vil vandre over til en anden verdensdeel, Nør America, og vil der bosætte sig. Dette er et vovet foretagende . . . Den usalige politiske tilstand, vores land som hele Tyskland for nærværende tid befinder sig i, har især fremkaldt hos ham med kone denne beslutning . . .

1851 25/3 . . . I Ribe advis en giengivelse af den i Bredebroe paa Mikkelsens leiehuus den 11. dennes opslaaede placat, underskreven af Pet. Lorenzen Brink i Aasp, men vist ey forfattet af ham, sandsynlig af C. L. Ogsaa i Flensburger blad var noget fra Kloster anført, ogsaa sigtende til Brede præst, der nu bliir ret renomeret og har meget at døde.

1851 26/3 . . . Besøg af . . . Radoor fra Tønder; Radoor med hele magistraten har takket af, da det tydske sprog ikke maatte bruges, men ved skoleundervisning som ved alle forretninger kuns det danske skulle være gieldende, hvortil mand ey har villet forstaae sig, vel heller ikke kundet, da mindste delen vil være det danske skrivtsprog mægtig. Og dette har vakt stoer misnøye; mand forbittret derved de pirlige gemytter i stæden for ved human fremgangsmaade søge at forsone, og dette er efter min anskuelse den forkerte vei, thi intet pirrer mere end berørelse af troe og sprog, dette viser historien fra første tid af.

Et brev fra L. Salomon i Kiøbenhavn fornøede mig. Denne mand havde seet ved udstillingen af, hvad der skal forsendes til London, mine sønners prøvekort af bomuldstø, der meget maae have tilsagd ham, thi da han selv skal have en meget stoer fabrik af bomuldstø og dog ombeder at tilsende ham saavel prøver som vare, vidner om, at vores fabrikat maae være fortrinlig, og er det mig kiert, at det committheen tilsendte er bragt til udstilling og foreviisning i København, hvorved mine sønners fabriksdrift vist meget er bleven renomeret, hvilket for den kommende tid kand være til gavn for dem. . . .

1851 29/3 . . . [Ved læsning i et af sine breve til forældrene, dateret Smidstrup 1789 20/10, mindes Wulff] den gode assessor

---

1851 25/3. C. L. = formentl. Christiane Ludvigsen, »Digterinden Anna«.

Lautrup med kone paa Estrup, hvilke saa kierlig antog sig det fattige barn, lode mig undervise i skolen i Smidstrup, hvor ieg blev confirmeret, betalte alt for mig, da mine fattige forældre ey formaaede dette, som med min broder Hans sørgede for, at ieg fik en anstilling hos landmaaler Ravn, hvilket tiente til min dannelse og udvikling af mine aandsgaver . . .

1851 4/4 . . . Mine sønner begyndte med at lade kiøre iord fra Trædvang, hvor der skal bygges.

1851 18/4 . . . Hastede hiem, da der var grande i anledning af de samlede penge for kriegerne, hvoraf endnu 100 rdlr. tilbage . . .

1851 12/5 . . . Muurerarbeidet blev i dag begyndt ved mine sønners nye bygning i den kiøbte Lausens fenne.

1851 31/5 [Husum] . . . Politisk intet mærkelig forefalden. Fred endnu ey diffenetiv afsluttet; man underhandler og kommer ikke videre, dog hersker i vort land stille roelighed, og hver kand forestaae og drive sine ting, men stemningen mellem tydsk og dansk er disværre bitter og hadefuld. . . .

Med uldhandelen seer det for mig ringe ud, intet endnu kiøbt og bliir af mine medkiøbere høgere priiser udbuden, som ieg tør anligge.

1851 1/6 [Husum] . . . Blev denne morgen forstyrret i min roe ved H. Chr. [Hansen], der kom og forkyndte, at mand i nord nu har lagd løs. Peltzer kiøbt meget og anlagd høye priiser, som det heder 22 s. og derover for parthien. Mumme Iantzen fulgt efter samt Schwedler. Iuhl var ærgerlig tagen hiem, fra Bucköft hørtes intet. Det seer nu vanskelig ud med indkiøb, da ieg er bunden til saa lave priser, og vil der vist blive lidt kiøbt. Ærgerligt at M. Iantzen kand kiøbe til saa langt høgere priser for samme huus. Pet. Iensen gjorde en tour til Eiderstedt, men kunde intet kiøbe, da man holder paa 20 s. Anker reiste flittig umher, men om ankiøb hørtes endnu intet, dog vil det vist ogsaa snart der gaae løs, og faaer ieg ingen andre ordre da intet faa i syd som nord, hvilket dog vil være meget ærgerlig. . . .

1851 18/6 [Husum] . . . I dag som i gaar lidt uld til marked

og kuns lidt blev kjøbt af os, alt stille og roelig i handelen, saa vi havde udsigter til at faae uld nok, men saa kom M. Iantzen ogsaa her og forstyrrede handelen, kjøbte Fr. Hansens uld fra Pelworm, som vi havde paa haand og ville kunde have kjøbt langt billigere end han; ogsaa en anden parthie af 800 R fra Pelworm kjøbte han til $14\frac{1}{2}$ og 2 spec. duceur overalt. Vi kjøbte igaaer en lignende parthie uld derfra i det mindste lige saa god for 14 s., og er denne mands optræden her os ærgerlig, mig vil Paap binde hænderne, men ham lader mand frie haand . . .

1851 20/6 [Husum] . . . W. Nissen med P. Iensen til Eiderstedt. Der ligger endnu megen uld usolgt, og got vi har ladet os tid, fast alle medkøbere lade til at have kjøbt satt, og sandsynlig vil prisen dale. En lykke for egnen, at vi købe endnu, ellers vilde det vist for sælgeren have seet ringe ud . . .

1851 22/6 [Højer] . . . Traf her sammen med Beck og hørte nu bestemt, at Knudsen har kjøbt Trøzburg for 169750 rbdlr. med besætning og videre tilhørende, og mente mand, Knudsen havde gjort en god handel. Gid han nu maa vise sig god og skaanende mod godsets beboere . . .

1851 26/6 . . . Smukt stille veyr, hvor glædede mig dette for Ferdinand, der i dag fra Ballum pr. dampskib ville begive sig paa en reise til England . . .

1851 4/7 [Husum] . . . Aftenen breve fra Theodor og Ferdinand; sidste imod forventning i Hamburg istæden for at være i England, som ieg saa bestemt antog, men dampskibet ankom ey til Ballum og nu maatte han tage over Hamburg . . .

1851 16/7 [Husum] . . . I Husum hørte ieg, at i min fraværelse intet er kjøbt, og at ulden nu ogsaa i syd overalt er solgt, hvilket var mig kiert at høre. Vores quantum her er 47500 R . . .

1851 26/7 . . . For at see hvorvidt chaussearbeidet er fremmet, tog ieg fod i haand og vandrede hele strækningen til Nørbye. Alt blev meget solid og got udført, vil vist være af varig hold; paa opfyldningen først et laug sandgruss, siden et laug leer, nu sandgruus, der paa et laug leer og tilsidst sandgruus igien. Men før michaeli bliir mand neppe færdig . . .

1851 27/7 . . . Besøgte i dag kirken, hvilket i lang tid ey er skeet og fandt mig temmelig tilfredsstillet ved Rotenburgs foredrag, der i dag ey fordømte, men henholdt sig til Christi lære og formanede til fred, enighed og kierlighed, tillige overbærelse med hinandens svaghed, altsaa vise troe i gierning . . .

1851 18/8 [Husum] . . . I Husum ligger samme militair endnu, ogsaa nu gensdarmar. Beleiringstilstanden endnu ey hævet, ellers alt roelig her.

1851 19/8 [Husum] . . . Besøgte og samtalte med adskillige og gik paa eftermiddagen til havneanligget, hvor broen nu er færdig med øvrigt til indskibning, men mand veed endnu ikke, hvor skibene skal komme fra og om dette anlæg vil føre til noget . . .

1851 12/9 . . . Tog med vores moder til Tønder, især for at købe nogle smaa ting til Hochbergs fødselsdags ferie. Vi fandt alt der saa død og stille, gemytterne ved den politiske stilling saa nedbøvede og utilfredse; vi glædte os derfor til at tage derfra og til vort roelige Brede, hvor der er mere liv og munterhed som tilfredshed . . .

1851 23/9 [Højer] . . . Besaae formiddagen i selskab af min kone, Nagel og de 3 smaa børn dampskibet Iylland førende af Capt. Sødering fra Aalborg, hvilket ret meget interesserede os. Det 180 fod lange skib blev lagd om og vendt, hvilket medtog over 2 timer. — Paa mangel af vand har skibet ey kundet gaae ud, maatte losse kreaturladningen, og mand agter i morgen at lade og forsøge det paa nye ved springflod igien.

1851 24/9 [Højer] . . . Besaa kreaturindskibningen paa dampskibet Iylland, der lagde ud og kom lykkelig over sandbanken, vist ved hielp af springflod, da vi i morgen have nye maane . . .

1851 5/10 . . . Ieg tog kl. 9 fod i haand og gik til Høyer, hvor ieg blev glædet med den efterretning, at vor kiere datter i aftes kl. 9 var nedkommen med et lille pigebarn, velskabt, sund og munter . . .

Ieg tilbagelagde veien som sædvanlig i 3 timer, men kom temmelig i sved, skøndt ikke træt, men da ieg siden blev kold,

tog ieg atter fod i haand, løb et stykke langs digen og dette hialp, nu blev ieg varm som vel igien.

Ieg rimede underveys, at fremsige ved min ankomst middagen til Høyer, hvor ieg ventede at finde alle siddende ved bordet, følgende:

Hier komt der alte Wandersmann
der noch die Füsse brauchen kann
obgleich im Alter Siebzig Acht
gar wenig weiter Weg gedacht.

O! mögten alle, alle hier
in *solchen* Alter gleichen mir.
Drum braucht die Kräfte, Tag und Zeit,
zur Müh und Arbeit stets bereit
dann wird Ihr auch Gesundheit freun
und selbst im Alter röstig seyn.

Men min forventning blev skuffet, ieg fandt ingen ved bordet; opskrev og tilstillede siden min datter rimet.

1851 6/10 . . . Vores konge Fred. VII fyldte i dag sit 43de aar . . . I Høykroe var festlighed, hvor ogsaa borgemester og herredsfoged Kier fra Tønder indfandt sig, og som ieg paa touren samtalte lidt med og lærte kiende, en meget ung mand, men efter det udvortes lader til at være godmodig som beskeden.

1851 12/10 . . . Læste i Mercur, at som min broder er bleven konsistorialraad, pastor Jep Hansen i Jordkier er bæret med ridderkorset, og kand mand kuns finde grund i dansk sindelaug for slige udmærkninger, da ingen fortienester er bekiendt.

1851 19/10 . . . Gang til armhuset, hvor ieg glædede især børnene med en lille kurv æbler, ligesom mit besøg var alle fattige saa kier. Og var det mig saa kiert at varetage, alt stod saa got, fredelig og ordentlig til der. Traf her sammen med Niels Truelsen fra Harris, der er fattigforstander og lader til at varetage tingene got.

1851 23/10 . . . Siden kom mine 3 sønner og medbragde det glade budskab, at udstillings committeen i London har tilkiendt mine sønner en priismedallie for de indsendte kniplinger, hvil-

ket for dem er meget smigrende, kand tillige biedrage til at renomere deres fabrikater. Kuns 8te her i riget er denne ud-mærkelse bleven til deel . . .

1851 2/11 . . . Eftermiddag og aften havde vi høstgilde, et talrig sælskab af 42 persohner med børn. Der blev Theodors composition deilig musiceret, dandset og det gik som sædvanlig lystig og glædelig til, først kl. 1 blev brækket op . . .

1851 11/11 . . . Vores unquæg blev sveden i gaar, og var det mig kiert, at mine folk havde afbenyttet det smukke stille veyr.

1851 24/11 . . . Paatænkte 1789, hvor med s. o. vind vi havde den strengeste vinter i min levetid, der begyndte tidlig, endte først i april, og var det mig saa kedelig i dagebogen paa Nebbe-gaard fast hver dag at anføre s. o., frost, sne og kulde. Min sal. fader havde bemærket, at i den varme stue i 14 uger vindverne ey vare optøede. Bevar mig Gud fra at opleve saadan vinter igien; i alderdoms dage ville dette være redsom, skjøndt ieg nu har en god varm stue, men som dreng af 15 aar paa Nebbe-gaard et ussel, utæt kammer med dør ud til haven, hvor vinden bar paa, der var saa aaben, at mit lille hul blev belagd med snee, og ieg undertiden morgenen paa min seng fandt et sneedækken, derved ingen kakkelovn, ey maatte komme i herrens varme stue, ey heller være hos tjenestefolkene i deres stue og maatte døye meget. Men ieg blev afhærdet derved, lærte det bedre kiende og skatte og takker med taknemmelig hierte Gud for i min alderdoms dage at have det bedre.

1851 5/12 . . . til Wisbye, hvorhen ieg kl. 1 tog for at staae fad-der hos Beck ved en lille datter, der blev døbt i kirken . . . Den danske ritus ved handlingen tilsagde mig ikke . . .

1851 10/12 . . . Hørte at Brasen døde den 3die dec., fik en rørelse og var efter 2 timers forløb død. Kort for sin død havde han med god appetit spiiist til middag, og slap læt herfra. Han naaede kuns en alder af 57 aar og efterlader sig 3 uforsørgede børn.

1851 16/12 . . . Niels var i Høyer og kjøbte af Ebbe Fedder-sen 6 tdr. byg til den høye priis 9 mk., og vil det nok være tvivlsom, om det lønner sig dette aar at fede stude . . .

1851 24/12 . . . [Jule]selskabet bestod af 14 personer . . . Som sædvanlig gik vi kl. 1 til hvile; vores kiere moder glædede ieg med en sparbüchse, hvori 8 spec., ligesom hun mig med et smukt lommeterklæde. Vore 4re tjenestefolk fik paa deres talerkenner skiuldt under kageværket hver 1 spec., hvorved de bleve glædede og endte som tilbragdes aftenen til fornøjelse for alle, ligesom mange i som udenbyes bleve glædede ved den fromme godgiørende Hochbergs mangehaande understøttelser og gaver, og paataenker ieg ved den leilighed, hvor mange ogsaa ieg i ungdomsdage paa lignende maade har søgd at giøre iuletiden glad, ligesom det glæder mig, at sønnen følger faderens spor.

1851 31/12 . . . Aaret var for denne egn i det hele gunstig og gav det ogsaa ingen riig høst, tør mand dog heller ikke klage over misvext; dog var høsten ey saa god i de nordlige dele af vort land, hvor der i høstens tid) faldt mere regn og meget korn blev bedervet. Kornpriserne vare temmelig høye: Rug 14 á 15 mk., byg 8 á 9 mk., havre 4 mk. 8 sk. á 5 mk. 8, boghvede 10 mk. Af alle kornsorter var hvede bestkiøb af alt og holdt neppe priis med rug. Besynderlig dette. Høsten heraf maae have været rigeligere. Rapssæd circa 18 mk. Kreaturer i meget god og høy priis.

Politisk svæver i vores land endnu alt i det uvisse, og intet er defenetiv afgjort. Endnu er Holstein [og] Lauenburg besat af tydske tropper, grendsen endnu ey ordnet saa lidt som tronarvefølgen. O! havde vores konge havd en tronfølger, da ville denne usalige virvar ey være fremstaaet. Give Gud at tingene snart tilfredsstillende maatte blive ordnet, denne spænding mellem tydske og dansk ophøre, og mand som før maatte vandre i eendrægt med hinanden haand i haand.

Ved alt dette er dog velstand hiemmehørende i vores land, især hvad landboerne angaar. I kiøb som leie have iordene en meget høy priis, og neppe have samme havd saa høy en værd som nu. At velstand hersker tilkiendegives i det mindste her i egnen overalt, og bonden fremtræder som herremand. Penge-mangel sporres sielden . . .

Verdensudstillingen i London gjør ogsaa dette aar tænkelig . . . Mine sønner . . . blev en medaille tilkiendt, den eneste begge hertugdømmer blev meddelt, hvilket ikke lidt renomerede deres firma.

Med iernbaneanlægget gik det rask fremad, især i Tyskland, og bliir det saaledes ved, vil mand med tiden kunde flyve jorden rundt, men om dette for det almindelige i det hele vil være til gavn er et spørgsmaal, thi mange tusinde blive derved brødløse. I vores lad skeede intet med hensyn hertil dette aar, kuns fortsættelsen af banen fra Roeskilde til Corseur blev underhandlet, ligesom at anligge en bane fra Øster- til Vesterhavet, men hvor denne skulle gaa ud fra og ende, herom kunde mand endnu ikke enes.

Directe skiffartsforbindelse med England fandt dette aar sted, især med hensyn til kreature. Meget betydelig var forsendelsen fra Tønning, dog ogsaa nogen fra Hierting, Ballum og Høyer. Til sidste sted projecterer mand at fordybe indseglingen, paa det større skibe her kunde gaae ind, hvilket om det lykkes ville være Høyer til stoer gavn og hæve denne bye meget, men vist til skade for Tønder, der disuden taber i velstand meer og meer.

Min sviegerson Nagel blev bæret ved ridderkors og fik tillige bestalling som postmester i Høyer ligesom min broder præst fik consistorialraad titel, dette vel meest for deres danske sindelaug; dog havde første io døyet meget for sin patriotismus, fangetagen og hensat længere tid i fængsel, først i Tønder, siden i Bredsted og derefter flere gange maatte flygte for ey atter af de tydske at vorde fangetagen og tilkom ham nogen opreising herfor som paaskiønnelse af sin opofrende fædrelandskierlighed; sidste er io ogsaa en gammel embedsmand, der i mange aar troelig har rygtet sit kald, tillige er bleven sin nationalitet troe.

Ia! vores familie har mange fremhævelser som udmærkelser at glæde sig til; af saa ringe stand findes neppe lige i hele landet og vore fattige forældre vil ey have drømt, at det i tidens løb skulle [gaa] deres børn saaledes, der med intet, — hvad mig

angaar mindre end intet, da ieg havde mine forældres stoere giæld at vartage — maatte begynde deres virksomhed og næst Herrens velsignelse, hans vise førelse, allene havde at henholde sig til sig selv, de egne evner og kræfter.

Hvad handel og industrie angaar, gik det med kniplingshandelen ringe og daler det dermed meer og meer, saa det staaer at befrygte, denne huusflids frembringelse ganske vil døe ud i denne egn og vores land, hvilket meget ubehagelig berører mine fornemmelser, thi denne industrie bragde mange penge i landet og gav saa mange brød, men alt er io saa foranderlig i denne verden.

Med fabrikation af bomuldstøy gik det bedre; alt var i fuld gang og her megen liv og virksomhed, saa det lille Brede kunde ansees som fabrikbye, og mange mennisker, unge som gamle, mandfolk som fruentimmer fandt her beskieftigelse og rigelig løn for deres møye; paa afsætning manglede det ikke, men var det især Iylland, varene bleve forsendte til. Gid kuns ingen forandringer med toldgrensden maatte finde sted, der let kunde indvirke skadelig, ia til fordervelse.

Uldhandelen gik ey synderlig, dog blev kiøbt af mærskuld i opdrag fra Semper, firma I. W. Paap i Altona , iydsk uld blot . Denne uld er fast ey til at anbringe mere og har især i Holsten tabt sig meget, siden toldforbindelsen med Danmark har ophørt.

Disværre blev min raps fra forrige aar henliggende og dette var en uhædlig speculation.

Som forrige aar i den kiøbte Lausens fenne en nye fabrikbygning blev opført, saaledes lod mine sønner ogsaa i aar der lidt bygge — et baghuus og et torveskuur, og vil med tiden vist flere bygninger der vorde opførte, hvis ingen hindring fremstaar for afsætning af deres frembringelser. vævestole vare dette aar i gang og mennisker, unge som gamle kvinder og børn fandt herved beskieftigelse, brød og underholdning,

---

1851 31/12. Tallene ang. uldhandelens størrelse, vævestolenes antal og antallet af beskæftigede arbejdere mangler.

saa mine sønners virksomhed er til gavn for det almindelige, hvilket glæder mig. — . . .

Skøndt nu af mine søskende den ældste er ieg dog hvad det legemlige angaar den raskeste, kand endnu især saa got bruge mine ben og at løbe et par miil er for mig som ingen ting, og styrkes mine kræfter vist derved, at ieg daglig tager fod i haand for at bevæge mig i frie luft, hvorved kræfterne styrkes og opretholdes. Maatte mine børn som efterkommere følge mit eksempel. — Hvad ieg savner meest er høreelse og hukommelse ligesom sands for det sælskabelige liv, fordoms dages glæder. Meest tilsiger det mig at være i stille roe, underholde og beskieftige mig med [mig] selv, gaae tilbage til den forgangne tid, hvor da min dagebog saa ofte glæder, trøster og opmuntrer mig, ligesom min gode kone saa meget biedrager til sindsopmuntring og lættelse af melancholiske fornemmelser, for hvilke mand neppe veed at giøre sig rede for . . .

1852.

1852 5/1 . . . Besogde mod aften Christiana, der paatænker at bytte hendes boelig og flytte til Nr. Wollum for at komme i et andet sogn og faae en anden præst, da Rattenborg er hende saa meget imod som forhadt.

1852 10/1 . . . Floden har været høyt oppe sidste nat, og mange faar ere druknede. I eftermiddag var floden stegen saa høyt, at det steg til min Kiertoft; Apterp vei stod blank som alle enge og iorder der. Gid kun ey for megen ulykke ved dette saa længe anholdende stormveyr være fremstaaet paa havet, got at saa faae skibe denne tid ere i gang . . .

1852 12/1 . . . 3 dage har det nu ogsaa stormet, hvorved det gav høye vande, og mange, mange faar ere paa vestereggen omkomne, en karl i Drenghsted enge druknet, 2 skibe ved List skal være forgaaet, en ladning tømmer tilhørende P. Gram i Ballum er dreven bort og strandet mangesteds hen, Andres Regel i Apterp forfeilede den lille broe paa Apt[erp]vei herfra, styrtede med heste og vogn ned i dybet og kunde snart have sat livet til.

Til lykke kom ham et par mand til hielp, han maatte her tilbage igien og forblev natten hos Lausens . . .

1852 16/1 . . . Vi vare samtlig til giest hos Mikkelsens, mid-dag som aften, hvilket i flere aar ey havde været tilfælde . . .

1852 20/1 . . . Paatænkte med min omgivning sal. pastor Lautrups fødselsdag og de glade timer, vi med samme denne dag saa ofte havde forlevet og hvis savn, især for mig, er saa stoer og smertelig; men vel snart samles vi heden. Han hviler nu alt 7 aar i iordens skiød. Gik som sædvanlig denne dag til Storde for at underholde mig med datteren og minde hendes hedengangne forældre samt de kiereste venner, ieg i livet har havd, som aldrig vil vorde glemte af mig. Tilstillede Christiane hendes faders smukke digt for mig 1804 at tage afskrift af, hvilket meget glædede hende.

1852 29/1 . . . Hochberg med Theodor var i Ballum med uld at faa spunden der. Det garn, mand har forskreven fra England, duer ikke til trendgarn; væverkarlen gaar ledig og begynden med dette foretagende er ey efter ønske . . .

1852 31/1 . . . I det politiske intet bestemt ordnet og afgjort, alt svæver endnu i det uvisse, og forhandlingerne bragde ingen afgjørende resultat; et ministerskifte fandt sted, dog forblev Sponnek som finantsminister, hvilket for landets vel vist er saare gavnlig . . .

1852 1/2 . . . Formiddagen besøgte ieg kirken, hvor kuns faae tilhørere vare tilstæde; det er nu ey som i pastor Lautrups tid . . .

1852 18/2 . . . En veversvend, et ung menneske af 18 aar, kom i gaar fra Elberfeld hertil og tilbagelagde veien til Tønder i 4re dage. Hvor flyver mand dog nu afsted, før behøvedes næsten lige saa mange uger som nu dage at komme veien over. Denne sven skal anligge forfærdigelse af finere vare til vestetøyer, bomuld og silke; gid det hermed maae lykkes. Mine sønner gjør Brede ret til en fabrikbye, og er samme alt meget renomeret, som fast overalt bekiendt i indlandet som ogsaa mange steder i udlandet.

1852 21/2 . . . Christiana var glad hertil, men hendes mand

lader ey til at glæde sig til dette gaardbytte, helst var han bleven, hvor han er. . .

1852 25/2 . . . Gik paa eftermiddagen til N. Wolm at bese den af Christiane købte gaard, som, hvad bygning angaar, havde mit biefald; beliggenheden er tillige behagelig, mark og eng skal være god, 34 stk. kreature, 4re hæste kand staldes og efter som mand nu betaler eiendomme, er denne gaard i 5000 rdlr. ey for dyre kiøbt.

1852 4/3 . . . Gik til Wisbye, hvor disse dage er session, for at hilse grev Sponnek, der som amtmand træder af, hvilket vist af mange vil vorde beklaget. Han er endnu ret rask og kuns 65 aar, men sit syn er daarlig.

1852 5/3 . . . For øyeblikket er mand som forrykt ved eiendoms kiøb og anligger priiser, der aldrig vil kunde svare regning, og hvem der ey selv har pengene, men skal gjøre laan og svare renter, vil aldrig kunde bestaae. Skulle tiderne forandre sig, korn og kreature falde i priis, da vil sikker mange gaae til grunde . . .

1852 9/4 . . . Ieg paatænkte med tak til Gud denne dag, langfredag 1792, hvor ieg for 60 aar siden begyndte mine vandringer til udlandet som kniplingshandler — kuns i mit 18de aar uden nogen veileder og ledsager, uden nogen handelskundskaab, uden at være det tydske sprog mægtig og kuns forsynet med kniplinger til værdie af 634 s., kiøbt ved min moder paa lykke og fromme, og hvoraf kuns faae vare brugbare for de lande, ieg bereiste, havde ieg en svær opgave for mig, men som dog Gud skee lov hældig blev løst, saa vanskelig, besværlig og kummerfuld min begynd ogsaa var. Ieg gik til søes med et skib fra Røm og naaede først efter 4re ugers forløb Altona, da vinden var contrair. Forgieves søgde ieg at sælge noget i Hamb.-Altona, tog nu fod i haand, min pose paa ryggen og vandrede til det lauenburgske og til Meklenburg, hvor ieg først i Schwerin efter 6 ugers fraværelse fra mit hiem solgte faae alen kniplinger ved at husere til privatbrug, og saa fik da endelig efter at have været 6 uger fra mit hiem min handel begyndt.

Ieg vandrede nu omkring i Meklenburg fra bye til bye, fra

det ene marked til det andet, men kunde af mine faae kniplinger kuns sælge ubetydelig, da saa mange ey vare handelige; og saa sparsom ieg ogsaa levede, saa meget ieg ogsaa anstrængede mig at afbenytte tiden og bruge mine been for at komme fra sted til sted, var det dog ikke mueligt at fortiene saa meget, som ieg fortærede, men satte hver dag penge til. Nu faldt mit mod, ieg forsagde efter nogen tids forløb, gik mange mile grædende, da især mine forældre med uopdragne børn (min søster Grethe var kuns 6 aar gammel) i trængende omstændigheder saa meget laae mig i sind og tanke, og som ieg saa gjerne ville være kommen til hielp; ieg saa ingen udveie paa den antraadte bane at kunne fuldbyrde dette saa lidt som selv at finde udkomme for den kommende tid og opgav alt haab; men da ieg i mange uger havde vandret omkring, døyet saa meget og besluttet at resignere, da sendte Gud mig en trøstende engel i en fattig tigger (mand see og læse min *bettler*). Denne ved sine fortællinger, da ieg kom i følge med ham fra Grabow til Ludwigslust, opvækkede atter det faldne mod. Hans fromme overladelse i Herrens villie og førelse forplantede sig ogsaa til mig. Ieg besluttede nu at vedblive med min usle handel saa længe ieg kunde, og det haab besieledede mig, en bedre tid ville fremstaae og Herren tilsidst ville gjøre alting vel. Ia! velsignet være denne bettlers minde, stedse paatænker ieg ham med taknemmelighed, ligesom min tak stiger til Gud, der ved ringe ting veed at fremme menneskets lykke og velvære.

At sælge stykkeviis ved mit usle forraad af vare, indsaa ieg ville ikke kunne føre til noget, nu ville ieg forsøge at sælge alenviis. Gik morgenen efter samtalen med bettleren huserende i en gade i Ludvigslust, da vartog ieg paa den anden side af gaden min bettler og gik vi paa en maade begge i samme ærende; han stod for en dør, blev mig var og kiendte mig; han taledede ikke, men hans blik glemmer ieg aldrig, hvor var samme dog saa roelig from, saa gudhengiven, og efter at have tilsmilet mig saa venlig, vendte han sit blik mod himlen, hvilket var forstaaelig nok for mig og saa gik hver sin vei.

Da i Hamburgs gebiet huserehandelen var frie, vendte ieg

mig didhen, og henholdt mig især til Billwerden. Her gik det mig for saa vidt ret got, og i stæden for i Mecklenburg at sætte penge til, kunde ieg dog her fortiene lidt. — Ieg havde nu tillige lært kiende de vare, der i de egne, ieg bereiste, vare brugelige, forskrev nu nogle kniplinger fra Iürgen Møller som andre kniplingshandlere, reiste saa til Meklenburg igien, hvor det da gik lidt bedre. Ieg vartog ynde, hvor ieg kom, som tillid og fortrolighed, hvilket var mig saa kier, som ogsaa siden grundede min velvære. — Hvad ieg havde sat til, fortiente ieg nu igien, og efter fem fierdingaars fraværelse, hvor ieg havde maattet døde saa meget, havde ieg den overskud at kunne købe mig et lom-meur, hvilket ogsaa var alt ieg i 5/4 aar havde fortient.

1852 13/4 . . . Mine sønners bronze medaille fra udstillings-comiteen i London ankom endelig i dag; den er ret smuk som stoer af umfang, men ieg havde ventet sølv istæden for bronze. Det er imidlertid en sielden udmærkelse for industriedrivere i en lille landsbye ved en verdensudstilling, som den Londoner var, at vorde slig ærestegn meddelt . . . og vil dette ogsaa for efterslægten være og blive en kier erindring, som vist vil blive hæderlig opbevaret, saa længe nogen lever af vores slægt . . .

1852 14/4 . . . En tænkelig dag blev denne for Theodor, da til ham blev købt Peder Jefsens gaard for 4200 rdlr. crt. med aftægt for enken, frie vaaning, daglig 1 kande mælk, ugentlig 2 R smør og aarlig 50 rdlr. i penge, saa længe hun lever. Da bygningerne er saa ringe og yderst forfaldne, er dette io dyre nok, men vi ville saa gjerne have ham boende her i byen, da han selv saa meget ønsker dette, og han egner sig best for land-bedrivt; muligt ogsaa Boe Hansens gaard kunde blive tilkøbt. P. Jefsens enke skal endnu aarlig leveres 2 læss tørv, 6 a 8 l. flau. . . .

1852 16/4 . . . Af handelen med Boe Hansen blev der intet, 5750 rdlr. crt. blev ham buden, 5800 rdlr. ville han have med betænk-tid.

1852 25/4 . . . En mærkelig eftermiddag blev denne for Anna Christiane Ludvigsen, sal. pastor Lautrups datter, renomeret som digterinde under navnet Anna, der skifter boelig som me-

nighed og tager fra Storde i Brede sogn til Nør Vollum i Døstrup sogn, foranlediget ved den disharmonie, der hersker mellem hende og hendes faders efterfølger, pastor Rotenburg, hvilken disharmonie ogsaa hos mange andre medlemmer af denne menighed finder sted, da han i lære saa lidt svarer til sin forgjænger og mand sielden ved sine foredrag kand finde sig opbyggt. — For især at hædre hendes faders minde, der hos alle, men især hos vores familie taknemlig vorder erindret som velsignet, havde mine sønner foranstaltet en lille festlighed i Bredebroe, da hun med hendes mand denne eftermiddag tog giennem byen for at flytte til deres nye bolig.

Et smukt musickorps med 9 blæsende instrumenter var opstillet ved Mikkelsens huus, der hilste hende til afskeed, flere danske flagge vaiede, og mine sønner tilstillede hende et afskeedsdigt, ligesom hos farverens et afskedsbrev blev samme behændiget.

Da vores digterinde i forveien ey vidste mindste herom, blev hun glad overrasket, og taknemmelige taarer vædede hendes kind; vist vil hun stedse have denne begivenhed i kier erindring og aldrig glemme den. Mig var det især saa kier for hendes hedengangne faders skyld, da her ved blev kundgiort, at samme ey var glemt, men endnu i kier som taknemmelig minde, hvilket han ogsaa i høyeste grad har fortient, ey allene med hensyn til sin lære, men ogsaa til sin vandel, og om ham kunde mand med sandhed sige — gjøre ikke allene efter sine ord, men ogsaa efter sine gierninger! Disværre er antallet af de præster kuns faae, der kand stilles ved siden af denne mand og dybt føler menigheden hans savn.

Det lille digt forfattet af Ferdinand lyder:

Du herlig viv, som vandt vor vestens krone
ved siælfuldt spil med aandens harpeklang,
som smelter hierter med din ømme tone,
som væder øyne med din veemods sang.
Oh! her vi bringe dig med tak, med smerte,
før du vor kreds forlod, et rørt farvel!
Gid huuslig glæde fryde maa dit hierte,
gid digterild forblive i din siæl.

En sielden scene var dette i en lille landsbye, og vist vil det glæde Brede menigheds fleertal, at dette agtelses beviis har funden sted, ligesom det i landet vil fornøye mange, at mand i hendes fødeegn har vist at paaskønne digterinde Annas værd.

1852 1/5 . . . Tiltraadte i dag mit 79de aar . . . Morgenen blev ieg hilset udenfor vindverne af mit sovekammer ved en deilig hornmusic af den mig saa kiere melodie Joseph i Egypten . . . For at glæde de fattige gik ieg til armhuset . . .

1852 3/5 . . . Breve fra I. W. Paap og H. Chr. Hansen med efterretning, at rapsen er solgt til Hein i Tønder for 18 mk. 4 s. 1ste iuni at modtage og lider derved et betydelig tab, naar loft-rum og renter beregnes, men mand maae finde sig heri; ikke alle speculationer bringer vindest, nogle ogsaa tab . . .

1852 4/5 . . . I Tønder fandt ieg, hvor ieg kom, venlig modtagelse, men alt var saa død og stille der. Gemytterne saa nedbøuede, især krænkede den tvungne indførelse med underviisning i det danske sprog. Borgemester Kier ad interim blev ey godt omtalt, amtmænd Reventlau derimod med roes. Jeg glædte mig til at komme hjem og til mit mere behagelige som tilsigende Brede. Hochberg tog denne formiddag med tante Grethe og den svage iomfru Petersen fra Ruttebøll til Ries for derfra morgen at reise til Apenrade og derfra pr. dampskib og iernbane til Hamburg, hvor de 2de svage piger ville bruge russisk dampbad. — Gid dette maatte føre til noget got og til helbredelse.

1852 9/5 . . . Af mindre behagelig indhold var et brev fra Semper, der har antaget en commissionair i Husum, hvilket var mig saa uventet og foranlediger, at ieg taber lysten til at fortsætte denne handel, der i saa mange aar var min kiereste beskæftigelse; men alt forandrer sig io i denne verden.

1852 14/5 [Altona] . . . kom med mine begge hopper lamme til Altona, hvilket var mig saare ubehagelig . . .

1852 15/5 [Altona] . . . siden i Hamburg, hvor ieg fandt min søster [Grethe] efter omstændigheder vel, og det russiske dampbad lader til at virke got . . . Gik eftermiddagen atter til Hamb., hvor ieg hos W. Nissen traf sammen med Hochberg, der i dag

havde været i Pinneberg at samtale med Gøttke wegen Theodors projecterede amdamsfabrik anlæg . . .

1852 16/5 [Altona] . . . Spiste til middag hos Semper og løb 2de gange Hamburg rundt, hvilket dog noget trættede mig . . . Besaa Sempers vidtløftige fabrikvæsen med mange huuse og bygninger, hvilket sandelig er storartet.

1852 18/5 [Neuenbrook] . . . Var morgenen hos Semper og besluttede at overtage commissionen, især for mine medhielperes skyld, skøndt ieg var stemt for at frasige mig samme . . . Tog bort fra Altona kl. 10^{1/2} og var kl. 7 i Nienbrock, mine hopper vare ret muntre; blev anholdt noget forbi Langenfelde af 2de fod chendarmer at undersøge, om ieg førte noget med mig paa vognen, der ey var fortoldet; sligt har ieg her i landet ikke oplevet før, skøndt det, som ieg hør, længe har været indført. Got ieg havde ingen ting med.

1852 18/6 [Klægsbøl] . . . Her i Klixbøll var kirkevisitation sidste søndag, men da her nu hver anden søndag skal prækes dansk for at fremtvinge dette sprog og det var den danske søndag, kom fast ingen tilhørere og var af den stoere bye Klixbøll kuns 6 mand med 2 kirkværgere i i kirken, børnene *maatte* io indfinde sig. I talen af provsten blev denne udebliven ey berørt. I skolen er her nu ogsaa en dansk lærer indsat ved siden af den tyske — og vil mand med magt fremtvinge det danske sprog, hvilket vækker stoer misnøye og forbittrelse, og i stæden for at udsone forøges derved antipati mellem tysk og dansk, hvilket er meget at beklage.

1852 16/7 . . . Den usalige efterretning indløb, at der har været svær ildebrand i Husum, hvor den 11de efterm. kl. 1 hos Smiths enke, Hotel Stadt Hamburg ild fremstod og 31 huuse med mange sidebygninger bleve et rov for flammens magt og flere af mine bekiendere afbrændte. Om P. Jensens er med afbrændt vides eller nævnes endnu ikke. Naboehusene til begge sider af ham ere afbrændte; hvilken lykke at den megen uld, 43 000 R til rette tid kom af huset og blev forsendt; ogsaa en lykke, at ieg i Munksbrük traf sammen med Theodor og han

tagen fra Husum. Vi ville ellers begge have været tilstæde ved ildebranden og Gud veed, hvad der kunde være hændet os.

1852 17/7 . . . Det var i dag den varmeste dag, vi i mange aar har havd. Therm[ometret] stod kl. 1 i skygge 25 over null, i solen til det frie uden for huset 37, ophængt ved muren til syd af huuset 44 og heden var ret trykkende. Give Gud snart regn.

1852 20/7 . . . Min søster Grethe kom i dag fra hendes badekuur i Hamburg hjem. Den 4de may var hun tagen bort, hun er ret munter og rask, og lader det til, det russiske dampbad har indvirket got paa hendes sundhed . . .

1852 21/7 . . . Breve fra Jens Jensen og Peter Jensen i Husum, hvis huus ey er afbrændt, men temmelig beskadiget; 3 gange var der ild i samme; 41 huuse skal være afbrændte, mange ere huusvilde, og seer det der sørgelig ud . . .

1852 31/7 . . . Fr. VII's reise til Iylland gav de danske blade megen stof at snakke og skrive om, ligesom de franske Louis Napoleons reise til Strasburg etc., hvor samme ligesom vores konge i Iylland blev modtagen af folket med megen iubel.

1852 6/8 . . . Organist Hansen fra Ribe, der har dvælet hos mine sønner i 10 dage og befunden sig saa vel og fornøyet her, tog endelig denne middag med posten herfra og hjem . . .

1852 15/8 . . . Ferdinand kom natten hjem af sin iydske reise, men med forretninger gik det ham ringe; ingen liv i handelen, fast ingen ville kiøbe eller betale, og seer det for tiden med mine sønners vidtomfattende industrie noget tvivlsom ud, men vil haabentlig nok vorde bedre igien . . .

1852 22/8 . . . et deilig veyr, hvilket vi paa eftermiddagen afbenyttede at giøre en lysttour til grev Skaks skovanlæg ved Møgeltønder. Det blev et tog af 3 læs, thi ogsaa Anton, Detleff Smed med sine sønner . . . vare med. Der indfandt sig ogsaa efter aftale Nagel, Dora med deres 4re børn. Der blev med blæsende instrumenter musiceret, hvilket i skoven tog sig deilig ud. Flere tilhørere indfandt sig, og havde mand i Møgeltønder etc. hørt musciken og kom nogle did. Henad kiørte vi efter kolonister

---

1852 17/7. Temperaturangivelsen er reamur.

husene over heden, som var en ængstlig kiedelig for mig ærgerlig tour, den sorte døde hede, de elendige veie, hvor mand løb fare at vælte og det vanskelige at finde sig til rette gjorde een denne tour ret ubehagelig, og aldrig tager ieg denne vey mere. Ogsaa forfeilede vi samme, kom Osterbye nær, kørte længe omkring og var 3^{1/2} time undervejs. Tilbage toge vi touren over Østerbye, Gammelbye, der tilsagde os som vore heste bedre.

Det var mig ellers ret kier at see ved grev Skaks anlæg et got godt exempel var given, hvorledes iordbunden her kunde afbenyttes og i stæden for den sorte hede dannes en venlig som nyttebringende skov. En planteskole, især af naale træer, fandt ieg ogsaa anlagd og kand derved skovplantningen meer og mere udvides, som vist meget vil glæde og moere eieren.

1852 29/8 . . . Var med min kone i kirken, hvor præsten holdt en ret smuk tale, ey bandte og fordømte som saa oftest. Den unge kroemand med kone, der bleve egteviede i gaar, holdt deres kierkegang. Music ledsagede dem fra kirken, faner vaiede, og det gik ret brilliant til; gid deres fremtids dage ogsaa vorde glade.

Mine sønner, alle tre, toge til Røm for der i selskab af Beck at bruge søebad. Gud lov ingen af dem behøver det, og at det egentlig kuns er for at adsprede og moere sig. Naar bare deres mange ting ey vorder derved forsømt, da der er saa meget at tage vare paa, og opsyn her saa haardt behøves . . .

En væver fra Sachsen er ankommen hertil at forfærdige adskillige finere ting, saasom væstetøy, umslag, dugge etc. . . .

1852 30/8 . . . I stille roe forlevede ieg med min kone denne for os saa tænkelige dag, hvor vi for 43 aar siden bleve ægtviede og paatænkte samme med glæde . . . For at glæde mig selv ved med lidt at fornøye andre, gik ieg paa eftermiddagen til armhuset at hilse de fattige medbringende caffe, sukker, tobak og nogle penge, hvormed ieg saa meget glædede unge og gamle; men især de smaae børn bleve saa glade, der fik hver en skilling og ville vist længe paatænke mit besøg. Huuset er ellers kuns lidt besat — foruden smaae børn kuns 14 persohner til sin tid over 50. Af gamle bekiendte fandt ieg kuns Iohannes

Fikken, de andre nu alle bortdøde og blot af den yngre slægt tilbage . . .

1852 9/9 . . . Der var idag kirkevisitation, hvor examen som provst Ahlmanns tale og gestekulation ey saaledes befaldt mig som til sin tid Adler og Poulsen etc. Ieg var som sædvanlig bleven indbudet at tage deel og forøge selskabet efter chatekesationen. Havde kuns liden lyst hertil, men tog dog med og glædede mig den opmærksomhed og agtelse mig af provsten som øvrige tilstædeværende embedsmænd mig saa gandske af embedsmændene blev beviist, og maatte ieg ved bordet indtage første sæde. Amtmanden var ey tilstæde, hans forretninger havde ey villet tillade det, heller ikke vores herredsfoged, der før alle tider var med og forøgede selskabet; birkefogden fra Kloster var heller ikke med. Det varede længe, inden provsten blev færdig med sine forretninger, og først kl. 5 gik vi til bords. . . . Min fortieneste medaille havde ieg paa i dag, hvilket ey er skeet i mange aar; ogsaa degnen havde sin orden paa, hvilket ogsaa hos ham sielden skeer.

1852 12/9 . . . Traf i Høyer sammen med etatzraad Blom fra Kiøbenhavn, der nu er ansat som overbestyrer af toldvæsenet i hertugdøm Schlesvig. Blom kom mig saare venlig og fortrolig imøde, kiendte som erindrede sig mig som broder Hans saa got, men ieg ikke ham og kom først efter skilsmissen i tanker om, at det var iustitsraad Blom, hvilken ieg med reisefølge 1837 et par aftener besøgte, hvor alt var for mig saa hygelig og tilsigende og forlevede hos ham nogle ret glade og behagelig timer. Han tilkiendegav at ville engang besøge os, hvilket ville være mig kiert. Ogsaa Hammer var her, og Nagel tog med ham til Silt for mueligt at hiemhente mine sønner . . .

1852 19/9 . . . Vi havde høstgilde i dag, og her var megen støy og uroe, men alt var munter og glad, og glædte det mig at see andre glade. Der var af unge og gamle 39 ved bordet; aftenen blev dandset og musiceret. Kl. 1 gik ieg til hvile, vores moder kl. 3. . . . En sørgelig begivenhed tildrog sig i dag, idet en væver boendes i Bredebroe ved navn Thomas Christensen

---

1852 9/9. Degnen = Thomas Petersen (1792—1858).

ville have et læss sand hiem fra heden, som mine sønner havde lovet at lade hente med deres vogn, men da karlen kom til sandgraven fandt han samme nedstyrtet og den ulykkelige begravet, og han bragdes død hiem. Havde karlen Niels havd mere mod og aandsnærværelse og ey været fængsled af fordomme, kunde maaske den ulykkeliges liv endnu være bleven reddet, men han troede ikke at turde grave ham frie, før der var synsmænd til stæde, og lens Hansen her fra byen, som karlen Niels traf paa, mente det samme, og saa lod mand den ulykkelige henligge uden at søge befrie ham, og først efter at der var sendt bud og Ferdinand med flere kom did, blev qualte udgravet og havde i kroppen endnu fuld livsvarme. Efter hiemkomsten lod mine sønner den qualte aarelade med mere og blodet sprang rask ud af aaren, men det var for silde. Han efterlader kone og et barn. Maatte dog skee forføyninger, at slig usalig fordom hæves og menig mand fatte her den anskuelse, at det er pligt ved slige tilfælde øyebliklig at yde hielp, ey have den tossede troe, han først af øvrigheds personer maae have lov dertil, hvor ald hielp kommer da for silde.

Niels fra Høyer var ogsaa her til gilde og bragde den for N. Pedersen saare ubehagelige begivenhed til vort vidende, at samme til nærmere undersøgelse har fundet sted, for ildfarens skyld, ey maae sætte sit iernstøberie i gang og dette efter indgiven ansøgning fra en deel af Høyers beboere.

1852 23/9 . . . Ieg gik . . . til Wisbye at faae adskilligt ordnet og fandt venlig modtagelse; fornøiede mig hos Beck til de mange fodervexter i mark og have, og saa stoere gulerødder og forskellige rowarter har ieg endnu aldrig seet. Han dyrker sandelig sin iord got og er landmand med liv og siel . . .

1852 6/10 . . . og havde vores konge Fr. VII, der i dag fyldte sit 44de aar, ingen behagelig geburtsdag veyr og ubehagelig for mange, der især lang vei fra har i selskab villet feire samme. I Bredebroe var ogsaa forsamling efter kroemandens indbydelse. . . . ieg betakkede mig at bivaane denne staahei. Der var ellers talrig selskab; morgenen 4^{1/2} blev opbrækket . . .

1852 13/10 . . . besøgte degnen, der har været noget upas-

selig sidste tid, men nu dog er bedre igien. Herren ophold os denne mand og lad ham leve og virke længe til gavn for menigheden, for børnenes dannelse og underviisning. Hans savn vil vist engang vorde dybt følt . . .

1852 15/10 . . . Der var vrøvlerie med væverne, hvor Snooe i gaar mod Ferd. havde ført sig uartig op og derfor var bleven afskediget, men han bad i dag om forladelse og bliir for først i tjeneste, da det er en flittig arbeider og for resten et megen ordentlig menneske. Men got der blev statueret exempel, at folkene bør følge lydighed, ey sige og giøre, hvad de vil. Uden min mellemkomst og formægling havde denne Neumünster væver maattet træde af.

1852 29/10 . . . Ieg vidste paa min vandring til Wallenberg med mine skoe paa fast ey at komme did og maatte giøre mange omveie. Paa min mark der fandt ieg vandet godt afledet og fornøyede det mig at see, hvor meget det gavner, naar mand i tide og med omsigt sørger for, at vandet kand faae afløb, selv dette paa saa lave iorder som der findes . . .

1852 20/11 . . . Ved Reisspold Smedeng blev sandset ved tuden, hvor volden til dels var skyllet bort; hørte det ubehagelige som ærgerlige, at I. Lausen, der har kjøbt med Bendix Mathiesens efterfølger det til østerliggende land af Peter Iensens gaard, ey vil have, at der maae sættes stevning i grøften, og gaar derved alle mine betænksomme vandledninger anlæg til grunde, der har kostet megen arbeide, mange penge, men og bragd megen nytte som megen fornøjelse, og var det mig især saa kiert at have ved exempel viist, hvorledes vandet kand afbenyttes at giøre daarlige enge frugtbar og glædte mig til at maaske mange ville giøre efter. Da ieg fik Smedeng kunde der avles 8 à 9 læs høe, sidste aar gav den 23^{1/2} læs og blev derved det lave Reisspold meget forbedret, nu er det hermed vel forbie . . .

1852 15/12 . . . Ferdinand forefandt i Warde et pragtbind, indeholdende oversigt af den forrige aar i London stedfundne verdens industri udstilling samt et billede, hvoraf hver, som er blevet bæret med medallie, er bleven tilsendt et exemplar, og

fra Altona til Skavn ere mine sønner de eneste i hele landet, som blev bæret med denne udmærkelse for industrie frembringelser. Adressen lygte Brede ved Warde, og er det en lykke, at disse ere komne tilstæde og naaet deres bestemmelse. At denne tilstillelse glæder mig som os alle er begribelig, ligesom denne udmærkelse fremmer mine sønners renomé.

1852 20/12 . . . Der blev goderaad bagt i dag; aften hos mine sønner bækkernødder skaaren . . .

1852 21/12 . . . Mod aften atter brev fra Nagel med det glade budskab, at vor kiere Dora denne formiddag kl. 10¹/₂ er bleven forløst med en datter efter kort fødselssmerter, og moder som barn befandt sig efter omstændigheder vel; dette er nu det 6te barn, den gode datter har bragt til verden, 3 sønner og 3 døtre, men hvoraf første barn, en søn, kom for tidlig til verden og døde nogle dage efter fødselen. Dette er ellers mange børn i saa kort en tid. Hun har kuns været givt i 7 aar, og i den korte tid 6 børn . . .

1852 24/12 . . . glædede Carl Trenckners børn ligesom præstens lille søn med en baukasten. Hvor mange unge og gamle Hochberg søgte glæde, maae Gud vide, vist er dette mange; at han gav børnene i armhuset et juletræ med allehaande ting er mig allene bekiendt . . .

1852 25/12 . . . Var som sædvanlig denne dag i kirken, hvor præsten holdt en besynderlig, til dels fornærmende tale, saavel for menigheden som især for vor brave degn og skolelærer samt øvrige skolelærere og fortientde i sandhed ikke at komme uanset her fra for sine udtalelser. Ved foranstaltning af mine sønner havde vi med blæsende instrumenter choral music i kirken idag, der var tilsigende for hvem, der har sands her for. Stemmede got og var ret ophygelig at paahøre, men troer dog, at de fleste ville heller være frie herfor og blive ved det gamle, nogle vel endog i stæden for at have glædet og opbygget sig funden ærgrelse herved . . .

1852 28/12 . . . Læste i Flensb. Zeitung, at provst Ahlmann i Tønder er vorden afskediget, dog med pension.

1852 25/12. Ophygelig må vel være fejlskrivning for opbyggelig.

Vore creature vare bleven vaskede med tobak sæbevand idag . . .

1852 31/12 . . . Tænkelig blev denne dag for Theodor, der købte Lousens gaard for 6900 rdlr., faar altsaa nu to gaarde her i byen, men agter at parcelere en deel af Lausens gaard, hvilket ogsaa er raadelig, da samme ellers til denne overdrevne høye priis umueligt kunde svare regning. Det er urimelig saa dyre landeiendommene denne tid her bliver betalt, men som neppe længe vil holde stand . . .

Aaret var i det hele frugtbar og fast alt høe som korn kom tørt og got i huus; priserne vare rug 10 à 11 mk., byg 7 mk. 8 s. á 8 mk., havre 5 mk. 8 s., boghvede 7 mk. 8 á 8 mk., hvede 14 á 15 mk.

Kreature vare i meget høy priis ligesom faar og sviin, hvortil den stærke udførsel til England vist meget har biedraget, ogsaa hæste bleve meget søgte og got betalte.

Uldhandelen fortsatte ieg endnu dette aar, og købte af mærsk samt iydske uld circa 100 000 R , første i commission, sidste for egen regning, men som bragde et ringe resultat og ligger i Altona heraf noget usolgt endnu. — Min raps fra forrige aar blev endelig solgt, men bragde ingen nytte, og med denne handel befatter ieg mig vist ikke mere.

Mine sønners fabrikdrift havde god fremgang og udvides meer og mere, ogsaa vestetøyet som omslag tørklæder bleve tilfærdigede og lade til at finde biefald som afsætning, men med kniplingshandelen gik det ringe, og taber denne industrie sig meer og meer, vil vel snart bortfalde. — Meget smigrende var det ellers for mine sønner, egentlig Hochberg, at ved den stoere verdens udstilling i London, vore kniplinger bleve som fortrienlige anerkjendte og en medaille meddelt, hvilken udmærkelse kun bleve nogle faae her i landet til deel . . .

Hvad det politiske angaar, endte aaret sig fredelig; vores land blev rømt af de tydske tropper, Holsten med Lauenburg kom atter i vores konges magt og opstanden blev total dæmpet, dog thronfølgen ey endnu ordnet, hvilket imidlertid haabentlig snart vil skee. Nogen uenighed fandt sted i stænderforsamlin-

---

1852 31/12. Wulff kalder ogsaa folketinget for stænderforsamling.

gen, samme truet med at vordt opløst eller ministeriet at træde af, men vil haabentlig enes igien. Valg til stænderforsamlingen i hertugdømmene fandt ved slutningen af aaret sted.

For mange embedsmænd blev aaret sørgelig, der formedelst deres politiske anskuelser og forhold maatte træde af, bleve brødløse og maatte til dels rømme landet, ligesom flere officerer ved militaaret . . .

Kunster og videnskaber fremmedes og mand gjør stedse nye opdagelser og opfindelser; alle kundskaber fremmes. Iernbane anlæg udvide sig meer og meer; ogsaa i vores land projecteres iernbane giennem hele landet fra Hamburg til Skagen med sidebaner, der ogsaa skulle berøre Ballum . . .

1853.

1853 8/1 . . . Mine sønner fik i gaar en contrabas fra Hamburg sendt, som Hochberg havde bestilt der og koster 90 mk., et meget godt stærktonende instrument, og har deres samling saavel med hensyn itl strenge- som blæsende instrumenter en fuldkommenhed, der vist ikke findes i nogen landsbye i hele landet, saa lidt som mand nogensteds vil finde den færdighed at behandle samme, hvilket alt rører hid fra mine sønner; antallet af spillere er 11, og fast alle spiller med stoer færdighed. Theodor er tillige componist og har allerede komponeret meget, efter min omdømme af god smag og finder ogsaa biefald for kiendere.

Det glæder mig saa meget, at mine børn have valgt music at moore sig med, det er saadan uskyldig fornøjelse, der tillige saa meget indvirker paa forstand som hierte. Gid de endnu i mange aar maatte afbenytte deres evner og glædes herved som tillige glæde andre; hvor anderledes at moore sig paa denne maade end ved løs snak, sviir, sværmerie og kortspil, og hvor rolig og glad hviler siden tanken ved slig musicunderholdning, hvilket ofte er det modsatte ved andre fornøjelser . . .

1853 19/1 . . . Efterretning fra Kiøbenhavn at rigsforsamlingen der er opløst, da samme havde stemt imod ministeriet i anledning af toldgrendsen; et nyt stændervalg maae nu fore-

tages, og følger samme de forriges spor, da var det mueligt, at grundloven af kongen gandske kunde vorde hævet. Finantsministeren viser sig her som en meget fast, bestemt og dierv mand.

1853 25/1 . . . I gaar veltede paa Apterp vei Andr. Regel og Iens Lund; 2de fruentimmer styrtede hovedkulds i en dyp med vand fyldt grøvt; hæstene løbe, men mand kom dog nogenlunde got herfra. Som følge heraf blev i dag forbedring af den daarlige vei foretagen . . .

1853 26/ 1 . . . Der blev støbt lys i dag . . .

1853 23/2 . . . Mine sønner . . . toge middagen herfra til Møgeltønder, hvor de havde lovet pastor Sonne i dag med Beck at indfinde sig til musicunderholdning . . .

1853 25/2 . . . Her i byen var grande i dag stændervalg an-gaaende. Ieg var ikke med, men Ferdinand og Theodor, der skal have yttret dem best og meest, men stemmede ikke i deres anskuelser, vare der, og var det kiert at høre hver af dem havde udtalt sig, som hans mening og anskuelse var . . .

1853 26/2 . . . Der var stændervalg i dag i Bredebroe; forsamlingen i kirken, der var propfuld af mennesker, og blev der mange taler holdte. Pastor Boysen fra Medolden frembragde først en lang tale i faveur af den forrige folketingsmand Brodersen, bonde i Ballum; siden pastor Berg i Wisbye contra samme, stillende sig til valg, dernæst Brodersen, siden skolelærer Hansen i Emmerlef, der ligeledes stillede sig til valg og flere contra taler. Resultatet blev, at Brodersen fra Ballum seirede, han fik 260 stemmer, Berg 180, Hansen 5, altsaa blev én af de 50, der sagde nei! her atter valgt. Pastor Koch, Scherb., Sonne, Møgelt., holdte ogsaa taler.

Det var ellers ret interessant at høre de forskjellige taler,

---

1853 23/2. Pastor H. C. Sonne har de sidste par aar nu og da deltaget i musiksammenkomsterne.

1853 26/2. Brodersen = gårdejer Mikkøl Peder B., Ballum, 1823—98, folketingsmand 1852 4/8—1853 27/5. B. tilhørte Venstre, men i afstemningen om finansminister Sponneks toldlovsforslag, hvorved toldgrænsen ved Ejderen var blevet ophævet, var han en af de 50, der stemte imod. — Skolelærer Hansen = degn og lærer Johannes Hansen, Sdr. Sejerslev (1808—1896).

der vidnede om indsigt og dannelse, og maatte mand undres, at simple folk som denne Brodersen og flere saaledes vidste at oplyse og forklare de forviklede ting . . .

1853 28/2 . . . Hørte at vores finantsminister Spønnek atter er bleven valgt i Ribe til stænderdeputeret, hvilket glædede mig . . .

Valg til et folketing den 26de i stæden for det opløste gav megen røre i vort land, og viste folket megen deltagelse, saa mand kand see, det er bleven vaagen og sover ikke mere som forhen.

1853 7/3 . . . Paatænkte at stænderforsamlingen i Kiøbenhavn skulle aabnes i dag; gid forhandlingerne maatte føre til noget got, til fred og enighed.

1853 18/3 . . . Gang til Nør Wollum, hvor Christiana blev saa glad ved mit komme. . . . Underholdt mig ogsaa noget med den vakkre provst Koch fra Døstrup, hvilken [jeg] forefandt her og undrede samme sig over, at ieg endnu kunde gjøre saa lange fottourer; han takkede for at gaae med, skøndt 20 aar yngre som ieg.

1853 31/3 . . . Her i landet bleve stænderne atter forsamlede, men intet afgjort, dog vil det ministerielle partie nok vinde seier.

1853 6/4 . . . Theodor med vores moder tog til Kloster, hvor der var træmarked i dag for at indkiøbe adskillige ting til sin forestaaende husholdning . . .

1853 16/4 . . . Vores sønner [Hochberg og Ferdinand] tiltraadte denne morgen deres forehavende lange reise giennem Tyskland til Frankrige og Italien . . . Got at de have fremmed sprog i deres magt, tillige dannelse som aandsevner at opfatte det meget, de vil faae at høre som see, og ville de vist gjøre rettviss brug af alt, hvad de paa denne reise lærer kiende og erfare. Gud ledsage dem!

1853 22/4 . . . Brev . . . fra Toft, der endelig indsender cbligationen, men som, hvad hypothek angaar, ieg slet ikke var

---

1853 22/4. Toft er Hans Wulffs svigersøn på Guldager mølle, hvem J. W. yder et lån.

tilfreds med. Ia! i Iylland kand det sandelig efter min erfaring behøves at have behørig sikkerhed, naar man gjør der udlaan, før pengene betaales, især dette hos familien der . . .

1853 23/4 . . . Efterretning at stænderforsamlingen, begge ting, ere opløste, og Gud maa vide, hvad dette nu vil føre til.

1853 30/4 . . . For at afhente mine skattebøger i Kloster og faae ordnet der, tog ieg paa eftermiddagen fod i haand og gik didhen, saa ieg sidste dag af mit 79de leveaar gjorde mig en god motion, hvilket dog ikke angreb og trættede mig. — Vist ville kuns faae i min alder have gjort denne tour med . . . Min tour til Kloster var forgieves, da mine skattebøger endnu ey vare ordnede . . . Politisk tænkelig for vores land var rigsdagens opløsning og ministerskifte. Bang og Simoni gik af, den gamle 75 aarige Oersted traadte ind og staar nu atter i spidsen. Gid han maae virke til gavn og velsignelse, bringe fred og enighed i de forskiellige landsdele til veie igjen.

1853 4/5 . . . Skrev til I. Owen og Cph., bestyrer af Fredens mølle i Kiøbenhavn, med opdrag at sende 1000 R patent giøde eller phosphorsure kalk, adresse A. H. Hartmeyer i Apenrade . . . I toften gravet og saæt 38 beder med gulerødder, runkelrower, kaalrabi, porre, spinat, thimian etc., ialt 70 beder samt en skp. kartofler, blomsterfrøe saæt i haven . . .

1853 8/5 [Frederiksstad] . . . I Friedrichsstadt fandt ieg, siden sidst ieg var der forrige aar denne tid, mange bygninger opførte, dog mangler meget endnu, førend byen faar sit forrige udseende. En nye sluse bliir der anlagd, ligesom ved den reformerte kirke en høy taarn var reist . . .

1853 5/6 [Højer] . . . Et damp skib kom fra England middagen hertil at lade stude etc. . . .

1853 23/6 . . . Saa er da nu i syd mine uldtourer endte. I det hele blev kjøbt 53 945 $\frac{1}{2}$ R ; 6171 R i Høier, 2937 $\frac{1}{2}$ R i Klixbüll, 22 648 $\frac{1}{2}$ R i Muncksbrück og 22 188 $\frac{1}{2}$ R i Husum foruden 3557 R paa fælleds Rechnung med Pedersen i Høyer, altsaa i det hele 57 532 R , og troer ieg, der er bleven got og hel-

---

1853 8/5. J. Wulff er påbegyndt sin handelsrejse d. 5. maj; besøger ogsaa dette år Hamburg.

dig kiøbt samt haaber, at vedkommende vil være tilfreds med vore idrætter, samme have i det mindste aarsag hertil, naar vore indkiøb sammenlignes med vore medkiøberes . . .

1853 30/6 . . . Mine uldtourer i mærsken endte tidlig dette aar, den 25. iuni og snart vil samme ogsaa være endte i Iyl-land . . .

1853 1/7 [Holstebro] . . . Da mand her ingen preussere vil have, hvilken myndt er kommen i slet rygte her, saa maatte ieg for en deel ombytte de en reserve fra I. W. S. modtagne 2100 mk. i spec. med Wilhelm Nissen, hvorimod ieg fik 1000 mk. pr. thlr. Møllen her ville nok have de 2100 mk. spec. paa I. W. Paap, hvilken sum i 2de vexler a 1300 mk. Wilh. vilde overdrage paa ham. Kiøbt er nu circa 80 skk, 25600 $\mathcal{R}$ á 13 $\frac{3}{4}$ s. giennemsnitspriis. Skrev til bankcomptoiret i Aarhus med tak for den tillidsfulde beredvillighed at ville discontere mine vexler, ifald ieg behøvede penge, men hvilket nu ey er tilfældet . . .

1853 6/7 . . . Tog eftermiddagen en familie, Theodor undtagen, efter indbydelse af Bek til Wisbye, hvor vi besaae sine anlæg med mange nye avlsredskaber, tillige sit teglværk . . .

1853 10/7 . . . Eftermiddagen toge vi samtlig til Reispold . . . Ieg var ikke her hele sommeren; siden smaaelig egennyttede eller rætttere misundelse har standset mine med betænksom overlæg anlagte vandledninger, der for mig som tilgrændsende bragde saa gode frugter, har lysten tabt sig at gaae did. Ærgrede mig tillige at see ved Reispold de pæle optagne, ieg lod sætte til anlæg at standse bortskyllelsen ved aen af hveentuepletten der, hvilket io er skammelig.

1853 31/7 . . . Sørgelig tænkelig blev denne maaned for Kiøbenhavn, hvor cholera var udbrudt og fordrede offre i tusindtal. Ogsaa paa forskiellige andre steder viser nu sygdommen sig, og disværre! ingen forsigtigheds forføyelse vare anvendte at forebygge sygdommens smitte og udbredelse i provindserne; nu kommer mand endelig frem dermed. I enhver bye som sogn i landet udvælges og ansættes mænd, der skulle ordne det nødvendige, efter muelighed at forebygge sygdommens udbredelse; her i sognet blev af herredsfogden i gaar 4re mænd indsatte,

der skulle paatage sig at sørge for det nødvendige, nemlig præsten, begge Clausener og min søn Ferdinand . . .

1853 3/8 . . . Beck var denne morgen her, som atter mangle penge, laante ham 187 mk. 8 s. i spec., 100 mk. pr. thlr. . . .

1853 5/8 . . . Vi fik paa et fag nær over bielken af første grøde vores lade fuld. Høstgrøde vil vel ogsaa kunde rummes der i fald, vi faar nogen, og bliir høeavlens imod forrige aar ringe, men saadan er det overalt her i egnen; en lykke at alt er bleven got bierget . . .

1853 7/9 . . . Besøg af pastor Sonne med kone til musicunderholdning med vore sønner. Ogsaa Beck kom . . .

1853 9/9 . . . Vi fik vores havre hjem fra Kiertoft, . . . og gav denne lille fenne 13 læs, der nok vil kunde give 1 t. á trave, og vist ingen grundstykke her i egnen har given slig udbytte . . . Mand seer iøvrigt ogsaa her som paa mine øvrige iorder, hvad kultur formaar og dette uden at giøre brug af den pirtende mergel . . .

1853 27/9 . . . Floden har været som er endnu høyt oppe og skal ved Ballum mange faar være druknede. Ogsaa her er aen stegen og Kløehale stod til dels blank . . . Theodor spiste i dag hjemme ved sit eget bord, første gang ved daglig liv, men natten er han endnu her.

1853 20/10 [Højer] . . . I Høyer var marked i dag, men som meest er quægmarked og ey af stoer betydning. Priisen paa feed quæg høy, staldkree mindre søgd . . .

1853 31/10 . . . For høst som sæd var denne maaned meget

1853 3/8. Beck var ofte i pengeforlegenhed, og Wulff måtte jævnligt forstrække ham med lån.

1853 5/8. Høavlens androg 1853 med 6 læs høstgrøde 61½ læs; 1852 var høhøsten med 2. slet 100 læs.

1853 9/9. Angående W.'s kornhøst 1853 kan iøvrigt oplyses, at den udgjorde tilsammen 58 læs, hvoraf 11 læs rug, 13 læs byg, 30 læs havre og 4 læs boghvede. 1852 var kornhøsten tilsammen 62 læs. Som regel har W. ogsaa lidt hvede. Ligesom W. nøje optegner, hvor stort høstudbyttet er af de enkelte marker, fortæller han ogsaa, hvor meget gødning, hver mark får. Staldgødningen, hvoraf han købte en del, androg for en 7-årig periode 1846—52 gennemsnitlig 233 læs årligt. Jordmøddingen eller »plattmøddingen«, som W. ogsaa kalder den, var i 1852 på 148 læs, 1853 var den på 90 læs. Som det er nævnt 1853 4/5, benyttede W. herudover ogsaa kunstgødning.

gunstig. Sæden blev for det meste tørt og got lagd, ligesom sidste korn kom vel i huus, hvilket haabentlig ogsaa vil have funden sted i mærsken, hvor der midt i maaneden endnu stod megen korn ude, til dels uhøstet. Stænderne i hertugdømmene som Danmark kom sammen denne maaned, og hører mand fra samme kuns lidt . . .

1853 30/11 . . . Forviklinger og uenighed fandt sted i den slesvigske stænderforsamling, mueligt samme kand vorde opløst; ogsaa i Kiøbenhavn var der uenighed, især med hensyn til tysk og dansk, og Gud veed, hvordan det der omsider vil gaae . . .

1853 9/12 . . . Hochberg kom denne middag hiem af sin reise til Hamburg, men har disværre udrettet lidt, fast intet, og gaaer denne mig saare kiere handel, hvilken [jeg] har min velstand at takke, disværre i staae . . .

1853 10/12 . . . Ferdinand kom denne aften hiem af sin reise til Ribe, Colding, Haderslev egn og har faaet opdrag til beløb af circa 10 000 mk., og gaar det anderledes med disse fabricater som med kniplinger . . .

1853 12/12 . . . noget vindig og møllen kunde i dag komme i gang, der i lang tid ved den stille vind har maattet staae, og Kloster vandmølle maatte her, som videre vester fra søges; got at samme ved den tørre tid hidtil har havd vand. I mine tanker ville vores møller have giordt vel i stæden for den nye kostbare veyermølle, han i sidste tid lod bygge, havde anlagd en dampmølle . . .

1853 16/12 . . . Ieg gjorde min vandring til Wallenb. [og] Bredebroe, hvor ieg hørte det ubehagelige, at der havde været gendarms i forgaar aftes at undersøge hos Mikkelsen de handelsartikler, han ey var berettiget til at holde til salg. De havde været i Wisbye, ville have havd herredsfogden med, men til lykke var samme nyelig kommen hiem fra Ballum, undskyldte sig ey denne aften at kunne følge med, og var dette vist en stoer lykke fra Mikkelsen, da sikkert ville være bleven betydelig vare beslaglagd, han ey er berettiget til at holde, men har nu tid at bringe til side, hvad han ey tør lade see.

1853 23/12 . . . Mine sønner ordnede som sendte til Tønder

deres tabeller: Kniplingspiger 150, kniplinger 4 500 rbdrl., traad 300 rbdrl., bomuldstøyt 28 000 rbdrl., halvuld scharler 2000 rbdrl., stoff med silke 1600 rbdrl.; i det hele 31 600 rbdrl. eller 59 250 mk. og ved kniplinger 36 100 rbdrl. eller cr. mk. 67 687 8 s. I det hele af raae materialier 19 000 rbdrl. eller cr. mk. 35 625, altsaa arbejdsløn og hvad der bliver i landet 17 100 rbdrl., eller cr. mk. 32 062 - 8 s. Antallet af de arbejdende ved fabriksvæsenet var 100. Af tvister var beløbet 14 000 rbdrl., Merina uldengarn 1200 rbdrl., silke 500, indigo med andre farvestoffer 3000 rbdrl. Til udlandet knipl. udført for 3000 rbdrl.

1853 31/12 . . . Aaret var ey saa frugtbar som forrige aar, dog kunde mand her i landet med afgrøden være tilfreds, og da korn som alle levnetsmidler staa saa høyt i priis, vare det for landmanden et meget gunstig aar. Hvede steg til 21 á 22 mk., rug 17 á 18 mk., byg 11 á 12 mk., havre 5 mk. 8 a 7 mk. 8 s., kiød 4—4^{1/2} og 5 s., og var det ikke got for den, der skulle kiøbe; for samme var som er det en trykkende tid . . . Alle kreature bleve ved aarets slutning overordentlig dyrt betalte; til England er i afvigte aar bleven overordentlig mange kreature forsendte, især stude og faar. Hvorved er bragt mange penge i landet.

Stænderne vare forsamlede saavel i Kiøbenhavn som i Flensburg [og] Itzehoe og ere ey opløste endnu. Hidtil har det ingen væsentlig resultat bragt. Meninger og anskuelser ere saa forskiellige, ligesom tysk og dansk er saa stridende mod hinanden, og her er neppe nogen harmonie at vente, kuns magtbud vil bringe til udførelse, hvad ordnes skal og maae, det i det mindste i mange anledninger, hvor ingen enighed og overensstemmelse vil være at vente.

I hertugdømmerne gjorde sprogsagen uhyggelig indtryk; mand vil med magt trænge det danske sprog frem, saa meget mueligt beskrænke det tyske. Tillige skal nu rigsbankmynten fremtvinges i hertugdømmene, ald court. fortrænges, ingen regning i denne myndt være lovlig giældende meer og dette op-

---

1853 31/12. I margin tilføjet: Mit uldindkiøb i syd og nord beløb sig til 80 000 $\mathcal{E}$.

vækker støer misnøye og forbittrelse, da handelsforbindelser med Hamburg, Altona, Lübek for landet saa vigtig og uundværlig derved blive saa vanskeliggjort og egner slige forføyelser sig slet ikke til at forsone gemytterne og bringe harmonie til veie mellem de forskellige nationaliteter, hvilket mand burde have efterstræbt . . .

1854

1854 2/1 . . . Hochberg tog fod i haand og gik til Seiersleff at besee og undersøge sin kniplingsskole . . .

1854 5/1 . . . Blæst og uveyr, fog og knog, saa det i dag var et sand indlukke veyr og kunde mand glæde sig til at være i huus. Ieg paatænkte ved denne leilighed kosakvinteren 1813—1814, mine farlige som besværlige reiser denne aarstid, allene og til hæst og hvad ieg til erindring havde digtet, hvor det blandt andet lyder:

Ich schau hinaus, der Tag bricht an,
Hu! welch ein Wetter drausen.
Es schneet, es stürmt, so arg es kann
Doch darf ich hier nicht hausen.

Fort geht es durch die wilde Flur
Wo Schneegestöber blendet,
Vom Wege find ich wenig Spur
Wo lüsch ich, das vollendet

Mein Tagewerk sey; auch bald entschwand
Die letzte Spur vom Wege,
Verlohren irrend ich da stand,
Wo finden Weg und Stege?

Og hvad ieg den tid fremsagde var sandhed; Gud lov ieg nu i alderdoms dage har det bedre og ved sligt veyr kand glæde mig til at være i læ, glæde mig til min hygelig varme stue, dog skyer ieg derved endnu ikke veyret, men gjorde en lille vandring til Bredebroe . . .

1854 6/1 . . . Det sorgens budskab blev os meddelt, at det alle kiere, muntre, venlige barn Inetz, 2½ aar gammel i gaar ved døden var bleven bortkaldt herfra, død af skarlagfeber,

som ogsaa de 3 andre smaae vare befængde af samt en tjenestepige; kuns den lille Wilhelmine var hidtil bleven forskaanet af de smaae; vi toge, vores moder, Ferdinand og ieg ved middagstid til Høyer at see, hvordan alt stod og derved bringe lidt trøst og opmuntring for den gode datter, som tillige derved søge nogen trøst og beroligelse for os selv . . .

1854 9/1 . . . [Vejret] passede got for Hochberg, der tog til Ribe, som mig med Ferd. og Theod., der toge til Høyer at bivaane den lille Inetz's begravelse, men da vi kom der, blev os det sørgelige budskab [meddelt], at ogsaa den lille Frederich, næsten 5 aar gammel, denne morgen af skarlagfieber. var død, og blev det en sand sorgens dag for os alle. Gud trøst og styrk især den ømme moder, men hendes gudhengivne sind lader til med taalmodighed og kraft bære, hvad Herren paa-ligger hende. Han styrke og erholde fremdeles hendes mod og kraft . . . Af de 5 børn er kuns den lille Wilhelmine forskaanet for sygdommen endnu og gid dette maatte vedvare . . .

1854 11/1 . . . Ferd. tog fod i haand og gik til Høyer, kom aftenen tilbage og bragde det sorgens budskab, at det sidste af børnene der, den lille Wilhelmine nu ogsaa er angreben af den slemme sygdom . . .

1854 16/1 . . . Ferdinand, der iaftes kl. 11½ var kommen hjem, bragde det nye sorgens budskab, at den lille muntre, os særdeles kiere Wilhelmine nu ogsaa er bleven bortkaldt; hun døde i gaar eftermiddags i Ferd.'s overværelse.

Saa er da nu 3 af de kiere, haabefulde børn døde, og Gud veed, hvor mange ofre døden vil fordre dær endnu. Herren ophold for alt vores kiere datter med hendes mand . . .

1854 19/1 . . . Giorde med Hochberg, Theodor en sørgereise til Høyer at bivaane den lille os alle, alle saa kiere Wilhelmines begravelse; efterm. kl. 3½ fandt samme sted, og vare vi alle saa rørte og bedrøvede. Da huuset er anseet for farlig smittet, turde pastor Momsen ey betræde samme, men i sit sted indfandt sig pastor Reguli fra Dahler, som i huuset holdt en smuk tale. Pastor Momsen holdt en tale ved graven.

Med sielden roe og fattelse fandt sig den gode, fromme Do-

ra i hendes tunge skiebne, i de lidte tab, og maae mand i sandhed agte hendes karakter fasthed, helst da hun er saa følsom, hendes fornemmelser ere saa bevægede. Hendes mand havde værre ved at finde og fatte sig . . .

For tiden er her et sørgelig huus, som sørgelig tilstand. Give Gud, at en blidere fremtid maatte vente de kiere og det værste nu maae være overstaet.

1854 9/2 . . . Tog kl. 11 til vogns til Høyer for at see, hvordan det stod der og hørte ved min ankomst det sorgens budskab, at nu ogsaa den lille 1 aar gamle Sophie var død den 7de dennes, saa nu af 6 børn der, kuns er et tilbage, men til sidste dødsfald har mand vel at glæde sig til, da der kuns yar liden haab til, at barnet ville have faaet mæle, da tungen ved en byld og operation havde lidt, hørelse tillige kuns liden haab gav. — Den gode Dora finder sig med sielden roe og fattning i hendes tunge skiebne. Iens bedre, — kom hiem kl. 6.

1854 11/2 . . . I Høyer var 11. febr. 1849 en glædesdag. Da kom den lille Friederich til verden; men dette aar blev det en sørgedag, og hviler nu paa lille Jens nær alle de kiere smaa i jordens skiød. — Fred være med deres aske. Ofte ville de blive erindrede og paatænkte af os med bedrøvede hierter, thi de vare saa sunde, gode og haabefulde børn, men mand maae finde sig i Herrens førelse og troe, det saaledes er best, som han tilskikker os det, om hans veie end ey ere vore veie . . .

1854 14/2 . . . Saa gjerne har ieg ønsket at opleve den dag, min dagebog var ført i 50 aar, og dette ønske er nu opfyldt. — Lovet være Gud for alt det gode og behagelige, ieg har havd at anføre i samme, for de mange glæder mig blev skienket, og tillige at ieg med taknemmelig hierte vidste paaskiønne alt det gode, Herren gav og lod falde i min heldige lod, som og efter kræfter gjorde rettviiis brug heraf.

Ieg har i alderdomsdage saa megen glæde af ved hielp af min dagebog med saadan sikkerhed at kunne gaae tilbage til den hensvundne tid, kalde tilbage i erindringen mange ting, der til sin tid saa meget glædede mig og kand Gud skee lov dette med roe og stille tilfredshed. Efter kræfter at have aagret

med det pund, Herren anbetroede mig, og efter den stilling. mig i livet var bleven anviist, sees af, hvad ieg i de mange aar har skreven og anført, tillige at ieg ey allene paaagtede det eget ieg, men ogsaa mine medmennesker, det almindelige vels fremme, og hvor meget det ofte har glædet mig at have glædet andre, skøndt ieg tillige ogsaa stadfæstet finder, at utak undertiden er verdens løn og som det heder: Es wachsen Rosen hier auf Erden, doch ohne Dornen keine nicht! Men sligt tilhører io vores herværelse, hvor intet skulle i dette liv være fuldkommen.

Mueligt mine dagbøger, ifald samme bliir erholdt for mine efterkommere i senere tid kand have interesse og mange ting tiene dem til belæring som opmuntring til at træde i forgiengerens spor, søge gavne ikke allene sig selv, men ogsaa sine medmennesker og blive sin herværelse værdig. Tillige vil dagens begivenheder vist have interesse især længere hen i tiden, samt saa meget andet ieg har skreven og anført.

1854 15/2 . . . For paa en maade feire min dagbogs iubilæum iklædte ieg mig morgenen i søndagsdragt, og troede ieg sikker, dette ville være en gaade for min gode kone og børn, der ey ville tænke sig, hvor dette tydede hen. men see! Ieg blev paa en behagelig maade skuffet i min forventning og glad overrasket ved indtrædelsen i mit cabinet eller skriverstue at finde et smukt pyntet bord, paa samme en nydelig krands i hvis midte laae en deilig med guldkrands og paaskrivt zieret bog, den ene side lydende:

Til minde om den 15de febr. 1854, da Iens Wulff i fulde 50 aar havde ført dagbog.

Og paa den anden side givernes navne: W. Wulff, T. Wulff, H. Nagel, H. Wulff, F. Wulff, Thr. Wulff, W. Nissen.

Derved mundtlig de hierteligste lykønskninger til denne for mig som dem saa tænkelige dag, og var dette en særdeles glad som uventet overraskelse for mig; paa ingen maade kunne ieg være bleven mere glædet, da mig herved blev saa tydelig kundgjort, mand skattede mine mange aars skrivelser og lagde værd derpaa.

Det smukke bind er bestemt til dagbog; give Gud ieg maatte faae meget got at anføre i samme og ikke allene med hensyn til mig og mine, men ogsaa til alt, hvad der kand fremme mine medmenniskers vel, de være fierne eller nær og til hvilket folkeslag de end maatte henhøre.

1854 1/3 ... Var ogsaa lidt for hos Theodor; sine stude 3 i tallet vare ey blevne solgte, 65 rdlr. var buden, men han vilde have 70 rdlr. Thomas Ludvig havde solgt 20 til 85 rdlr., hvilke til dels først maa fedes, og er det urimelig saa dyre kreaturene nu blive kiøbte som daglig stige i priis. ...

1854 4/3 ... Modtog breve fra ... og landmandsforsamlingens comitee i Kiøbenhavn i anledning af det forestaaende dyrskue med fremstilling af avlsredskaber, som dette aar skal finde sted i Flensburg. Mærkelig at mand i slig anliggende henvender sig til mig, mueligt ieg lader vores stud fremstille der til skue.

1854 7/3 ... Ved min hjemkomst [fra Højer] forefandt ieg brev fra ... den venlige grev Sponek, der saa fortrolig meddeler sig, og er det som om vi vare ligemænd, men stemningen i Kiøbenhavn mod konge som ministerium er ey glædelig at høre omtalt.

1854 14/3 ... tilstillede Thorup til læsning grev Sponneks brev som commiteen for landboforsamlingens skrivelse til mig ...

1854 18/3 ... Tog maal af vores stoere stud, hvis længde fra hovedet mellem hornene af var 9 fod 6 tommer, højde 5 fod 10 tommer, tyk fortil tæt til forbenene 8 fod 4 t., midt om livet 10 fod.

Den Garding stud, som blev kiøbt for 2000 mk., og som mand reiste hele landet rundt med at lade see for penge, havde samme længde 9 fod 6 t., men var 8 t. høyere, nemlig 6 fod 6 t., og kunde vores stud ogsaa gjerne have ladet sig see for penge.

1854 27/3 ... Skrev og fuldendt mit 4 sider lange brev til committeen for landmandsforsamlingen i Kiøbenhavn ...

1854 21/3 ... Mine sønner endte afslutningen af deres bøg-

ger. Resultat, avance 4290 mk., forløste 1964 mk., formue, bygninger, indbo alt medregnet 67331 mk.

1854 31/3 . . . Disværre seer mand sig nu nødsaget til i sine regninger at anføre rigsmyndt, da kuns samme fra 1. april af skal være lovlig giældende, og er denne myndtfod og beregning saa vanskelig som ubehagelig, især for en gammel mand, men mand faaer io finde sig heri . . .

Politisk var for vores land den disharmonie ubehagelig tænkelig, der fandt sted mellem rigsdagen og ministeriet og den mistillidsadresse saavel folke- som landstinget indgave til kongen. Stænderforsamlingen blev ved maanedens ende opløste, ministeriet forblev endnu paa sin post, men mand veed io ikke hvor længe.

1854 8/4 . . . Vi havde denne aften standerhytte som muushøtte og var der temmelig forsamling her saavel i folkestuen som i vores stue. Ieg gik kl. 1^{1/2} til hvile, de andre kl. 2^{1/2} . . .

1854 15/4 . . . Mod aften kom W. Nissen, der ey har været her i 6 aar. Hørte af samme, at den 86-aarige strympehandler Hans Lausten i Galsted er død, og er ieg nu alle mine gamle handelsfæller berøvet og staaer ene tilbage, saavel hvad kniplings- som strympehandler angaaer.

1854 25/4 . . . Besøg af en Andreasberger, Aug. Schrøder ved navn, med sammes kone, en kniplingspige fra Abild, der af Hochberg for nogle aar siden blev didsendt at undervise i kniplingstilfærdigelse. Schrøder er lidt beslægtet med min kone . . .

1854 1/5 . . . En sielden festlig dag blev denne og for mange en sand glædesdag. Ieg fyldte i dag mit 80de aar og det 50de af min dagebogførelse, og slig dobbelt tænkelig dag vil vist faa mennisker have oplevet.

Mand gjorde alt muelige for at glæde og fornøye mig, men den største nydelse var for mig at kunde glæde andre af lavere klasse som børn. Armhuusbeboerne lod ieg foranstalte en lille festlighed [for], og forlevede beboerne en sielden glad dag. Bør-

---

1854 8/4. Standerhøtte = kniplekilde. Musehøtte = gilde på den sidste tærskedag. Ang. de to gilder se: Aug. F. Schmidt: Leksikon over Landsbyens Gilder, 1950, s. 83 og 149 f.

nene i skolen i Bredebroe bleve ogsaa paa eftermiddagen glædet med bagværk som miød og støer blev glæden i skolen. Ogsaa de smaae, der endnu ey besøgte skolen, lod ieg ved Iohannes Bækker kageværk meddele, ligesom ogsaa i Brede. 10 rdl. crt. bad ieg mine sønner anvende at glæde deres mange arbejdere med og her gik det især lystig til; der var music og dands aftenen, hvor mand først kl. 4 brækkede op og begav sig til hvile.

Mine tjenestefolk ligesom Theodors fik hver en lille foræring, mandfolk en vest, fruentimmer en dug, hvilket ogsaa ret meget glædede dem; og saa havde ieg da den fornøjelse at see og vide mange glade, hvilket for mig var det. meest tilsigende og ofte glad vil vorde paatænkt.

I huuset bestod sælskabet af 18 personer. C. Trenckner med kone samt Anton vare med ved bordet ligesom mine sønners huusholderske — Hanna og Sine. Ved bordet forelæste ieg, hvad ieg denne dag 1804 altsaa for 50 aar siden i min dagebog havde anført, hvis indhold lod til at tilsige alle, der vare tilstæde, og som ligeledes glædede mig selv.

En smuk illumination var foranstaltet i mine sønners huus. Alle vinduer vare stærk oplyste og over dørren et transbarent med underskrift

50 — I. W. — 80.

Fierne slægt skal læse
hvad han skrev

Gud og næstens kierlighed
hans alderdoms trøst.

Skade at veiret ikke var got og at det regnede temmelig stærk, hvor ellers mange flere ville have havd nydelese af dette skue. Dog strømmede ved alt dette mange til at tage samme i øyesyn.

Adskillige smaae foræringer fandt ieg hensatte paa et bord i mit cabinet . . .

1854 9/5 . . . Mine sønner begyndte i gaar med deres bygeværk i fennen til fabriksbrug . . .

1854 13/5 . . . Niels var i Tønder til kremarked, men priserne vare saa urimelig høye, at han intet fandt raadelig at kiøbe; kuns kiøbte han et plag til græssning, neppe et aar gammel i Abild for 45^{1/2} rdlr. . .

1854 25/5 . . . Niels tog denne morgen herfra med vores store stud, der skulle forevises ved udstillingen i Flensburg og i fald samme der ey lader sig sælge da til Hamb[urg] der med. . .

1854 27/ 5 . . . Semper vil kuns kiøbe [uld] til meget lave priser efter forening med Schwedler [og] Buckop, men om dette vil lykkes skal tiden lære; for det almindelige vels skyld som for den kommende tid var dette ey at ønske . . .

1854 29/5 . . . Ingen uld endnu kiøbt, og ingen uldkjøbere udenlands fra have til dato indfunden sig, saa de herrer fabrikanter i aar have riget ene.

1854 30/5 . . . Der var kirkevisitation her i dag, ieg var som sædvanlig indbuden, men havde ingen lyst til at følge med og bivaane selskabet; thi det er ikke nu som før. Heller ikke havde ieg saavel tid hertil, hvilket [jeg] ved et par linier tilkiendegav præsten . . .

1854 1/6 . . . Den stoere stud var kommen vel tilstæde og havde veiet 1915 $\mathcal{R}$ levende; ieg havde giordt regning paa 2000 $\mathcal{R}$, som den ogsaa nok hiemme ville have veiet, da den sikker paa reisen vil have tabt i det mindste de manglende 85 $\mathcal{R}$ . . .

1854 2/6 . . . Det fortryder mig at have overtaget Sempers commission dette aar, der vist intet vil føre med sig uden ærger og fortred, ieg tabe min renome, hvilken mand vist efter muelighed vil bestræbe sig at svække, og dette giør mig saa ondt.

1854 3/6 . . . Niels var kommen hiem, hørte med fornøjelse, at vores stud har funden stoer opmærksomhed og overalt med berømmelse er vorden omtalt, saa det glæder mig at have ladet samme gaae til dyrskue i Flensburg, skiøndt for denne dyreart io ingen præmie var at vente og er tillige glad til, at den i Flensburg blev solgt . . .

1854 8/6 . . . Handelen har nu begyndt. Buckop, Schwedler og Iuhls commissionær kiøbt noget til lave priser 16 s., som det heder, og hørte til min forundring, at H. Christian alt havde kiøbt circa 8000 $\mathcal{R}$ til 14, 15, 16 s., det meste 15 s., og havde ieg ikke troet mand ville sælge til saa billig pris; fast giør det

---

1854 1/6. Andetsteds oplyses, at studen er solgt for 190 rdlr., og at den vejede 1300 $\mathcal{R}$ slagtet vægt.

almindelige, den kommende tids skyld, at dette skeer og at saa liden concurenz finder sted, hvorved de faae kiøbere, der have forenet sig, saa meget faar handel og priis i deres magt. For os i Klangsbøll, Klixbøll endnu intet kiøbt og vil til de lave priser, Semper har opgiven, neppe kiøbes noget . . .

1854 10/6 . . . O. Semper havde i stæden for at forhøje prisen lidt paa det, der kunde kiøbes med de andre, sat samme ned og i stæden for 18 s. beste uld, maatte nu kun gives 17 s. Theodor kand altsaa intet kiøbe, hvilket er ret ærgerlig, da derved tabs vores gode renomé. Skrev et temmelig lang brev til den gamle Semper og satte ham tingene i sit rette lys, men som vel kuns vil hielpe lidt, thi mand troer at kunde nedtrykke prisen saa lavt, som mand vil, og Schwedler, Semper, Buckop herom har forenet sig, tillige fast ingen andre kiøbere af nogen betydenhed er tilstæde . . .

Havde den fornøylelse [i Højer] at treffe sammen med grev Schack fra Schakkenburg, der med grev Lørke fra Lerkenburg og frue Stemann kom fra Silt og ville hiem; underholdt mig noget med grev Schak, der viste sig særdeles venlig og human, den anden derimod tilbageholdende og stolt. Havde tillige den fornøylelse at læse i den Berlingske tidende min fødselsdag med dagebogs iubilæum anført og meget behagelig omtalt, hvorved mit gode navn og rygte hæves . . .

1854 12/6 [Munkebro] . . . ægrede mig over den lumpne O. Sempers fremfærd. Efter overenskomst med Schwedler, som han skrev, havde de sat prisen 1 s. ned, hvorefter Theodor havde at rette sig, men Schwedler vedblev at kiøbe til forrige, vel og højere priser, og Theodor stod der som en narr og maatte see, at Schwedler med andre kiøbere frasnappede ham fast alt uld, ligesaa i Klixbøll. Og det fortryder mig at have blandet mig i denne handel som med dette menneske i aar, hvorved mand kuns høster ærger og fortræd, svækker sin gode renomé.

Theodor traf ieg ikke hiemme; flere kiøbere have nu indfundet sig. Peltzer, som Carsten Lorenzen i Detzbøll kiøber for, ventes disse dage selv hertil. N. Pedersen har for egen regning

kiøbt circa 6000 $\mathcal{R}$, men vil nu ey kiøbe mere; i Munksbrüch er til dato kiøbt circa 12000 $\mathcal{R}$.

Det glæder mig ellers, at flere kiøbere ere fremstaaede, og at de altonaer herrer ey faaer prisen saa dybt nedsatt, som deres haab og hensigt var, ieg altsaa bliir befriet for at kiøbe for egen regning, hvilket var mit forsæt for paa nogen maade at opret-holde prisen til gavn for det almindelige.

1854 13/6 [Munkebro] . . . Ja! det er saadan virrvar med den-
ne uldhandel, og er ieg en narr, at ieg i mine gamle dage be-
fatter mig dermed, helst da ieg for mit udkomme skyld Gud lov
ey har dette behov, tillige har samlet nok for mine børn . . .

1854 16/6 . . . Mine sønners nye fabrikygning blev reist i
dag, 15 fag, 2 etage, der falbyder en smuk skue . . .

1854 17/6 . . . Der var i aftes som natten reesthøtte, som
mand kalder det, hos mine sønner, hvor over 100 mennesker vare
tilstæde, der havde en lystig nat, til dels først kl. 7 morgenen
gik hiem; vi lagde os kl. 12 til hvile . . .

1854 19/6 [Højer] . . . O. Semper erklærede kuns at ville
modtage de 2000 $\mathcal{R}$ uld a 21 s., Theodor havde kiøbt, naar fade-
ren tilstaaer det, og er det mig ret ærgerlig, at Theodor havde
gjordt denne handel, som det derimod glædede den unge Semper
her at have funden leilighed til at kaste skygge paa os og re-
vangere sig. Ieg erklærede da ogsaa at ville have mig forbe-
holden at beholde det hele kiøbte parthie for egen regning, og
Gud veed, hvad dette vrøvlerie tilsidst vil føre til. Aldrig mere
vil ieg have med denne nedrige, falske, unge Semper at bestille,
og Gud lov, at ieg for samme ey tør nedbøye mig. — Vores gode
navn og rygte vinder ellers herved, og som Schwedler med Sem-
per er forhadet, have vi end mere vunden i høyagtelse, bliir saa
venlig hilset af alle, rige som fattige, vi komme i berørelse med,
alle dem, der see og kiende os, og dette io da en trøst for os igien
som erstatning for det ubehagelige, vi have at døye . . .

1854 28/6 . . . Uventet besøg af grev Schack fra Skakkenborg
og kammerherre Stemann, der kom ridende hertil, kort før ieg
ville tage hjemmefra . . . Ieg lod mig ikke fraholde at tiltræde

min forehavende reise til Munksbrüch, men tog kl. 12^{1/2} hiemme fra . . .

1854 29/6 [Munkebro] . . . Hørte til min fornøjelse at grev Skak med kammerherre Steman havde moeret dem got her og først kl. 6 vare tagne herfra . . .

1854 30/6 . . . Uldhandelen blev denne maaned ikke endt; paa mine 3 stationer blev kjøbt 44000 $\mathcal{R}$, i Høyer som i Husum fik ieg i aar intet kjøbt . . .

1854 3/7 [Holstebro] . . ., hvor W. Nissen kort før var ankommen, men har ingen uld kjøbt, ligesom der intet vil blive kjøbt, da i stæden for at ulden er falden i prisen overalt andre steder, mand her forlanger mere. Prangerne havde kjøbt til 15 s., og der er kuns tab at vente ved at gjøre indkøb til slige priser. Min reise hertil altsaa er forgieves ligesom Wilhelms . . .

1854 6/7 . . . Min reise til Holstebro var, hvad det kommercielle angaar, uden nytte og kostede kuns tid som penge, men dog glæder det mig at have giordt denne tour, der ved den venlige modtagelse, ieg overalt fandt, saa meget tiende til opmuntring af sind og tanke, derved saa glad og roelig tilbagekaldte den forgangne tid.

Her var i forgaars megen vrøvl, da lieutenant Hammer med familie og paarørende samt præsten fra Høyer, pastor Momsen, paa eftermiddagen vare her, 3 læs, og var ieg vel tilfreds med ey at have været hiemme.

1854 13/7 . . . Vi havde denne eftermiddag et ret kier besøg af kammerherre grev Sponeck med frue samt herredsfoged Thorup og kone, hvilket giensidig moerede os . . .

1854 27/7 . . . Mine sønner har besøg af organist Hansen i Ribe, som med deres bistand vil paa søndag i kirken i Kloster give music underholdning . . .

1854 30/7 . . . Var til kirke i dag. Tog eftermiddagen med vores moder, Trina, Trenckners kone og Theodors Stine til Kloster, hvor organist Hansen gav kirkeconcert understøttet af vore musikker her fra. Der var temmelig mange tilhørere, for en deel lang vei fra, og passede det smukke veyr saa godt. — Det

lod til mand havde funden sig tilfredsstillet ved foredraget, og saa gav det for Hansen en smuk lille indtægt . . .

1854 3/8 . . . Organist Hansen tog endelig herfra og maae have det got her, da han dvæler her saa længe . . .

1854 11/8 . . . Doct. Wolters besøgte mig og skulle vel efter Nagels opfordring doctere paa mit been, men ieg takkede herfor og vil efter muelighed lade naturen raade . . .

1854 13/8 . . . Mod aften musicunderholdning med blæsende instrumenter i vores saakaldte skov, hvilken ved det yndige veyer tog sig deilig ud og tillokkede mange tilhørere . . .

1854 24/8 . . . I Tønder alt saa død og stille, ey der som i fordoms dage. Besøgte kuns Radoor og Nagels enke af gamle bekendtskaber, og fandt vi os ey opmuntrede til at dvæle længere der, som vore forretninger fordrede.

1854 27/8 . . . Vore tre sønner med Carl Wulff, Carl Trenckner, med smeden og sønner toge denne morgen over Ballum til Röm at give der musicunderholdning, hvorved mange blev glædet som moeret . . .

1854 5/9 . . . Efter at have sovet i 2 nætter og en dag kom ieg endelig denne formiddag af sengen, men var meget matt og afkræftet . . .

1854 10/9 . . . Min kone og børn . . . tog middagen til Møgeltønder, hvor der gives kirkekoncert til beste for Wisbye forfaldne og nedbrækkede kirketaarns nye opbyggelse . . . Det var i Møgeltønder overfyldt af mennisker at høre kirkemusikken, saa kirken ey kunde rumme alle, og gav dette for Wisbye kirke-taarn bygning en langt større indtægt eller understøttelse end mand kunde have ventet, 90 rdlr. r. m., saa mine sønners medhielperes bestræbelser ey var forgieves . . .

1854 28/9 . . . Paatænkte denne dag 1809, hvor min gode kone kom hertil og betraadte hendes nye hiem, med tak til Gud, der havde givet mig en saa kierlig, troe som forstandig, flittig, bestræbsom ledsagerinde paa min løbebane. Ja! uden hende ville livet kuns have havd liden værd for mig, hende har ieg mit livs største glæde at takke . . .

Ia! vel sielden findes et saa lykkelig ægteskab og Gud lov, vi

vide at skatte samme, som med taknemmelige hierter vi ogsaa anerkjender og skatter Herrens vise førelse, der ved saa lang en frastand af fødeegn dog lod os blive forenede . . .

1854 30/9 . . . En tærskemaskine var hos Mattis Andersen i gang i dag . . .

1854 10/10 . . . Meget overrasket blev ieg ved at læse i Berlings tidende, at ieg paa kongens fødselsdag var bleven beæret og benaadet med ridderkorset og faar altsaa nu to hæders-tegn at smykke mig med. I min stand og stilling er der vel ingen i landet, der har slige bæringar at glæde sig til, men som ieg vel ey længe vil kunde gjøre brug af, thi mine dage ere io talte. Dog! som Herren vil.

1854 11/10 . . . Brev fra Nagel og Dora med gratulation til mit ridderkors, der staaer i vente; Mikkelsen, siden sønnen, komme ogsaa at gratulere, men Anthon der som sædvanlig aftenen indfandt sig paaagtede dette ikke, skjøndt det i gaar var bleven ham bekjendt, og fixerede ieg ham dygtig herover.

1854 15/10 . . . Besøg af herredsfoged Thorup til gratulation, sært at præst og degn ikke vise denne artighed . . .

1854 16/10 . . . Besøg denne eftermiddag af Christiana og Pedersen, der kom for at gratulere til ridderordenen . . .

1854 17/10 . . . Brev . . . fra broder præst i Ries med gratulation. I mange aar har samme intet ladet høre fra sig, men har da nu overvunden sig at fremkomme med lykønskning, hvilket dog er mig kiert . . .

1854 27/10 . . . Theodor med Niels vare i Tønder at kiøbe kree og kiøbte 2 stude, 140 rdlr. Ferd. var ogsaa der og kiøbte en slagtekoe for 45 rdlr. crt. Urimelig dyre ere alle kreature denne tid.

1854 10/11 . . . Ferdinand tog . . . til Apenrade for at tilstille minister Tillisch mit takkebrev [for ridderkorset], hvilket [jeg] endnu tilføyede noget. Gid samme maatte finde gunstig som venlig modtagelse; ieg har ikke smigret eller hyklet, men oprigtig ligefrem sagd, hvad ieg følte, tænkte og meente, hvilket io holder længst igien, som ogsaa hidtil har funden biefald hos de høyststaaende . . .

1854 13/11 . . . Ferd. [og] Theod. kom mod aften hjem fra Ries, Apenrade, hvor de havde moeret sig got, mit takkebrev til minister Tillisch funden venlig modtagelse; der havde været megen herlighed og stads at see, og havde mand ogsaa i Apenrade som allesteder i hertugdømmene, hvor kongen kom, giordt alt muelige for at tilkiendegive glæden over høystsammes besøg . . .

1854 30/11 . . . Her i landet alt roelig, og lader de forskellige sig modstaaende parthier det Gud ske lov bevende ved snak. Kongens reise til hertugdømmene vakte megen sympathie for ham der.

1854 1/12 . . . Der var stændervalg i Bredebroe i dag; de fleste stemmer fik Niels Andersen i Forballum . . .

1854 4/12 . . . Ieg gjorde min vandring til Wallenberg [og] Bredebroe. Stændervalg forrige fredag blev der omtalt med taler og yttringer ved denne leilighed, hvoraf ieg vil fremføre nogle ordvexlinger mellem præsten fra Randerup og herredsfoged Trøy fra Föhr. Første, der holdt med de antiministerielle og ville folket skulle raade og styre roret, sagde blandt andet. — Folkets villie er Guds villie! men her faldt Trøy ham i ordet og sagde: Hvor kand De som præst tale saaledes? Paatænker De ikke Christi korsfæstelse? Var dette ikke folket, der ville hans gruesomme død? Dommeren derimod erklærede ham for uskyldig. — Præsten vidste intet at svare herpaa.

1854 15/12 . . . Officiel bekiendtgjørelse, at ministeriet er gaaet samtlig af, et nyt valgt og indsat; ieg levede i det haab, finantsminister grev Sponek ville være forbleven paa sin post ligesom cabinetssecretair og minister Tillisch, men dette haab gik ey i opfyldelse, hvilket gjør mig meget ondt, og har efter min anskuelse landet især Sponek for finantsbestyrelsen meget at takke; neppe faae vi en saa duelig mand paa denne vigtige post igjen.

1854 26/12 . . . Var til kirke i dag for at ofre, men hvor

1854 1/12. Stændervalg = folketingsvalg.

1854 4/12. Trøy = fejlskrivning for birkedommer på Vesterland-Før og Amrum Hans Trojel.

præstens sære tale kiedede mig og havde første gang mit ridderkors i brug . . .

1854 31/12 . . . Aaret var i det hele velsignet, afgrøden rigelig og kom alt, høe som korn, tørt og got i huus.

Formiddelst kriegene vare priserne derved høye af alt, hvad der hører til livets ophold. Rug 13 á 15 mk., byg 10 mk. á 11 mk. 8 sk., havre 7 mk. 8 sk. á 9 mk. 8 sk., boghvede 8 mk. 8 sk. á 9 mk., hvede 20 mk. á 21 mk. Kiød kostede her 5¹/₂ á 6 sk., smør 8 á 9 sk., hæste med alle creature vare overdreven høye i priis, og er det en særdeles gunstig tid for landmanden, der har at sælge, men derimod en svær trykkende tid for mindre mand, der skal kiøbe, især dette for kiøbstadbeboerne.

Penge strømmede ind i landet og var der nok i cirkulation, der tilveiebragde en overordentlig stigen af landeiendomme, der betales med lige saa mange tusinde som til sin tid hundrede . . .

Her til lands lever mand Gud skee lov i fred og roe, skiondt der io ogsaa her gives parthier, hvilket foranledigede at et ministerskifte fandt sted, derved dog alt i roe og orden. Mellem de forskellige nationaliteter finder disværre ingen harmonie sted. Mynteforandringen gav stoer misnoeye i hertugdømmene, ligesom paa sine steder det danske sprogs fremtvingelse.

1855

1855 3/1 . . . Det smukke veyr passede got for en concert i Wisbye, der blev afholdt til beste for den nedfaldne og afbrudte kirketaarn. Ferd., Theod., Carl vare som musikere der, men som vel kuns vil bringe lidt til kirken ind . . .

1855 7/1 . . . Det fornøiede mig af bladene at see, Sponek bliver i function som director for toldvæsenet og uden at være afhængig af finantsministeren, saa denne virksomme mand endnu kand vedblive at virke til gavn for landet, skiondt frielig ey i den grad som før; dog mueligt han endnu engang kand

---

1854 31/12. Krigene = Krimkrigen 1854—56 mellem på den ene side England og Frankrig og på den anden side Rusland.

komme ved roeret af finantsbestyrelsen, hvilket efter min anskuelse for landets vel var at ønske.

1855 11/5 . . . Besøgte adskillige i Tønder og købte adskiligt, saa at reise did kuns koster penge . . . Hørte at een havde maattet betale 10 rdlr. brøde for at have udgivet en sechsling. Radoor stod ogsaa under tiltale for ey at have villet fremligge sine bøger for de sidste 4 aar [i] en ham uvedkommende sag angaaende, og kand mand denne tid glæde sig at boe paa landet . . .

1855 12/1 . . . Boe Hansen døde i en alder af 61 aar 4 m. Der var talrig følge og selskab, vel 80 personer og megen støy, for en slig sørgedag efter min anskuelse saare upasselig, mig kiedede dette . . .

1855 16/1 . . . Uventet besøg af Dora og hendes mand og staaer det Gud skee lov bedre med dem som forrige aar disse dage. Tegnedes for 3 actier á 100 rdl. r. m. pr. actie til anskaffelse af et dampskib 30 á 35 hæstekraft, som skulle gaae mellem Husum og Høyer, anliggende øerne som forskellige steder undervejs. Betalt heri 5 rdlr. pr. actie. Hochb. [og] Ferd. tegnede for to, Carl 1 . . .

1855 2/2 . . . Gang i marken og til Bredebroe, hvor ieg hørte, at Peder Jepsen i Brøns er død i en alder af 70 aar, den sidste af mine reisefæller i udlandet i de senere af mine reiseaar, og skøndt vel den ældste har ieg dog overlevet dem alle og staaer nu saa ene tilbage.

1855 22/2 . . . Det var Peders dag i dag, om hvilken det efter gammel sagn heder: Finder han en broe (nemlig iis), da brækker han den, men finder han ingen, da ligger han een. Dette stadfæstes ey i aar, thi den lagde iisbroe bliir end mere forstærket . . .

1855 3/3 . . . Der var landmandsforsamling i Wisbye i dag; ingen af os der.

1855 4/3 . . . Hochberg fik i dag kniplinger fra Andreasberg, hvoriblandt et deilig stykke 12 alen, fine brede, meget got

---

1855 12/1. Bo Hansen, gårdmand i Brede, d. 5/1.

giorde som yndig mønster bestemt for dronningen i Hanover, men først at sendes til Pariser udstilling . . .

1855 14/3 . . . De gjenstande, mine sønner sender til denne verdensudstilling i Paris, gik med posten til Hamburg herfra i dag: 20 stk. kniplinger, som W. Nissen skulle ligge nogle stykker til, 1 stk. bomuldstøy med smukt prøvekort, 6 tørklæder, bomuld-, silke-, uldlinnet og 2 stykker forklæder, 6 veste. Ieg med vores moder glædede os denne eftermiddag at tage alt i øyesyn, og troer ieg mine sønner kunde være stolte af deres frembringelser, der gjør vores land ære. Gid samme nu maatte finde i Paris samme anerkjendelse som for 2 aar siden i London. — Den lille Brede by vil da ogsaa i udlandet blive bekiendt og hædret.

1855 15/3 . . . Der var forsamling i Bredebroe angaaende iagdfriheds tilkiøbelse, men hvoraf de mange tilstædeværende alle paa een nær sagde nei . . .

1855 20/3 . . . Brev fra Nagel med 1. termin udredning af dampfskibsfartanlæggelse mellem Husum Høyer etc. 15 rdlr. r. m. for 3 actier.

1855 22/4 . . . Skrev til H. Nagels onkel F. Muus i Kiøbenhavn og tilbød garantie for sammes betydelig tilgodehavende hos sin neffe med forpligtelse for mig som mine arvinger aarlig at afbetale 1000 rdlr. r. m. første termin mikkelsdag d. a. eller før, hvis han ville.

Ia! Nagel er i sandhed en gieldbunden sven, og har den gode Dora i denne henseende ingen brilliant parthie giordt; dog ligemeget, naar hun ellers føler sig lykkelig og tilfreds, hvilket Gud skee lov er tilfældet, saa vidt ieg kand bedømme det. Penge og rigdom allene gjør ey lykkelig, og Gud lov, at ieg kand yde den nødvendige understøttelse. Mine sønner toge eftermiddagen til Wisbye, hvor de hos Beck traf sammen med deres søster og tilstillede hende benævnte mit tilbud og forpligtelse, hvorved hun blev saa glad. Som ieg hør, skal hendes mand have havd i sinde at sælge sit apothek og tage bort fra Høyer, hvilket ville være smertelig for den gode fromme Dora . . .

1855 3/5 . . . Den ulykke tildrog sidste nat i Harris, at 2de

gaarde afbrændte der, Hans Møllers og Niels Truelsens, og skulle kreature paa et par hæste nær være indebrændt; sørgelig dette især denne tid, hvor kreaturene ere saa høye i priis. 70 skulle være brændte med alle avlsredskaber, ald løsøre og intet være reddet; i nøgen tilstand maatte mand søge frelse livet; en barnpige skal imidlertid være borte, og veed mand intet om [hende].

1855 15/5 . . . En daguarreotyp portraitmaler Weicht fra Schlesien kom hertil og begyndte med vores moder og Ferdinand. Hvor er dette dog en forunderlig opfindelse, for mig ubegribelig og et sand tryllerie . . .

1855 18/5 . . . Var ogsaa noget hos Beck. Besaa sit omfattende teglværk, der nu er i fuld gang og bliir med omsigt dreven ligesom ogsaa sin aggerdyrkning . . .

1855 20/5 . . . Gik siden til Harris, hvor ieg overgav Lorens 40 spec. eller 80 rdlr. r. m. at tilstille de brandlidte gaardmænd H. Møller og Truelson samme i morgen for at glæde de afbrændte lidt paa vores gode moders fødselsdag . . .

1855 28/5 . . . Medgav Nagel min uldhandelafskeed at lade rykke ind i Husum og Itzehoe ugeblade, paa det mand ey forgieves skal vente mit komme og glædte mig til med ære at kunde afskeed tage, forvisset om, at dette vil vorde beklaget af mange, da allevegne fra tilkiendegives, hvor meget mand ønsker, ieg med mine sønner maatte vedblive at købe, og vil mand vist meget savne os, men denne tid er for os forbie og got samme har vedvaret saa længe. 1829 begyndte ieg min uldhandel, og fandt ieg stadfæstet, hvad ordsproget siger: *Ald begynd er svær!* Ieg blev opmærksom paa denne udførselsartikel, der kunde bringe som til dels bragde mange penge i landet, og som især derved interesserede mig, fordi fattige som rige havde deel heri. Men de faae købere, Altona [og] Hamb. garnfabrikanter havde handelen saa gandske i deres magt, forenede sig om de laveste priser, hvorved det for vedkommende, da landleien blev dyrere, ey kunde lønne sig at holde faar, og faareflokken svandt til en trediedeel.

Ieg besluttede mig nu til at tage deel i uldindkiøb uden at

1855 15/5. Daguerreotyp = forløber for det moderne fotografi.

vide hvorhen dermed og gjorde forsendelser til forskellige lande i Tyskland ligesom til Holland, England etc. uden at dette bragde nogen gunstig resultat, saa billig prisen ogsaa var. Den første uld, ieg ved Iacobsen i Chr. Albr. kog lod kiøbe, kostede $7\frac{3}{4}$ s. Ieg paatænkte nu Frankrige; et handelshuus i Rouen, Toisiel & Fils, blev mig af en bekiendt i Hamburg opgiven, og sendte ieg nogle sække did. Med fragt, told og kostninger var indkiøbsprisen kuns 12 ls., og dog tabte ieg 4 s. á £ , idet kuns 8 ls. blev mig gotgior dt igjen.

Men vores eideruld var paa den tid gandske ubekiendt i Frankrige, men fandt ved at komme i brug biefald, og blev ieg aaret efter opfordret til at giøre nye forsendelser did, men paa egen regning, hvortil ieg da og i forening med Emmanuel & Søn bequemme de mig og gjorde atter en sendelse til Rouen af 10 000 £ , hvorpaa intet blev tabt, men heller intet fortientd; dog bragde dette siden gode frugter, thi mand lærte nu i Frankrige vores eideruld kiende, der egnede sig saa got til forfærdigelse af fabrikgienstande der, og stoer blev siden opdrag til indkiøb, saa det tabte for mig blev overflødig erstattet ligesom til gavn for det almindelige. Ulden steg til det tredobbelte i priis, og faaretallet blev derved to trediede le forøget.

At ieg ved mine betydelige indkiøb saa meget biedrog til at hæve uldprisen, derfor blev ieg frielig forønsket af mine medkiøbere, men saa mange, mange sælgere takke og velsigne mig derfor, og vil min virksomhed vist længe blive i erindring hos mange, ligesom ieg ogsaa vil ofte glæde mig hertil, glæde mig til den velvillie, troe og tillid, ieg med mine sønner overalt fandt, hvor ingen strid og splid fandt sted, saavel med hensyn til priis som vægt og uldens beskaffenhed, som mand med faae undtagelser bestrebte sig for at levere uforfalsket reen, tør og god; tillige at vi til samme priis fast stedse havde fortaget og mand da helst solgte til os.

Ieg trak mig fra begynd af, eller da ieg var kommen igang med denne handel, heller ikke som mine medkiøbere saa læt tilbage, men blev ved at kiøbe saa længe, der var uld at faae, og dette yndede mand saa got.

En lykke, at ieg kom i forbindelse med Emanuels i Hamburg, Beneke i Lille, Pauls i London etc. Mine indkiøb ville ellers ey kunne have naaet den høyde, der steeg til 100 000 á 150 000 R eideruld, foruden 50 á 80 000 R iydisk uld, og saa megen uld har vist ingen her til lands nogensinde kiøbt, hvilket ogsaa for den kommende tid neppe af nogen vil skee, og glæder det mig at have afbenyttet den beleilige tid, virket medens det endnu var tid og dag, saa ieg nu tør sige ved dette som ved mine øvrige idrætter: Efter endt arbejde er god hvile. Nu i alderdoms dage med god roelig bevidsthed kand [jeg] begive mig i stille roe, hvor slige beskieftigelser ey mere ere tilsigende og glæde mig ved at kunde med roelig bevidsthed kalde den forgangne tid tilbage i mit minde, tillige glæde mig til at see og vartage, mine sønner følger faderens spor. Maatte deres bestræbelser vorde saa rige lønnede, som mine ere blevne det.

Mueligt det i sin tid kand glæde og interessere mine efterkommere at læse denne min afskeedspræken, og gid de da maatte følge samme spor, søge gavne ey allene sig selv, men tillige efter kræfter at fremme deres medmenniskers, det almindelige vel. Dette ønsker ieg af hiertet.

1855 14/6 . . . I Bredebroe var stændervalg i dag, hvor N. Andersen, Forballum blev valgt igien; ingen anden havde indfunden sig for at blive valgt, ogsaa var der kuns faae vælgere . .

1855 18/6 . . . For at forsøge blanding med mergel i vores iordmødning fik vi i dag af mine sønners Boring fenne 16 læs hiemkiort, og troer ieg, at denne blanding vil være til gavn, som paa denne maade mergel best anvendes, der allene uden blanding kuns pirrer og udtømmer iorden, virker vel i nogle aar, men efter nogen tids forløb stadfæster, hvad ordsproget siger, at samme gjør en rig fader, men en fattig søn. Min mange aars vartagelse i ind- som udlandet har stadfæstet dette . . .

1855 26/6 . . . En daguerrotypist, Weicht ved navn, fra Schlesien aftog mig med min kone, ansigt med øvrigt af vores udvortes 2 gang, mig allene ogsaa to gang; flere gange have vi sat

---

1855 14/6. jvnfr. note 1854 1/12.

Jens Wulff
(Fotografi, formøntlig 1855)

før, og er det forunderlig som ubegribelig, hvorledes sit billede kand fremstaae ved blot at see ind i et glasrør og dette i en 10 til 12 fods afstand. Hvad bliver der dog meget opfunden til vore tider . . .

1855 11/7 . . . Breve fra W. Nissen, Holstebro og Quedens i Ribe med beretning, at Nørups enke har betalt de skyldige 1664 rdlr. r. m. og har der for sikkerhed intet været at befrygte. Skade at W. Nissen vel ey vil have brug for disse penge, da det med uldkøb kuns gaar daarlig, idet prisen er ham for høy. 50 skk., 16 000 ₧ havde han dog købt. Denne uld har næsten samme priis som mærskulden, hvilket io er urimelig (17 s.) og egner sig efter slig priis ey til speculation . . .

1855 15/7 . . . Vore sønner med øvrige vare i Medolden, hvor en musicfest ved dem blev given og afholdt. Circa 400 tilhørere havde indfunden sig, og der var stoer jubel og glæde, saa mine sønner med hielpere fandt deres bemøelse at glæde og fornøye behørig anerkjendt og skattet . . .

1855 17/8 . . . Tog til Tønder, hvor ieg siden 21. märz ey havde været og fandt overalt glad som venlig modtagelse; selv undervejs hattede fast alle, der bemødte mig og maa hos folk være saa bekiendt som agtet, hvilket at vartage glædte mig, som dette ofte har været tilfælde, og er det vist kuns faa af min stand, der bliver slig udmærkelse til deel . . .

1855 25/8 . . . Eftermiddagen blev vor aabne lade eller hisse-skuur reist, og bragde forskellige piger til sammes prydelse to smukke blomsterkrandse, aftenen et lille reisegilde . . .

1855 31/8 . . . Den nye bisp Boesen var her i dag til kirkevisitation og uagtet den travle tid indfandt sig dog mange tilhørere og kirken var got besat, hvilket glædede bispen, men behandlingen af sit retfærdiggjørelses thema, saavel hvad først præsten, siden han paa saa streng orthodox maade foretog, havde ikke mit bifald, og . . .

1855 22/10 . . . Kiorte eftermiddagen til Kloster . . . Fandt det i Kloster meget dødt og øde og ved sammenligning langt meer liv i vor lille Brede bye.

1855 7/11 . . . Gang . . . til aen at besee anligget der til et vandhiul at bringe vand op til overriisling af Theodor Mikkels enge. Besaa tillige der forskellige vandledning, som ieg fandt betænksom og got anlagde . . .

1855 12/11 . . . Gang til vandhiulet ved aen. Vandhiulet var i gang og alt nu færdig. Gid dette anlæg nu maatte svare til forventning og vandet overrisle en streckning, som denne kunstvandledning er anlagd for; ieg befrygter, at vandmassen ey vil være tilstrækkelig . . .

1855 28/11 . . . Læste i Berlings tidende, at mine sønner

1855 31/8. Dagbogstilførslen er ikke fuldstændig, idet der i dagbogen mangler nogle sider. Optegnelserne begynder først igen d. 14/9. Endvidere mangler nogle sider, omfattende 23/9—4/10.

ved Pariser udstilling, ligesom før i London ere blevne medallie tilkiendte, hvilket meget glædede mig . . .

1855 5/12 . . . Mine sønner havde denne efterm. besøg af Beck og den unge Knudsen til musicunderholdning. De vare ledsagede af deres koner . . .

1855 31/12 . . . Dette aar bragde ey saa rigelig afgrøde som forrige aar, dog kand mand i det hele være tilfreds og takke Gud for, at samme i vort land ey faldt ringere ud, helst da tilførsel fra andre lande ey var at vente. Den vedvarende krieg fortærer og fordyrer alt som hindrer ald frie kommunikation. Kornpriserne vare ved aarets sluttning meget høye, rug 20 á 21 mk., byg 14 á 15 mk., havre 8 á 9 mk., boghvede 12 á 13 mk., hvede 24 á 25 mk., og er det en gunstig tid for hvem, der har at sælge, men trykkende for mindre mand og for dem, der skal kiøbe, en sørgelig tid især for stadbeboerne, ogsaa kiød som flæsk meget dyre, kiød 6 á 7 s., smør 9 á 10 s., og kand mand glæde sig til for det meste selv at kunde frembringe, hvad mand i huusholdning behøver.

Kreaturene vare i overordentlig høye priser, især hæste, hvor 200 rdlr. crt. var middelpriis for arbejdshæste, og er det en gylden tid for landmanden, der har at sælge, men naar krieggen ophører, vil det vist ogsaa hermed tage en anden vending til skade for mange, men til gavn for flere . . .

Hvad familieanliggende angaar, da havde vi Gud skee lov sundhed at glæde os til. Tænkelig var vores kiere Ferdinands givtermaal den 26. sept. Gid denne dag stedse maatte vorde paatænkt af ham og egtefælle med glæde og tilfredshed . . .

1856

1856 5/1 . . . Anders Iversen, den ældste her i byen som i sognet, døde denne aften; han opnaaede en alder $89\frac{3}{4}$ aar; vel ham med stakkels kone og datter, at han er udløst. Nu er ieg den ældste her i byen som vel i sognet og vil vel snart ogsaa blive bortkaldt herfra — min sidste tandstumpe tabte ieg i dag.

1855 5/12. Knudsen = Hans Aagesen K., Trøjborg, 1831—1917.

1856 22/1 . . . Hochberg antog sig et lille pigebarn fra arm-
huset, 10 aar gammel, Laura ved navn, hvis moder ligger døde-
lig, faderen som mormon er reist til America og forladt familien
. . . Gid det gaae ham [nemlig Hochberg] med dette pigebarn,
som det gik mig med drengebarnet Wilh. Nissen, som ieg i en
alder af 6 aar i sørgelig forladt tilstand antog mig og ved min
kones kierlige bistand lod danne og opdrage, og som saa got har
svaret til vores haab og forventning . . .

1856 30[1 . . . Afgav til Nagel at tilstille Matthiesen 225 rdlr.
r. m. det husummer dampskib mellem Husum og Høyer an-
gaaende og ere mine 3 actier á 100 rdlr. nu indløste, ligesaa
mine sønner 2 actier, Carl Wulff 1, hvorfor ogsaa 225 rdlr., mig
medgiven, bleve Nagel behændigede . . .

1856 5/2 . . . Tiggerbrev fra Henriette Johansen, Aarhus,
skreven i Kolding.

1856 10/2 . . . Ferdinand tog med Beck og Knudsen til Ribe
jernbaneretning angaaende.

1856 11/2 . . . Ferdinand kom med Knudsen og Beck alt
middagen hiem fra Ribe og funden overensstemmelse der med
deres anskuelse som plan iernbane angaaende. Mand vil nu een
af dagene til Tønder i samme anliggende, og glæder det mig, at
ogsaa mine sønner deeltage i dette anliggende og søge fremme
samme, hvilket vist ved at komme til udførelse ville fremme
vesteregnsens vel og forøge dens velstand . . .

1856 14/2 . . . Hochb. [og] Ferd. komme middagen fra Tøn-
der, hvor de som i Ribe havde funden venlig modtagelse; amt-
mand grev Reventlow især viist sig venlig, aaben og fortroelig,
og blev mand enig om at forfare overensstemmende med hen-
syn til petitioner om iernbanens retning. Knudsen [og] Beck
vare ikke med, da det var dem for tydsk der, de for de tøn-
dringer for danske. Dette er Gudlov ikke tilfældet med mine
sønner og mig, ligemeget om vi ere i tydsk eller dansk omgi-
velse, vi nyde overalt samme venlige fortrolighed. Mine sønner
vinde iøvrigt ved denne deltagelse i iernbanesagen i renomé . . .

1856 5/2. Henriette Johansen er datter af landinspektør Poul W. J.,
Arhus, og datterdatter af Hans Wulff.

1856 16/2 . . . Læste et brev, Ferdinand havde skreven til etatsraad Westenholtz i Kiøbenhavn iernbane angaaende, tillige et fra Hochberg til Staatsdame von den Decken, dronninge-overhofmesterinde i Hannover kniplinge angaaende, tilfærdiget i Andreasberg med dronningens navnetræk, hvilke begge breve havde mit bifald . . .

1856 24/2 . . . Var første gang dette aar til kirke i dag, men præstens *vantro* *præken* tilsagde mig ikke og vil for nogen tænkende neppe have været opbyggelig. — Hvor anderledes vare p. Lautrups taler . . .

1856 27/2 . . . Der var forsamling i Bredebroe iernbanen angaaende, hvor mand om iernbaneadressen got enedes. 4re Riber med Beck, Thorup etc. vare til middag hos Ferdinand, og forbleve de Riber natten her. Ieg var ikke tilstæde ved forsamlingen i Bredebroe . . . Ferdinand havde den ære at blive valgt som deputeret ved iernbanesagen tillige med Beck og Knudsen og kand nu komme til at gjøre en reise til Kiøbenhavn. Der spildes megen tid herved, gid det kuns maatte føre til noget.

1856 7/3 . . . Vore sønner toge i selskab af Beck alle 3 til Ribe især i iernbaneanliggende . . .

1856 8/3 . . . Besøg af amtmand, grev Reventlau i Tønder med frue og grev Levetzau, landfoged paa Sylt, der kom at bese mine sønners fabrikvæsen, men dvælede kuns et par timer her og vare meget venlige [og] artige folk. Skade at mine sønner ey vare hiemme . . .

1856 9/3 . . . Vore sønner med Beck kom mod aften hiem fra Ribe, hvor de have moeret sig som moeret andre med music-underholdning til dels got og funden saare venlig modtagelse . . .

1856 24[3] . . . Var til kirke, hvor Georg Wulff prækede, men som ieg ey kunde høre og forstaae, da hans stemme var for lau for min svækkede høreelse, talen var ogsaa for rask og gesvindt, dog var han ret frie og uforknyttet. Talens indhold fandt ogsaa manges biefald . . .

1856 16/2. Westenholtz = folketingsmand, senere finansminister Regnar W. til Matstrup, der var den engelske jernbaneentreprenør M. Petos tillidsmand her i landet.

1856 30/3 . . . Conciperede et brev til kongen, som Ferd. skulle overbringe. Begyndt paa et brev til grev Sponek ogsaa at medgive Ferd. . . .

1856 2/4 . . . Ferdinand begav sig som depu[te]ret for ansøgning hos regieringen i iernbanesagen og tog til Tønder for der at treffe sammen med de andre 11 og ville til Flensburg i dag, morgen pr. dampskib til Kiøbenhavn, medgav mit brev til kongen. Gid deres hverv maatte føre til noget, og ansøgningen vorde paaagtet . . .

1856 14/4 . . . Ferdinand var hiemkommen, ligesaa Hochberg. Det var gaet Ferdinand med consorter ved deres sendelse til Kiøbenhavn i iernbanesagen ret got og funden hos kongen en meget naadig, venlig modtagelse, mere interesse for dette anliggende end mand havde ventet. Ogsaa kongens gemalinde blev hilset af deputationen. Vi vil nu see, hvad dette fører til og resultatet for vesteregnet bliver, ifald dette iernbaneanliggende kommer til udførelse . . .

1856 6/5 . . . Provst som amtmand vare i dag her til skolevisitation; ieg var indbudet ved bordet at forøge selskabet, men havde ingen lyst hertil, og saa havde vi selv besøg af vore kiere høyringer, som ieg ey kunde eller ville fierne mig fra . . .

1856 12/5 . . . Vores moder med Theodor, Ferdinand og kone toge denne formiddag til Ries, hvor mueligt et betydeligt hverv kan finde sted . . . Dvælede noget ved pastor Lautrups med kones grav og mindede samme med taknemmelig, vemodig hierte, beklagende de hedengangnes savn, der saa troligen deelte sorg som glæde med mig og vi saa gandske stemte overens i vore anskuelser som følelser; til sin tid at komme i berørelse og forbindelse med dem kand ieg derfor ansee for et af de lykkeligste af mit livs begivenheder.

1856 15/5 . . . Skrev et temmelig lang brev til broder præst, men som vel ey vil glæde ham, da heri sandes, hvad ordspøget siger: Som mand raaber i skoven, faar mand svar.

Vores moder med følge kom denne eftermiddag hiem fra Ries, hvor hun med øvrige havde moeret sig got . . .

1856 16/5 . . . En vigtig familiebegivenhed blev mig berettet

i dag. Theodor er forlovet med sin onkels datter Amalia i Ries. Gid denne forening maatte føre til hæld, lykke og glæde for begge, hvilket ieg saavel ønsker som haaber.

1856 23/5 . . . Da vi ville gaee hiem, fik Carl brev fra sin søster med den sørgelige beretning, at deres fader var bleven rørt af et slag eller appoplecksie, endnu ey død, men ringe haab til liv og bedring, hvilket den gode Carl tog sig meget nær, skøndt han i ham iust ingen kierlig fader taber. At mit brev dateret 15de ey endnu var gaaet af, da ieg havde givet mine sønner samme at læse, var mig nu kier.

1856 25/5 . . . Det sørgebudskab indløb, at min broder Ioh. Andreas i gaar morgen er død; han var først præst i Riesum, siden Ries, han opnaaede en alder af 76 aar 2 m., var præst i 41 aar og blev bæret med consistorialraadtitel, han efterlader sig kone med 6 børn, men ogsaa noget at forsørge dem med. Got, at han efter at være bleven rørt af slag saa snart blev bortkaldt herfra, han havde den lykke at døe uden smerter og uden dødskamp. . . .

1856 31/5 . . . Ieg maatte ved sin [broderen Joh. Andreas'] studering bestride alle omkostninger, hvilket ved min usle formuetilstand faldt mig meget byrdefuld og trykkende, saa ieg engang maatte sælge min hest, atter tage posen paa ryggen for at kunde udrede sin termin, vel faae ville forstaae sig til at bringe en broder slig offer . . .

1856 11/7 . . . Besøg af grev Sponneck.

Undertegnede, som i 28 aar har kiendt den høiagtede fører af denne dagbog som den virksomme borger og kierlige familie-fader samt trofaste ven, har i dag efter nogle aars fraværelse havt den glæde at giensee ham lykkelig i sin familiekreds omgiven af en øm mage og kierlige børn og børnebørn samt i besiddelse af sin fuldkomne aandstyrke og sielekraft. — Gud beskierme ham og alle hans kiere, og naar denne gamle gubbe kaster øiet paa disse linier, bede de for mig om, at han vil mindes den fraværende

Sponneck.

Kammerherre, grev Sponnek, hvis venlige besøg saa meget glædede mig og mine, interesserede sig ogsaa meget for min dagebog og udbad sig at indføre nogle linier i samme, der findes ovenstaaende anført, og er dette de første linier, der er skreven i min dagebog af fremmed haand. Han kom formiddagen til fods hertil og tog kl. 5 herfra til Wisbye igien, ville have kiørt ham did, men dette frabad han sig, og forlevede vi nogle ret fornøvelige interessante timer med denne vakkre mand, hvis besøg stedse vil være os kier, som hans minde vil blive os i kier erindring, paret med taknemmelighed . . .

1856 25/7 . . . Paatænkte som omtalte denne dag og aften 1804, hvor ieg første gang besteg Bloksberg allene uden fører, tilsidst ved nattens mørke kom derop, hvor værten der, Gerlach, saa meget undrede sig over dette dristige foretagende, der i sin tid, saa længe han havde boet der, endnu aldrig af nogen fremmed paa sliq maade var bleven udført.

1856 1/8 . . . Hørte som læste, at den gode grev Skak til Skakkenborg er død, hvis død af mange vil vorde beklaget; især dette af mindre mand.

1856 3/8 [Højer] . . . Vi vandrede eftermiddagen til havnen at see et dampskibs ankomst fra Föhr, Husum, og fandt vi talrige tilskuere der.

1856 16/8 . . . Ferdinands kone holdt hendes kirkegang i dag, hvor ogsaa ieg indfandt mig, besaa den nye maledede kirke, men hvor farven paa stolene ey havde mit biefald, egner sig ikke for en kirke . . .

1856 27/8 . . . Havde den vanheld at miste vores smukke, hvide 5 dag gamle quiekalv af engelst race, hvilket især gjorde vores moder meget ondt . . .

1856 28/8 . . . Denne morgen eller formiddag fandt en stoer ulykke sted i S. Vollum, hvor 2 gaarde med korn, høg og brænde ved ildebrand bleve tilintetgjorte . . .

1856 2/9 . . . Mærkelig at et brev indløb fra greve Anl. de Melane i London, grunder og præsident af institutet for de fornede kunster som kunstudstillingen i London, stiftet 1851, til

mine sønner, hvor de opfordres til at blive correspondent for vores egn som land, og maae vores firma ogsaa i udlandet være got renomeret, sielden dette for beboerne af en lille landsbye som Brede.

1856 3/9 [Højer] . . . Tog med min kone til Tønder og Høyer. I Tønder var heste- og kremerket med megen røre, og har ieg vist aldrig i denne bye funden saa mange vogne, heste og folk som i dag . . .

1856 17/9 [Rise] . . . Fra Flensborg til Apenrade en deilig ievn chaussee, fast uden nogen krumning eller bugt, og veed ieg fast aldrig at have passeret saa god vei; fra Apenrade til Ries, hvor vi fandt alt vel og en glad modtagelse, veien ey saa bequem og god. Vi vare med ophold 6 timer undervei.

I Rasch hotel alt paa fornem fod, fiin og net, men meget dyre; skiøndt vi paa en middag nær spiste og drak hos Nagel, maatte vi dog for de 5 dage betale 27 rdlr. 4 s. r. m., og neppe tager ieg der nogensinde igien. Blot for lys maatte ieg betale 2 mk. hver aften, skiøndt vi afbenyttede samme kuns en times tid og i det hele forbrændte 2 lys, hvorfor ieg maatte betale 10 mk. eller 3 mk. 2 s. crt.

1856 18/9 [Rise] . . . Besøgte min broders grav og fornøiede mig mindsteningen som iernomgivning, hvorved hans minde længe vil blive paatænkt. og var det enken med børn saa kiert, ieg var gaaet didhen . . .

1856 23/9 . . . Mærkelig at mine sønner fik skrivelse fra institutet for de forenede kunster i London med diplom som medlemmer af selskabet og ombad tillige at paatænke og opgive 3 deeltagere flere her i landet, hvilket kand ansees for en stor udmærkelse, og maae vores firma ogsaa i udlandet være got anskreven og renomeret. De, som ieg have mange udmærkelser at glæde sig til og neppe nogen her i landet, især i en landsbye vil have saa mange at rose sig af og glæde sig til.

1856 5/10 . . . Hos samme [Theodor] var eftermiddagen grandede i anledning af engevanding, men den snavs Christian Hansen

---

1856 17/9. Nagel = toldkontrollør i Flensborg A. Th. L. Nagel, broder til apoteker N. i Højer.

satte sig imod udførelsen og fuldendelsen af dette foretagende efter vandledernes plan, og blev der intet afgjort over arbejdets fremme. Jeg var ogsaa der og ærgrede mig derover. Ia, det er som ordsproget siger vanskelig at bringe mange hoveder under een hat, om ogsaa maalet tiener alle til gavn.

1856 14/10 . . . Canal- eller vandledningsarbeidet blev paa-begyndt i dag igien efter længe at være standset og uenighed fundet sted, og glæder det mig, at dette gavnlige som interres-sante arbeide og foretagende nu haabentlig vil komme til udfø-relse og naae maalet. Gang didhen langs Apterp vei . . .

1856 23/10 . . . Høyer marked var stærk besøgd og mange mennesker som mange vogne der . . .

1856 24/11 . . . Hochberg kom aftenen hiem af sin lille reise i det schleswigske; bomuldstøyet fandt disværre ringe afsæt-ning . . .

1856 8/12 . . . Vore creature bleve tobaksvaskede i dag.

1856 19/12 . . . Hørte af Hochberg, der i gaar var i Tønder, at Friedrichsens formuestilling blev anseet for tvivlsom, hvilket saa meget beuroligede mig, da ieg hos samme har fast alle mine løse penge henstaaende, over 14 000 rdlr. r. m. Give Gud, at rygten som min frygt maatte være ugrundet . . .

1856 23/12 . . . Jeg glædede som sædvanlig til iuletid skole-børnene med mød og kage i dag, 80 vare tilstæde og havde en glad eftermiddag . . .

1856 31/12 . . . Aaret var i det hele frugtbar, og kom fast alt tørt og got i huus, kornpriserne vare ved aarets slutning hvede 15, rug 11 mk., byg 8 mk., havre 5 mk., boghvede 7 mk. 8 sk; i foraaret og sommeren kostede rugen 21 á 22 mk., andre korn-arter i lignende priser. Creaturene som hæstene vare i høy priis . . ., saa det er en heldig tid, for hvem, der har at sælge, men ey got for den, der skal købe. Landeiendommene stige der-ved naturlig meer og mere i priis, ligesom pengene taber mere og mere igien i værd, men kand maaske snart forandre sig, hvil-ket mand io har oplevet før . . .

1856 19/12. F. N. Friedrichsen er W.s bankierforbindelse i Flensborg.

1857

1857 19/1 . . . Ferdinand var i Tønder til bivaanelse af forsamlingen i iernbanesagen . . .

1857 6/3 . . . I Tønder var en stoer forsamling i dag iernbaneretningen angaaende, og vare mange deeltagere der tilstæde. Fra Colding, Middelfart af til Husum, endog Dittmarsken; en committe blev valgt, Ferdinand slap frie.

1857 27/3 . . . Afsendt ogsaa min landbrugsberetning til P. Larsen i Møgeltønder til brug for sit blad, i fald han finder det for got, ligesaa med hensyn til Husum ugeblad, og var det artig, om dette skulle komme i tryk . . .

1857 1/4 . . . Gik ogsaa til moesen, hvor ieg i lang tid ikke var og fandt her paa øster deel mere pløyet, end ieg havde ventet, foruden vierkantens aggerland noget af tilgrendsende eng, der nok ogsaa skal blive fortrinlig god aggeriord, der nok som det øvrige land her vil bære rigelig frugt, og findes der neppe et iordstykke i hele landet, der saaledes er vorden forbedret og bragt til den fuldkommenhed som min moese, hvor der nu kand høstes syv gange saa meget, som da den kom i min besiddelse, men frielig er meget anvendt her paa, og denne forøgede frugtbarhed er ey kommen af sig selv. — Mand seer iøvrigt her, hvad kultur kand gjøre og vil ieg ønske, at mange ville gjøre mig efter.

1857 2/4 . . . Brev fra . . . Larsen i Møgeltønder, 20 exemplarer af Nordslesvigs Tidende 1. april, der indeholder ogsaa min meddelelse om forbedring af agger og eng, der ogsaa vil komme i Husum ugeblad, og er min meddelelse af begge redak[te]urere bleven glad og taknemmelig modtagen. Gid dette nu maatte være til gavn og nytte for vedkommende som for det almindelige med hensyn til aggerdyrkning, mine bestræbelser at forbedre og kultivere mine iorder ey allene være gavn for mig selv, men ved at gjøre efter ogsaa til gavn for mine medmennesker . . .

1857 4/4 . . . Læste et interessant brev fra Hochberg og

1857 27/3. P. Larsen er redaktør for „Den vestslesvigske Tidende“, der blev trykt i Møgeltønder.

skreven i Ulkier, Holstebro, af meget gemütlig indhold, hvad sind og tanke i det moralske angaar, men sørgelig med hensyn til sine handelsberetninger, og kand det være at befrygte, det med fabrikvæsen vil gaae i staae . . .

1857 14/ 4 . . . Brev fra Beck med vedlæg fra landhuusholdning selskabet i Kiøbenhavn, hvor ieg opfordres til, hvad veyrligget som sæd og høst angaar for en række af aar at meddele afskrivt af min dagebog, og seer ieg af denne paaagtelse, at ieg ey allene for mig selv har ført dagebog, men ogsaa mueligt til gavn og nytte for andre . . .

1857 19/4 . . . Fuldent min lange opgave for landhuusholdningsselskabet med privatbrev til samme, i det hele 20 tætskrevne sider, octav . . .

1857 22/4 . . . Brev fra den venskabelige Friedrichsen i Flensburg, hvis indhold glædede og opmuntrede mig, og vil der, hvad sikkerhed angaar, intet være hos ham at befrygte. Ieg havde ombedet ham at forespørge hos Filialbankens bestyrer, om mand ville discontere mine 2 á 3 m. vexler paa huuse i Hamb.-Altona, i fald ieg til uldtiden skulle behøve penge, hvorpaa han fik til svar, at dette med fornøvelse ville skee, og kand mand være stolt af saadan tillid i denne pengeknappe som usikre tid, helst det især i Flensburg denne tid hermed staar daarlig.

1857 1/5 . . . Mit 84 aar tiltraadte ieg i dag . . . Mand søgde paa et pyntet bord at glæde mig med smaae foræringer, blandt andet et smuk bog med paaskrift: *Jens Wulfss levnetsbeskrivelse*, hvilken ieg har at opfylde, ifald ieg lever saa længe og har lyst som kraft hertil . . .

1857 9/5 . . . Ordne noget ved mine papierer og bøger, hvilket faldt mig besværlig, især formedelst den mig saa fatale rigsmyndt.

1857 10/5 . . . Skrev noget til Beck aggerdyrkning angaaende mueligt at sende med mit forrige til landhuusholdningsselskabet i Kiøbenhavn . . .

1857 19/4. Af dagbogsoptegnelse 15/4 1857 fremgår, at J. W. har meddelt oplysninger tilbage til 1847.

1857 13/5 . . . Begav mig paa en reise til Husum, hvilket [jeg] længe har paatænkt . . .

1857 14/5 [Husum] . . . Fandt disværre Schäfler ey hiemme, der var paa Føhr, hvor byen for en deel er nedbrændt, 119 huuse, og ere mange der huusvilde, som i en sørgelig stilling. Ilden udbrød i det forhenværende kongehuus . . .

1857 15/5 [Husum] . . . Var hos borgemester, captain Grüner i anledning af mit tilgodehavende i Peter Jensens fallitboe og havde ærger at høre, ieg af mit tilgodehavende crt. mk. 1880 capital og mk. resterende renter ikke faar en skilling, skjøndt alt er protocolleret, derimod hvem der i byen havde privatfordring har faaet deres udbetalt. Protocolleret giæld alt-saa var [ikke] bleven paaagtet, hvilket ieg finder saa skammelig som uretfærdig. Ogsaa med min fordring hos Schäfler seer det ringe ud. Han vil nu accordere og vil give halvdelen af sin oprindelige giæld ved accorten 185., saa ieg nu taber hos disse to over 6000 mk, og faar ieg for det meget gode, ieg ved min virksomhed som velgierninger, ieg har beviist denne bye en ringe løn, skjøndt derved høye og lave erkiender min gavnlige virksomhed, hvilket nu maae være mig erstatning . . .

1857 9/6 . . . Besøg af Carsten Jensen i Tønder, med hvis formueomstændigheder det staaer daarlig, og hvor ieg vist ogsaa vil komme til at lide tab, saa det med pengevæsen gaer mig daarlig denne tid, men Gud lov, at ieg har at tabe af, uden at dette tør berøre andre . . .

1857 12/7 . . . I aftes bragde Nagel en professor R. S. Jørgensen fra Kiøbenhavn hertil, der forblev natten her, en meget artig, oplyst mand, der reiser omkring i landet paa landhusholdningselskabet vegne for at faae oplysning om iorddyrking i de forskellige egne . . .

1857 19/7 . . . Var i kirken i dag, hvor præsten holdt en smuk tale, der var tilsigende for mig . . .

1857 15/5. Rentebeløbet er ikke angivet.

1857 12/7. Prof. B. (ikke som Wulff R.) S. Jørgensen (1815—88) var en af landhusholdningselskabets præsidenter

1857 22/7 . . . Og have vi nu af første [hø]grøde alt hiemme, der kom tørt og got i laden, er deilig høe, god af kvalitet, men ringe af quantitet, kuns 43 læs, det mindste vi i mange aar have indavlet og dog got imod andre stæder . . .

1857 4/8 . . . Forefandt brev fra den prompte F. N. Friedrichsen i Flensburg, om hvilken der er gaaet slemme rygter, hvad sammes finantser angaar, med 800 rdlr. r. m., og er mit tilgodehavende hos ham paa ringe ting af renter nær berigtiget . . .

1857 9/8 . . . Skrev et sagn fra oldtiden, en gravhøy ved veyen fra Brede til Apterp angaaende, hvor der skal huses en dverg, der ved nattetid kom til den Brede næstliggende gaard, nu min søn Theodor tilhørende, for at søge hielp for sin kone, der laa i fødselsnød, lønnede konen for hendes hielp med noget, samme ansaa for høvlespaaner, men som var guld. Kuns een spaan var bleven hængende ved konens klæder, de andre havde hun kastet foragtelig fra sig, da hun var kommen ud af gravhøyen, hvilken til hendes forundring aabnede som lukkede sig.

Sendte dette sagn til P. Larsen i Møgeltønder, redacteur af Vestslesvigske Tidende, ifald han for sit blad vil giøre brug heraf. Ved at læse flere sagn fra denne egns oldtid i dette blad, fandt ieg mig foranlediget til denne meddelelse, der io kuns er løyer . . .

1857 18/8 . . . Der var dyrskue i Bredebroe i dag, hvor Niels ogsaa fremstillede to af vore kiør . . .

1857 20/8 . . . Vores moder med Theodor og Amalia toge til Høyer for at tage afsked med lille Jens, der i morgen forlader sit hiem og tager til Sorøe for der at nyde skoleunderviisning.

Kloster marked var i dag, mine karle alle der, og blev intet markarbeide foretagen i dag . . . Handel med hæste og quæg ringe der, saare ubetydelig kiøb og salg . . .

1857 21/8 . . . Ferdinand tog formiddagen herfra og begav sig paa en reise til Kiøbenhavn, hvor han som deputeret med 2 andre fra hertugdømmet Schlesvig er indkaldt for at raadslaae om forandring i toldafgivter . . . Medgav Ferd. min skrivelse til grev Spønnek i dette anliggende, hvilket om ey gavner, dog heller ikke kand skade . . .

1857 30/8 . . . [48 års bryllupsdag] Vi vare til kirke, men hvor præstens tale mere ærgrede som opbyggede os . . . Aftenen blev musiceret i salen og paa forstuen, en overordentlig vrimmel af mennesker, unge som gamle og af begge kiøn havde indfunden sig, Gud veed hvor mange byer fra . . . og stode uden for huset som tilskuere og paahørere, og blev det for mange en glad, fornøvelig eftermiddag og aften, især for de yngre . . . Blev med music og sang fremført til sluttning . . . min Brocken Romantze, hvilken Theodor havde komponeret, hvorved vi ogsaa ret meget glædedes . . . Mig glædede især den tanke at have glædet de fattige i armhuset, som mange børn i Bredebroe, hvor børnene der bleve hos bækkeren given lidt kage og miød . . .

1857 1/10 . . . til Kloster, hvorhen ieg tog for at erkyndige mig om tiden af kongens komme paa løverdag did; hos amtsforvalter, kammerraad Weilbach, hvor kongen giester til, fandt ieg en meget venlig modtagelse som hos alle, hvor ieg tog for . . .

1857 3/10 . . . lidt regn, der siden tiltog og blødte temmelig, hvilket passede ilde for kongens tilstædeværelse i Kloster, hvor høystsamme med gemalinde og talrig følge ankom kl. 12^{1/2}, tog derfra til Tønder kl. 4. Ieg tog paa formiddagen ogsaa did for at aflægge min tak for den mig meddelte ridderorden, ifald ieg kunne faae audience, hvilket uden vanskelighed lykkedes, og fandt ieg saadan venlig, blid som naadig modtagelse; da ieg traadte ind, kom kongen mig saa venlig imøde og rakte mig fortrøelig haanden, som om ieg var en gammel bekiendt af ham, skjøndt ieg aldrig havde seet og talt denne konge før, og lod det til, at ieg var ham velbekiendt; efter min tak for ridderordenen, takkede ieg tillige for, at han som kronprinds til sin tid hos dronningen efter mit ønske havde forventet sig for at faae for mine sønner tilladelse til at lade et stykke kniplinger forfærdige med dronningens navnetræk, hvilket gierne blev bevilliget, fandt god biefald og tiente til opmuntring for den betænksomme som indsigtfulde Hochberg at fremme denne industrie, hvilket havde til følge, at ved disse verdensudstillinger, først i London, siden i Paris, os blev medaillie meddelt, hvortil kuns faae her i landet havde at glæde sig til; og dette lod til at være kon-

gen godt bekendt, og at han interesserede sig herfor, samt at vores firma stod godt anskreven hos høystsamme.

Til sidst fremtog ieg et exemplar af min Broken Romance, som ieg havde medtaget, sigende: „Ieg tildristede mig til sin tid at overrække hans mayestet, kong Chr. VIII. et exemplar af dette mit digt, tør ieg vove det samme hos Dem? Hvad der staar er ikke digt, men sandhed, Bloksberg har ieg mit livslykke som min huuslig lykke at takke for, uden samme ville denne lykkelige forening aldrig have funden sted; det kunde maaskee moere Deres frue gemalinde at læse dette digt.“ „Ia, ogsaa mig,“ sagde kongen og strakte ret begierlig haanden ud efter samme.

Ieg sagde nu: „Deres Mayestet, det er mit med min kones forsæt, hvis ellers, vores sundhedstilstand vil tillade det, næste sommer at gjøre en reise til Harzbieregene, atter gieste Bloksberg og i bogen der tilføye mit digt noget og lade samme komme i tryk, om saa skeer, tør ieg da tildriste mig at tilsende Deres Mayestet et exemplar heraf?“ „O! gierne“, sagde kongen.

Saa dristig giordt ved kongens aabne, ieg tør sige fortrolige fremfærd for løyer at sige: „Det er mit forsæt at holde vort guldbryllup paa Bloksberg den 30. aug. 1859, maaske det kunde behage Deres Mayestet at komme did og bivaane denne festlighed?“ Smilende sagde kongen: „Ia, nu vil vi see!“

Saaledes endtes vores samtale, og er der vist kun faae, der tildrister sig paa slig maade at underholde sig med kongen, hvilket sandsynlig vil have moeret høystsamme, og fandt ieg da hos Fr. VII lige saa naadig, blid og venlig modtagelse som hos Chr. VIII, hvilket af min dagebog at see maaske til sin tid vil glæde og gotte mine efterkommere, saafremt min dagebog bliver i behold . . .

1857 4/10 . . . At berette fra i gaar, at der i Kloster var en stoer vrøvl af mennisker, og var det vanskelig som besværlig at komme til og fra slottet, især blev det for mig vanskelig at komme til og ind i kirken, hvor der blev holdt en lille tale. Ieg kom op paa det saakaldte slot i rette tid, da kongetaaget kort efter ankom, traf sammen med vores præst, hvilket var os begge kier. Mine ordenstegn berettigede mig til at træde ind i de væ-

relser, hvor saa mange fornemme herrer vare forsamlede, kom og gik; uden samme ville dette ey have vorden mig tilladt; artig nok at flere af disse herrer, hvoraf der vare en talrig mængde, for største deel prydede med mange slags ordenstegn (dog ingen med fortienst medaillien uden mig) traadte venlig hilsende hen til mig og rakte mig fortroelig deres haand, som ieg slet ikke kiendte eller kunde minde mig. Som ieg siden erfarede vare to af disse herrer amtmændene fra Ribe og Tønder . . .

I en stue høyere oppe, hvor dørren stod aaben, sad kongen med gemalinde og nogle af deres følge til tafels, og blev der længe spiist. Ogsaa hvor ieg med øvrige vare, blev adskilligt frembragd, saa mand ogsaa fik noget at quæge sig med og styrke sig ved, hvilket var meget tilsigende for mig som vist alle tilstædeværende.

Ogsaa kongens gemalinde, frue Danner, gav audience, og da ieg ved amtsforvalteren, kammerraad Weilbach, var bleven opfordret til at fremkomme med nogle kniplinger, men som ey kunde skee, da mine sønner med passende kniplinger var fra-værende, gik ogsaa ieg for for at undskylde dette og lærte derved denne dame personlig kiende, hvilket var mig ret kiert. Efter hendes udseende som yttringer er det en god siel, begavet med forstand som god villie, og troer ieg vist, hun vil fremme det gode og gavnlige, saa meget hun kand og formaaer.

To æresporte vare med indskrivter ved nær som synder port opstillede, og et hurrah lød her som ved slottet, naar kongen lod sig see, saa samme ogsaa her som i Iylland fandt en glad og hiertelig modtagelse, hvilket vist vil have glædet høystsamme. Skade, det var saadant daarlig veyr og regnede saa meget, hvorved hundrede af de tilstrømmede, der stode i det frie, bleve giennemblødte, men forbleve dog paa deres plads.

1857 6/10 . . . Paatænkte med familie den folkelige konge Fr. VIIdes fødselsdag, der i dag tiltræder sit 50de aar og feirede samme derved, at ieg i skolen lod børnene give miød og kage . . .

1857 12/10 . . . Eftermidagen satte ieg mig paa min vogn og kiorte til Wisbye for at hilse vores nye herredsfoged Saraue og

lære denne mand kiende; ieg fandt i samme en meget ligefrem mand, der vist siger, hvad han mener, vist med flid og iver vil vartage de pligter, der paaligger ham, hvilket han ogsaa allerede ved gierning har viist . . .

1857 25/10 . . . Ferdinand maatte atter til Kiøbenhavn som deeltager i toldforhandlingerne og tog mod aften med Ballum post herfra . . .

1857 31/10 . . . Hochberg kom sidste nat med posten hjem fra Hamburg, men har disværre kun udrettet lidt, slet ingen kniplinger solgt, og er det med denne skønne handel forbi, hvilket gjør mig ondt. Ieg med mine have io ogsaa denne handel vores velstand for størstedelen at takke . . .

Kongens reise til det slesvigske, den venlige som kierlige modtagelse samme overalt fandt, hvor høystsamme viste sig, gjør denne maaned tænkelig og vil vist blive kongen i kier erindring . . .

1857 5/11 . . . og have vi nu ialt saaet 6 t. 2½ skp. Saa megen rug have vi end aldrig saaet, 5 t. var hidtil det høyeste, i giennemsnit i de 11 sidste aar 3 t. 4 skp. aarlig. Got vi havde vores iordmødding, vi ville ellers ey have havd gødskning til saa stoer end sæd. Ia, iordmøddingen har bragd som bringer megen gavn og nytte, skade at saa faae, fast ingen her i egnen paaagter dette, hellere henholder sig til mergel, der tærer landet ud, og giver som det hedder en riig fader og en fattig søn, men frielig kræver iordmøddingen ogsaa megen flid og møye. Kiert er det mig at see Theodor gjør efter, hvorved han vil bringe sine iorder i langt bedre kultur.

1857 24/11 [Husum] . . . En Schnellläufer fra Altona logerede her i huset. Han tilbagelægger 14 miil i 7 timer, altsaa ½ time pr. miil; og er strækningen kuns 1 miil, da løber han samme i 22 minutter. Han har her ogsaa viist sin færdighed, tog herfra til Slesvig.

1857 17/12 . . . For at forsøge en lille kiøretour tog ieg efterm. til N. Villum, hvor ieg hilsede Christiane, der med hendes mand denne tid heller ikke befinde sig vel . . .

1857 23/12 . . . Brev fra A. Beck, der for tiden er i stoer pengeforlegenhed som saa mange denne kritiske tid; tog eftermiddag did og bragde den forlangte sum, 300 rdlr. r. m., hvorved ieg saa vel glædede som beroligede ham med kone, og blev mig lovet sikkerhedsbeviis, enten ved caution af herr Knudsen, Trøyburg - Hedegaard eller ved protocolleret obligation saavel paa disse 424 rdlr. som 500 rdlr. fra 11. august 1854, og har ieg hos Beck nu den betydelig sum af 6624 rdlr. r. m. tilgode <19 920 mk. crt. i det hele i Wisbye> men hvor forhaabentlig vil haves hypotekarisk sikkerhed nok i forening med en god redelig villie.

1857 31/12 . . . Arbeidede noget ved min dagebog til afsluttning, hvilket faldt mig saa ulige sværere som før, og mærker ieg got, at som mine legemkræfter svinde saaledes ogsaa mine aandskræfter, og vil min virketid vel være endt . . .

Saadan glædte ieg ogsaa i dag henimod aften beboerne af armhuset, unge som gamle med mit besøg som med nogle smaae gaver. Børnene der havde ventet som haabet mit komme og seet ud efter mig, kom løbende mig saa glade imøde, og unge som gamle glædede saa meget mit besøg, ligesom dette ogsaa glædede og opmuntrede mig . . .

Aftenen blev som sædvanlig tilbragd hos os. 20 personer vare ved bordet, hvor til sluttning „Op alle som paa iorden boer“ blev sunget og af Witschels Morgen- und Abendopfer forelæst, siden ogsaa min Broken Romance . . .

Aaret var i det hele bequem og behagelig uden sønderlig frost og kulde, storm og uveyr og temmelig got veyr, kuns faldt der alt for liden regn, hvilket skadede vegetationen, og vandmangel fremstod mange steder til savn for mennisker som kreature. Ogsaa afgrøde leed derved og blev især høehøsten ringe, ligesom byggen gav et ringe udbytte; rughøsten var derimod her i egnen god og var ruggen af sielden kvalitet, havren for det meste god, boghveden middelmadig. Kornpriserne vare ved aarets sluttning: Hvede 8 á 9 rdlr., rug 6 rdlr., byg 6 rdlr., havre 3¹/₂ á 4, boghvede 5 á 5¹/₂ rdlr. nemlig her i egnen . . .

Pengevæsenet gjør dette aar tænkelig; især i de sidste 6 maaneder fremstod en meget forviklet krisis . . .

1858

1858 1/1 . . . Med dette aars begynd begynder ieg 19de bind af min dagebog; Gud veed, om ieg skal leve saa længe at kunde fuldskrive samme . . . Give Gud, ieg maatte faae meget got og trøstelig at anføre, . . . og gid, hvad ieg skriver som har skreven, maae tiene til nytte og gavn for mine børn og efterkommere, samt at min dagebog længe maatte vorde erholdt som af vedkommende vorde paaagtet, der kuns indeholder sandhed, efter hvad ieg vartog, følte som tænkte.

1858 25/1 . . . et ret smuk veyr, der passede got for min Tønder reise . . . Klage overalt over pengemangel . . .

1858 26/1 . . . Aftenen var hos forsamling, hvor mand morede sig paa den eiendommelig maade i en lille landsbye, da her blev et comediestykke opført, forfattet af Theodor ligesom musiccen componeret af ham. Stykket skulde kaldes *Postfører*, hvilken rolle blev spillet af Amalia klædt i postuniform med gevær og sabel. Hun agerede meget got og vandt alles biefald, ligesom musicken var ret tilsigende, hvor 8 spillede. Sligt finder neppe i nogen landsbye her i landet sted og var ret moersom at see og høre . . .

1858 8/2 . . . Hørte det ubehagelige, at degnen skal være meget haard og stræng ved skolebørnene, pryglers dygtig, hvorved børnene tabe lyst og mod at gaae til skole, hvilket fra flere at høre, unge som gamle, gjorde mig ondt og havde ey ventet. Sit sundhedssvækkelse maa mand vel tilskrive dette . . .

1858 12/2 . . . Ved hielp af min dagebog at gaae tilbage til den forgangne tid paatænkte ieg denne dag 1814 og mindede, hvad ieg og minen denne dag havde tænkt og følt. Ieg forlod da

---

1858 26/1. Det er ved forglemmelse af J. W. ikke angivet, hvor opførelsen af syngestykket har fundet sted. Ang. Theodor W. som komponist se: *Sønderjydske månedsskrift* 1949, s. 166—171.

1858 8/2. Degn Petersen havde 4/2 genoptaget undervisningen efter en lang sygdomsperiode.

mine kiere og antraadte min saa besværlige som farefulde reise til udlandet, hvor kriegens herskede og kuns liden sikkerhed for person og eiendom var at vente, meget mere alt faren priisgiven, saa mand læt kunde komme som en staader hiem.

Den 21. dec. var ieg kommen hiem af min sidste reise, havde altsaa kuns dvælet kort tid i mit saa kiere hiem, saa meget havde ieg paa denne reise havd at døde, saa mange farligheder fandt ieg mig priisgiven, da kriegens rasede fast overalt, hvor hen ieg kom, snart stødte sammen med de franske kriegere, snart med de allierede af saa forskiellige folkeslag, og var det saa vanskelig at komme fra et sted til et andet og dette med minc kostbare vare. Med stoer vanskelighed kom ieg ved Freiburg eller i nærheden deraf over Elven, der af de franske var sperret og maatte stiele mig derover. Med største vanskelighed passerede ieg Holsteen som en deel af det schlesvigske, der var oversvømmet af fremmede kriegere. Eideren var militairisk sperret, og var her for mig ey at komme, da mine papierer vare forsynede med fransk paategning, hvorved ieg læt kunde vorde anseet som spion.

Ieg besluttede nu at lade hest som alt øvrige, ieg havde hos mig, staae i Kleve, tage fod i haand og forsøge paa denne maade at naae mit hiem. Ieg traf sammen med to strømpehandlere, der gjorde mig selskb; vi kom uantastet over Eideren, men nu blev det vanskelig at komme videre, da hvert øyeblik kosakker og andet militair strøfede omkring paa veiene; vi maatte altsaa søge at undgaae veiene og holde os til biveie og fodstier, skiule os, naar vi saa militair i nærheden, og lykkedes det os at smutte igiennem, og ieg ankom den 20. til Klixbøll, hvor ieg havde den glæde at høre got hiemmefra, hvor ieg dagen efter indtraf.

Saaledes kom ieg da med fod i haand, blottet for alt hiem af min lange farefulde reise og hvad lønnen for mine anstregelser? I stæden for at fortiene noget havde ieg i aarets forløb foruden renter af min capital sat 800 mk. cour. til, en ringe løn for min utrættelige flid.

Dog lod ieg mig herved ikke afskrække at fortsætte min virksomhed, selv om ringe løn blev min deel og dette ey allene

med hensyn til mig selv og egen interesse, men for at virke til gavn for det almindelige, og laae især mine mange kniplerinder mig i sind og tanke, hvilke saa gjerne ønskede vedvarende beskieftigelse og ey som de fleste andre kniplingskræmmere den tid afskedige samme og gjøre dem brødløse. — Og Gud lov, hvad ieg atraaede lykkedes mig, og holdt ieg vedvarende mine mange kniplerinder, hvis antal steg til 1000 bestandig i arbeide.

Ieg forfattede til den tid et digt, der skildrer mit reisende liv, begivenheder og fornemmelser, som ieg her i min dagbog til minde om de om den forgangne tid vil anføre og hvert aar paa denne dag læse . . .

I februar 1858 måtte den gamle dagbogsskribent nu og da holde sengen på grund af mave- og rygsmærter. Han klager gentagne gange over manglende appetit og over, at hans kræfter svinder, men han har dog ikke helt opgivet håbet om at kunne få en stakket frist endnu. Den 23. februar skriver han således, at kunde han blot komme lidt ud i fri luft igen — til vogns eller til fods —, så vilde appetiten sikkert vende tilbage og med den tillige kræfterne. Med usikker hånd fører han dagbogen indtil 17. marts. Det er på det sidste næsten udelukkende blevet optegnelser om hans egen sundhedstilstand og om vind og vejr. Den 13. marts skriver han: „Mit befindende ringe, kræfter tabe sig meer og meer, saavel legems- som aandskræfter. Gid ieg var udløst.“ Det sidste notat d. 17. marts er dagbogens korteste, men måske vil en eller anden se noget symbolsk i de ord, hvormed den gamle kniplingskræmmer sluttede sine optegnelser. De lyder: „Smukt vejr.“

Han døde en lille uge senere, d. 23. marts om natten kl. halvtio, og hans begravelse fandt sted d. 31. marts. Hans ældste søn

---

1858 12/2. Digtet, der som hovedparten af W.s andre digte er skrevet på tysk, fylder ikke mindre end 6 tætskrevne sider.

Hochberg, der fortsætter dagbogsføringen,*) beretter, at næsten alle vesteregnens honoratiores var mødt op til jordefærden, og et overordentligt talrigt følge fra sognet og omegnen fulgte J. W. til graven på Brede kirkegård. Pastor Reguli fra Daler taite i hjemmet ved den endnu åbne kiste; på vejen til kirken spillede et orkester sørgemarcher, komponerede af Ferdinand og Theodor, og i kirken blev ligtalet holdt af sognepræsten, pastor Ratenburg, men denne prædiken passede dog efter Hochbergs udsagn ikke helt til hans faders minde. Efter begravelsen samlede familien med dem, der havde haft funktioner at udføre ved denne til en sammenkomst, hvor der bl. a. blev oplæst forskellige afsnit af dagbogen, og Hochberg slutter sin skildring af faderens begravelse med smukke mindeord.

*) Udg. påtænker ved lejlighed at offentliggøre uddrag af Hochberg Wulffs dagbogsoptegnelser, der er betydeligt mere kortfattede end faderens, men dog bringer nogle notater af mere almindelig interesse.

SAGREGISTER*)

- Afvanding 240, 282; af Dons sø 175.
Agerbrug 56, 89, 100, 139, 239, 246,
248, 271, 282, 289; se endv.:
Høst, jordmødding og mergel.
Arbejderforhold og -uroligheder
99, 141, 191, 240.
Audienser 51 ff, 62 f, 76, 79, 82 ff,
91 ff, 106 f, 141, 286 ff.
- Bindetøjshandel 11, 28 f, 34, 38 ff,
45 f, 53, 79, 165.
Blocksberger romance 13, 77, 287.
Bomuldsvæveri 70, 72, 75, 77, 79,
81 f, 86, 92, 99, 146 f, 153, 173,
212 ff, 216, 219, 227, 229, 249, 281.
Brand 59, 81, 268 f, 279.
Byggeri i Brede 12 f, 24 ff, 33 f,
167, 209; se endv. fabriksanlæg og
-drift.
- Dagbogen 1 ff, 107, 109, 155, 178,
181, 228, 253 ff, 273, 279, 283, 291.
Dampskibsselskab, Højer 267 f,
275, 279.
Dyrskuer 255, 259, 285.
- Fabriksanlæg og -drift i Brede 12,
70, 82, 84, 86, 180 f, 209, 215 f,
220, 227 f, 235 ff, 242, 249 f, 258,
261, 276, 283; se endv. Bomulds-
væveri og uldvæveri.
Fattighus, Brede 150, 168, 211, 223,
234, 237 f.
- Fodermangel 29, 33.
Folkekultur (gilder, skikke, over-
tro, sagn) 26, 61, 63, 84, 143, 173,
217, 224 f, 237 ff, 241, 256, 261,
267, 273, 281, 285, 294.
Folkeløn 204.
Folketingsvalg 171, 244 f, 265, 271.
Folkevæbning 112, 116 f, 152, 154 f.
Fortjenstmedalje 84, 107.
Fotografering 269, 271 f.
Friserne 65 f, 116 f, 119, 124, 202,
204.
Friskarer, slesv.-holst. 125 ff.
Fæsteafløsning, Trøjborg 179.
Fåreavl 30.
- Gendarmeri 171, 222.
Grande, Brede, 161, 220, 244, 280 f.
- Herredsråd, Lø hrd. 129 f.
Hirse 101.
Huserehandel 44.
Husleje 99, 101.
Høst 27 f, 48 f, 65, 81, 148, 225,
248, 285.
- Idræt 289.
- Jernbaneanlæg 38, 49, 57, 212, 226,
243, 275 ff, 282.
Jordmødding 100, 248, 271, 289.
Jøder 10, 36.

*) For at begrænse omfanget er mindre væsentlige forhold og navne udeladt i registrene, i hvis udarbejdelse min kone har en betydelig andel.

- Kaffehandel 11, 28.
 Kartoffelavl 81, 85, 101, 140.
 Kirkevisitation, Brede 33, 66, 238, 259, 273, 277; Klægsbøl 235.
 Kniplingshandel og -industri 5, 7 ff, 16 f, 28, 32, 34, 38 ff, 44 ff, 49 f, 55, 57, 62 ff, 70, 72 f, 75, 77 ff, 81 f, 85 f, 92, 95, 101, 103 f, 112, 147, 150, 153, 168, 171 ff, 184, 210 ff, 214, 216 f, 223, 227, 230 ff, 242, 249 f, 256, 267, 276, 286, 288 f, 292 f.
 Kniplingsskoler 95, 103 f, 204, 251.
 Kolera 247 f.
 Kolonisthuse 236 f.
 Kommercekollegiet 79, 104.
 Kongebesøg 87, 91 ff, 102 f, 265, 286 ff.
 Kongelige Teater, København 31 f.
 Kongens fødselsdag 223, 239.
 Kunstgødnings 246.
 Konsumptionsafgift 176.
 Kornhandel 103, 168, 173, 212.
 Kosakvinteren 1813—14 21 ff, 251.
 Krigsrekvisitioner 161 f, 164 f, 210 f.
 Kvægavl 224, 255, 259, 279.
 Kvæghandel 47, 58, 65, 129 f, 149, 161, 173, 181, 209, 212, 222, 242, 246, 248, 250, 255, 264, 266, 274, 285.
 Kvægvask 242, 281.
 Landboforening, Bl. Distr. 267.
 Landbrug 239, 246, 248.
 Landhandel, 36, 249.
 Landhusholdningsselskabet 175, 283 f.
 Mergel 271, 289.
 Musikøvelser og koncerter 15 f, 29, 34 f, 67, 82, 104, 167, 171, 213 f, 233 f, 241, 243 f, 248, 262 f, 266, 273 f, 276, 286, 291.
 Nationale forhold 19, 58 f, 66, 71, 83, 85, 102, 105, 109, 115, 118 ff, 137, 145, 149, 152, 165, 168, 172, 179, 183, 186 f, 201, 219, 235, 242 f, 249 ff, 266, 275.
 Nationalbankens filial, Århus 247; Flensborg 283.
 Overrisling af enge 36, 46, 55, 134, 240, 247, 273, 280 f.
 Oversvømmelse 178.
 Pengevæsen 37, 58 f, 103, 247, 250 f, 256, 266 f, 283.
 Politiske forhold (alm.) 146 f, 201, 244 ff, 256, 265.
 Priser og økonomiske forhold 28, 32 ff, 38, 44 f, 47, 49, 58, 65, 71, 81, 85, 102, 130, 152 f, 162, 169, 172 f, 206, 212, 224 f, 230, 242, 246, 248, 250, 255, 258, 266, 274, 281, 283 f, 290 f.
 Raps handel 12, 57, 70, 81, 85, 103, 190, 207 ff, 212, 225, 227, 234, 242.
 Rejseheste 36 f.
 Roeavl 30.
 Session 155, 167, 177.
 Skarlagensfeber 251 ff,
 Skattevægring 144, 150, 153 f.
 Skibsfart 121, 123, 222, 226, 246, 267 f, 275, 279.
 Skøjteløb 86.
 Stormfloder 35, 76, 79 f, 206, 228, 248.
 Strømpehandel; se bindetøjshandel.
 Stænderforsamlingen i Slesvig 58; i Viborg 27, 58, 175 f.
 Stændervalg 45, 72, 87.
 Sukkerkogerier 23 f, 29, 101.

- Teglværk, Visby 247, 289.
 Toldvæsen 134, 146 f, 176, 216, 227,
 235, 285, 289.
 Treårskrigen 109 ff.
 Tyfus 30.
 Tyveri 170 f.
 Tærskemaskine 264.
- Uldhandel 11, 28, 30, 32 ff, 38 f, 45,
 50, 57, 65, 69f, 75, 81f, 85, 90, 103,
 131, 137, 139, 153, 161 ff, 165,
 173, 181 ff, 189 f, 212 f, 220 ff,
 227, 234 f, 242, 246 f, 250, 259 ff,
 269 ff, 272.
 Uldvæveri 146, 206, 215, 229, 237,
 242.
- Valg til grundlovg. rigsdag 147.
 Vejanlæg, 221, 244, 280.
 Verdensudstillingen i London 1851
 184, 206, 214, 216, 219, 223, 226,
 232, 240, 242, 286; i Paris 1855
 268, 274, 286.
 Vognsporets bredde 77, 83.

PERSON- og STEDREGISTER

- Abild 116.
 Adler, J. G. C., generalsuperintenden-
 dent 238.
 Ahlmann, M., provst, Tønder 238,
 241.
 Altona 12 f.
 Ammentorp, H. L., præst, Rande-
 rup 265.
 Andersen, J., sognefoged, Rande-
 rup 98.
 Andersen, N., gårdmand, politiker,
 Forballum 154, 265, 271.
 Anna >digberinde<, se Ludvigsen,
 A. C.
 Apterp 35, 76.
 Asmussen, K., f. Wulff, d. 1839,
 Bredebro 5.
 Asmussen, I., kniplingskræmmer,
 Bredebro 5.
- Ballum 115 f, 129, 161, 226, 229,
 243, 248.
 Bech, H., dep. i kommercekoll. 31.
 Beck, Aug., godsinspektør, Trøj-
 borg, sen. gårdejer, Visby 76, 82,
 112, 124, 127, 147, 178 f, 205, 215,
 221, 224, 237, 239, 244, 247 f,
 268 f, 274 ff, 283, 290.
- Beneke, uldgrosserer, Lille og
 Hamburg 34, 271.
 Bennetsen, H. Borrig 86.
 Berg, H. B., præst, Visby 92 f, 109,
 112, 117, 124, 129, 244.
 Bertelsen, J., amstforvalter, Ribe
 93.
 Besseler, W. H., advokat, politiker,
 Slesvig 66.
 Beyer, H., gårdm., Harres 156.
 Bjerndrup 124.
 Blocksberg i Harzen 279, 287.
 Blom, J. J. G., overtoldinspektør
 238.
 Blücher-Altona, G. F. C., greve,
 hofchef 63.
 Boesen, U. S., biskop 273.
 Boisen, O. H. B., præst, Mjolden
 244.
 Bolvig, J. C., godsejer, Nebbe-
 gård 7.
 Boolsen, L. C. J., overtoldinspek-
 tør 184 f.
 Bosholm 170.
 Bossen, P., Mjolden 160.
 Boysen, B., kniplingshandler,
 Tønder 217.
 Boysen, W., Husum 198, 206.

- Bov 119 f, 125.
 Bovlund 133.
 Brasen, F., herredsfoged, Harres 20, 56, 68, 76 f, 84, 101, 103, 110 ff, 116 f, 122, 124 ff, 129, 133 f, 145, 149, 156, 186, 224, datter Emilie 112.
 Brede 35, 59, 80, 94 ff, 117 f, 138, 154, 161, 167, 171, 222, 227, 229, 248 f, 279.
 Bredebro 61, 77 ff, 112, 114, 127, 130, 134, 170 f, 177, 188, 213, 218 f, 233.
 Bredsted 65 f, 137, 191, 196, 208.
 Bremer, J., advokat, politiker 66.
 Brink, P. L., Aspe 219.
 Brodersen, A., degn 177.
 Brodersen, M. P., gårdejer, politiker, Ballum 244 f.
 Brøns 154 f.
 Buckop, uldopkøber, Hamburg 259 f.
 Bull, Ole, norsk violinvirtuos 34.
 Bælum 74.
- Callisen, C. F., generalsuperintendent 93.
 Campen, C. G., proprietær, Nebel Mølle 5, 59 ff, 80, 171, 176.
 Campen, H. J. H., f. Wulff, Nebel Mølle 5.
 Caroline Amalie, dronning 18, 40 ff, 58, 62 ff, 67 ff, 76 f, 82, 90 ff, 101, 138, 140 f, 153, 163.
 Carstens, J., landfoged, Bredsted 138, 140, 192.
 Christensen, Th., væver, Bredebro 238 f.
 Christian VIII 18, 38 f, 42, 51 ff, 62 ff, 67 ff, 75 ff, 82 ff, 90 ff, 105 ff, 113, 138, 140 ff, 145, 151 f, 180 ff, 201, 203.
 Clason, købmand, Hamburg. 39, 53.
- Dagebøl 204.
 Daler 159, 170.
 Dalgas, C., kammerråd, Aldebertsminde 42 f.
 Danner, grevinde 277, 286, 288.
 Davids, M., borgmester, Husum 183 f, 187, 190.
 Davidsen, Detlef, smed, Brede 167, 214, 236.
 Decken, van den, overhofmesterinde, Hannover 276.
 Detlefsen, D., sognefoged, Læksgårde 87.
 Detlefsen, kst. herredsfoged 188.
 Diestel, uldhandler 26.
 Dircks, B., amtsforvalter, Løgumkloster 55.
 Dircks, P., læge, Tønder 55.
 Dons mølle 161, sø 175.
 Draved skov 133, 167.
 Drøhse, M. G., herredsfoged, Tønder 130, 149, 202.
 Døstrup 35, 99, 161.
- Eckernförde 196.
 Ejdersted 191, 196.
 Elvers, J. A., birkefoged, Løgumkloster 115.
 Emanuel & Sohn, handelshus, Hamburg 36, 271.
 Engert, E., Hamburg 96.
 Engert, M., Hamburg 96.
 Estrup, Malt s. 5, 7, 174.
 Evers, toldkontrollør, Husum 182, 187.
- Feddersen, B., Søndergårde 132.
 Feddersen, C., godsinspektør, Schackenborg 117.
 Fensmark, J. H., officer 82, 94.
 Fjolde 190 f.
 Flensborg 111, 116, 119 f, 124, 132, 200, 280, 283.

- Forballum 153 f.
 Fredericia 165 f.
 Frederik VI 37, 42.
 Frederik VII 40 f, 62, 119 f, 122,
 151, 223, 236, 277, 286 ff.
 Frederik, prins af Nør 120, 131.
 Frederiksstad 184, 196 f, 200, 208 f,
 213, 246.
 Friedrichsen, F. N., bankier, Flens-
 borg 281, 283, 285.
 Før 51 ff, 284.
- Gadalin, E., læge, Løgumkloster
 173, 208.
 Galsted 133.
 Garlieb, G., departementschef i
 kommercekoll. 44.
 Gerup 159, 170.
 Gram 67 f.
 Gram, C. F., præst, Daler 46, 142,
 147, 153, 159, 163.
 Gram, P., Ballum 228.
 Gredstedbro 163.
 Grüner, H. H., borgmester, Husum
 284.
- Haderslev 41, 109, 112, 128, 132,
 159, 172, 191.
 Hagen, L., præst, Mjolden 112,
 129, 147.
 Hamburg 33, 77, 96, 235.
 Hammer, O. C., søofficer 189, 202,
 204, 206, 238, 262.
 Hansen, A., justitiar. Læk, sen.
 prov. amtm., Tønder 45, 87, 129,
 135 f, 191, 193, 201.
 Hansen, A., præst, Hjerpsted 59.
 Hansen, B., gårdmand, Brede 267.
 Hansen, G., kniplingskræmmer,
 Tønder 10.
 Hansen, H. C., læge, Højer 105.
 Hansen, H. C., uldopkøber, Mun-
 kebro 149, 189, 207 f, 212, 220,
 234.
- Hansen, J., præst, Hjordkær, kst.
 biskop 177, 223.
 Hansen, J., degn, Sdr. Sejerslev
 244.
 Hansen, L. E., Brede 100, 156.
 Hansen, N., hans enke, Kummer-
 lev 60.
 Hansen, organist, Ribe 236, 262 f.
 Harbou, A. M. v., amtsforvalter,
 Løgumkloster 115.
 Harres 170, 268.
 Hass, L. D., præst, Mjolden 43.
 Haxthausen, M. F., officer 91.
 Hellevad 125, 134.
 Henningsen, H. C., Flensborg 56,
 88.
 Heyn, F. B., købmand, Tønder 234.
 Hinrichsen, H. S., toldkontrollør,
 Højer 179.
 Hjerpsted 59.
 Hjerting 226.
 Hollingsted 195.
 Holm, H. C. L., præst, Emmerlev
 109.
 Holm, S., landmåler, Møgeltønder
 46.
 Holstebro 185 f, 247, 262.
 Holst, B., godsejer, Trøjborg 4,
 179.
 Holstein, U. A. v., amtsforvalter,
 Tønder 110, 203.
 Husted, uldhandler 186.
 Husum 64, 89 f, 123, 131 f, 137,
 140 ff, 148, 169 f, 172, 182 f, 184,
 187, 189 ff, 200 f, 206, 208 f, 222,
 235 f, 284.
- Höcker, H. P. J., præst, Løgumklo-
 ster 177.
 Højer 67, 79, 101, 114 ff, 121, 125,
 128, 136 f, 150, 159 ff, 163, 171,
 179, 181, 184 ff, 188 f, 201 f,
 205 f, 216 f, 222, 226, 239, 246, 248,
 279, 281.

- Højtkro 223.
- Høyerup, N. C., assessor, sølvpop 93.
- Isted 193 f.
- Iversen, J. C., købmand, Tønder 81, 103, 116, 191, 203.
- Jacobsen, G., grafiker 69.
- Jacobsen, N., kornhandler og kromand, Tønder 116, 193, 202 f.
- Janssen, F., Højer 187, 189.
- Jantzen, M., uldhandler 183, 220 f.
- Jefsen, P., kniplingskræmmer, Brøns 267.
- Jels 100.
- Jensen, C., købmand, Tønder 284.
- Jensen, P., uldopkøber, Husum 90 220 f, 235 f, 284.
- Jensen, postmester, Husum.
- Jespersen, arrestforvarer, Bredsted 138.
- Jessen, J. S., præst, Visby, Vedsted 50.
- Johansen, H., Århus 275.
- Johansen, K. A., f. Wulff, Neksø, sen. Århus 4.
- Johansen, P. W., landinspektør, Neksø sen., Århus 4, 60.
- Jørgensen, B. S., professor 284.
- Kaup, R. H. L. C., amtmand, Husum 168.
- Kiel 116.
- Kjer, P. N., degn og kunstmaler, Nr. Løgum 41 f.
- Kiær, C. A., borgmester, herredsfoged, Tønder 223, 234.
- Kliene, P. I., præst, Sønderho 80.
- Kloster, J. P., lærer, Rørkær 141, 143.
- Klægsbøl 235.
- Knudsen, H. A., godsejer, Trøjborg 274 f.
- Knudsen, K. L., godsejer, Forballum, sen., Visby Hedegård 147 ff, 171, 179, 221.
- Kobbermøllen ved Flensborg 119.
- Koch, G., provst, Døstrup, 75, 93, 99, 147, 245.
- Koch, J. B., præst, Skærbæk 112, 117, 124, 128 f, 244 f.
- Koch, P. C., redaktør, Haderslev 111, 128.
- Krog, toldkontrollør, Højer 189.
- Krogh, F. C. v., amtmand, Tønder 50 f, 54, 63 f, 91.
- Krüger, H. A., møller, politiker, Bevtoft 93, 128.
- Krüger, L., kromand og gdr., Jels 100, 129.
- København 31 f.
- Larsen, P., redaktør, Møgeltønder 282, 285.
- Lassen, D., sognefoged, stænderdep., Braderup 45.
- Lausten, H., strømpehandler, Galsted 256.
- Lautrup, H. H. K., proprietær, Estrup 5, 7, 174, 219 f.
- Lautrup, J. C., præst, Brede 6, 8, 14 ff, 41, 47, 60, 69, 72 ff, 89 f, 104, 109, 150, 209, 213, 218, 229, 233, 245, 276 f.
- Lehmann H. læge 203 f.
- Lehmann, Orla, politiker 160.
- Lerche, C. A., lensgreve, Lerchenborg 260.
- Levetzau, J. G., overhofmarschal 52 ff, 91.
- Levetzau, W. C. J. G., landfoged, Sild 276.
- Lorenzen, C., uldhandler, Dedsbøl 260.
- Lorenzen, J. S., godsejer, Wassersleben 45.

- Lorenzen, P. Hiort, købmand, politiker, Haderslev 58.
- Lowzow, F., direktør i kommerce-koll 44.
- Ludvigsen, A. C., f. Lautrup, »digterinden Anna«, 14, 16, 20, 43 f, 50, 68, 75 f, 84, 89, 95 f, 99, 104, 107 f, 111, 116, 151, 156, 161, 168, 180, 208, 211, 216, 218 f, 228 ff, 232 f, 264, 289.
- Ludvigsen, L., landm., Storde, sen. Nr. Vollum 68.
- Lundius, H., advokat., herredsfoged, Tønder 87, 116, 130, 135, 184 f, 188, 191 f, 201.
- Læk 191.
- Løgumkloster 26, 29, 33, 67, 75, 109, 111, 114, 116, 132 ff, 153 f, 167, 217, 245, 249, 262, 273, 285 ff.
- Mariane kronprinsesse 59, 63.
- Mathiesen, F., kniplingskræmmer, Visby 75.
- Mathiesen, M. C., brændevinsbrænder, stænderdep., Højer 124, 126, 149, 275.
- Mechnagel, se Rechnagel.
- Mickelsen, se Wulff.
- Mjolden 80, 150, 153, 160, 273.
- Momsen, J. L., præst, Højer 109, 202, 252, 262.
- Moritzen, L., kammerråd, Rendsborg 91.
- Munkebro kro 63, 183, 189 f.
- Møgeltønder 115 ff, 143, 159, 244, 263.
- Møller, J., kniplingshandler, Tønder 232.
- Møller, provisor, Højer 163.
- Møsting, J. S., gehejmestatsminister 37 f.
- Nagel, A. Th. L., toldkontrollør, Flensborg 280.
- Nagel, Dora (J. M. Th.), f. Wulff, Højer 12, 17, 26, 42, 55, 61, 65, 70 f, 75, 81, 112, 125 f, 128 f, 135, 137 f, 163, 186, 188, 22, 241, 252 f, 264, 267 f.
- Nagel, H. P. E., apoteker og postmester, Højer 12, 20, 65, 70, 72, 98, 105, 112, 114, 118, 120, 124 ff, 132, 135 ff, 140 f, 143, 145 f, 149 ff, 155, 159 ff, 166, 168, 185 f, 188 f, 196, 198, 203, 213, 216 f, 222, 226, 236, 238, 241, 253, 263 f, 268, 275.
- Nagel, J. L. P., apoteker, Højer 102, 285.
- Nebbegård 7, 224.
- Nebel mølle 5 f, 60 f, 80, 157, 172, 174, 176.
- Neergaard, J. F. de, amtmand, godsejer, Trøjborg 97 f, 159.
- Neilling, P. H., præst, Løgumkloster 177.
- Nibøl 204.
- Nielsen, J. D. D., birkefoged, Før 142.
- Nissen, W., købmand, Husum, sen. Hamburg 11 f, 28 f, 41, 50, 164 f, 169, 171, 185 f, 208, 221, 234, 247, 256, 262, 268, 272, 275.
- Nørby 221.
- Nr. Løgum 134.
- Nr. Vollum 35, 178, 233.
- Oldemorstof 200.
- Paap, I. W., handelsfirma, Altona-Hamburg. 183, 190, 198, 207f, 212, 221, 227, 234 f, 247, 259 ff,
- Pauls, uldgrosserer, London 271.
- Paulsen, C. M., fabrikskontrollør, Altona 102 ff, 116.
- Paulsen, P., provst, Abenrå, sen. Altona 238.
- Peltzer, uldhandler, Hamburg 260.

- Petersen, A., møller, Spangsbjerg mølle 4.
- Petersen, I. I., Husum 198, 206.
- Petersen, J. H., f. Wulff, Spangsbjerg mølle 4.
- Petersen, N., købmand, Højer 101, 125, 188, 239, 246, 260.
- Petersen, Th., degn, Brede 69, 112 f, 238 ff, 264, 291.
- Plessen, H. v., amtmand, Tønder 169 f.
- Prahl, H. P., kst. provst, Haderslev 177.
- Quedens, købmand, Ribe 47, 135, 272.
- Radoor, F. J., købmand, rådmand, Tønder 47, 59, 67, 69, 119, 123, 128 f, 131, 133, 170, 219, 263, 267.
- Rasmussen, se Asmussen.
- Ratenburg, N., præst, Brede 72, 80, 82, 89, 178, 205, 209, 211, 213, 217 f, 221, 228 f, 233, 237, 241, 264, 266, 273, 276, 284, 286, 294.
- Ravn, landmåler, Vejle 7, 220.
- Rechnagel, F. W., toldoppebørselskontrollør, Ballum 79.
- Regoli, P. D., præst, Daler 252, 294.
- Rehder, P. H., senator, Husum 52, 55, 142.
- Rehhoff, J. A., provst, Åbenrå 33, 67, 166, 177.
- Rehhoff, P. A., købmand, Tønder 112, 116.
- Rejsby 128, 150.
- Rendsborg 118, 122, 150, 194, 196 f.
- Reventlov, A., amtmand, Tønder 202, 234, 275 f.
- Ribe 35, 113 f, 119, 127 f, 134 f, 161 ff, 186, 275.
- Ringkøbing 164.
- Rise 124, 158, 277.
- Rohde, P. P., amtsmusiker, Løgumkloster 29.
- Roll, læge, Løgumkloster, 115, 121.
- Rosen, D. H. C. v., hoffrøken 91.
- Rosenørn, I. C. v., overhofmesterinde 86, 91 f, 97, 155 f,
- Rüppel, J., medforst. af dårekisten, Slesvig 93.
- Røde Kro 133.
- Rømø 160, 237, 263.
- Salomon, L., fabrikant, København 219.
- St. Andreasberg i Harzen 12, 67, 92, 101, 104, 256, 267, 276.
- Sarauw, E., herredsfoged, Visby 288 f.
- Schack, O. D., lensgreve, Schackenborg 236 f, 260 ff, 279.
- Schackenborg 236 f.
- Schaeffler, Ph., fabrikant, Husum 123, 206, 284.
- Schouw, J. F., professor, politiker 31.
- Schulin, J. S., amtmand, Ringkøbing 165.
- Schwedler, ulchandler, Hamburg, 259 ff.
- Semper, se I. W. Paap.
- Sild 238.
- Skamlingsbanken 66.
- Skau, Laurids, politiker 11, 128 f.
- Skærbæk 153 f, 178.
- Slesvig 123 ff, 172, 195 f.
- Smidstrup 219 f.
- Schmidt, P., krovært, Husum 142, 182, 189 f, 202, 206; hans enke 235.
- Soholmbro 191.
- Sonnæ, H. C., præst, Møgeltønder 244, 248.
- Spønneck, M. S. W., stiftamtmand, Ribe 35, 39 ff, 43 f, 46, 72, 87,

- 81, 83, 100, 120, 171, 280, 285,
 262, 278 f.
- Spønneck, W. C. E., finansminister
 44, 229 f, 244 f, 265 ff, 285.
- Spønneck, greve (den unge) 117.
- Staflager, N., bygmester, Højer 26,
 150.
- Stemann, C. L. E., retspræsident,
 Flensborg 261 f; hans frue 280.
- Stemann, G., amtmand, Åbenrå,
 67.
- Storie 68.
- Straten, Josias Anor, fabrikant,
 Flensborg, 56.
- Straten, Marie Anor, f. Bilst,
 Flensborg 56, 88, 178 f, 215.
- Strömmann, A., H., provost, He-
 derslev 51.
- Svanstrup 134, 210.
- Svesing 194.
- Sydvesthjørne 204.
- Spøstved 134.
- Schr. Løvgum 187.
- Schr. Stapel 206.
- Schr. Vollum 35, 81, 279.
- Sønnichsen, J. F., præst, Højer
 85.
- Thomsen, borgmester, Husum
 187.
- Thomsen, C., Rosenkrands 203.
- Thorup, J., herredsfoged, Visby,
 149 f, 155 f, 171, 216, 262, 264,
 276.
- Tiedemann, H., landinspektør,
 politiker 66.
- »Tiggerens« 8, 231.
- Tillisch, C. L., amtmand, sen. ka-
 binetssekretær 42, 51 ff, 63, 68 f,
 78.
- Tillisch, F. F., amtmand, kabinets-
 sekr., minister 78, 91, 217, 264 f.
- Tinglev 47, 200.
- Tøft, C. A. N. G., Guldager mølle
 4, 60, 245.
- Tøft, C. W., f. Wulff, Guldager
 mølle 4.
- Trenckner, C., farver, Brede 210,
 218, 268.
- Trenckner, M., brændermand, St.
 Andreasberg 23.
- Truelsen, provisor, Højer 130.
- Truelsen, N., fattigforstander
 Harres 223.
- Trøjborg 80, 86, 98 f, 97, 129, 187,
 147, 150, 159, 171, 178 f, 204, 215,
 221.
- Trojel, H., birkedommer, Vester-
 land-Før og Amrum 265.
- Tønders 21 ff, 47, 67, 69, 73, 75, 110,
 115 f, 118, 123 ff, 128 ff, 133 ff,
 142 f 154, 157, 159, 166, 169 f,
 172, 178, 180, 191 f, 201 f, 207,
 209, 211, 216 f, 219, 222, 226, 234,
 258, 263, 273, 275, 280, 282, 291.
- Tønning 169 f, 172, 197, 226.
- Walterstorff, M. E. W. 62, 77, 180.
- Varde 164.
- Wardenburg, A. v., birkefoged, Lø-
 gumkloster 166.
- Weicht, schlesisk fotograf 269, 271.
- Weilbach, J., amtsforvalter, Lø-
 gumkloster 286, 288.
- Westenholz, R., folketingsmand,
 sen. finansminister 276.
- Wildenrath, J. R. v., postmester,
 Tønder 207.
- Winding, H. C., læge, Højer 121,
 126 f, 142, 216.
- Visby 94, 137, 159, 178, 216, 224,
 230, 247, 263, 266 f, 269.
- Wisby Hedegård 178.
- With, J. P., herredsfoged, politi-
 ker 43.
- Wolfhagen, F. H., herredsfoged,
 Højer, sen. minister 185.

- Wolters, N. Th., læge, Højer 216, 263.
- Wulff, Adolph H. S., 5, 156, 218 f.
- Wulff, S. Amalie, f. Wulff 5, 12, 278 f.
- Wulff, A. A., gårdejer, Bølling, sen. Hjortlund 4.
- Wulff, Andr. Hansen, høker, Bredebro 3 f, 7, 173, 224, 231.
- Wulff, Carl V., missionær og præst 4 f, 60 f.
- Wulff, H. C. Carl, købmand, Bredebro 5, 66 f, 124, 158, 263, 275, 278.
- Wulff, C. C., f. Poulsen, Nebel mølle 4, 174.
- Wulff, A. Eduard A., præst i Gettorf, sen. Branderup 5, 156.
- Wulff, M. Eulalia, Nebel mølle 5, 61.
- Wulff, A. Ferdinand, fabrikant, Brede 11 f, 20, 24, 26, 29 f, 33, 39, 43 f, 47, 50, 55, 57 f, 61, 64, 66 f, 70, 72 f, 77, 113, 116, 119 f, 126, 128, 131, 142, 149, 157, 160, 162, 171, 188, 205, 210, 214, 217 f, 221, 233, 236, 239 f, 244 f, 248 f, 252, 264 ff, 274 ff, 282, 285, 289, 294.
- Wulff, J. Georg C., præst i Gråsten, Vodder 5, 276.
- Wulff, Gyde Marie, Bredebro 5.
- Wulff, Hans A., justitsråd, stænderdep., Nebel mølle 4 ff, 24, 27, 31 f, 35 f, 42 f, 46 ff, 58 ff, 69, 80, 157, 171 f, 174 ff, 220, 238.
- Wulff, Hochberg, kniplingshandler, fabrikant, Brede 11 f, 17, 24, 26, 30, 39, 41, 43, 47, 49 f, 53, 55, 57, 61, 64, 67 f, 73, 100, 103 f, 119, 122 f, 134 ff, 142, 150, 157 ff, 166, 168, 171, 184, 188, 204 ff, 210, 215, 218, 225, 229, 234, 241 ff, 245, 249, 251 f, 267, 275, 277, 281 f, 289, 294.
- Wulff, J. F., f. Strodtmann, Rise 5 ff, 156.
- Wulff, Johann Andreas, præst, Rise 5 ff, 36, 48, 139 f, 156, 163, 218 f, 226, 264, 277 f, 280.
- Wulff, J. A. Lauritzen, høker, Bredebro 5, 168, 173.
- Wulff, Johanne Jensdatter, Bredebro 3.
- Wulff, Margrethe, kniplingshandler, Bredebro, 5, 11, 49, 67, 158, 168, 234, 236.
- Wulff, Nicolai, garver, Herslev 5, 36.
- Wulff, Niels Mikkelsen, høker, Bredebro 3, 5, 36, 67, 70, 84, 163, 173, 210, 217 ff, 229, 249, 264.
- Wulff S. E., f. Jansen, Brede 12, 279.
- Wulff, Theodor, d. 1818 12, 17.
- Wulff, C. V. Theodor, landmand 12, 14 f, 24, 33, 65 ff, 70, 89, 113, 116 f, 131, 137, 140, 145, 147, 149, 157, 167, 177, 190, 193, 197 ff, 202, 213 ff, 218, 221, 224, 229, 232, 235, 242 ff, 247 f, 252, 255, 260 f, 264 ff, 277 f, 280, 286, 289, 291, 294.
- Wulff, A. Wilhelmine Ph. H., f. Trenckner, Brede 12 ff, 25, 67, 77, 137 f, 199, 202, 228, 277.
- Wulff, J. J. Wilhelmine M., Rise 5, 163.
- Wyk, Før 284.
- Ørsted, A. S., jurist, politiker 31, 246.
- Åbenrå 42, 109, 113, 115 f, 132, 134.

Skrifter, udgivne af Historisk samfund for Sønderjylland:

- Nr. 1. Erik Christensen: Fra min virksomhed i Tønder. 2,25 kr. (I boghandelen kr. 3,00).
- Nr. 2. P. J. Refshauge: Bonden, der blev landråd. Udsolgt.
- Nr. 3. Tønder gennem tiderne. I—II. 25 kr. (I 14 kr., II 11 kr.). (37,50).
- Nr. 4. M. H. Nielsen: Fra slesvigsk fattigvæsens fortid. 4,50 kr. (6,00).
- Nr. 5. Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie. 4 kr. (8,00).
- Nr. 6. Navneregister til H. P. Hanssens værker. Udgivet af Johan Hvidtfeldt. 2 kr. (4,00).
- Nr. 7. Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse. 3 kr. (4,50).
- Nr. 8. Peter Kr. Iversen: Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere. 2 kr. (3,00).
- Nr. 9. Johan Hvidtfeldt: Slægtshistoriske studier i Sønderjylland. 2 kr. (3,00).
- Nr. 10. Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark. 6 kr. (10,00).
- Nr. 11. Olav Christensen: Bibliografi over sønderjydsk slægtstavlelitteratur. 2 kr. (3,00).
- Nr. 12. Nordslesvig efter genforeningen, 7 radioforedrag. 3 kr. (4,50).
- Nr. 13. Thorvald Petersen: Fra Als til Tønder. Udsolgt.
- Nr. 14. N. Black Hansen: Åbenrå annaler, 1524, 1584—1694. 4 kr. (6,00).
- Nr. 15. Peter Kr. Iversen: Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog. 12 kr. (18 kr.).
- Nr. 16. A. Svensson: Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis, I. 10 kr. (15 kr.).